

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FREDERIKSBERG

DETTE MINDE REISTES

1858

FREDERIKSBERG
VEJEN GAAR, MIN TRO, OVER VESTERBRO

Frederik den Sjette, Dronning Marie Sophie Frederikke
med Prinsesserne Caroline og Vilhelmine

Efter Maleri af Eckersberg

FREDERIKSBERG

VEJEN GAAR, MIN TRO, OVER VESTERBRO

AF

CARL C. CHRISTENSEN
LOUIS BOBÉ og FR. WEILBACH

MED 171 ILLUSTRATIONER OG
4 FARVETRYKTE PLANCHER

H. HAGERUPS FORLAG · KØBENHAVN

MCMXXXVII

OMSLAGET TEGNET AF AXEL MATHIESEN

OPLAG: 3000 EKSEMPLARER

COPYRIGHT BY H. HAGERUP, COPENHAGEN

PRINTED IN DENMARK

VEJEN GAAR, MIN TRO, OVER VESTERBRO

AF

CARL C. CHRISTENSEN

FREDERIKSBERG BY har siden *Frederik den Fjerdes* Tid, altsaa i over 200 Aar, været Københavns nærmeste og mest søgte Udflugtssted, hvor Byens Borgere med Koner, Børn og fuldt pakkede Madkurve styrede Kaasen næsten hver Søndag Eftermiddag og Aften.

Det var langt nemmere at tage til Frederiksberg, eller som det hed i Københavnerjargonen »paa Berren«, uden for Vesterport end at drage den lange, trættende og møjsommelige Vej ad den støvfyldte Strandvej for enten at gæste *Gyldenlund* (nuværende Charlottenlund) eller *Dyrehavsbakken*, enten det nu skete til Fods eller med Holstenskvogne og Kapervogne.

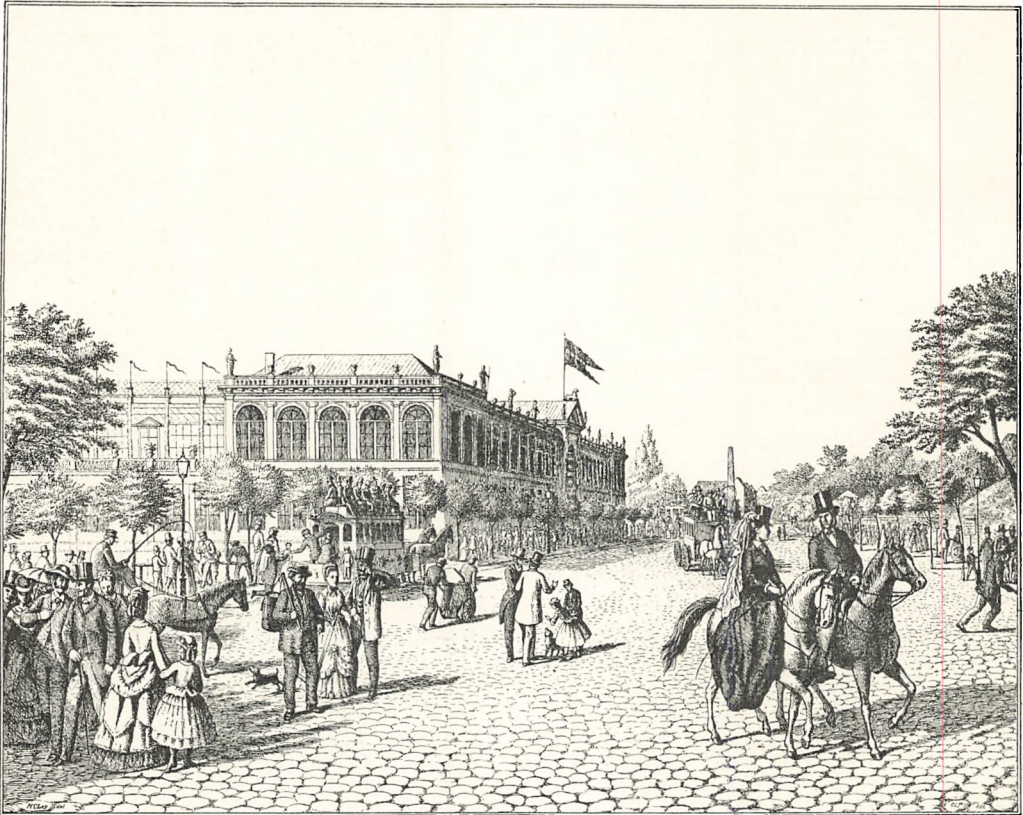
Til Frederiksberg benyttede man som Regel Apostlenes Befordring, og inde fra Byen gik Vejen da gennem Vesterport med dens Raveliner og Broer over Stadsgraven. Vesterport forsvandt i 1857, da den ikke kunde tage den stadig voksende Trafik, navnlig efter at *Tivoli* var blevet aabnet.

Hvor besværlig Passagen gennem Vesterport var for 80 Aar siden, kan man danne sig et Begreb om ved at betragte Kastellets 2 bevarede Porte, Sjællands- og Norgesporten. Tænker man sig nu en af disse som den gamle Vesterport, kan man forestille sig, hvorledes Trafiken i ældre Tider fuldstændig brød sammen, naar Folk paa en Festaften i *Tivoli* efter Fyrværkeriets Afslutning myldrede over Stadsgravsbroerne for at sidde fast i selve Porten.

Da denne og de andre Porte faldt for Øksernes og Hakkernes nedbrydende Magt, skar det mangan god Københavner i Hjertet, og han kunde ikke faa ind i sit Hoved, at det var en absolut Nødvendighed at fare saa skaanselsløst frem mod de fire ærværdige Fortidsminder, at de helt skulde udryddes. Og det var paa det Tidspunkt heller ikke nødvendigt, thi saavel Vesterport som Øster- og Nørreport kunde godt have være blevet staaende og Trafiken være ledet uden om dem til begge Sider, omtrent som ved vore Dages »Rundkørsel«. I adskillige udenlandske Byer som Lübeck, Stettin, Tallinn etc. er de gamle Byporte i al deres gamle, maleriske Vælde blevet bevaret i Anlæg, opstaaet paa de sløjfede Voldes Tomter.

Hvilken Turistattraktion vilde København ikke have været i Besiddelse af, saafremt Portene var blevet skaanet, men i 1857 saa man anderledes paa det,

og bedre Forstand havde man heller ikke i 1874, da man ved Sløjfningen af Nørrevold udførte Nørregade fandt den ældre Nørreport fra 1540, en meget betydelig Fortidslevning. Kammerherre *Worsaae*, Direktøren for de antikvariske Mindesmærkers Bevaring, skal have henstillet til en af Byens Borgmestre, at den udgravede Byport blev bevaret, og Borgmesteren lovede *Worsaae*, der

Industriudstillingsbygningen 1872.

skulde afsted paa en Rejse, at Byporten skulde blive staaende, men neppe var *Worsaae* rejst, førend Borgmesteren — efter hvad der da meddeltes med Rette eller Urette — skal have sagt: »Riv det gamle Stads ned!«, og Christian den Tredies gamle Byport sank i Grus.

Fra det Sted, hvor den gamle Vesterport*) stod, begiver vi os nu ud paa en Fodtur til Frederiksberg og standser ved de Steder, hvor der kan være et eller andet at fortælle om.

Naar vi har forladt *Vestergab* (det datidige populære Navn for Portens tidligere Plads og Voldafgravningerne paa begge Sider), træffer vi paa venstre

*) En Del af dennes Fundamenter blev forøvrigt afdækket i 1931 og undersøgt af Nationalmuseet.

Haand *Industriforeningens* store røde Bygning, der blev opført som Hovedbygning for den i 1872 afholdte store Nordiske Industri- og Kunstudstilling, der aabnedes den 13. Juni og sluttedes den 28. Oktober. Bygningen blev opført efter Tegning af Arkitekt V. Klein delvis paa den lille Ø i Stadsgraven, hvorpaa Bomhuset og Accisens Portvaghthus havde ligget, og Graven omkring Øen blev tilkastet. Paa Datidens Københavnere virkede Industribygningen imponerende, navnlig paa dem, der mindedes den forrige, lidet omfattende, Industriudstilling, der afholdtes paa Christiansborg Slots Ridebane i 1852 i en meget beskeden Træbarak, der nu er opstillet paa Orlogsværftet.

Udstillingen i 1872 bragte dog noget nyt for Københavnerne, og det var Fremvisningen af arbejdende Fabriker, hvor man saa, hvorledes Varerne blev fremstillet. Særlig Opmærksomhed vakte *Cloëttas* Chokoladefabrik, thi den duftede ud over det lille, forholdsvis beskedne Udstillingsterræn, saa at Chokoladeduften endog hang i de Besøgendes Klæder, naar de vel var kommet hjem.

Det er dette, som Visedigteren »—nkl« (alias Pianofortefabrikant *Conrad Møller*) hentyder til i en datidig Vise »Af et Brev fra en Jyde til en Jyde«, hvori der staar:

Og da af Sult forleden jeg mig følte utilpas,
Og ingen Penge fler paa Lommen ha'de,
Spadsered' jeg blot lidt der, hvor Maskinerne har Plads,
Der lugter jo saa fedt af Chokolade.

I selve Forhallen til Udstillingen stod Billedhugger *Bissens* kolossale Gipsstatue af *Biskop Absalon*, den, der nu staar i Domhusets Forhal, hvorfra den blev hentet for at paradere paa Nytorv den 20. December 1885 ved *Prins Valdemars* og *Prinsesse Maries* Indtog efter deres Bryllup.

Ovennævnte Vise af »—nkl« var forresten Ophavet til Udtrykket »*Bissens Gipsbisp*«, der i vor Tid har figureret som Spiritusprøveord. Det hedder nemlig i Visens 3. Vers:

Og ikke langt fra ham staaer en sølvbroderet Mand,
(Hvor Bissens Gipsbisp staaer saa stolt og knejser),
Men sikken et Kostume, jeg forsikre Dig kan,
Han ligner mer en Kvæker end en Schweizer.

Spiritusprøveordet stammer altsaa fra 1872 og er saaledes 65 Aar gammelt.

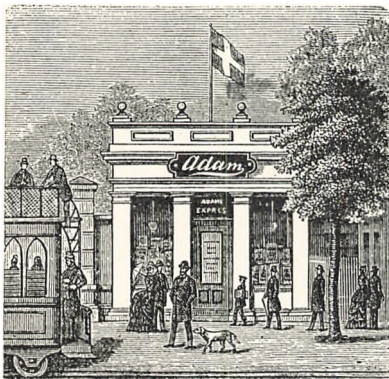
Efter Udstillingens Lukning omdannedes Bygningens Lokaler mod Vesterbrogade til Butiker, og den store Udstillingshal indrettedes til Vinterhave med 2 Konditorier samt Koncerter, dels af et Orkester paa 40 Mand under Ledelse af *Balduin Dahl*, dels af et saakaldet »Militær-Janitschar-Orkester«, der dirigeredes af *Aug. Dehn* (Fader til Skuespillerinden Fru Agnes Gjølring).

Nogle Aar efter købte »Industriforeningen« Ejendommen, og indrettede en Del af denne til Foreningslokaler samt Foredrags- og Forevisningshal*), og i

*) Denne bliver nu — i 1937 — omdannet til Biografteater.

Fløjen mod nuværende Vestre Boulevard aabnedes »Industrikaféen«. Da denne senere udvidedes med en Tilbygning af en mærkelig, meget omdisputabel Form, fik samme i Folkemunde Tilnavnet »Ligtornen«, ikke videre smagfuldt, men passende til Udbygningen.

I »Industrikaféen«s tidligere, nu ombyggede Lokaler, indrettedes for et Par Aar siden *Restaurant Frascati*. For Enden af Industribygningen, mellem denne og Tivoli, ligger en lille muret Bygning, der i sin Tid var Ekspeditionslokale for *Adams Ekspres*, der besørgede Breve etc. bragt ud pr. Bud omgaaende. I Bygningen findes nu en lille, hyggelig Restaurant, hvis officielle Navn er *Tivoli-Caféen*, medens dens populære Navn er »Loppestikket«, uvist af hvilken Aarsag.

Adams Kontor ved Tivoli.

Overfor Industribygningen opførtes i 1874 paa det tidligere Fæstningsterræn, der var blevet frigivet til Bebyggelse, to store Bygningskomplekser, af hvilke det ene endnu staar urørt, og som i Datiden benævnedes *Akselhus*; det var opført efter Tegning af Arkitekt *V. Klein*.

Det andet, *Centralhotellet*, der nu er nedrevet, var opført efter Arkitekt *A. Gjellerups* Tegning, og i Hjørnet ud mod Vesterbrogade indrettedes en Restaurant og Konditori, hvor man, ifølge en datidig Avisartikel, »ligesom paa Paris' Boulevarder vil kunne sidde udenfor i

det Frie og nyde sin Caffé og sit Øl«. Dette Konditori, hvis officielle Navn var *Café de l'Europe*, blev aabnet den 15. August 1874 og kom hurtigt til at spille en vis Rolle i det københavnske Restaurantliv. Hvad der bidrog dertil var, at det havde indrettet Fortovsservering, hvilket i Datiden var temmelig ukendt herhjemme; den første Kafé, der indrettede en saadan, var *Wienercaféen* i Hotel *Kongen af Danmark* paa Hjørnet af Holmens Kanal og Niels Juelsgade.

Ret snart kom *Café de l'Europe* dog til at skifte Navn, og det var netop Fortovsserveringen, der gav Anledning dertil, thi den var nemlig blevet indrettet udenfor Kaféens brudte Hjørne under et paa Jernsøjler hvilende udspændt Sejl, der havde Form som Halvdelen af en opslaaet Paraply. Som Følge deraf døbte Københavnerne den nye Kafé om til *Paraplyen*, et Navn, der hidtil havde været knyttet til den temmelig primitive Restaurant ved Siden af Tivolis gamle Pantomimeteater. Dette var imidlertid blevet erstattet af det nuværende »Paafugleteater«, i hvilket der var blevet indrettet den Restaurant, der senere kaldtes *Grøften*.

Under Navnet *Paraplyen* blev Centralhotellets Kafé og Restaurant en af Byens mest kendte og søgte, et Sted, hvorfra man ret kunde iagttage og glæde sig over det myldrende Liv paa Halmtorvet (den senere Raadhuspladsen), og dens Beliggenhed var saa ideal, som vel tænkes kunde. Hvem der færdedes der

og Livet i den, er smukt og indgaaende skildret af Kaféens gamle, alménkendte og skattede Førstetjener *P. C. Kampmann Arnild*, der i sin harmløse Bog har givet et vægtigt Bidrag til københavnsk Restauranthistorie.

Saa populær var denne Kafé, at Forfatterne *Johannes Buntzen* og *Anton Melbye* lod Handlingen i deres »Nytaarsrevy 1887« foregaa her, ligesom Dekorationen til et af Akterne forestillede Vesterbro udenfor *Paraplyen*.

Kaféens aarlige *Salvatorfester* med Udsenkning af tysk Øl var vidt berømte.

Det vakte almindelig Sorg — dog ikke Landesorg —, da det rygtedes, at den store Hjørneejendom var solgt og skulde nedrives, samt at *Paraplyen* skulde nedlægges og ikke genopstaa i den kommende nye Bygning, i alt Fald ikke som Fortovsrestaurant.

Det var nemlig den anden større Fortovsrestaurant paa Raadhuspladsens Strøgs side, der i Løbet af forholdsvis kort Aaremaal blev nedlagt, og begge Steder har det været en Bank, der rykkede ind paa Restaurantens gamle Plads, skønt man dog skulde synes, at det ikke var paatrængende nødvendigt for et Pengeinstitut at være beliggende paa det allerbedste Strøg; Nabobutikerne maatte dog i saa Fald have kunnet gøre samme Nytte.

Paraplyen lukkede sine minderige Lokaler Lørdag den 14. April 1934, og endt var dens 60-aarige Virksomhed paa Raadhuspladsens Strøg, hvor nu den eneste større Fortovsrestaurant *Frascati* — den tidligere Industriekafé — sidder tilbage som Marius paa Carthagos Ruiner.

Til det nu nedrevne Centralhotel knytter sig det sørgelige Minde, at det var i et af dettes Værelser, at Forfatteren *Gustav Esmann* Søndag den 4. September 1904 blev myrdet af Frk. *Karen Hammerich*.

Efter at have passeret Industribygningen med *Stadils Vinrestaurant* kommer man til det verdensberømte *Københavns Tivoli og Vauxhall*, der første Gang aabnede sin da meget prunkløse Port Tirsdag den 15. August 1843 Kl. 4 Eftm., men naar det om Adgangsprisen hedder i *Peter Faber, Adolph Steen* og *Hagens* berømte »*Tivolivise*«, at

man gi'er kun en Mark for Personen
og ikkun det halve for Børn,

passer dette ikke for Etablissementets første 3 Uger, thi da kostede det sandelig 1 Mark 8 Sk. (50 Øre) pro persona.

At *Tivoli* er blevet grundlagt af *Georg Carstensen*, ved alle og enhver, og dette er for saa vidt rigtigt, men som forlængst oplyst af Dr. *Eiler Nystrom*, skyldes baade Idéen og selve Navnet »*Tivoli*« ikke *Georg Carstensen*, thi begge Dele usurperede denne fra et til *Christian den Ottende* under 2. Juni 1841 indsendt Andragende fra to kendte Københavnerne, Kunsthandler *M. H. Bing* og Kunstdrejer *L. T. Nygaard* om Tilladelse til »i Nærheden af København at anlægge et *Tivoli*«, hvor der skulde være Koncerter, Kunstpræstationer, Pantomimer, Fyrværkerier etc. Af forskellige Grunde strandede deres Forslag, der

da optoges af Københavns daværende Maître de plaisir *Georg Carstensen*, og for denne lykkedes det altsaa at faa de tvende Herrers Idé og Forslag sat i Scene.

Navnet *Tivoli* skyldtes forresten ikke de to Forslagsstillere, thi allerede i 1796 var der i Paris blevet aabnet *Le jardin de Tivoli*, et Etablissement, der var Ophavet til alle senere »Tivoli'er«, og dette Navn hidrørte fra *Villa d'Estes* vidunderskønne Have i den italienske By *Tivoli*.

Det københavnske Tivolis Terræn var i 1843 langt større end nu, idet det strakte sig helt hen til den nuværende Hovedbanegaards Grund, ligesom dets Omgivelser var idylliske med Vestervold som Baggrund mod Byen, samt Stadsgraven med *Øen* (hvor nu *Arena* er) og den lille *Ø Capri*.

Tivolis Historie skal her ikke skrives, thi det er sket indgaaende andetsteds*), men dets Popularitet skriver sig fra den allerførste Dag, det aabnede, og selv om det i alle de forløbne Aar har maattet staa for kraftige Skud i Dagspressen, der vilde have, at Tivoli skulde være ganske anderledes end det var, har det store, brede Publikum noksom bevist, at Tivoli og dets vekslende Direktører, trods Angreb, roligt kan sætte »Folkets Kærlighed, vor Styrke« som deres Valgsprog.

Naar man nu nævner Etablissements Navn, bruger man kun Betegnelsen »Tivoli« uden Artikels Nævnelser, men for 90 Aar siden deklinerede man Ordet og satte den bestemte Artikel til, saaledes at det i Omtale hed »Tivoliet«. *Georg Carstensen* benyttede selv dette Udtryk, thi i »Adresseavisen« den 10. August 1843 meddeler han, at »Tivoliet vil blive aabnet for Publikum den 15de August«, og *Thomas Overskou* lader i sit Lystspil »*Pak*«, der fremkom i 1845, Nybodersmadammen *Ellen* udtale om sin Plejesøn: »O Gud give, han snart maatte faa den Smule Gehæmmersaad-Titel, at jeg kunde komme i Tivoliet med ham«.

Den, der vel bedst har karakteriseret Tivoli, er den glade Københavner, Visedigteren *Axel Henriques*, der i 1893 lader »Sømanden« synge:

I Tivōli, der kom vi som smaa,
Og der holder vi til nu som store.
Naar Tivōli ej mér kan mig more,
Vil jeg rolig i Ligkisten gaa.
Der er skønt i Tivōli til Fest,
Der er skønt i Tivōli til Hverda',
:|: Og Moralen af Visen, det er da:
I Tivōli er altid der bedst :|:

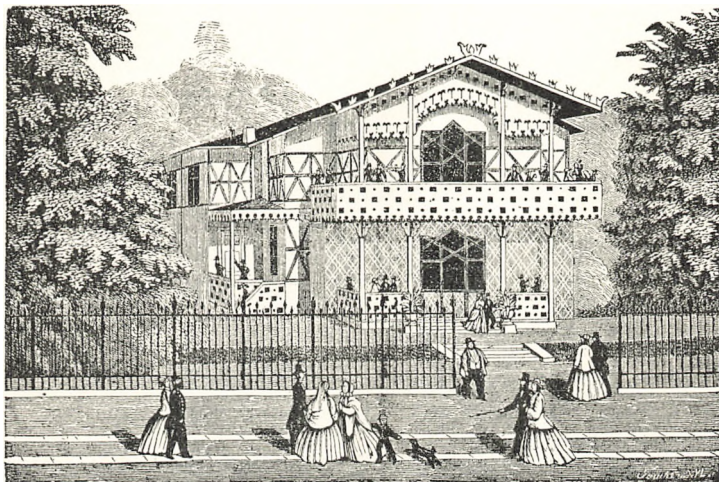
Naar Sømanden nævner *Ligkisten*, skal dette ikke tages bogstaveligt, thi det er ingenlunde Meningen, at han vil dø og blive begravet, men han sigter dermed til den Sangerindepavillon, der da laa til venstre for Tivolis Hoved-

*) C. A. Clemmensen »Tivoli«. Kbhvn. 1918.

indgang, og som i Folkemunde benævnedes enten *Ligkisten* eller slet og ret *Kisten*.

Paa dens Sted havde der fra Tivolis Morgen ligget et Bræddeskur, i hvis Midte et Træ ragede op gennem Taget, og i dette lidet pompøse Rum optraadte der de i Datiden saa at sige allesteds nærværende Sangerinder. Stedets Navn var *Slukefter* ligesom den forlængst forsvundne Strandvejskro, hvor man drak »Gammelt Øl med en Pind i«.

Slukefter blev i 1866 nedrevet og erstattet med en Nybygning, *Tivolis nye Pavillon*, opført i en Art Schweizerstil, med Altaner, samt Indgange baade fra

Tivolis nye Pavillon, »Kisten«.

Vesterbro og fra Tivoli. I denne Pavillon rykkede det »yndede *Valentinske Selskab*« ind med Primadonnaen *Sophie Valentin* og hendes Mand, Visedigteren *William Rantzau*, der var Svoger til Teaterdirektør *M. V. Brun* og Kammer-sanger *Christian Hansen*.

I Datiden spillede Sangerindepavillonerne en stor Rolle, og de var spredt over hele Byen, selv paa Østerbro fandtes en saadan ved Indgangen til Holmens Kirkegaard; officielt hed den *Alléenlyst*, men paa Grund af dens Beliggenhed ved Kirkegaarden kaldtes den i Folkemunde *Ved Gravens Rand*. Nørrebro havde sine Sangerinder installeret i den tidligere Kro *Tre Hjorter* paa Hjørnet af Frederiksborggade og Nørre Farimagsgade, hvor nu *Delfin-Apoteket* er, og paa Vesterbro var der jo en *Embarras de richesse* af »Forhøjningens« Gudinder, om hvilke det hed, at

De synger Alting lige færdig —
 Alt uden Stemme og Gehør,
 Mozart og Kragelund og Verdi —
 »Rien n'est sacré pour un sapeur«.

Det er om en saadan Sangerinde, »Ferdinandine«, at *Erik Bøgh* skriver i en af sine Viser:

Fra simpel Pige har jeg svungen
 Mig op — op paa Forhøjningen,
 Og overalt, hvor jeg har sungen,
 Fordoblede jeg Søjningen.
 Spørg Herrerne, især de fine,
 »Hvem synger bedst i Kjøbenhavn?«
 De svarer straks: »Ferdinandine!«
 For Dine Ravn
 Det er mit Navn.

Og *Erik Bøgh* lader Ferdinandine til Slut syng:

Fordi man gaar med en Tallerken,
 Kan man jo være lige fin.
 Det ved jeg da, at jeg faar hverken
 Kritiker eller Vrøvl paa min.
 Teatrene — aa, de har skreven
 Mig til saa tidt, men nej, de slap!
 For Lønnen der, den er saa kneven,
 Og man faar knap
 Saa mange Klap.
 Næ, maa jeg be om en Paveliong,
 Hvor det gaar til paa den gamle Façon.

Visen er fra 1865, saa det forklarer jo Ferdinandines Udtalelser om Teaterlønningerne, men naar hun bemærker, at hun »gaar med en Tallerken«, siger dette til, at der i Datiden ikke betaltes Entré til Sangerindepavillonerne. Efter Afsyngelsen af nogle Sange gik de optrædende Sangerinder rundt i Lokalet blandt Publikum, som da ydede en frivillig Tribut i Form af 4 Skillinger, Rigsorter, Marker eller Dalere. Gæsterne »laa paa Tallerkningen«, som det hed i Jargonen, og hver af Sangerinderne gik rundt med 2 sammenlagte Tallerkner, og efterhaanden som Pengene raslede paa den øverste, strøg hun disse ned i den underliggende Tallerken. Denne Indkrævningsmaade kaldtes i Datiden *Tallerkennvals*.

William Rantzau (der var døbt Andresen, men havde antaget sine tre Halvsøskendes Efternavn) var i mange Aar »Parnasset«s alias *Kistens* Direktør og Husdigter, og under hans Navn er der flydt Tusinder af mere eller mindre gode Viser, af hvilke ikke saa faa kendes og synges endnu den Dag i Dag. Saaledes »Bondebryllupet« (»Smukt i Procession«), »En Sekstur, Ak i det lille Ord« (som dog er en Pastiche efter Adolph Reckes Sang »Der var om mig umanerlig Rift« af Farcen »Han er gruelig gal«, hvortil Hornemann havde skrevet Melodien), »Min Bedstefa'r, han Men'skæder var«, »Erindringer fra Nyboder« (I Rævegaden udi Enden af Nyboder), »Stolt med oprejst Pande« m. fl.

Den, der fra først af sang Sangene, var hans senere Hustru, *Sophie Valentin*, men da hun paa Grund af Apopleksi havde ophørt med at optræde, blev Prima-donnaen i »Kisten« *Julie Westermann* med det gode Humør, slagfærdige Væsen og udmærkede Viseforedrag. I Modsætning til de andre Sangerinder optraadte hun i Matrosdragt, med kortklippet, krøllet Haar, og der var stormende Jubel og vild national Begejstring med Slag af Ølkrusene mod Bordene i den tobakstaagede *Kisten*, naar Julie med Dannebrogspane i Haanden og med et noget rørstrømsk Foredrag kvad om »Stolt med oprejst Pande«; saa gik Bølgerne meget højt. Som bekendt endte Julie Westermann sin jordiske Tilværelse som »Syngepige« paa Dyrehavsbakken, hvor hun, sin Ungdoms Tradition tro, stadig optraadte i Sømandsdragt.

En anden af »Kisten«s Koryfæer var *Ella Wilson*, der trods sit engelske Navn (hendes Mand var Artist-agent) var pæredansk, og hendes berømte Vise om, at »Intet er saa dejligt som en Maan'skinstur«, var paa alles Læber for ca. 60 Aar siden.

Og saa var der *Thomine Andersen*, der ganske vist var lidt vindøjet, men som ikke desto mindre i Slutningen af 1880-erne vakte vild Begejstring, naar hun foredrog Viser med Omkvædene »For jeg bor i No. 17 paa Vester Fælledvej« og »Thomine, hun er væk«. Den sidstnævnte var skrevet til en engelsk Melodi, og i 1895 anvendte *Axel Henriques* og *Anton Melbye* den i »Sommerrevyen« til den bekendte Vise »I Lille Kongensgade der boede Biskop Absalon«, som er et Konglomerat af »I Lille Kongensgade der boede Fatter Nagel« og »Thomine, hun er væk«.

Det Publikum, der søgte »Kisten«, var unge og ældre Levemænd, Studenter, Kontorister og Kræmmersvende, der her følte sig som nogle Pokkers Karle, navnlig naar de fik Lov til at traktere en af de optrædende Damer enten med et Glas Svensk Punch eller en Porter med Sukker i (en meget yndet Drik i Fortiden), og den ædle Givers Bryst svulmede af salig Stolthed, naar han skuede sit Hjertes Udkaarne staa halvt skjult bag en af Tribunens Kulisser og hilse

»Tallerkenvals«.

ned til ham med et Glas af de tilsendte Drikkevarer, hvis det da ikke var et »Skueglas«, hun havde staaende »för tillfället« og lod de tilsendte Varer returnere til Buffeten mod en mindre, kontant Rekognition.

Da *Kisten* i Midten af 1880-erne var paa sit Kulminationspunkt, bestod dets Orkester af 3 Personer, af hvilke de 2 var *Brødrene Buron*. Den ene af disse gjorde Gavn for mindst en halv Snes, thi han spillede alle mulige Instrumenter,

William Rantzau.

bl. a. Blæseinstrumentet Ocarina, ligesom han var en Mester i at behandle baade Stortromme og Lilletromme. Men hans Force var dog at traktere Xylophon, der bestod af et Klaviatur med flade Træstykker, afstemt efter Toneskalaen, og hvor Lyden frembragtes ved, at der blev slaet med 2 Træhamre paa det.

Mange Aar senere optraadte hos Lorry Feilberg nogle Musikere med det samme Instrument, men da havde det faaet Navneforandring til Marimba, og nu er det kommet saa meget til Ære og Værdighed, at selveste Statsradiofonien jævnlig lader en »Marimbaspillerske« optræde. Det oprindelige Negerinstrument har altsaa via Sangerindepavillonen fundet Vej til Radioen.

Man har om »Kisten« en gammel Travestering af Bjørnstjerne Bjørnsons bekendte Digt »Han tvær over Bænkene hang«:

(Højtideligt)

Han var saa bleg, da han gik til Ro,
han længtes efter sin Kiste.

(Hviskende)

Men, at Kisten laa paa Vesterbro,
det var der Ingen, der vidste.

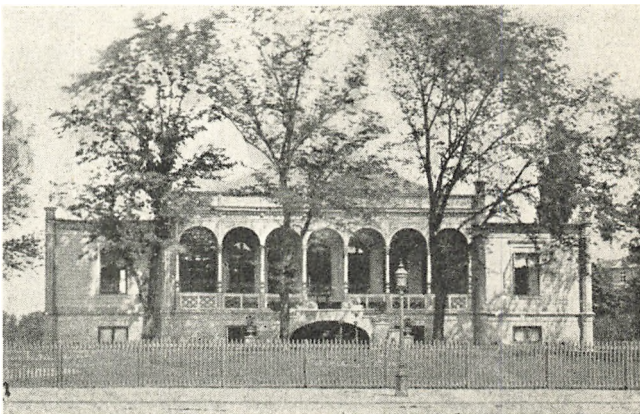
Om Oprindelsen til Navnet »Kisten« verserer der forskellige Forklaringer, af hvilke en gaar ud paa, at en af dens Lejere, Restauratør *Therkelsen*, for hvem Forretningen skulde have gaaet daarligt, skal have ytret, at »den blev en Pind til hans Ligkiste«. En anden Forklaring er den, at Navnet er opstaaet paa Grund af Bygningens Kasse- eller Kistelignende Form, og en tredie er at Pavillonen laa nær Gravens — in casu Stadsgravens — Rand og som Følge deraf blev kaldet »Kisten«. Den sidste Forklaring er den sandsynligste, thi, som foran ved Industribygningen bemærket, laa der en lille Ø i Stadsgraven, hvor der var Bomhus og Accisevagt, og en Del af Graven gik netop langs med Tivolis Grund paa det Sted, hvor »Kisten« blev opført.

Da Tivoli opførte sin Façadebygning mod Vesterbro, inkorporeredes »Kisten« i denne, først drevet som Sangerindepavillon, senere som Varieté for sluttelig at faa Navneforandring til *Apollo Teatret*, hvor den glade Muse i Form af Smaa-stykker og Revyer har afløst Fortidens paa Rad siddende »Forhøjningssangerinder«, der nu kun eksisterer paa Dyrehavsbakken.

Ved Sammenbygningen af »Kisten« med Facadebygningen blev der paa denes Førstesal indrettet en lille Restaurant, hvortil Adgangen var fra »Kisten« Balkon, der i daglig Tale benævnedes »Børsen« med Henblik paa de noget letlevende Damer, der havde Tilhold her. Den nye Restaurant fik af Forfatteren *Gustav Esmann* Tilnavnet *Laaget*, fordi dette var ovenpaa *Kisten*.

Overfor Tivoli ligger Etablissementet *National-Scala* paa det gamle Fæstningsterræn udenfor Byens Volde. Indtil henimod Midten af det 19. Aarhundrede var her ubebygget, men da søgte den ansete københavnske *Kongens Klub*, der om Vinteren residerede inde i Byen (bl. a. i Karel van Manders gamle Gaard,

Kongens Klub.

Østergade No. 15), et Sommerlokale, og til dette havde man udset sig Terrænet udenfor Vesterport. Klubbens Direktion indledede Underhandlinger med Chefen for Ingeniørkorpset, der den 20. Marts 1846 meddelte, at det ved kongelig Resolution var bevilget, at der blev overladt *Kongens Klub* ca. 3 Tdr. Land*) til derpaa at opføre en Klubbygning. Grunden blev dog ikke fri Ejendom, thi der skulde svares en aarlig Leje deraf med 4 pCt. af Værdien, og da hver Tønde Land ansattes til 1800 Rdlr., blev den samlede aarlige Lejeafgift 216 Rdlr. (= 432 Kr.). Værdien af Arealet er unægtelig steget ikke saa lidt i de forløbne 90 Aar, naar man tager i Betragtning, at det paagældende Grundstykke strakte sig langs Vesterbrogade, nedad nuværende Akseltorv til Vandværkets Grund, Studiestrædes Forlængelse og ned til Stadsgraven, altsaa den store Grund, som nu indtages af *National-Scala*, Cirkus samt en Del af Jernbanegade og Studiestræde.

Her opførte *Kongens Klub* sin To-Etagers Hovedbygning, hvis Ender laa mod Øst og Vest, altsaa paa Skraa af Vesterbrogade. Paa Midterpartiets For-side var en Balkon, hvortil der var Opgang ad en Dobbelttrappe, og Taget over

*) = ca. $1^{19}/_{20}$ Hektarer.

Balkonen hvilede paa 8 drejede Søjler, mellem hvilke der var Rækværker. Som Tegn paa, hvor faa Bekvemmeligheder man havde i Datiden, kan anføres, at ingensomhelst højst nødvendige Apartementer fandtes indrettet i selve Bygningen, men derimod var der, som det hedder i Bygningsbeskrivelsen, »i Gaarden et Lokum i 3 Dele«. Saa primitive var Indretningerne i en af Københavns fineste Klubber for 90 Aar siden.

I mange Aar residerede Klubben herude, men da overdroges Fæstningsterrænet udenfor Byen til Københavns Kommune den 29. Oktober 1869, og da Klubben blev ophævet, købte Kommunen dens Bygninger den 11. December 1871 for 3,500 Rdlr., en meget ringe Sum, naar man tager i Betragtning, at de 25 Aar tidligere var blevet vurderet til 6,700 Rdlr.

Hele Grunden med paastaaende Bygninger blev i 1872 af Kommunen udlejet til Værtshusholder *Rasmus Petersen*, kendt af alle Københavnerne under Navnet *Kaffe-Petersen* fra den lille lave, nu nedrevne Kafé- og Restaurantbygning paa Nikolaj Plads No. 18 (det tidligere No. 46 i Lille Kongensgade) og fra Tivolirestauranten »Skovpavillonen«, ogsaa kaldet »Labyrinten«, hvor senere Harmoniorkesterpavillonen blev anlagt.

I Udstillingsaaet tjente Rasmus Petersen store Penge i sit nye lejede Lokale, som han kaldte *Café Boulevard*, og paa en Maade var denne en Slags Konkurrent til Tivoli, thi han bød paa Koncerter af to Orkestre, et Strygeorkester inde i Salen, dirigeret (eller som det hed i Datiden »under Anførsel«) af *Georg Lumbye* og ude i Haven koncerterede Stabshornist *P. W. Hansen* med sit Hornorkester fra en Orkesterpavillon i Havens vestlige Hjørne; til *Café Boulevard* var Adgangen gratis, og der var som Regel stort Besøg, dels i selve Bygningen, dels i den store hyggelige Have, i hvilken der var en lille Høj overfor Jernbanestationen. Som Forretningsleder havde han sin Svigersøn Grosserer *Thorvald Sigvard Thrane*, der her havde sin Debut som Administrator i københavnsk Forlystelseliv, hvor han faa Aar senere blev en Forgrundsfigur som administrerende Direktør for Tivoli.

Et Blik paa en endnu bevaret Priskurant fra »Café Boulevard« i 1872 viser, hvor smaa Restaurantpriserne i Datiden var selv paa en dyrere Kafé, som »Boulevarden« var. Smørrebrød med Laks eller Rejer kostede saaledes 6 Sk. (12 Øre), Bayersk Øl paa Flaske 8 Sk. (16 Øre), Bitterøl (en Slags nu forsvundet, Hvidtøl) ligeledes 8 Sk., Aalborg, eller Lysholmer Akvavit henholdsvis 4 og 6 Sk. (8 og 12 Øre), og man maa vel erindre, at Snapseglassene dengang var store og brede, der kunde rumme noget; ikke — som nu — smaa Fingerbøl, som man fristes til at binde et Stykke Sejlgarn om, saa at en anden kan holde fast i dette, medens man drikker Snapsen, thi ellers risikerer man, at Fingerbøllet glider ned sammen med Akvaviten.

Et lille Glas Arrakspunch kostede 12 Sk. (25 Øre) og en lille Romtoddy (eufemistisk kaldet »en halv Historie«) ligeledes 12 Sk., en Flaske Sillery Champagne 3 Rdlr. (6 Kr.), en hel Flaske Portvin 1 Rdlr. 4 Mk. (3 Kr. 33 Ø.), og vilde

man traktere en Dame med Vanilleis eller en Iskage, kostede disse kun 12 og 10 Sk. (25 og 20 Øre), Kaffe og The pr. Kop 8 Sk. (16 Øre) og Chokolade 12 Sk.

I tre Aar drev Rasmus Petersen Etablissementet, da solgte Kommunen Grunden til Grosserer *Steen-Møller* for ca. 23 Rdlr. (ca. 44 Kr.) pr. Kvadratalen, og han drev Kaféen under Navn *Concert du Boulevard* efter at have foretaget en Ombygning af Lokalerne efter Tegning af Arkitekt *Wittrock*, hvorved der ud mod Vesterbrogade opførtes en Række Butiker, paa hvis flade Tag der ind-

National.

rettedes Siddepladser for Etablissementets Gæster. I den store Sal var der en Scene, hvor der udførtes forskelligartede Præstationer i Lighed med de engelske *Music Halls*; Direktøren for Etablissementet blev Løjtnant *Carl Hohlenberg*. Som et Kuriosum kan anføres, at der i *Concert du Boulevards* Køkken fandtes et i Datiden saa at sige ukendt Køkkenredskab, nemlig en Ostehøvl, og i Dagspressen omtaltes dette som noget hidtil uset. Et Restaurantkøkken før og nu er to vidt forskellige Indretninger.

I 1881 omdannedes Etablissementet fuldstændigt efter Arkitekt *Brinkopps* Tegning: Koncertsalen blev bibeholdt i Midten, og bag denne opførtes en Hotelbygning med Selskabslokaler og en Restaurant-Tunnel i Kælderetagen, saaledes at der var Façade baade til Jernbanegade (hvor Hovedindgangen var)

og Vesterbrogade. Endvidere en Restaurant med Koncertsal, hvor nu Akseltorvet er, samt med Butiker. Da det ombyggede Etablissement aabnedes, var det under Navnet *National*, og fra dets Hjørnetaarn mod Vesterbrogade straalende den 25. Juli 1882 det elektriske Lys første Gang fra en københavnsk Ejendom. Belysningen var arrangeret af »United States electric Lighting-Company«, der foruden Taarnlyset havde installeret en halv Snes større og en Mængde mindre elektriske Glødelamper inde i Lokalerne, hvor der i den Anledning var foranstaltet en Festivitet, til hvilken der var udsendt ca. 1000 Indbydelser.

Helt ukendt med det elektriske Lys var Københavnerne dog ikke, thi i 1881 var det blevet benyttet af *Det forenede Dampskibsselskab*, naar dettes Aarhusdamper om Aftenen lagde til ved Kvæsthusbroen; da skinnede det elektriske Lys fra Toppen af en af Damperens Master. Og ældre Københavner kunde dengang endnu erindre, da *Høgh-Guldberg* den 27. August 1857 havde forevist det allerførste elektriske Lys paa Christiansborg Slots Ridebane, men det skulde der betales Entré for at se.

Nationals elektriske Lys var derimod gratis, og hin mindeværdige Sommeraften den 25. Juli for 54 Aar siden stævnedes Tusinder af Københavner ud til Vesterbro for at imponeres over og beundre det klare, hvidtstraalende Lys, der var langt, langt bedre end Magistratens søvnige Gaslygter.

Af »Kongens Klub«s store Have var der ved Anlæggelsen af Jernbanegade blevet en lille Rest tilbage mellem denne og Studiestrædes Forlængelse, og paa en i denne Have værende Høj opførte Restauratør *Johannes Hansen* en Trærestaurant, hvis officielle Navn var *Jernbane-Boulevarden*, men som i daglig Tale kun kaldtes »*Hansen paa Højen*«. Det var denne Have, der senere blev til den i sin Tid saa kendte *Café Bauer*, og hvortil en af Akterne i Gustav Es-manns Skuespil »Vandrefalken« var henlagt. Paa Havens gamle Grund ligger nu »Cirkusbygningen« og »Vægtergaarden«.

I Aarenes Løb undergik *National* adskillige Forandringer; der var baade Varieté og Teater her under skiftende Ledelser. Inden- og udenlandske Berømt-heder vekslede med mindre prominente, og ældre Københavner vil saaledes mindes Duettistparret *Messer Feldo* og *Paula Krüger*, den italienske Tenorsanger Signor *Valli*, der trods sin Vanførhed bedaarede alle Kvindehjerter med sin smeltende Røst, naar han sang »O'he! mamma« eller den neapolitanske Traadbanesang »Funiculi-Funicula«, da bragede Bifaldet den noget digre Italiener imøde, medens han med Haanden trykket mod sit rummelige Hjerte bukkende modtog Damernes Hyldest. Der var Artisttruppen *Sylvester Schäfer*, Balletselskabet *Holzer* og last, not least, vor egen *Dagmar Hansen*, der her for første Gang viste sig som Solist paa en københavnsk Scene.

Og *National* blev Teater med *Vilhelm Petersen* og *Ferdinand Schmidt* som Direktører, men da det overtoges af *Thomas S. Lorenzen* (populært kaldet Thomas S.), fik det Navneforandring, og Søndag den 14. August 1898 aabnedes det under det nye Navn *Scala Varieté*; den nye Æra indlededes.

Thomas S. var en meget dygtig Leder, og han holdt alle Etablissementets Traade i sin myndige Haand, og selv under Forestillingerne slap han ikke disse, thi da benyttede han Telefontraaden (i hans Privatloge paa Tilskuerpladsen var nemlig installeret Telefon) flittigt til Direktiver, dels til Restauranten, dels til Køkkenet og dels til Personalet bag Scenen.

I Sidebygningen mellem Vesterbrogade og Jernbanegade indrettede han, med Hovedindgang fra førstnævnte Gade, en stor, flot og fuldt ud moderne Restaurant efter udenlandske Forbilleder, og fra først af var den virkelig mondain med absolut første Klasses Publikum, men den udartede til en aldeles utvetydig demimondain Restaurant, hvis Damepublikum paa ingen Maade hørte til the upper ten.

Senere oprandt den glørværdige, gyldne Tid, da *Scala* under *Hertha* og *Frede Skaarups* Ledelse opførte de mest pragtfulde og ødselt udstyrede Revyer, som København nogensinde havde set, og en *Première* i *Scala* var da noget af en Begivenhed i Byens Historie. Det var derfor et Tordenslag, da det rygtedes, at *Scala* skulde ophøre, og der var ikke langt fra at være Landesorg, da det Søndag den 7. September 1930 paa Grund af Forholdene lukkede som Teater. Paa denne sidste Aften genkaldte *Fru Liva* i *Minderne* ved en *Epilog* alle de gamle kendte Revyrefræn fra *Scalas* Guldaldertid.

Etablissementet jævnedes med Jorden, og paa dets, *Nationals*, *Concert du Boulevards* og *Kongens Klubs* gamle Grund rejste sig det nuværende stilfulde *National-Scala* med dets mange forskelligt udstyrede Restaurantsale.

Overfor dette ligger paa *Tivolis* Grund Nordens største og mest kendte Restaurant og Selskabslokaler *Wivex Restaurant*, der er grundlagt af Restauratør *Carl Wivel* i *Tivolis* Façadebygning, hvor den aabnede den 27. Juni 1890 nærmest som Kafé i den Del af Bygningen, der ligger umiddelbart ved *Tivolis* Hovedindgang.

I Dagspressen regnedes det da for et Vovestykke at leje et Kafélokale paa det Sted, og da det rygtedes, at *Wivel* skulde betale 10,000 Kr. i aarlig Leje, skrev *Aftenbladet* den 17. Juni 1890, at denne Leje var »saa urimelig blodig, at man paa Forhaand kan spaa Mandens Ruin«. Der er nu forløbet 46 Aar siden denne Spaadom, og i alle disse Aar er Restauranten blevet større og større, saa at den nu omfatter ikke alene hele Façadebygningen (hvor der tidligere var forskellige Stuebutiker), men endog en Tilbygning mod *Bernstorffsgade*.

Da *Wivel* lejede Kaféen, fik han et halvt Aarstid senere *Natbevilling*, saaledes at han kunde indlade Gæster efter *Midnat* og lade dem blive siddende til baade Kl. 2 og 3. Nu — henved et halvt Aarhundrede senere —, hvor København er blevet baade *Storstad* og *Turistby*, maa ingen Gæst indlades paa nogen-
somhelst Restaurant, efter at *Natvægteren* har raabt paa *Byens Gader*, at »Klokken er slagen 12«, skønt Teaterforestillinger begynder langt senere end i »de gode gamle Dage«, da man ikke hæmmedes af noget Politiforbud mod at gaa paa Restaurant efter *Midnat*.

I Vinterrevyen 1893 »Harper i Luften« foregik et af Akterne i *Wivels Restaurant* lige ved Lukketid, og medens nogle af de Optrædende er beskæftiget med at lukke, ser man Indgangsdøren blive forceret af den som Levemand kostumerede *Frederik Jensen*, der stormer ind med de forløsende Ord: »Det manglede bare, at jeg ikke skulde med«; han havde nemlig ikke været med i 1ste Akt.

Da Wivel trak sig tilbage, overtoges Ledelsen af hans Slægtning *Anthon Petersen*, efter hvis sørgelige Død som Følge af et Ulykkestilfælde, Restauranten

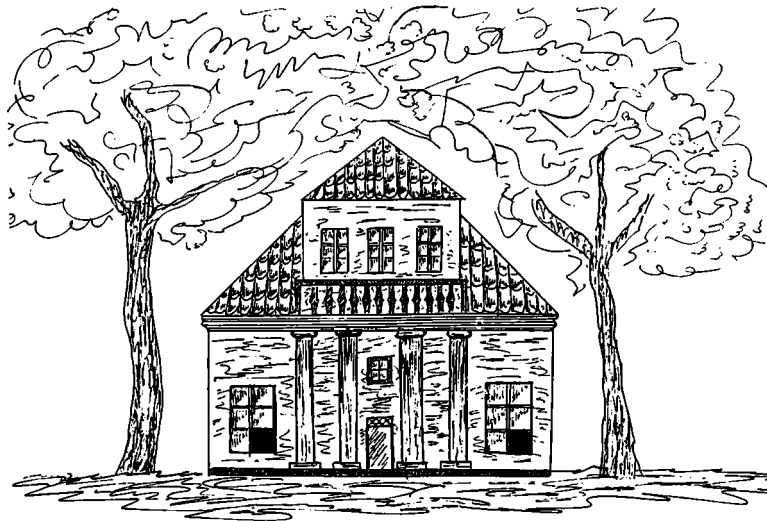
Brøddehytten 1901 mellem Tivoli og Panoptikon.

fik sit nuværende Navn, da Wivel-Navnet ifølge en kontraktlig Aftale mellem Wivel og Anthon Petersen ikke maatte føres efter sidstnævntes Død.

Hvor nu Bernstorffsgade udmunder i Vesterbrogade, laa i Begyndelsen af 1870-erne en lille Restaurant-Træbygning, der efter dens Indehaver, Restauratør *Schweitz*, populært kaldtes »*Schweitzerhytten*«. Dette Navn forsvandt dog, da den den 1. April 1876 var blevet overtaget af Restauratør *Frederik Nielsen*, og som »*Brøddehytten*« strakte dens Ry sig fra Skagen til Gedser og fra Jyllands Vestkyst til Malmø som et af Københavns bedste og billigste Madsteder, thi her gav man i sin Tid kun 35 Øre for en stor Portion udmærket Lobescowes, der var Restaurantens Specialitet, 12 Øre for et Krus Øl og 10 Øre for en meget stor Snaps. Ak, det var dengang! I November 1908 nedbrødes *Brøddehytten* for at give Plads for det nye Gadeanlæg, der var Følge af Hovedbanegaardens

Flytning, men den gamle Restaurant var da allerede 3 Aar tidligere rykket længere vestpaa til Hjørnet af Reventlowsgade.

De fleste ældre Københavnere vil kunne mindes det store, udmærkede Vokskabinet, der under Ledelse af *Bernhard Olsen* og *Vilhelm Pacht* den 2. August 1885 aabnedes som *Københavns Panoptikon* ved Siden af »Bræddehytten«s lille, hyggelige Have. *Panoptikon* var en Efterligning af de store udenlandske Vokskabinetter som *Madame Tussauds* og *Castans*, og i det københavnske saas foruden Evropas kronede Hoveder og Statsmænd tillige Interiører af lokal Interesse samt plastiske Gengivelser af den engelske Maler *Hogarths* berømte

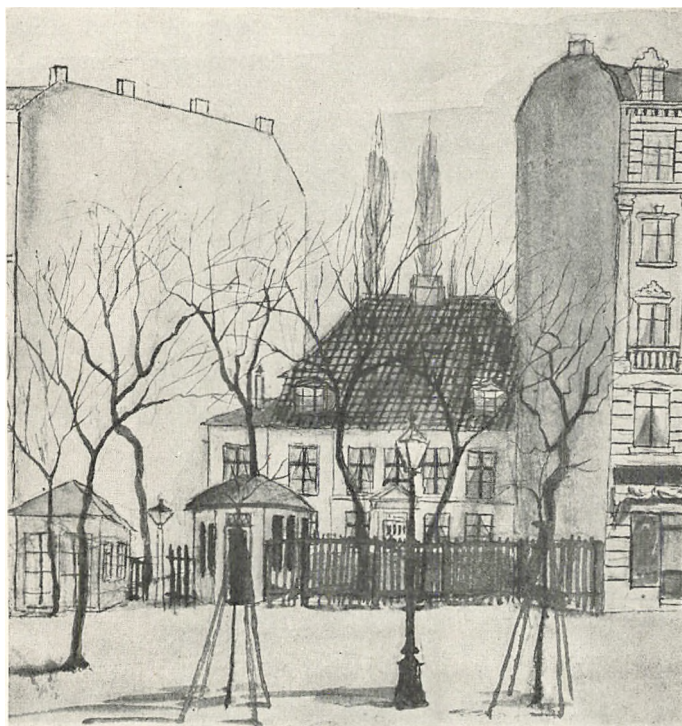
Vesterbros nye Teater.

Billedserier. I en længere Aarrække var »Panoptikon« en fast Institution med stadig skiftende Grupper, men da Billedteatrene, Biografteatrene, dukkede frem og lidt efter lidt vandt mere og mere Indpas, sygnede Interessen for Vokskabinetter hen, og en skønne Dag maatte »Panoptikon« lukke; dets Lokaler er nu en Del af *Hotel Terminus*.

Hvor dette nu ligger opførte den italienske Teaterleder *Philippo Pettoletti* en Teaterbygning, der som *Vesterbros nye Teater* aabnedes den 8. Juni 1834, og her gaves foruden mimiske Præstationer tillige Smaakomedier, Operaer, Vaudeviller etc. af vekslende Teaterselskaber. Blandt dem, der optraadte her, skal blot nævnes den tyskfødte Operasangerinde Jomfru *Pouline Lichtenstein*, der fik Ansættelse ved det kongelige Teater og i sit Ægteskab med Komponisten, Syngemester *Henrik Rung* blev Moder til Kapelmester *Frederik Rung* og Kammerangerinde Fru *Sophie Keller*.

Teatrets lille Scene gav ogsaa Plads for Brydekampe, og en af disse resulterede i et Slagord, som de fleste Københavnere endnu for faa Aar siden kendte

og anvendte. Slagordet blev skabt den 15. August 1839, da den franske Bryder og Atlet *Jean Depuis* (hvis Navn jo nævnes i Tivolivisen) udkæmpede en Brydekamp med den københavnske Slagter *Ferdinand Ludvigsen* og overvandt denne efter alle Kunstens Regler. Nu brød der en Storm løs fra det tilstedeværende Publikum paa Landsmandskabets Vegne, man skreg, peb og raabte, aldeles som ved Boksekampe i 1937, og man opildnede Slagteren til paany at tage fat

Lysets Kælder.

ved at synge paa en i Datiden meget kendt Melodi de för tillfället tillempede Strofer

»Paa'en, paa'en, paa'en igen, lille Ferd'nand Ludvigsen«. Og denne tog fat paany, men Resultatet blev det samme som før, thi Danskeren maatteatterbide i Græsset for Franskmanden. Naar Oskar Arlaud i sidste Udgave af »Bevingede Ord« vil hævde, at Melodien til »Paa'en igen« er af Komponisten Glæser, er dette neppe rigtigt, thi den er af langt ældre Herkomst. Da de franske Soldater i 1792 var i Belgien, hørte de nemlig der en flandersk Vise blive sunget om en

dem ganske ukendt *Jean de Nivelles*. De usurperede da Melodien, tillempede Teksten og kaldte Visen »Cadet Rouselle« efter Tilnavnet paa Regimentets Spasmager. Omkvædet paa hvert Vers er:

Ah! Ah! Ah! mais vraiment,
Cadet Rouselle est bon enfant.

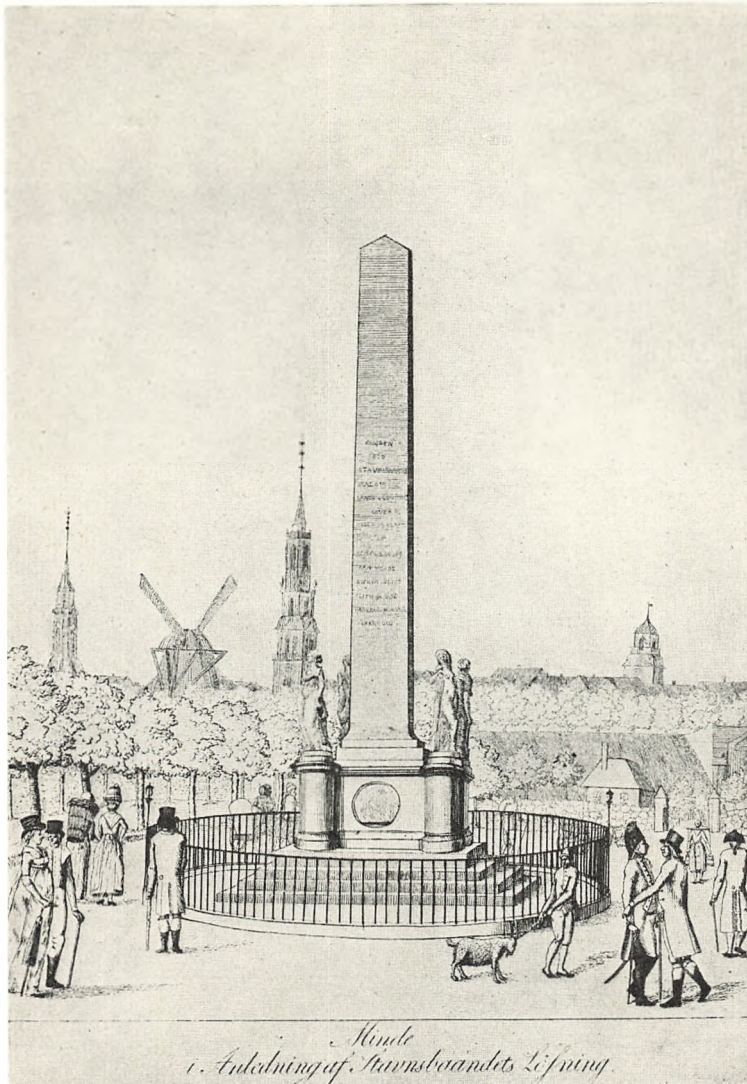
Det var Melodien til dette Omkvæd, alle kendte i 1839 og benyttede som Tilraabet, og det var den samme Melodi, som Studentervisedigteren *Carl Drebolt* benyttede til sin morsomme Vise »Kejseren i Kinesiens Land er en umaadelig mægtig Mand«, ligesom det var det samme Omkvæd, Københavnerne anvendte som Opsang til Sprøjterne, da disse blev trukket ved Haandkraft.

Pettolettis Teater nedbrødes i 1876, og først 32 Aar senere fik Vesterbro et

stort, offentligt Teater, da *Viggo Lindstrøm* den 19. September 1908 aabnede *Det ny Teater*.

Umiddelbart ved Siden af *Vesterbros Teater* laa indtil 1884, adskilt fra Gaden

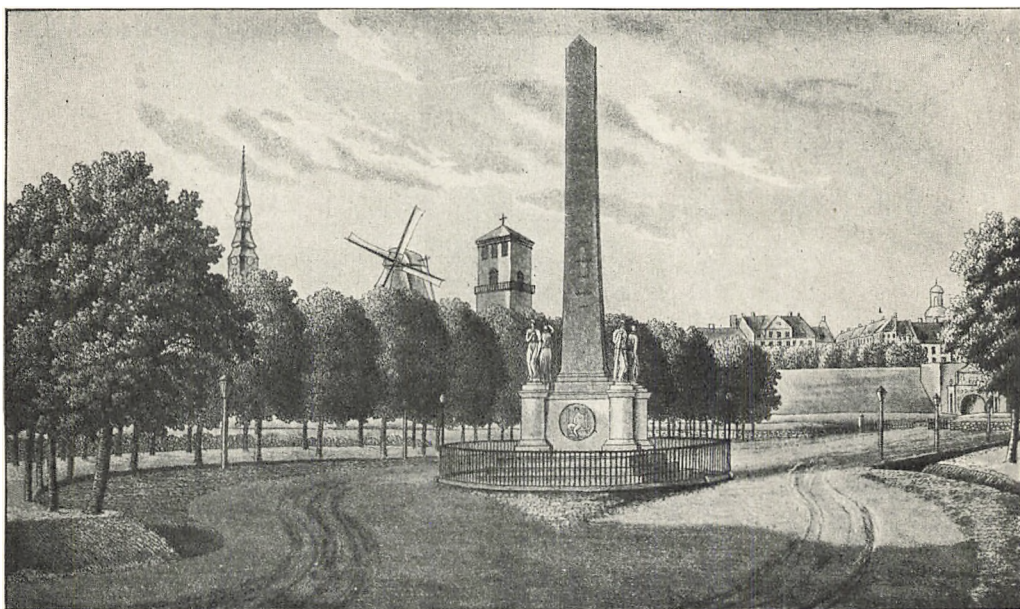

*Minde
i. Andledning af. Nærmeværdets Løfning*
Frihedsstøtten med Skt. Petri Kirke, Frue Kirke og
Helligaandskirken i Baggrunden.

ved en mindre Forgaard, en lille toetagers Bygning, hvis underste Etage var en Mellemting mellem en høj Kælder og en lav Stue, hvori der i umindelige Tider havde været drevet Restaurant af en ikke helt lydefri Karakter. Den var meget kendt og søgt i de Krese, hvor Moraliteten absolut ikke sad til Højbords, og

den gik under Navnet *Lysets Kælder*. Dette straalende Navn havde den dog ikke faaet paa Grund af sine gode Egenskaber, men det skyldtes en af Kælderens første Indehavere, Værthusholder *Claus Joachim Lyhs*, der residerede her i 1839. Efter denne kaldtes den »Lyhses Kælder«, et Navn, Københavnerjargonen i Tidernes Løb forvanskede til »Lysets Kælder«.

Det er til denne, at en af Scenerne i *Herman Bangs Roman Haabløse Slægter*, der udkom i 1880, er henlagt, og det er Beskrivelsen deri, som foranledigede Politidirektøren til at anlægge Sag mod Forfatteren, der ved Højesteretsdom

Frihedsstøtten med Vesterport og Frue Kirke efter Bombardementet i 1807.

af 2. Marts 1882 blev idømt en Bøde paa 100 Kr., medens Romanen samtidig konfiskeredes. Naar man nu gennemlæser Originaludgaven af »Haabløse Slægter« (en »barberet« Udgave udkom nemlig i 1884), forbavses man baade over Dommen og Konfiskeringen, thi saa tamme forekommer de »anstødelige« Steder et Nutidsmenneske, men man er ganske vist i de sidste 50 Aar blevet vænnet til skrappere Skrivemaade. »Lysets Kælder« var beliggende omtrent, hvor nu Hovedbanegaardens Tilkørsel ved Siden af den aabne Banegrav er.

Omtrent her ud for knejser *Frihedsstøtten* (for nogle Menneskealdre siden kaldtes den altid Æresstøtten) til Minde om Stavnsbaandets Løsning i 1788 og opført efter Tegning af *Nicolai Abildgaard*. Dens oprindelige Plads var dog ca. 5 Meter vestligere end nu, men paa Grund af Boulevardbanens Anlæg flyttedes den i 1911 til dens nuværende Sted.

Paa den nuværende Hovedbanegaards Grund laa Byens allerførste Bane-

gaard, der aabnedes den 27. Juni 1847, men blev i 1864 flyttet over paa den modsatte Side, hvor nu *Paladsteatret* er.

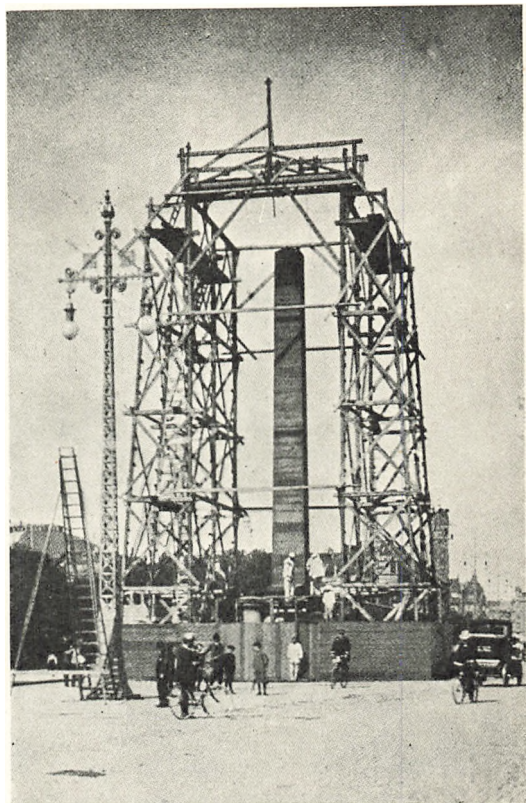
I 47 Aar forblev den her, men flyttedes ved Jernbaneordningen til dens nuværende Plads, hvor den aabnedes for Trafiken den 1. December 1911. Det er dog ikke lutter Tilfredshed, der har været med Hovedbanegaardens lave Ydre, som absolut ikke staar i Forhold til en Storby som København, men man skal ikke af den Grund laste dens Bygmester, *Arkitekt Wenck*, thi han havde projekteret den een Etage højere. Denne blev strøget af de bevilgende Myndigheder som værende unødvendig, men Resultatet heraf giver jo Syn for Sagn.

Ved Hovedbanegaarden, med Gavlen mod Vesterbrogade, ligger en af Byens mærkeligst udseende Bygninger, det dueslaglignende *Hotel Astoria* (i Folkemunde kaldet »*Penalhuset*«), opført efter Tegning af Arkitekt *Ole Falkentorp*, hvem forøvrigt ogsaa Genboen *Vesterport*, kaldet »*Femøren*« skyldes.

Hvor mange ældre Københavnerne kan mindes, at vi har haft en Havnebane, der var ført tvers over Vesterbrogade fra den gamle Hovedbanegaard, og som blev aabnet den 1. Oktober 1880.

Det var et meget stort og omstændeligt Apparat, der blev sat i Bevægelse, naar et Havnebanetog skulde føres over Vesterbrogade og nedad den daværende Bernstorffsgade (nu Gadestrækningen mellem »*Hotel Terminus*« og den aabne Banegrav).

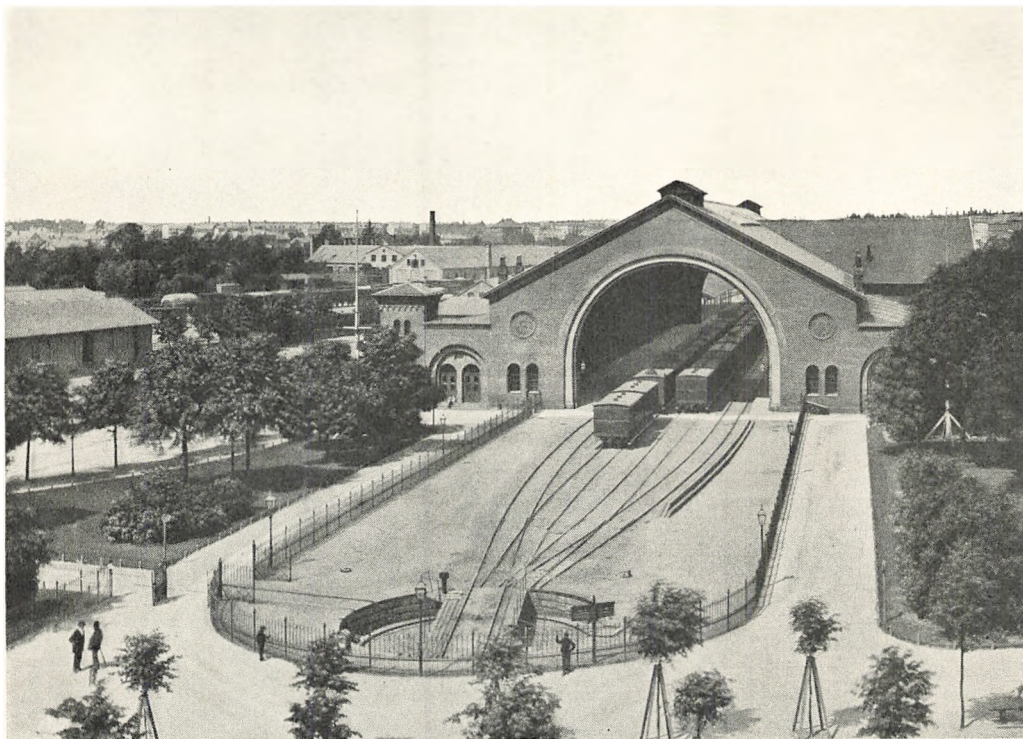
Al Trafik paa Vesterbrogade maatte standse; paa begge Sider af Gaden hejstes store Lygter med paamaalede »*Stop*«, foran Jernbanetoget gik en Jernbanefunktionær og viftede med et stort gloende rødt Flag, uden at nogen Moerssjæl dog mistænkte ham for at være agiterende Anarkist eller Kommunist, og saa kom selve Havnebanetoget sneglende i det langsommeligste Begravelsestempo, medens Lokomotivet uafbrudt kimedede med sin dampdrevne Alarmklokke. Saasnart Toget var kommet vel nedad Bernstorffsgade, blev Trafiken endelig givet fri, men det har neppe været lutter Velsignelser, der under den

Frihedsstøtten med Stillads til Nedtagning.

lange Ventetid er blevet udtalt over Jernbaneledelsens Hoveder fra Trafikanternes Side.

Saaledes var Forholdene paa dette Sted, indtil det sidste Havnebanetog luntede over Gaden den 15. Marts 1905, men da var jo baade Cykler og Automobile forlængst blevet Kendsgerninger, ligesom man var fuldt paa det rene med, at man ikke mere kunde standse Trafiken paa en af Byens største Færdselsaarer, fordi et Jernbanetog skulde passere.

Den gamle Hovedbanegaard mod Vesterbrogade. I Forgrunden ses den store Drejeskive, hvor Lokomotiverne blev vendt.

I den humoristiske Kalender »Oldfux« for 1887 er der en Parodi paa et Neu Ruppinerbillede i Form af en Teaterdekoration, hvorpaa der staar »Hinter-tæppe«, paa hvilket ses Tivoli, Frihedsstøtten og den gamle Jernbanestation med et stort »Stopskilt«.

Vest for den forrige Banegaard laa i sin Tid Farimagsvejen (nu Gaden Trommesalen), der fortsattes ad den nuværende Nansensgade, over Frederiksborggades Forlængelse og videre til Østerbro. Tæt ved Vesterbro laa den gamle Lystgaard *Glacisholm*, der endte sine Dage som Sangerindepavillon, og paa dens Grund ligger nu den store, karakteristiske Ejendom *Vesterport* med dens mange Forretningslokaler, bl. a. *Peder Møllers* Damekonfektionsforretning, *Restaurant Ritz* o. fl.

Vesterbro 1835.

Til højre ses Acciseboden, hvor nu Gaden Trommesalen er.

Paa Gadens modsatte Side laa Københavns tidligere Kvægtorv og Hestemarked *Trommesalen*, der var blevet indrettet af en Hofslagter *Niels Olufsen* ved Bevilling af 6. November 1671, imod at han her foranstaltede et almindeligt Øksen- og Kvægtorv tilligemed en dertil hørende *Accisebod*, hvor Accisen, d. v. s. Indførselsafgiften, betaltes for alle de afgiftspligtige Varer, der førtes ind i Byen. *Acciseboden* laa omtrent, hvor nu Hjørnet af Vesterbrogade og Gaden *Trommesalen* er. Det nu noget mærkeligt lydende Navn paa et Kvægtorv

Vesterbro 1838. I Baggrunden til højre ses Vesterbros Teater.

siges at hidrøre fra, at Markederne her i sin Tid aabnedes med Trommeslag for at tilkendegive, at nu skulde der foregaa noget, der havde Interesse for Lysthavende, analogt med den offentlige Trommeslager, der i enkelte Provinsbyer endnu den Dag i Dag forkynder, dels at nærmere betegnede Varer er til Salgs hos Købmand X eller Y, dels at der vil finde Forestilling Sted paa Teatret o. l.

Da Accisen ophævedes fra 1. April 1852, blev den gamle, maleriske *Accisebod* anvendt dels til Sangerindepavillon (selvfølgelig, thi saadanne var jo dengang dominerende overalt), dels til Forevisning af Dværge, Kæmpekvinder, Lam med 5 Ben, Køer med 2 Hoveder etc., hvilke Rariteter altid havde Interesse for visse Klasser Mennesker.

Trommesalen ophørte som Kvægtorv i November 1879, da det nye var blevet indrettet ved Gasværkshavnen, og i Anledning af denne Begivenhed skrev

Rantzau en Vise »Et Farvel til den gamle Trommesal fra en bedrøvet Kreaturfører«, hvem han lader udtale:

Jeg er tilmode som Napolium,
 Da han ved Moskau led Forlis,
 For jeg har rigt'nok trasket trolig om
 I vores tabte Paradis.
 Der var saa maveløs behaveligt
 Paa vores gamle Trommesal,
 Saa det er saamænd højst beklaveligt,
 At den skal rives ned total.
 De skulde blot ha' hørt, hvor Kvierne
 Sang lystig for vos Melodierne
 :|: Buh uh! buh uh!
 Brølede sgu :|:

Nogen Førsteklasses Vise kan man just ikke kalde hans Poëm, men Datiden var nøjsom, og et godt Foredrag af Sangerinden kunde gøre Underværker.

Vi er nu naaet den egentlige Forstad *Vesterbro*, der i Fortiden omfattede, hvad der laa mellem Vesterbros Passage, Skt. Jørgens Sø, Gammel Kongevej og Værnedamsvejen til Frederiksberg Allé, hvad der laa udenfor dette lille Enklave, var ikke »Broen«, men »Landet« og »Byen Frederiksberg«.

Selve Vesterbro er kun godt 300 Aar gammel, idet den nemlig først er blevet Forstad paa Christian den Fjerdes Tid. Den nuværende Vesterbrogade eksisterede slet ikke, og hvor den nu er, var dengang kun Vejrmøller, Reberbaner og de 14 Slagteboder, som i 1583 var blevet opført af *Christoffer Valkendorf*, da Slagtning inde i Hovedstaden ikke maatte finde Sted. Boderne var beliggende ved den daværende Gammel Kongevej, som dengang gik lige til den ud for Vestergade liggende Vesterport.

Hvad der var Aarsagen til, at Forstaden blev til, var Christian den Fjerdes

Trommesalens Ophør. Humoristisk Billede fra »Punch«.

Udvidelse af Byens Fæstningsanlæg, hvorved mange Borgere berøvedes deres Huse og Haver, og som Følge deraf drog de ud til Vesterbro, hvor de slog sig ned og dannede den nu saa store Forstad.

Vesterbro nu og i Fortiden er to vidt forskellige Ting, thi hvor der nu er fire- og femetagers Huse, laa tidligere næsten udelukkende enetages Huse med store Gaardsrum bagved.

De fleste Beboere var enten Værthusholdere eller Slagtere, der i Baggaardene havde deres lidet hygiejnisk indrettede Slagterier, hvor der naturligvis ikke var Kloaker, og naar der blev slagtet, flød Blodet fra de slagtede Dyr gennem Gaardene og Portene ud i de dybe, aabne Rendestene, hvor Stanken forpested hele Kvarteret. *Vesterbroslagterne* var et meget stridbart Folkefærd, som man helst skulde have paa saa lang Afstand som muligt, og Ve den Forbigaaende, der tillod sig en eller anden uskyldig Bemærkning om de udflydende Uhumskheder, thi det resulterede som oftest i, at

før han saa sig for, saa stak der
et Par Næver i hans Syn:
»Der, min Ven,
har du den — —«.

Adskillige af Ejendommene herude havde Særnavne, saaledes laa: *Den forgyldte Hest* i No. 36, *Stad Leipzig* i No. 40, *Pelikanen* i No. 44 og 46, *Hvide Svane* i No. 54, *Tre Hjorter* i No. 64, *Skibet* i No. 66, *Det hvide Lam* i No. 68 og 70, *Den hvide Hest* i No. 53, *Lykkens Prøve* i No. 63, *Staden Eutin* i No. 29, *Ægypten* i No. 27 m. fl., alle Navne, som nu fuldstændig er forsvundet, og som gav de paagældende Ejendomme et vist Særpræg. Heldigvis har man dog i vore Dage taget den gamle Skik op med at give Bygninger et selvstændigt Navn, som har en eller anden Relation til dens Bestemmelse eller Beliggenheden, som f. Eks. *Vægtergaarden*, *Vesterport* og lignende Navne.

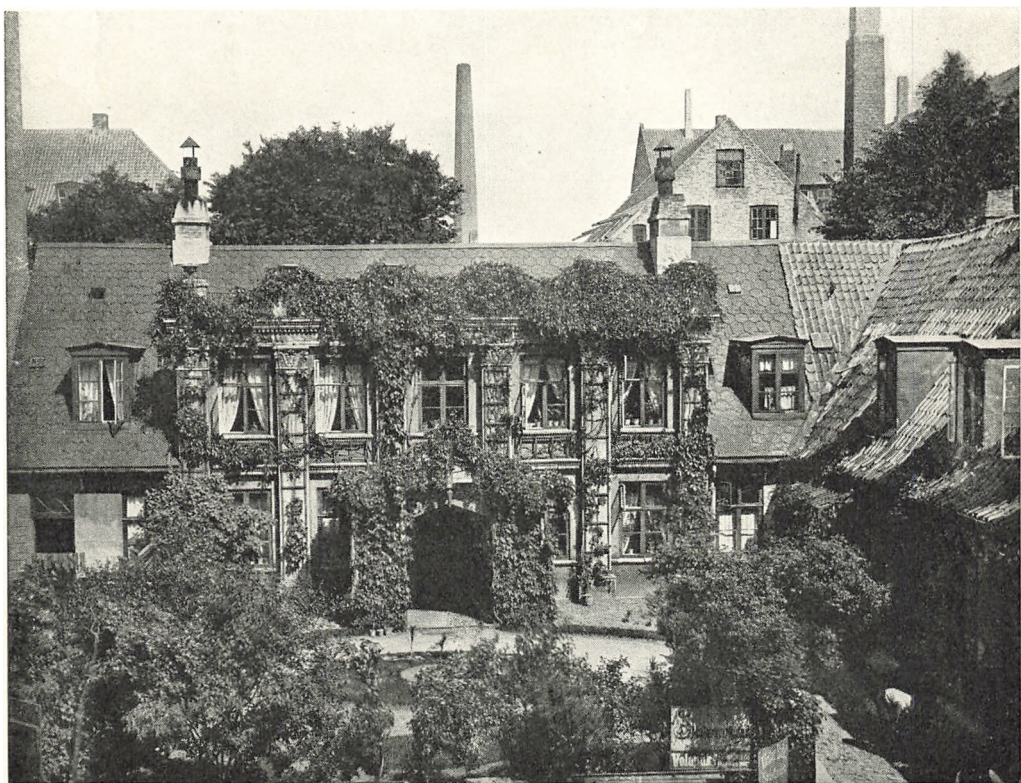
Selvfølgelig havde det gamle *Vesterbro* sin Dansebod, der laa i det nuv. No. 17 og bar det forjættende Navn *Peters Haab*, men den var i sin Tid saa langt nede paa Dansebodernes Rangstige, at den neppe kunde komme lavere. Efter Sigende skal det til Tider have gaaet ret tøjlesløst til med Overfald og Slagsmaal her, hvor ikke alene Beboerne fra *Vesterbro*, men ogsaa de fra *Valby* søgte. Digteren *M. Goldschmidt* fortæller saaledes i sine Erindringer, at da hans Forældre drev en Gaard i *Valby*, havde Gaardmandskonerne overtalt hans Moder til at gaa med dem paa Dansebod. Og *Goldschmidt* meddeler da, at »denne Dansebod var *Peters Haab* paa *Vesterbro*, hvor de lejlighedsvis kørte op. En eneste Gang forsøgte Moder det ogsaa; men det maa have været slemt, og af de enkelte Ord, der undslap hende, maa jeg formode, at der kunde vise sig noget særegent vildt over de tilsyneladende stille Bondekoner. Det var i 1827, og Mindet kan neppe genere nogen nulevende *Valbykone*«.

I 1870-erne nedreves *Peters Haab*, og en stor Bygning rejstes paa Grunden,

i hvis Gaard opførtes *Dansesalonen Valkyrien*, der adskillige Aar senere købtes af »Indre Mission«, som omdannede den til *Skt. Maria Bedesal*; denne eksisterer ikke mere, og Lokalet er nu Afholdsrestauranten *Valhal*.

Skraas overfor laa i sin Tid en lang, lav Bygning, No. 20, som for ca. 50 Aar siden — i August 1889 — var Genstand for et mægtigt Tillob af nysgerrige Københavnerne, thi det hed sig nemlig, at der var »Spøgeri« i Ejendommens

Vesterbrogade Nr. 20, Havehuset.

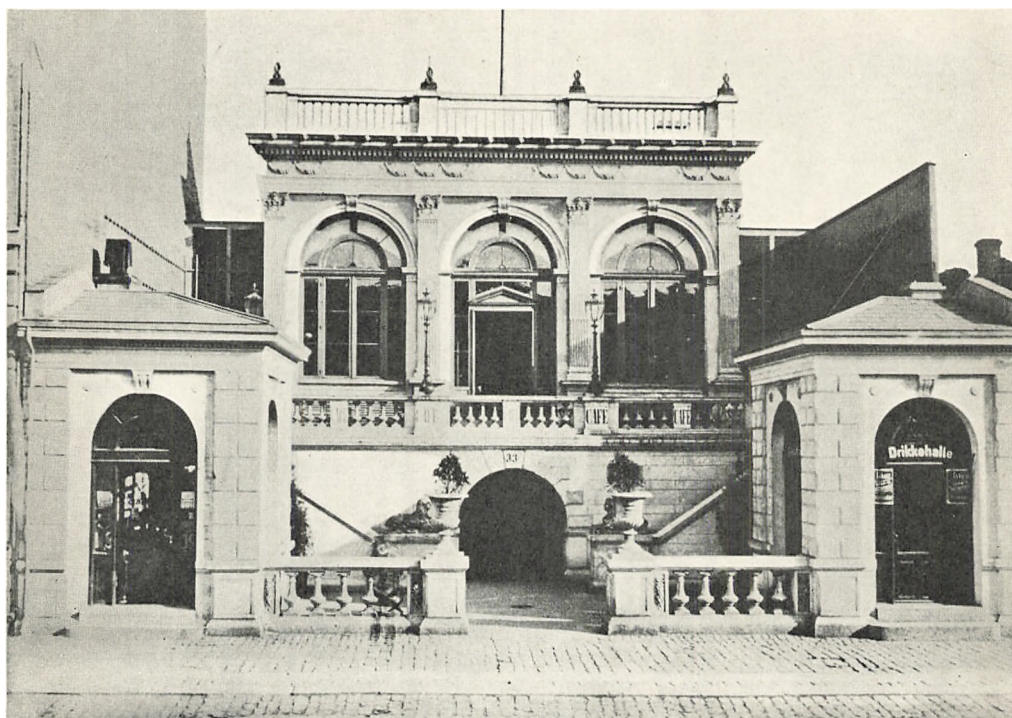
Kælderetage, hvor der var Bageriudsalg. »Spøgeriet« sagdes at ytre sig i, at Brød og Kager fløj rundt i Butiken, Tallerkener hoppede ned paa Gulvet, en Vægt paa 25 Pund sprang en Alen i Vejret, og Sengklæderne fra et tilstødende Soveværelse fløj omkring, alt uden synlig Foranledning fra nogen Side, saa der maatte absolut være overnaturlige Magter paa Spil. Gaden var sort af Mennesker, der vilde »se Giraffen« alias »Spøgelset«, men dette forblev usynligt selv for Politiet og Pressens Repræsentanter. Kun Resultaterne af »Spøgeriet« var aabnbare, og Autoriteter og Presse var rørende enige om, at det hele kun var iværksat af rigtige levende Menneskehænder som Reklame for Konditorbutikken, der fik en mægtig Søgning.

Gadeviserne grasserede endnu dengang, og om »Spøgeriet i Bagerbutikken«

kom der hele to, der dog ikke røber noget videre Visetalent. I den ene hedder det bl. a.:

Ja, det er virkelig oprøren'e
 Bollerne de flyver Folk om Ørene,
 I det bare Mælk og Vand
 Vader man, thi hver en Spand
 Hopper rundt i Sextur, ja han er en ret gemytlig Mand.

Hvad kunde ikke »Ærbødigst« have lavet ud af den Begivenhed i Radioens Ugerevy, — hvis han og Radio havde eksisteret dengang.

Akvarium, Vesterbrogade Nr. 33.

Paa venstre Side af Vesterbrogade, hvor de nuværende No. 27 og 29 er, laa i det 18. Aarhundrede et meget stort Grundstykke, der strakte sig dybt ind fra Gadelinien; der blev drevet Traktorhold paa denne Ejendom, som hed *Staden Eutin*, og der var en stor dejlig Have med Lysthuse og en Keglebane paa 50 Alens Længde. I 1790 ejedes *Eutin* af Traktør *August Møller*, som solgte den til Gartner *Johan Georg Schimmel*, der ligeledes drev Traktørvirksomhed, og som i 1799 frasolgte en Parcel af Hovedgrunden til Kgl. Pensionist *Nicolaj Hammerich*. Der blev nu af Traktør *Nicolai Paust* anlagt en Traktørhave paa Parcellen, som fik Navnet *Ægypten*, og i disse to sammenstødende Traktørhaver udfoldede der sig, særlig om Søndagen, et broget Folkeliv, hvor Publikum væsentlig var, hvad

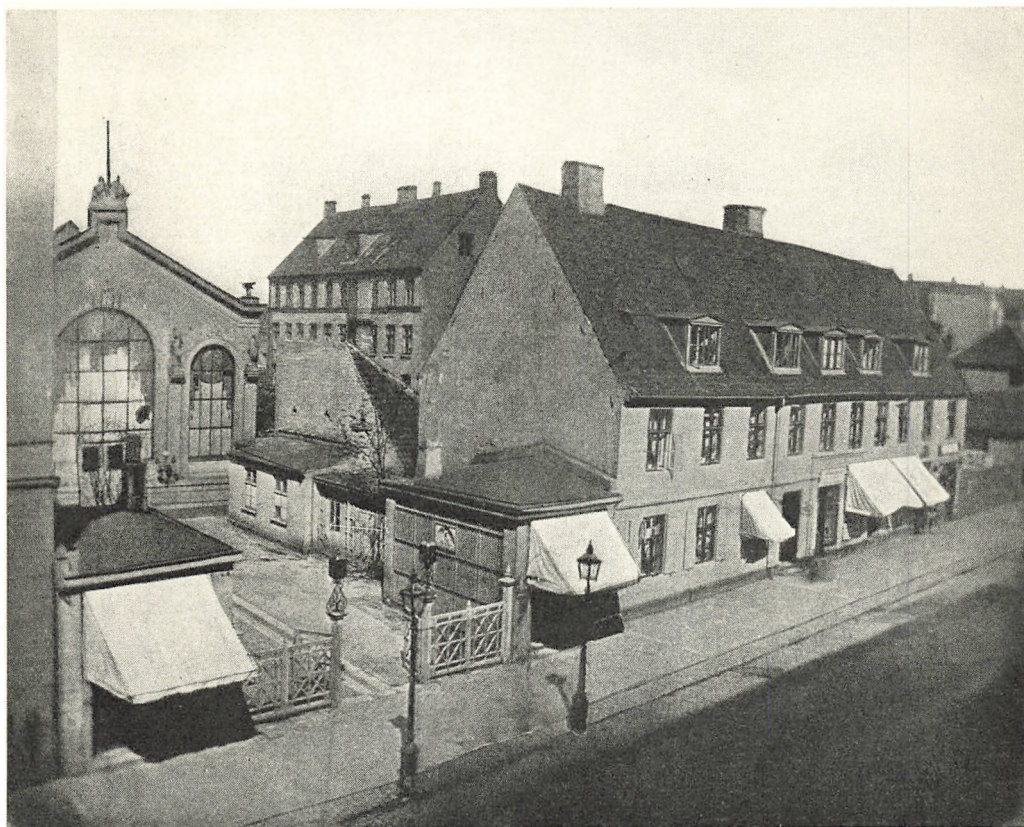

Trommesalen

Efter Maleri af Carl Bøgh

man dengang kaldte, det brede Almuespublikum, saasom Holmens Folk, Matroser, Soldater, Bønderkarle og Tjenestepiger. Havernes Forlystelser var for en stor Del horizontale Gynger (de saakaldte russiske Gynger, senere fra Tivoli kendt som Ballongynger), Kastegynger, Kaglebaner, Dansestrader m. m., noget i Smag med de forlængst nedlagte *Sommerlyst* og *Alleenberg* i Frederiksberg Allé.

Da Englænderne i August 1807 nærmede sig København for at indeslutte og

Dansesalonen Figaro (nu Valencia).

bombardere denne, lod Byens Kommandant, General *Peymann*, afbrænde baade *Eutin*, *Ægypten* og flere nærliggende Bygninger, for at Fjenden ikke skulde benytte disse som Tilholdssteder og Operationsbasis.

En Rest af det gamle *Eutin* eksisterer endnu, nemlig den lille Have i No. 29, der danner Indgangen til Biografen *Vesterbros Teater*. I Midten af forrige Aarhundrede ejedes Grunden af *Vesterbros Bryggeri*, som i Haven lod opføre en Restaurantbygning, der under Navnet »*Strucks Ælpavillon*« aabnedes den 12. August 1860, og hvor der var musikalsk Underholdning. Senere omdannedes den henholdsvis til Sangerindepavillon, Varieté og Teater under de vekslende Navne

Olympen, Concert du Boulevard, Varietéteatret og Parisienne, og i den Periode, da det hed *Varietéteatret*, var det, at der her opførtes Københavns allerførste Sommerrevy den 18. August 1873, skrevet af Teaterdirektør *Vilhelm Petersen* og Skuespiller *Carl Wulff*, der dermed indledede en ny Æra i dansk Teaterhistorie: de aarligt tilbagevendende Sommerrevyer.

Vesterbrogade med Rosenaaen og Jernstøber Meldahls Ejendom.

flankeret af en Cigarbutik. Bygningen var bestemt og indrettet til Ølhal, der Onsdag den 1. Maj aabnedes som *Thors Hal* med Violin- og Flygelkoncert som musikalsk Underholdning for Gæsterne. Da dette ikke var tilstrækkeligt til at trække Publikum til Huse, blev *H. C. Lumbye*, senere *Balduin Dahl* engageret til at give Orkesterkoncerter, men da dette heller ikke hjalp paa Besøget, forsøgte man med Sangpræstationer, bl. a. af Selskabet *Beyerböck* fra Tyrol.

Sluttelig omdannedes »Thors Hal« til Danselokale, og i 1870 aabnedes det som *Dansesalonen Figaro*, ubetinget Byens største, smukkeste og flotteste Dan-

Et Par Huse fra Varietéteatret, i No. 33, hvor nu *Steno Apotek* er, indrettedes i 1873 Byens første *Akvarium* i en ret stilfuld, til Øjemedet opført Bygning, men da Nyhedens Interesse var forbi, stilnede Besøget af, Fiskebestanden døde, og Bygningen blev omdannet til Teater i 1875 under Navnet *Elysium*, der et Aar senere blev Danselokale.

Paa den modsatte Side af Gaden, i No. 32, opførtes i 1861 af en af Datidens kendte Forretningsmænd, Vekselmægler, senere Kommerceraad, *I. W. Heymann* en stor og flot Bygning efter Tegning af Arkitekt *H. C. Stilling*; den laa tilbagetrukket fra Gaden med en stor Forgaard, der paa hver Side var

sesalon, hvor Orkestret lededes af Dansekomponisten *Carl Erichsen*, der til Etablissementet bl. a. skrev sin ildfulde »Figarogalop«.

Senere opførtes en stor Forretnings- og Beboelsesejendom paa Forgaardens Grund, saaledes at Indgangen skete gennem en Port i Façaden, og i 1918 foretoges en gennemgribende Ombygning af selve Dansesalonen, der genaabnedes Tirsdag den 3. September som *Palais de Danse*, et Navn der for nogle Aar siden forandredes til *Valencia*, da Lokalet blev baade Danse- og Varietéetablissement.

Faa Skridt derfra findes, hvad neppe mange ved, en veritabel Aa, der kommer fra Kvarteret omkring Skt. Jørgens Sø og i en muret Hvælving er ført under Gammel Kongevej, Stenogade, under Vesterbrogade, Viktoriagade og videre ud i Kallebodstrand. Aaen bærer — eller rettere bar — det yderst poetiske Navn *Rosenaen* og var uoverdækket, hvor nu Stenogade er. Imellem de to daværende Ejendomme, der laa her mod Vesterbrogade (Jernstøber H. Meldahls paa den ene og Gæstgivergaarden Løven paa den anden Side) kunde man over

Hjørnet af Vesterbrogade og Stenogade. Tegning af A. Rolsted.

en lav Barrière se ned i den rindende Aa, hvis Farve var ubestemmelig, dels sort, dels brun, og hvis Stank, særlig ved Sommertide, var ubeskrivelig, da den vistnok sjældent eller aldrig blev oprenset. Hvor Aaen løb under Vesterbrogade fandtes fra gammel Tid en Træbro, der i 1780, da hele Gaden blev reguleret, afløstes af en Bro af Sten med muret Hvælving og benævnes da i officielle Skrivelser »den hvælvede Bro uden Vesterport«. I daglig Tale hed den sædvanlig »Bjørnsdals Bro« efter den nærliggende Gæstgivergaard, ligesom selve Aaen paa Strækningen gennem nuværende Viktoriagade undertiden kaldtes »Bjørnsdals Aa«. Efter at have passeret Vesterbrogade styrtede Aaen ned i en dyb, uhyggelig Grøft, som kaldtes »det sorte Hul« eller blot »Hullet«, og det her beliggende Hus fik samme lidet skønne Navn (jfr. Pag. 37).

Jernstøber *Henrik Meldahls* Ejendom var langs med Rosenaaen ved Hjørnet af Vesterbrogade, og han laa i idelige Skændsmaal med Magistraten, der mente, han var pligtig at oprense Rosenaaen, medens han mente det modsatte. Da Stanken fra Aaen blev værre og værre, opsatte han paa sin Grund paa Vesterbro ved Aaen et Skilt med Paaskriften »Rosen- eller Choleraaaen«, hvilket Magistraten forlangte fjærnet. Meldahl var noget af en Original i sit Væsen og sin Tankegang; saaledes anførte han sig i Folketællingslisten for 1855 under Rubriken »Trosbekendelse«: »Ubestemmelig. Jeg har ingen Religion, men troer paa, at man ikke faaer noget for ingenting i denne Verden«.

Med Politiet paa Vesterbro havde han en Del Kævlerier bl. a. angaaende en Hund, som han paastod ikke at have, men som Politiet mente, han alligevel holdt trods Forbud derimod.

Politiet stillede nu uanmeldt hos ham, der vistnok havde faaet Underhaandsmeddelelse om Besøget og derfor fjærnet Hunden, som han virkelig var i Besiddelse af. »Hvor er saa Hunden?« spurgte Politiet. »Jeg har virkelig ingen Hund,« baldyrede Meldahl med sin mest troværdige Stemme. »Hvad bruger De da det Hundehus til, som staar der i Gaarden?« — »Deri holder jeg en Gris,« og til Politiets store Forbavselse og Harme havde Meldahl virkelig tøjret en sød lille Gris i sit Hundehus.

I 1880 overdækkedes Aaen, og Vittighedsbladet »Punch« bragte i den Anledning et »Farvel til Rosenaaen«, der var som talt ud af Københavnernes Hjerter:

Risler alle Bølger smaa,
Kaffebrune, sortegraa;
Strømmer i det brede Rør
Som et dunkelt Sørgeslør.
Boble! Boble! Rosenaa!
Boble! Boble! Væk Du maa!

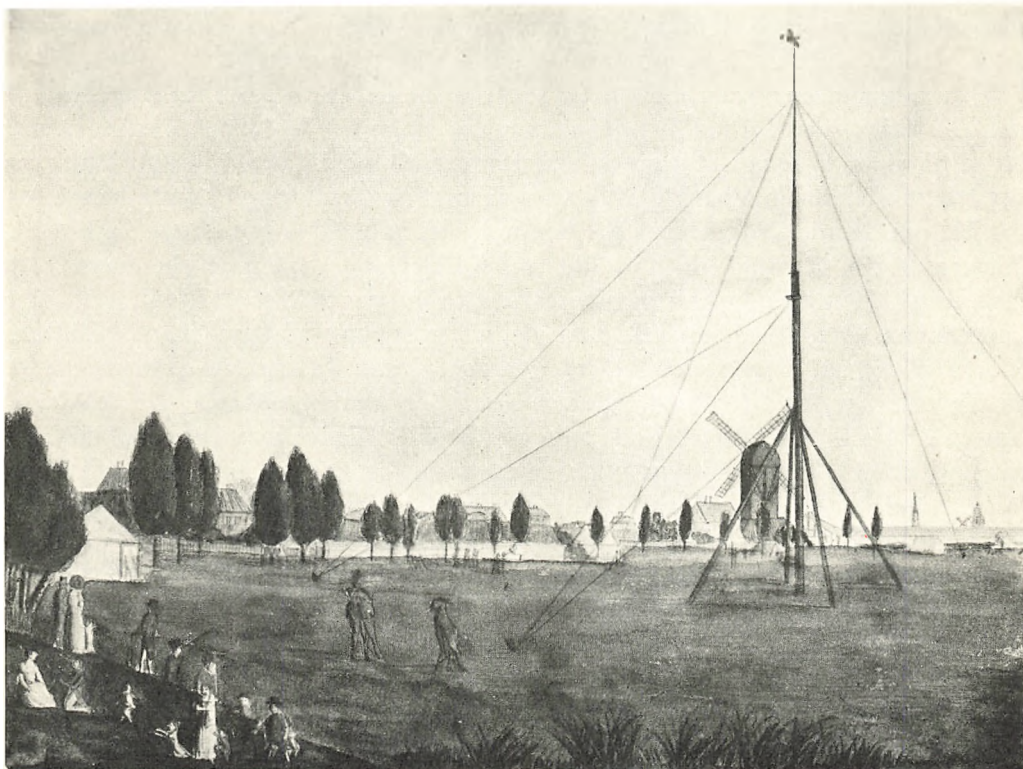
Aldrig mer i Sommerluft
Stiger op Din Rosenduft,
Den, som bragte — Ak og Ve! —
Kolerine, Diarrhoe.
Boble! Boble! Ehlers*) Kunst.
Boble! Boble! — dræber Dunst.

Paa Vesterbrogade No. 43 ligger den store Ejendom *Bjørnsdal*, hvor der i sin Tid var Gæstgivergaard, og naar Rejsende var kommet saa sent til Byen, at dennes Porte var stængt, tog de Nattelogis enten der eller i det nærliggende *Egholmsdal* paa Værnedamsvejen. »Bjørnsdal« havde forøvrigt Navn efter dens Ejer i 1783, Gæstgiver og Værtshusholder *Peter Bjørn*. Inden dennes Tid havde

*) E. D. Ehlers var da teknisk Borgmester i København og maatte idelig staa for Skud i Dagspressen.

det haft det meget prosaiske Navn »Hullet«, saa man kan godt forstaa, at det havde faaet Navneforandring.

Det gamle Vesterbros smukkeste og mest stilfulde Bygning er *Den kongelige Skydebane*, der fornemt adskilt fra Gaden ved en Forgaard knejser som et skønt Minde om Fortidens Byggekunst, med sin henrivende, skyggefulde, hyggelige Have, der strækker sig hen til Istedgade. Ejeren af Bygningen er *Det kongelige*

Skydebanen paa Vesterbro 1830.

københavnske Skydeselskab og danske Broderskab, der er over 600 Aar gammelt. I 1751 fik det Skydeplads paa dets nuværende Grund, som var Fæstegrund, og som tilhørte Gartner *Frantz Christopher Sauerrack*. Senere solgtes den til *Joachim Wentzel*, der drev Traktørvirksomhed og delvis Herbergeren af Rejsende, og paa hans Tid var Hovedbygningen ud til Vesterbro et 30 Alen langt Hus, Mur- og Bindingsværk, med lige, opstaaende Gavle samt en gennemgaaende Kvistetage. Endvidere fandtes en meget stor Have med 5 Lysthuse med Borde og Bænke samt det store toetagers Skydehus, 20 $\frac{1}{4}$ Alen langt.

I 1781 overgik Ejendommen til Magistraten, som Aaret efter solgte den til Skydeselskabet, der besluttede at opføre en ny tidssvarende Bygning, til hvilken Grundstenen blev lagt i 1782. Da det trak i Langdrag med Opførelsen, kunde

den først tages i Brug og indvies den 10. Maj 1787 ved en større Festivitet, til hvilken Christian den Syvende, Kronprins Frederik og Arveprins Frederik var tilstede.

Medens den nye, endnu staaende Bygning, var under Opførelse, havde det gamle Hus i 1783 en ceber Gæst, der dog kun opholdt sig der en halv Dagstid. Det var Skuespillerinden *Caroline Walter*, der i 1780 var flygtet bort fra det kongelige Teater, (hvor Forholdene var blevet uudholdelige for hende) for efter at være blevet viet i Gøteborg til Violinvirtuosen *Müller* at tage Ophold i Stockholm, ved hvis Opera hun og Manden havde faaet Ansættelse.

Paa Gennemrejse fra England til Sverrig var det, hun gæstede København, men Autoriteterne forbød hende at komme indenfor Voldene og gav hende Ordre til inden 6 Timer at være ude af Landet. Opholdstiden tilbragte hun paa Skydebanen, hvor en Mængde af hendes Venner og Beundrere besøgte hende for at hilse paa hende. Nogen Fest for hende fandt ikke Sted ved denne Lejlighed. Det gjorde der derimod, da hun 2den og sidste Gang gæstede København; det var i Juni 1791, og den, der var Festarrangøren, var Sekretær *Bjørn* (gift med Danserinden *Madam Bjørn**). Ved denne Fest var tilstede bl. a.: *Rahbek*, *P. A. Heiberg* og *Thomasine Heiberg*, *Nordahl Brun*, Instruktør *Schwartz* samt fra Teatret *Jomfru Morthorst*, *Madam Bjørn* og *Madam Dahlén*. De to sidste sang et af *Rahbek* forfattet Vers, som af *Caroline Walter* blev besvaret med en fransk Kuplet »Ah si vous pouviez comprendre ce, que mon cœur sent pour vous«, hvad der bevirkede, at *P. A. Heiberg* i faa, men begejstrede Ord tolkede hende sin Hyldest og Tak. Kun disse 2 Gange har hun efter sin Flugt i 1780 gæstet København, og naar der i 1934 blev afholdt en Fest paa Skydebanen i Anledning af, at der da skulde have været forløbet 150 Aar, siden hun i Oktober 1784 var i København, var denne uden paaviselig historisk Hjemmel. Det er ligeledes urigtigt, hvad der ved samme Lejlighed meddeltes, at den daværende Vært paa Skydebanen hed *Fischer*, thi dette var Traktør og Forpagter af Skydebanen *Johan Nicolai Brushaver*, der var blevet Medlem af Skydeselskabet i 1778**).

Den 25. September 1790 afholdtes paa Skydebanen et privat Selskab, i hvilket *P. A. Heiberg* deltog, og det var til dette Selskab, han skrev sin Vise »Hver Mand i Byen om Indtoget taler«, i hvis 2det Vers stod:

Ordener hænger man paa Idioter,
Stjerner og Baand man kun Adelen gi'er;
Men om de Mallinger, Suhmer og Rother
Man ei et Ord i Aviserne seer.
Dog har man Hjerne,
Kan man jo gjerne
Undvære Orden og Stjerne.

*) Jfr. Robert Neiiendam »Breve fra danske Skuespillere« I, Pag. 247. — *Rahbek* »Erindringer« IV, Pag. 121 ff.

**) Jfr. Aage Langeland-Mathiesen »Det kgl. kbhvske Skydeselskab«, Kbhvn. 1934, Pag. 290. — Folketælling ¹/₇, 1781: Uden Stadens Vesterport (Rigsark.). — *Brushaver* døde ²¹/₆, 1789.

Mange Aar senere, den 14. November 1849, var der ligeledes Fest paa Skydebanen, denne Gang i Anledning af *Adam Oehlenschlägers* 70 Aars Fødselsdag. Ved denne Lejlighed var det, at han oplæste et Digt, hvori det bl. a. hed:

Tre, fire Huse herfra blev jeg født;
Men derfra gaar — vil det Naturens Orden —
Endnu en smuk Allé til Kirkegaarden.

Alléen blev dog ikke lang, thi 2 Maaneder senere, den 20. Januar 1850, døde han.

Prices Morskabsteater paa Vesterbrogade.

Ligeoverfor Skydebanen laa fra 1817 til 1844 *Morskabsteatret* (hvor nu No. 58 og 60 er), det Teater, hvor Familien *Price*, *James*, *Adolph*, *Rosa* og *Flora* samt Mimikeren *Guiseppe Casorti* henrykkede Publikum med deres glimrende ekvilibristiske Evolutioner, deres Dans og navnlig med de italienske Maskekomedier: Pantomimerne med disses Figurer, den adstadige *Kassander*, den yndefulde *Kolumbine*, den vævre *Harlekin* og den dumme, men dog forslagne og snu *Pjerrot*, Pantomimer, som endnu den Dag i Dag hver Sommer kan ses paa Tivolis Pantomimeteater, vistnok det eneste Sted i hele Verden, hvor de gamle italienske Maskekomedier endnu eksisterer, og som burde fremhæves overalt som en Turistattraktion for Københavns Vedkommende.

Da *Prices Morskabsteater* blev nedrevet, opførtes to Huse paa dettes Grund; det ene, nuværende No. 60, ejedes senere af Historikeren *Gehejmearkivar*

C. F. Wegener, den Mand, hvortil der hentydes i Otto Zinck og I. Voltelens berømte Vise:

Konferensraad Wegener, den brave
 Historiograf og Gehejmearkivar,
 Skrev en Bog, om hvem vi skulde have
 Til Regent, naar ingen mer vi har.

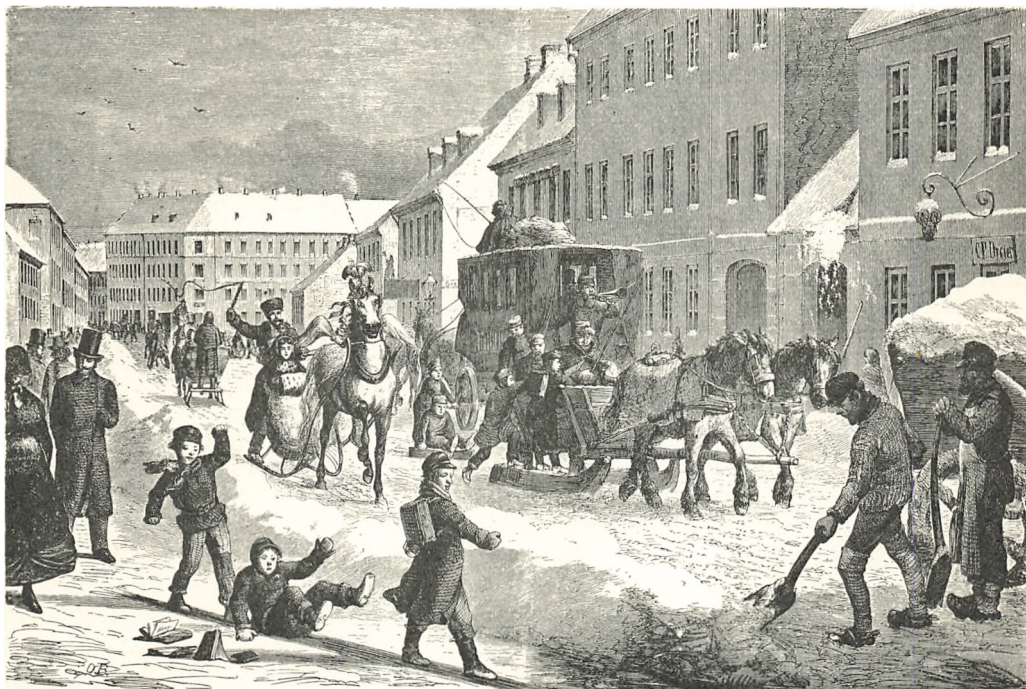
Vesterbrogade set fra Vesterbros Torv ved Hjørnet af Bagerstræde.

Den omtalte Bog var skrevet i Anledning af *Frederik den Syvendes* eventuelle Efterfølger paa Tronen, da han selv jo var barnløs. Som Følge af Tendensen i Wegeners Bog anlagde Justitsministeriet Sag mod ham, men Wegener fri fandtes ved Højesteret. I Anledning heraf vilde Studenterne have bragt ham et Fakkeltog, hvilket dog blev forpurret.

Faa Huse fra Skydebanen ligger No. 63, en lille, lav, gammeldags udseende Bygning, der kun bestaar af Stue og Førstesal; den ligger der som en fattig Per Eriksen mellem alle de omkringværende høje mere eller mindre prunkende Bygninger. Og dog har dette beskedne prunkløse Hus inden for sine Vægge rummet en Skole, der paa sin Vis var Foregangsskolen for vort Skolevæsen: *Christianis Institut*.

Inden dette blev oprettet i 1795 laa herude paa det saakaldte *Humlevænget*

en Ejendom, der hed *Lykkens Prøve*, som var opført af Murmester *Johan Martin Qvist*, der den 9. Juli 1795 solgte den til Hofpræst *Christoph Johann Rudolph Christiani*. Denne indrettede her en Kostskole for Drengene eller rettere unge Mennesker, og de Principer, Christiani ledede den efter, er de samme, som nutildags benyttes i vore Gymnasier og Kostskoler. Han var adskillige Menneskealdere forud for sin Tid, thi foruden Skoleundervisning opdrog han ogsaa sine Elever efter hygiejniske Principer, hvad dengang var ukendt eller i sin Vorden;

Vinterbillede fra Vesterbrogade. Tegning af Otto Bache.
I Forgrunden t. h. Carl P. Dreyers Vinhandel, hvor nu Westend er.

han indrettede Voltigérhus d. v. s. Gymnastiksal og Skolehaver, lod sine Elever besøge det kongelige Teater (altsaa Forløberen for »Skolescenen«), indførte Lægetilsyn og obligatorisk Tandbørstning Morgen og Aften m. m., hvad der nu synes saa selvindlysende, men som i Datiden blev modtaget med Uvilje og Mistro, uforstaaende som man da stod overfor alle nye Foreteelser. Blandt de Lærere, der var knyttet til Christianis Institut skal blot nævnes *Knud Lyhne Rahbek* og *Fr. Nachtegall*, Forkæmperen for Gymnastikens og Svømmeundervisningens Indførelse herhjemme.

Da Dannebrogsgade blev anlagt, blev Christianis Hovedbygning mod Vesterbrogade skaaret igennem, en Del deraf nedrevet og udlagt til Gade, men inde i Gaarden til Dannebrogsgade No. 2 findes endnu bevaret de gamle Skolebygninger fra den moderne Skoleforgængers Tid.

Den store Grund, som nu indtages af Bygningskompleks *Westend*, har en vis byhistorisk Interesse som Forløberen for *Tivoli*, thi det var nemlig der, det allerførste større *Vauxhall* herhjemme blev til for 131 Aar siden.

Dette Grundstykke var oprindeligt en gammel Fæstegrund af meget store Dimensioner, der laa ved Siden af Ejendommen *Den grønne Hest*, og paa dette opførte dets Ejer, Arkitekten Professor *C. F. Harsdorff* en enetages Bygning med Kvist i Aaret 1788. Muligvis har han selv givet Tegning til den, men dette er uvist, og den lignede ialtfald ikke hans Byggemaade. Senere købtes den af Urmager *Joachim Brandt*, og denne solgte den i 1805 til »Staldmester« d. v. s. Kunstberider *Louigi Chiariny*, der bibeholdt Façadebygningen og paa den store, vidtstrakte Baggrund indrettede et Forlystelsesetablisement under Navnet *Vauxhall*.

Denne Betegnelse stammer fra England, fra Londons sydlige Kvarter Lambeth ved Themsens, hvor omkring Aar 1615 en Vintapper, *John Vaux*, ejede et meget stort Haveareal. Han, eller maaske hans Enke, *Jane Vaux*, fik Bevilling til her at indrette et Forlystelsesetablisement, der efter Grundlæggeren kaldtes *Vaux Hall*.

I dette var der indrettet Musikhal, Dansesalon, Restauranter, det var oplyst med Myriader af kulørte Lamper; der var Kunstpræstationer, Fyrværkerier m. m.

Det engelske Forlystelsesetablisement blev en Prototyp for alle lignende Anlæg i Europas større Byer (ligesom den 1796 i Paris grundlagte *Le jardin de Tivoli* blev Ophavet til de senere Etablissementer *Tivoli*), der alle kaldte sig *Vauxhall**), og i København saa man det første yderst beskedne »Vauxhall« i Form af de kulørte Lamper, som *Struensee* havde givet Traktør *Gabel* Tilladelse til at ophænge i en Del af Træerne i Rosenborg Slotshave, men den væsentligste Del af dette »Vauxhall« var vel nok den her samtidig indrettede Faraobank.

Da er det, at den franske — eller italienske — Kunstberider *Louigi Chiariny*, der med sit Selskab havde optraadt rundt omkring i Danmark, fik den Idé at omplante det engelske »Vauxhall« paa dansk Grund, hvorfor han købte den førømtalte Ejendom. Her opførte han en stor Dansesal med Restaurant paa begge Sider samt anlagde Haven med alle dens forskelligartede Forlystelser.

Søndag den 8. Juni 1806 aabnede Chiariny sit Etablisement under mægtig Tilstrømning fra Publikums Side, skønt Prisen — efter Datiden — var temmelig høj, 4 Mk. (1 Kr. 33 Øre) pro persona. Om Aftenen var den store Have oplyst med en Mængde kulørte Lamper, der sendte deres milde Skær, men desværre tillige en mindre velkommen Strøm af den benyttede Belysningsvæske, Tran, over de Promenerendes Hoveder.

I Længden svarede Besøget ikke til Forventningerne, det tyndede mere og mere ud, saa kom Byens Belejring og paafølgende Bombardement, og sluttelig maatte Chiariny lukke, da der blev gjort Eksekution hos ham for 4000 Rdlr.,

*) I Københavnerjargonen blev dette forvansket til *Vokshal*, da Lys jo var en integrerende Del af slige Etablissementer, og Vokslys var noget af det fineste, man kendte af Belysningsager.

som han skyldte fornævnte Urmager Brandt, der da lod Ejendommen bort-sælge ved offentlig Auktion. Københavns første større Forlystelsesetablissement havde altsaa ikke haft nogen lang Levetid. Materialierne fra Vauxhallsbygningen blev i 1808 købt af Militæretaten og anvendt i Kastellet ved Opførelsen af det endnu staaende saakaldte *Gamle Eksercerhus*, der af Soldaterne kaldes *Loppeteatret*.

Mange Aar senere, i 1867, købte Vinhandler *Carl P. Dreyer* Ejendommen, hvori han indrettede sin almen kendte og stærkt søgte Vinstue. En gammel Københavner kan saaledes erindre, at han sammen med en af sine Venner her for ca. 40 Aar siden har delikateret sig med *ægte Amontillado* til den beskedne Pris *25 Ore pr. stort Glas*, og saa var der endda ingen Drikkepenge at betale. Det lyder som et Eventyr, men det hører nu til det København, der er forsvundet, og som aldrig kommer tilbage mere.

For adskillige Aar siden købte Skindfirmaet *S. N. Meyer* den gamle Ejendom med den store Baggrund, nedrev Harsdorffs Lystgaard, fældede Resten af Træerne, som endnu var tilbage fra Chiarinys Vauxhall og opførte det store Bygningskompleks med tilhørende Passage, der kom til at føre Navnet *Westend*. Intet herude minder mere om, at paa dette Sted laa for 131 Aar siden Københavns første større Forlystelsesetablissement.

Paa omtrent samme Sted og strækkende sig over Hjørnet af Værnedamsvej helt ud til Gammel Kongevej (Vesterbrogade eksisterede da ikke) laa, med Hovedindgangen fra denne, den i sin Tid saa kendte *Mikkel Vibes Kro*, der blandt sine Gæster endog skal have haft selve *Christian den Fjerde*.

Mikkel Vibe var ikke Kromand, men Borgmester og stor Grundejer i København, og den 18. April 1619 bevilgede Kongen, at *Mikkel Vibe* og Tolder *Jacob Michelsen* »maa her for Wester port it geste herbergh med sin tilbehoeringh lade opbygge«. Kroen blev et meget søgt Udflugtsted, og der var tillige her indrettet Skydebaner.

Da Forstaden Vesterbro opstaar, skærer dennes Gade *Mikkel Vibes Kro* over i to Dele, saaledes at Hovedbygningen kom til at ligge ved den nye Gade, men ved Byens Belejring i 1659 afbrændtes alt paa Vesterbro. Otte Aar senere, den 10. December 1667, gav *Frederik den Tredie* en Bevilling til Murmester *Jens Madtzen*, at denne maatte »paa det Sted, som Michel Wibis Kro stod . . . . bygge og opsætte et Hus til at holde Kro og tjenlige Logementer udi for de Rejsende«.

Store Vibenshus paa Lyngbyvejen har ikke nogen Relation til *Mikkel Vibe*, men har, efter hvad *Arne Sundbo* har oplyst, Navn efter *Hans Andersen Vibe*, der boede her i 1635, og indtil Aar 1700 blev Huset skrevet som *Vivenshus*.

Ikke langt derfra, imellem Saxogade og Oehlenschlägersgade, laa indtil for et Par Menneskealder siden et langt uanseligt Hus med Stueetage i Niveau med Gaden, Førstesal og Kvist.

Paa denne Førstesal boede i 1779 Organisten ved Frederiksberg Kirke

Joachim Conrad Oehlenschläger med sin Hustru *Martha Marie Hansen*. Ægteparret var blevet viet i Garnisons Kirke den 28. November 1777, og Aaret efter havde de deres førstefødte, Sønnen *Adam Gottlob*, som dog døde kort efter Daaben. I Organistens lavtloftede Lejlighed var der det paafølgende Aar atter stor Glæde, thi en Arving ventedes, og Søndag den 14. November 1779

Oehlenschlägers Fødehus (Huset ved Siden af Hjørnehuset t. h.).

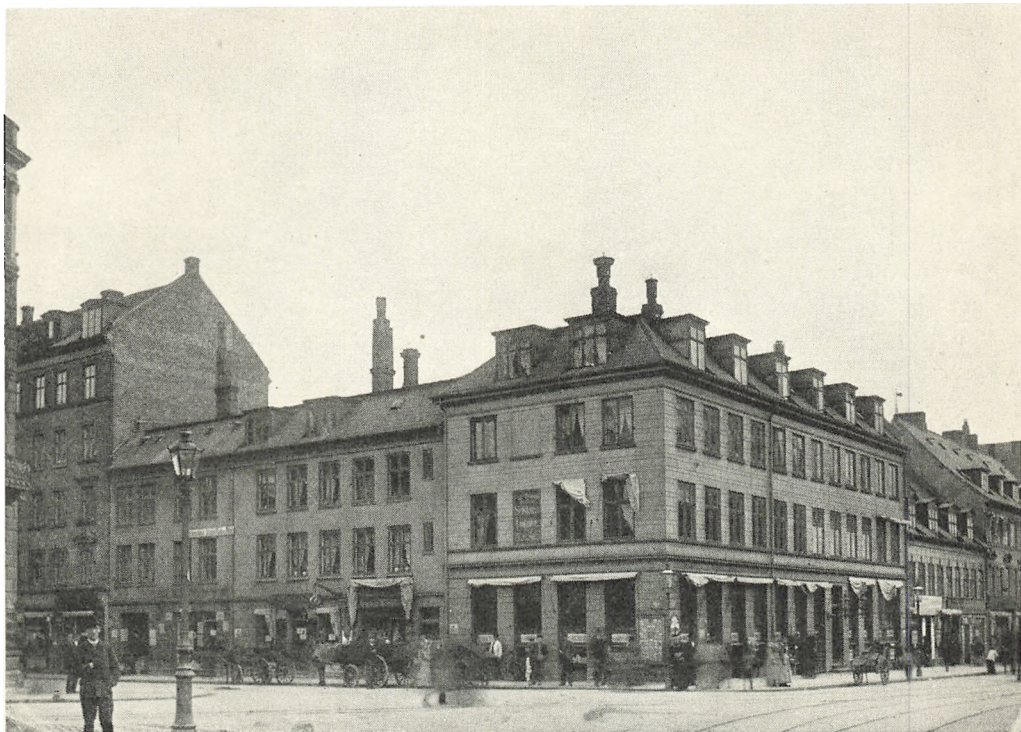
fødtes her en Søn, der den 23. s. M. døbttes i den lille, hyggelige Frederiksberg Kirke med de samme Navne, som hans afdøde Broder: *Adam Gottlob Oehlenschläger*.

Paa den østlige Side af Ejendommen laa en mindre Have, der var adskilt fra Gaden ved et Plankeværk, og udenfor dette, ved den brede, dybe Rendesten, stod en stor Trævandpost, om hvilken man fortæller, at her plejede Valbybønderne, naar de kom kørende med Mælk til Byen, at standse for at spæde Mælken op med Postevandet, thi saa behøvede de ikke at foretage denne Proces hjemme og sparede saaledes deres Brøndvand.

Forlængst er Oehlenschlägers Fødested nedrevet, og hvor det havde staaet, er nu en høj Bygning med Gade No. 75.

Overfor dette laa for ca. 40 Aar siden en forholdsvis høj, ældre Ejendom paa Hjørnet af Værnedamsvejen og Vesterbrogade No. 82. Den gjorde et hyggeligt

gammeldags Indtryk, hvad der yderligere forstærkedes ved den Række høje Træer, der var plantet udenfor dens Façade. I dens høje Stueetage fandtes den kendte og meget søgte *Café Suisse*, der senere fik Navneforandring til *Café Osborne*, et Navn, der, ligesom Nissen i Eventyret, fulgte med den, da den flyttede tværs over Gaden til Hjørnet af Frederiksberg Allé og Vesterbrogade.

Vesterbrogade 82 Hj. af Værnedamsvejen No. 2.

Vi staar nu ved Indgangen til Frederiksberg Kommune, til hvilken Alléen danner en statelig Opkørsel; de første Ejendomme paa venstre Haand i denne, fra No. 1 til No. 13, hører dog ikke til Frederiksberg, men derimod til København, saa mærkeligt det end lyder; Bygrænsen gaar nemlig her i en skraa Linie saaledes, at Vesterbrogade indtil Hjørnet af Platanvej er Københavns Grund.

FREDERIKSBERG ALLÉ

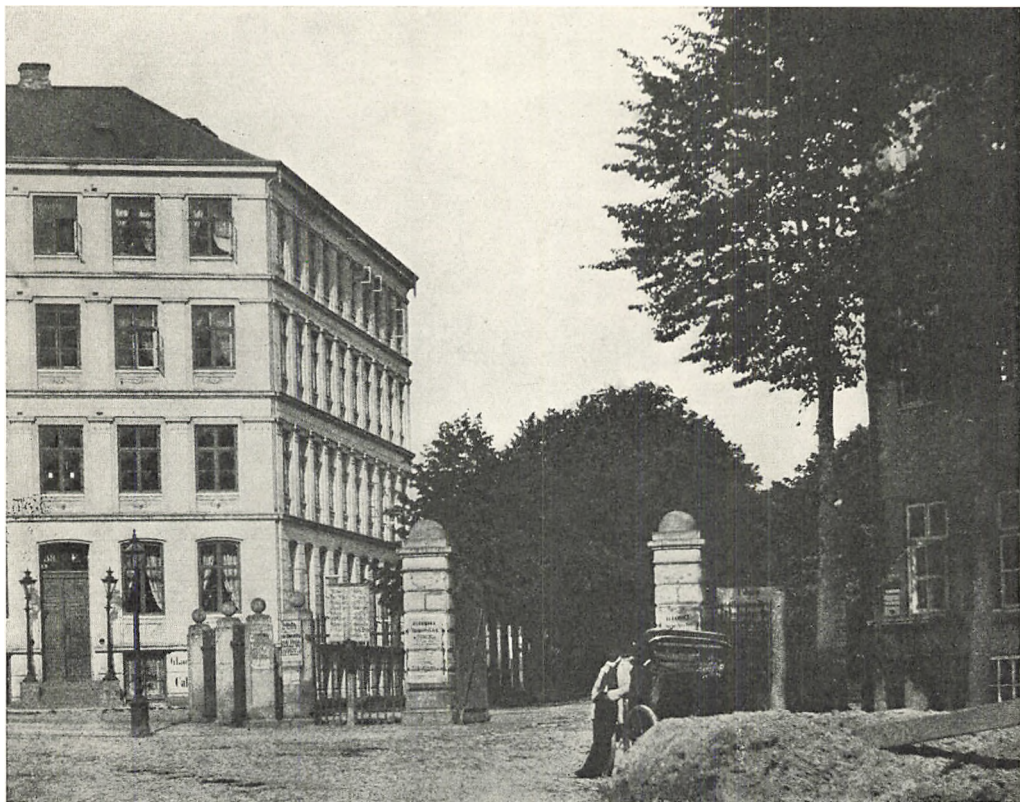
Ved Hjørnet af Vesterbrogade og Værnedamsvejen, hvis lige Gadenumre hører til Københavns Grund, begynder *Frederiksberg*, og den lange, statelige *Frederiksberg Allé* danner en pompøs Indgang til Byen, gaaende fra Værnedamsvejen til den store Runddel udenfor Kirken.

Saa malerisk og landskabelig, som Alléen — Kongealléen eller Slotsalléen

som den tidligere kaldtes — var for et halvt Aarhundrede siden, er den unægtelig ikke mere.

Dengang laa der paa dens højre Side kun forholdsvis faa Villaer med store, mægtige Haver baade bagved og omkring sig, og langs Alléen gik brede, dybe Grøfter, medens Træerne bredte deres store, løvrige Bladhang over de Spad-

Jernporten ved Frederiksberg Allé.

serende. Paa Alléens anden Side var der endnu mindre Bebyggelse, og saa landligt var der her, at en gammel Københavner kan mindes, han for over 60 Aar siden har set Kør gaa paa Græs inde i en af de faa Ejendomme, der da var paa den venstre, de ulige Numres Side.

Alt aandede dengang Fred og Ro i Alléen, Fuglene sang og kvidrede om Dagen i Allétræerne og inde i Haverne, og naar det var blevet mørkt, slog Nattergalene deres Triller i de tætte Buskadser i Lystgaardenes Haver, mens Maanen skinnede over Træernes Toppe.

Men Idyllen paa Frederiksberg varede ikke ved. De gamle, mere eller mindre stilfulde, Huse faldt for de nedbrydende Økser og Hakker, Havernes Træer og Buskadser blev fældet, og over Havernes Grund blev der anlagt Gader, som

forbandt Frederiksberg Allé med den i sin Tid ligesaa idylliske Gammel Kongevej.

Der kom Omnibusser, Hestesporvogne, elektriske Sporvogne og Motoromnibusser, og der kom hæsblæsende, fandenivoldsskørende Cykler og susende, truttende Automobileer.

Og saa flygtede Roen, Fredeligheden og Idyllen, thi den passede ikke ind

Frederiksberg Allé 1937.

i det moderne, saa uendeligtravltthavende Liv med dets Støjen og Larmen. Mere end en af de gamle Pastores emeriti, som i sin Tid havde slaet sig ned her for ret at kunne nyde deres Otium efter i mange Aar at have »siddet og kukeluret i deres Præstegaard«, har rimeligvis i deres stille Sind sandet *Kaalunds* Ord:

Det gør mig ondt for det Fugleliv,
 Som Buskene huse,
 For de stejle Skrænter, de prægtige Trær
 Og de stille Bænke.
 Og de gammeldags Folk, som hvilede der
 Og holdt af at tænke.

Mon nogen Nutids-Københavnner kan tænke sig Muligheden af, at Autoriteterne spærrede Frederiksberg Allé af for alle og enhver samt gav Tilladelse til, at der blev opkrævet Entré for at komme ind og se paa Optræden af en Artist?

Og dog er dette sket i vore Bedsteforældres Tid, thi den 5. November 1834 blev hele Alléen spærret af for alle Uvedkommende, og alle andre maatte betale 1 Mk. for Voksne samt det halve for Børn for at se og beundre Laplænderfamilien *Halling*, bestaaende af 3 Voksne, et Barn paa 3 Aar samt et Rensdyr, der trak en Vogn gennem Alléen fra den første Runddel til Kirkerunddelen, tre Gange frem og tre Gange tilbage, uden ellers at foretage sig noget. Det var det hele, og for dette ubetydelige »Optog«s Skyld spærrede man Frederiksberg Allé af i 1834, og der blev endda taget Betaling derfor.

Nogle Aar tidligere — den 19. Februar 1826 — producerede Bergenseren *Ernst* sig som Hurtigløber, idet han løb Alléen 4 Gange frem og 4 Gange tilbage paa 32 Minutter. Den 3. Marts løb han endda Alléen 5 Gange op og ned, altsaa ca. 1 $\frac{3}{4}$ Mil, paa 42 Minutter.

Husarer og Politi afspærrede Alléen, hvortil Entréen maatte betales med 2 Mk.

Den 24. April 1835 optraadte Kunstberider *Didrich Gautier* sammen med sine 2 Sønner, *Carl* og *Alexander*, der foranstaltede Vædderidt gennem Alléen, staaende paa Hesteryggene. Selvfølgelig var der afspærret ved disse Lejligheder, ligesom der blev taget Entré, og hvis der var nogle Folk, som vilde til Frederiksberg Runddel, saa maatte de »dreje om ad Gammel Kongevej, thi der var der ligesaa rart«, for at benytte et tillæmpet Refræn fra Sommervejen 1892.

Selve den her omtalte Allé, Frederiksberg Allé, blev anlagt i 1704 af *Frederik den Fjerde* som Hovedforbindelsesvej mellem Vesterbro og Frederiksberg Slot, men den daværende Allé stoppede op ved den lille Runddel, hvorfra der da gik en smal Vej i skraa Retning ud mod Vesterbrogade over en Mark, der tilhørte Øltapper *Christian Hansen* i Værtshuset *Den gule Hest*, som forøvrigt senere fik Navneforandring til *Haabet*, hvis gamle Navneskilt endnu den Dag i Dag kan ses over Gadedøren paa No. 106 paa Vesterbrogade, Hjørnet af Kingosgade.

Det var først under *Christian den Sjette*, i 1736, at Frederiksberg Allé blev ført ud til Hjørnet af den nuværende Værnedamsvej.

Der laa nemlig et trekantet Jordstykke, *Syvstjernen*, der lukkede for Alléen, og som tilhørte den førnævnte *Christian Hansen*; dette Stykke købte Kongen og førte Alléen igennem i dens nuværende Skikkelse. Efterat Reguleringen havde fundet Sted, var der blevet et Restareal tilbage, og dette solgte Kongen den 10. Juni 1738 til Le- og Spadesmed *Joachim Segebath* for 300 Rdlr. Kurant; i Købet var tillige indbefattet et Smediehus bag ved Charlottenborg Slot. Dette Hus lod Segebath nedbryde og genopføre paa sit nykøbte Grundstykke ved Frederiksberg Allé, hvor det ikke frembød noget absolut flatterende Syn ved Indgangen til denne.

Alléen var kun beregnet til Kørsel for de kongelige Herskaber; alle andre

var det strengt forbudt baade at køre og ride der, og disse maatte da, for at komme til den egentlige Frederiksberg By, vælge Gammel Kongevej.

For begge Ender af Alléen blev der derfor opført Porte med Laager samt Opsynshuse for at forhindre al uvedkommende Trafik.

I 1785 afløstes Porten mod Værnedamsvejen af den saakaldte *Jernporten* med murede Stenpiller paa hver Side, og den forsvandt først i 1872, medens den ved Kirkerunddelen nedbrødes i 1862.

Ældre Københavnerne vil kunne erindre, at flere Aar efter, at Porten ved Værnedamsvejen var forsvundet, vedblev Konduktørerne paa Sporvognene gennem Alléen at raabe ind i Vognen: »Jernporten« for at tilkendegive, hvor man var, hvis nogle Passagerer skulde af her. Forøvrigt eksisterede faste Stoppesteder slet ikke dengang; i Hestesporvognenes Tid holdt man nemlig, hvor det passede Passagererne at stige af. Selv om en Sporvogn lige havde holdt for at afsætte Passagerer, tog man ikke i Betænkning at forlange den standset paa ny en halv Snes Huse længere fremme. Der hævdede sig Røster i Dagspressen om at skaane Hestene, men det blev ikke bedre derfor; heller ikke da der i 1897 blev indført Akkumulatordrift (de berygtede »Syrevogne«) paa Linien Gothersgade—Nørrebro. Disse standsede, hvor Publikum forlangte det, og først i Aaret 1900 kom bestemte Stoppesteder samt i 1910 de faste Stoppesteder med de røde Skilte.

Da Jernporten ved Hjørnet af Frederiksberg Allé og Værnedamsvej blev nedbrudt, blev den opmagasineret, men mange Aar senere genopstod den atter i sin enkle, stilfulde Skikkelse paa Frederiksberg, hvor den nu danner Indgangen til Søndermarken ved Hjørnet af Roskilde Landevej og Pilealléen.

Det før omtalte Grundstykke ved Værnedamsvejen og Frederiksberg Allé laa slet ikke paa Frederiksberg Grund, men hørte derimod til København; det var jo fraskilt Grunden paa Alléens modsatte Side mod Vesterbrogade, og Københavns Grund strækker sig langs denne op til Platanvej—Rahbeks Allé-Krydset. I mange Aar hørte Grundstykket til Hovedstaden, som opkrævede offentlige Skatter af samme, der nu var blevet til en herskabelig Villa med stor tilhørende Have. Villagrunden blev den 19. April 1800 af Ejeren, Kapunstopper *Andreas Walsøe* (der tillige ejede Kapunstopperiet paa det modsatte Hjørne af Værnedamsvejen), solgt til Hof- og Universitetsbogtrykker *Johan Friderich Schultz* for 2,500 Rdlr., og denne rettede da en Forespørgsel til Rentekammeret, om hans Ejendom laa paa Københavns Grund eller var underlagt Amtets Jurisdiktion, hvortil Frederiksberg hørte. Rentekammeret lod Forespørgslen gaa videre, og den havnede da hos Københavns Magistrat, som afæskede Kæmneren nærmere Forklaring. Denne svarede af en eller anden mærkelig Grund, at Ejendommen ikke hørte til København, endskønt Kæmneren uden stor Ulejlighed kunde have eftersat de forskellige Mandtaller, der alle viste, at den sorterede under København.

Ingen af de andre Autoriteter undersøgte Sagen nærmere, hvilket unægteligt vilde have været formaalstjenligt, og den 20. December 1800 svarede der, at

Direktør Schultz's Ejendom ikke vedkom København, men hørte under Amtet, altsaa til Frederiksberg.

Dermed gled Grundstykket uden Sværdslag bort fra Hovedstaden, og Frederiksberg var officielt blevet et Grundareal større uden at have givet noget-somhelst derfor.

Senere — den 17. Juli 1833 — blev der her af Konditor *Comino Gaudenzi* aabnet et Konditori med Forlystelseshave, men da dette ikke slog an, solgtes Ejendommen den 16. November 1842 til Mekanikus *Nicolai Urban Møller*, der her installerede det *Vokskabinet*, der i mange Aar hørte til Københavns mest yndede Forlystelser.

Møllers Vokskabinet.

Møller opførte her en større Bygning med Façade mod Værnedamsvejen og Gavlen mod Alléen, hvorfra Indgangen var til Vokskabinettet. Bygningen var af Træ og prydet med en Gengivelse af Thorvaldsens Aleksandertog.

Inde i den gamle Have opførte han en Restaurantbygning, der senere under Navnet *Schweizerpavillonen* blev Sangerindepavillon, og som først forsvandt i 1880-erne.

Vokskabinettet aabnedes i Paasken 1845 og var en mægtig Attraktion for Publikum, da det var det første faste Vokskabinet, der blev oprettet herhjemme. Det bød paa alle mulige Herligheder, bl. a. en mekanisk Amagerpige, som en af Opsynsmændene valsede rundt med, forskellige Figurer som Goethe, Schiller, Byron, Oehlenschläger og Thorvaldsen, en Gruppe »De 6 Monarker«, der spillede Kort samt Mordet paa Hertuginde af Choiseul-Praslin, det Mord, der blev besunget af Adolph Recke i Visen »Har I læst den Berlingske Avis«.

I samfulde 25 Aar bestod Møllers Vokskabinet, men da jævnedes det med Jorden i en eneste Nat, idet nemlig Bygningen med alle Figurerne brændte Natten til den 31. Maj 1870. Kun »Schweizerpavillonen«, hvis Vært dengang var Konditor Bryde (Svigerfader til kgl. Skuespiller Olaf Poulsen) lykkedes det at redde.

Selvfølgelig blev Branden besunget af Visedigteren W. Rantzau i en Vise om »Den store Ildebrand i Vokskabinettet«, i hvilken det bl. a. hed:

Det hele Møllerske Cabinet
i Vejret gik som en Raket —
og alle Figurerne, Hver og En,
græd Taarer af Vox som Potteben.

Julia, Julia o. s. v.

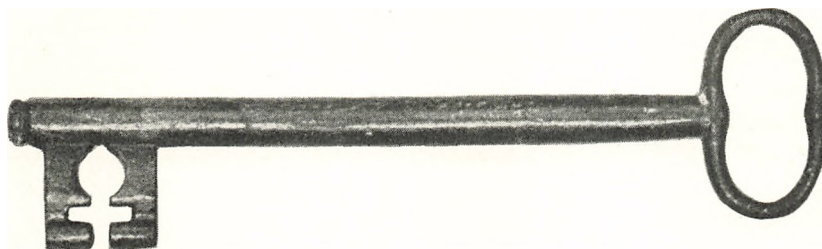
I Preusserkongen Ild var tændt,
hans røde Næse dog først var brændt,
og af von Bismarck blot man saa
tre Pandehaar, der reddet laa.

Julia, Julia o. s. v.

Paa Vokskabinettets tidligere Grund er nu Ejendommene Værnedamsvej No. 1 og Frederiksberg Allé No. 2—4—6.

Umiddelbart op til denne Grund laa mellem Gammel Kongevej og Frederiksberg Allé, strækkende sig op til det senere, forlængst nedlagte »Alleenberg«, den store *Hollændermarken* eller *Hovmarken*, som havde hørt til den By, *Ny Hollænder By*, der blev Oprindelsen til det nuværende Frederiksberg, og denne Mark var kommet ind under Kronen.

I Marts Maaned 1765 blev dette Jordstykke stillet til offentlig Auktion af Rentekammeret, og i Konditionerne hed det bl. a., at naar Passagen til de tilkøbte Jorder skulde ske ad Kongevejen*), vilde »saadanne Eyere leveres en Konge-Veys Nøgle«, ligesom alle de Forhuse, der opførtes mod Alléen, skulde bygges i en vis Orden, efter Kammerets Anvisning.

Nøgle til Jernporten.

Køberen af dette store Grundstykke blev *Peter Abraham Oberkampff*, hvis Enke, *Anna Magdalena*, fik Skøde paa det den 9. September 1766, og Købesummen bestod i, at der aarlig skulde leveres 100 Læs Hø à 30 Lpd.

I hened en halv Snæs Aar beholdt hun Jorden, som kaldtes *Madam Oberkampffs Kobler**)*, men efter hendes Død solgtes den i December 1775 til Bageren paa Frederiksberg, *Henrik Michael Mentz*, for 1,393 Rdlr. Kurant, og af Skødet ses, at der paa Grunden da har været en stor Fiskepark samt et mindre Hus.

Bager Mentz, der ogsaa havde købt Ejendommen *Forhaabningsholm*, kunde imidlertid ikke klare sine Forpligtelser, flygtede til Sverrig og blev derefter erklæret fallit, hvorefter de Oberkampffske Kobler i Oktober 1783 blev solgt til den københavnske Hestehandler *Carl Henrik Ording*.

Bemeldte Ording var godt kendt i Datidens København, dels som Hestehandler, dels som Grundejer, og paa Frederiksberg har han saaledes bl. a. ejet *Bakkehuset* og har opført den i sin Tid saa kendte Landevejskro *Slotskroen* paa Hjørnet af Pilealléen og Vesterbrogade.

Ording var i sin Tid en hyppig Gæst i *Juels Kaffehus* i Sværtegade No. 7, paa hvis 1ste Sal *Det norske Selskab* senere fik Lokale, men inden dette skete, samledes Normændene og Kaffehusets tilfældige Gæster i Stueetagen.

Efter al Sandsynlighed har Ording og Normændene ikke harmoneret

*) Kongevejen eller Kongealléen var det datidige Navn paa Frederiksberg Allé.

***) Kobler betyder Græsgange.

sammen, og Ordings Optræden og Væsen har vel ikke altid været udsøgt, hvilket resulterede i, at *Johan Herman Wessel* skrev sit kendte

Impromptu over en besværlig Hestepranger:

Den Mand, som sælger Heste,
Han gjorde vel det bedste,
Ifald han gik sin Vej,
Thi man ham lider ej.

Da Ording havde købt Hollændermarken, udparcellerede han denne i de nærmest paafølgende Aar, saaledes at der paa Strækningen mellem *Værnedamsvejen* og *Alleenberg*, hvor de saakaldte *Oberkampfs Kobler* havde været, kom til at ligge en Række Grundarealer strækkende sig mellem Alléen og Gammel Kongevej. De Grundstykker, der vendte ud til sidstnævnte Vej blev dog i Aarenes Løb frasolgt Hovedgrundene, ligesom der langt ind i det 19. Aarhundrede blev anlagt Veje henover *Oberkampfs Kobler*, og paa disses tidligere Grund strækker sig nu *Hauchsvej*, *Alhambravej*, *Mynstersvej*, *Martensens Allé*, *Madvigs Allé*, *Nyvej* (den tidligere *Christiansholmsvej*) og *Amicisvej* med omliggende Huse.

Da Ording udparcellerede sit Grundareal, beholdt han selv Stykket foran i Alléen og byggede sig her en lille Ejendom, *Vennersly*, hvor han boede baade Sommer og Vinter. Ejendommen gik senere over til Krigsraad og Klasselotterikollektør *F. C. Gleis*, den samme Mand, der bedrog Klasselotteriet, for hvilket han var den, der skulde forestaa de maanedlige Trækninger. Han havde da i sit ene Ærme gemt de særlig store Gevinstdedler, hvilke han, der ledede Armen paa den Opfostringshusdrenge, som skulde udtrække Numrene, forstod meget snedigt at lade Gevinstdedden falde umiddelbart foran Drengens Haand. Opdagelsen skete ved, at en ualmindelig interesseret Tilskuer pludselig afbrød Trækningen med et »Holdt! Han har Gevinsten i Ærmet!«

Ved Siden af »*Vennersly*« laa *Lystgaarden Alleenlyst**) med sin store og pragtfulde Have, der laa mellem Alléen og Gammel Kongevej.

Ejendommen var i 1784 blevet opført af Carl Ording som en større Bygning, der vendte ud til Alléen, og Indgangen til Gaarden skete over en Bro, som førte over den dybe Grøft langs Ejendommens Façade.

I 1829 den 16. September solgtes den til Stadsmægler *Heiman Gerson*, og 10 Aar senere solgte hans Dødsbo Ejendommen for 10,050 Rdlr. Sølv til Traktør *Anton Becker*.

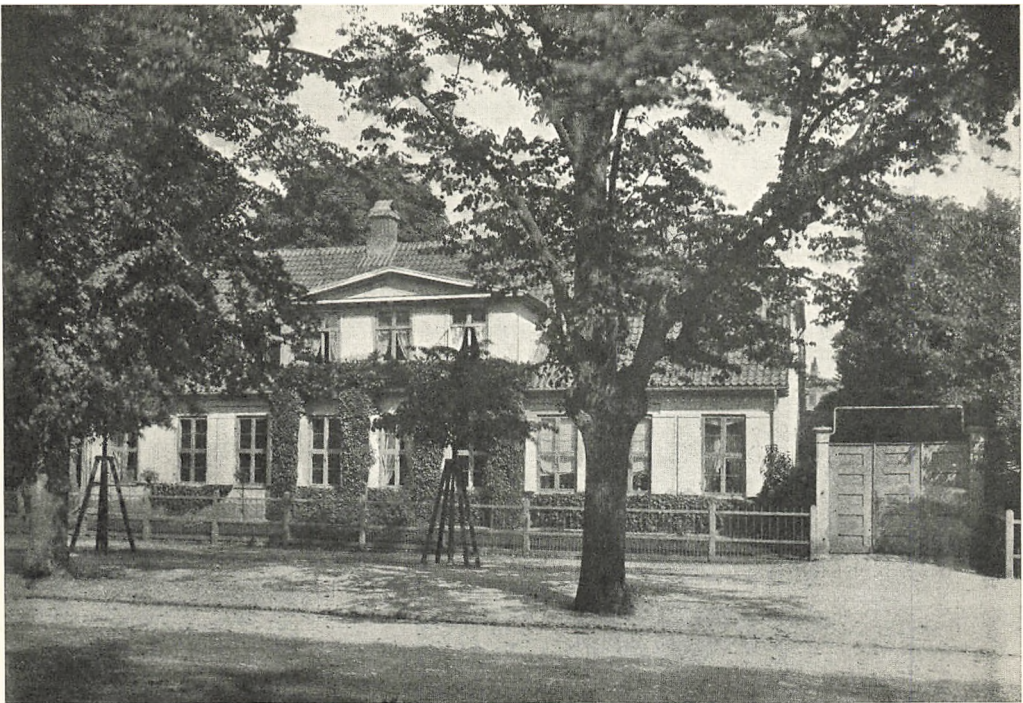
Senere købtes den af Enkefru *Amalie Jensen*, der i 1853 var blevet gift med Musikhandler *J. O. E. Hornemann*, og da er det, at *Alleenlyst* bliver til Forlystelsesetablisementet *Alhambra*, der var blevet anlagt som en Konkurrent til *Tivoli*, men som i Løbet af 12 Aar bukkede under i Kampen for Tilværelsen.

Alhambra blev stiftet af Københavns Maître de plaisir *Georg Carstensen*, da

*) Ikke at forveksle med Ejendommen af samme Navn i Falkoneralléen ved Ladegaardsaaen. Denne Ejendom blev dog senere kaldet *Norre Alléenlyst* til Adskillelse fra den anden.

Direktionen for Tivoli ikke vilde have noget med ham at gøre som ledende Direktør, og han af den Grund var blevet forbitret mod Tivoli.

Han fik da den Idé at skabe en Konkurrent til dette andetsteds, og Carstensen var jo unægtelig Manden med de mange og gode Idéer, men desværre var disse ikke økonomisk gennemtænkt, ligesom han vistnok slet ikke egnede sig til at kunne styre et Etablissement, saaledes at dette kunde »køre rundt«.

Ejendommen »Vennersly« i Frederiksberg Allé gl. No. 8.

Sammen med Musikhandler Hornemann dannede han Aktieselskabet *Alhambra*, der da købte *Alleenlysts* Grund, og her opførtes det nye Forlystelses-etablisement, som i Begyndelsen vakte en vis Opsigt hos Publikum, der dog snart tabte Interessen for dette. Dertil kom, at Georg Carstensen døde samtidig med dets Aabning i 1857, saaledes at Stifteren ikke kunde være den, der præ-senterede de nye og ukendte Herligheder for Københavnerne.

Alhambras Hovedallé var den nuværende Alhambravej, og for Enden af denne laa den i maurisk Stil opførte Hovedbygning, hvor der var Restaurantlokaler, Bazarer og Koncertsal med et Springvand i Midten. I Hovedbygningen var der endvidere Teater, hvor der dels opførtes smaa og store Skuespil, dels Balletter, og det Balletselskab, der her vel nok vakte den største Opsigt, var *Kathi Lanners* Selskab.

Direktricen var Datter af den berømte østrigske Komponist *Joseph Lanner*

og var en meget dygtig Solodanserinde og Balletkomponist. Hendes Balletselskab var meget stort, og blandt hendes Danserinder var *Bertha Linda*, som senere blev gift med den berømte Maler *Hans Makart*, og der siges, at hun ofte har staaet Model for ham til hans yppige, mindre paaklædte Kvindeskikkelser, bl. a. »Carl den Femtes Indtog i Antwerpen«, der findes i Kunstmuseet i Hamburg.

De Kathi Lannerske Balletter var bl. a.: »Rosen fra Sevilla« (Idéen efter »Barberen i Sevilla«), »Fiskerens Drøm«, »Ingeborg«, hvortil Musiken var af

Forlystelsesstedet Alhambra.

nordiske Komponister, »Marie eller Marketendersken«, »Blomsterferne« o. s. v. I sidstnævnte Ballet optraadte *Bertha Linda* som Prinsesse, medens *Kathi Lanner* var Hofnar.

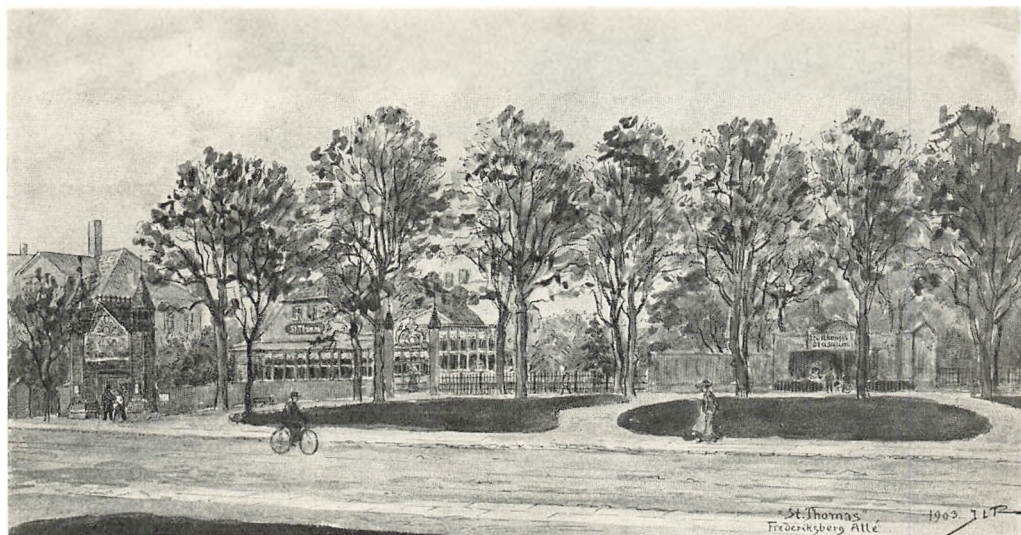
Paa Teatret, hvis første Leder var *M. V. Brun*, opførtes et blandet Repertoire: Vaudeviller, Farcer og taarepersende Folkekomedier som f. Eks. »Herren ser dine Veje« og »Et fattigt ungt Bybuds Eventyr«. Blandt de Skuespillere, der i deres grønneste Ungdom optraadte her, og som senere kom til at indtage fremragende Pladser indenfor Skuespilkunsten, skal blot nævnes *Frederik Madsen* og *Sophus Neumann*.

Akrobatiske Forestillinger bød *Alhambra* selvfølgelig ogsaa paa, og navnlig vakte Araberselskabet *Beni-Zoug-Zoug* stor Opmærksomhed ved Medlemmernes overordentlige Smidighed. Høvdingen *Omar* slog saaledes en Række forlæns Saltomortaler Scenen flere Gange rundt uden Benyttelse af Springbrædt, og det saa bogstaveligt ud, som om han snurrede sig frit om i Luften; kun et svagt

Slag i Gulvet antydede, at han for hver Saltomortale satte af med den højre Fodspids.

En anden af Trupen gjorde fabelagtige Spring paa bare Fødder og benyttede en skraatstillet Granitsten som Springbrædt, for derpaa i en Saltomortale at kaste sig paalangs over 24 Mand med Bajonetgeværet i Hvil, staaende to og to ved Siden af hverandre. Idet han endte Springet, stod han et Øjeblik urokkelig som en Støtte plantet i Jorden.

Etablissemnet kunde imidlertid ikke betale sig, stadig gik det tilbage for

»St. Thomas« 1903.

det, thi dets Beliggenhed var for langt fjernet fra Byen, som jo dengang kun gik til Voldene, og den sidste store Fest, der afholdtes herude var den 10. August 1869 i Anledning af *Kronprins Frederik* (den senere Frederik den Ottende) og *Kronprinsesse Lovisas* Indtog i København samme Dag.

Kort efter lukkedes *Alhambras* Porte for stedse, Bygningerne nedreves, Inventariet solgtes, og Terrænet udparcelleredes.

En Del af det gamle *Alleenlysts* Grund var dog blevet bibeholdt som tilhørende Musikhandler *Emil Hornemann*, og denne Grund solgtes ved Auktions-skøde den 16. April 1862 til Manufakturhandler *Steen Møller*, af hvem den 10 Aar senere bortsolgtes til Etatsraad, Apoteker *A. H. Riise*, der havde haft Apotek paa *St. Thomas* og som Følge deraf omdøbte det tidligere *Alleenlyst* til *Villa St. Thomas*.

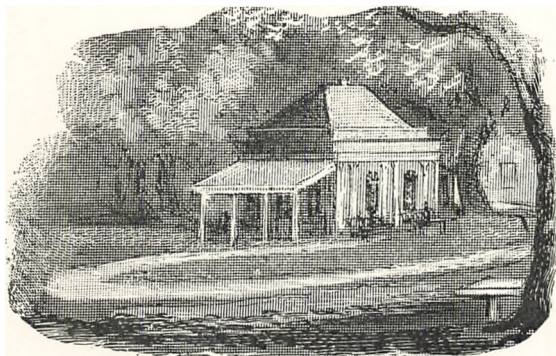
Haven blev beplantet med sjældne Træer og Planter, Stenfigurer opsattes omkring i dens Gange, ligesom en lille Dam med Springvand indrettedes ved Hovedbygningens ene Fløj.

Da Riise døde, solgtes *St. Thomas* den 11. December 1884 til Tivolis admini-

strerende Direktør, Grosserer *T. S. Thrane*, der samtidig købte Naboejendommen No. 97 paa Gammel Kongevej.

Det er — efter Thranes Død i 1910 — blevet udtalt, at Thranes Mening med Købet af dette Areal var, at han vilde anlægge et Tivoli en miniature her, men intet var fjernere fra hans Tankegang.

En gammel Københavner, der har sin Viden fra afdøde Thrane, kan saaledes oplyse, at det havde været Thranes Mening og Hensigt med dette Køb at anlægge en ny Gade over den mægtige Grund, men dette strandede paa en Naboejers Uvilje og Sætten sig imod dette Projekt, som det saaledes ikke lykkedes Thrane at faa realiseret.

Monigattis Pavillon.

St. Thomas blev derfor om-dannet til Restauranthave, hvis første Lejer blev Konditor *Matthias Pullera* (fra »Café Osborne«), der senere afløstes af *Johan Hansen*, hvis Nom de guerre i Københavnerjargonen var *Hansen paa Højen* efter sin tidligere Virksomhed som Indehaver af Restauranthøjen overfor den daværende Hovedbanegaard, og hvor nu *Vægtergaarden* er beliggende.

I 1896 solgte Thrane hele Arealet til Restauratør *N. P. Henrichsen*, og det var særlig under denne, at *St. Thomas* blev den kendte Restaurant, i hvis store Have der i Aarenes Løb afholdtes mange Festiviteter af politiske og upolitiske Foreninger.

Paa *St. Thomas* gamle Grund og det tilstødende No. 97 paa Gammel Kongevej ligger nu som Minde om den gamle Villa den statelige *St. Thomasallé*, som det ikke faldt i Thranes Lod at anlægge.

I Runddelen udfør *St. Thomas* staar den af Frederiksberg Kommune oprejste Brønd med Amagerpiggen vis à vis Brønden med Falkoneren paa den anden Side af Runddelen.

Men hvor mange Mennesker tænker vel paa, at der, hvor nu Amagerpigebrønden er, laa indtil Slutningen af 1850-erne en i Datiden meget kendt og søgt Sangpavillon: *Monigattis Pavillon*.

Den var blevet indrettet i 1826 af den schweiziske Konditor *Giovanni Caber Monigatti*, der var døbt den 2. Marts 1792 i Graubünden, og som tidligere havde været den ledende Fagmand i det Konditori, som i 1813 var blevet aabnet i Frederiksberg Have, og som endnu den Dag i Dag bestaar som *Jostys Konditori**). *Monigatti* havde ved dettes daværende Indehavers Død i 1824 haabet

*) Se om dette Pag. 137.

paa at kunne overtage det, men desværre for ham var en anden Konditor kommet ham i Forkøbet, nemlig *Anton Josty*, og han havde faaet Bevilling til at fortsætte Konditoriet i Frederiksberg Have.

Som Ækvivalent fik imidlertid Monigatti Bevilling til at maatte være Konditor i Hovedstaden, og som saadan nedsatte han sig paa Østergade No. 72 (nuv. No. 16). Aaret efter meddelte han i Adresseavisen den 17. Juni 1825, at han havde faaet et Telt i Dyrehaven, hvor han beværtede »med alt Slags Conditorie, Chocolate, Lemonade, Thee og Punch, alle Slags Liqueurer og Kager«. Han har altsaa haft Telt i Dyrehaven samtidig med Madam Pætges, Fru Heibergs Moder.

Da Monigatti ikke mente at kunne substere alene ved Østergade-Forretningen, indgav han Ansøgning til Overhofmarskallatet om at maatte opslaa et Telt i Frederiksberg Allé i den forreste Runddel, og den 26. Juli 1826 fik han denne Tilladelse. Dog bemærkedes i denne, at der ikke maatte »udskiænkes Øl eller Brændeviin, og at den lavere Klasse ikke finder nogen Adgang eller Samlingssted i Deres Telt«.

Det blev nu ikke noget Telt, han indrettede, men derimod et Bræddehus, som aabnedes allerede den 4. August 1826, og i sit Aabningsavertissement anførte Monigatti, at »Is kan bekommes Søndag, Onsdag og Fredag«; paa de andre Ugedage var det altsaa Publikum forment at delikater sig med en kølende Iskage.

I ca. 5 Aar stod Monigattis Bræddehus, som jo var hastig sammentømret og lidet svarende til den store Søgning, han havde faaet, og han ansøgte derfor den 3. Januar 1831 Overhofmarskallatet om Tilladelse til at maatte nedrive det gamle Hus og opføre en Bindingsværksbygning, 12 Alen bred og 10 Alen dyb, hvilken Tilladelse blev givet ham.

I Juni Maaned s. A. stod denne færdig, og Datidens frygtede Blad »Politivennen« udtalte i den Anledning den 25. Juni, at »Herr Conditor Monigatti har ladet opføre en muret, smagfuld Pavillon, der pryder Stedet og forskafter de til og fra Frederiksberg Vandrende et behageligt Ly i paakommende Regnvejr«.

Det var denne murede Pavillon, som indtil for ca. 80 Aar siden havde et vist Ry i Hovedstadens Forlystelseliv.

Pavillonen var ganske vist opført til Konditoribrug, men den blev meget snart en Sangpavillon, dog ikke af samme Art som de senere Sangerindepavilloner, thi den Monigattiske Muse var fra en noget højere Sfære. Her var det italienske og tyske Sangere som Percini, Brødrene Heilmann, Familien Bauer, det Steyermarkske Musikselskab, Joseph Zella og Nathan Rosenbaum; sidstnævnte bosatte sig i Danmark, og hans Søn var Kgl. Kapelmusikus Bernhard Rosenbaum.

Det var ikke alene som Konditori- og Sanglokale Pavillonen blev brugt, den blev ogsaa i 1840 og 1841 efter allerhøjeste Tilladelse anvendt som Ballokale; dog ikke at sammenligne med Datidens Legio af »Dansesaloner« i mørke, uhumsk og røgfylde Kældere. Ballerne hos Monigatti var Abonnementsballer, til

hvilke man i Forvejen maatte tegne sig, og ved disse Baller gik det sømmeligt og ordentligt til.

Da dør Monigatti den 19. Januar 1843, og hans Enke, *Oline Kirstine Monigatti* født Møller, fortsatte Forretningen i det af sin afdøde Mand givne Spor.

I sit Ægteskab havde Monigatti kun et Barn, Datteren Annette Amalia, men udenfor Ægteskab havde han en Søn, den senere Skuespiller *Johan Lauritz Halberg*, der var Fader til Skuespillerinden *Anna Larssen Bjørner*.

Fem Aar efter Monigattis Død ægtede hans Enke Kongelig Rideknægt *Christian Johansen*, og nu blev det denne, der foretog Styrelsen af Monigattis Pavillon. Dennes Dage var dog talt, og da Oline Johansen døde i Oktober 1850, bestemtes det ved Deklaration af 11. Juni 1851, at den skulde være nedrevet og bortflyttet inden Oktober Flyttedag 1855.

Den var imidlertid blevet overdraget Traktør *Jens Johansen*, og den 15. Oktober 1856 lod denne afholde offentlig Auktion over Pavillonen til Nedbrydning, men da intet antageligt Bud blev gjort, hævedes Auktionen, og Pavillonen endte først sin Tilværelse, da Jens Johansen i 1857 opførte det nuværende *Betty Nansen Teater*.

I det mindeværdige Aar 1848 blev der udenfor Monigattis Pavillon opstillet en Træbutik til Udsalg af ganske almindeligt Drikkevand, og den har neppe været nogen Pryd for Runddelen, eftersom den var opført helt op til Gangstien paa den Side, der vender mod Frederiksberg; selve Runddelen ud for Monigatti var besaaet med Græs.

Den Mand, der havde faaet Idéen til denne Vandbutik, var en Skomagermester *N. O. Olsen* i Kronprinsessegade; han havde allerede i nogen Tid til den kongelige Hofetat og andre leveret Drikkevand fra Hellig Kors Kilde i Roskilde, den Kilde, der ansaas for den bedste af de derværende Kilder.

Den 5. Februar 1848 ansøgte Olsen Overhofmarskallatet om Tilladelse til i Runddelen ved Monigattis Pavillon at maatte anlægge et Opbevarings- og Udsalgssted.

Anlægget skulde bestaa af et med Blik foret Trækar, nedgravet i Jorden; herfra skulde Vandet ved en Metalpumpe ledes op i en mindre Beholder over Jorden, forsynet med Aftapshane. Omkring den overjordiske Beholder skulde opføres en lille, paa Siderne lukket Træbygning, og hele Indretningen skulde have et Omfang paa ialt ca. 6 Kvadratalen.

Tilladelsen fik Olsen, Bygningen blev opført, men da Udsænkningen af det roskildensiske Kildevand ikke vandt nogen Tilslutning, nedlagdes Vandbutikken. Naar Publikum kom til Frederiksberg, vilde det rimeligvis have noget mere substantielt end Kildevand.

Lige saa lidt Held havde forøvrigt Olsen med en anden Vandbutik, som han havde faaet Lov til at opstille paa Trinitatis Kirkeplads, hvor nu Fællesmonumentet for Ewald og Wessel er*).

*) Se: »Udsalg af Drikkevand i Kbhvn.« af J. Johnsson (Hist. Medd. om Kbhvn., 1. R., 3. Bd., Pag. 539).

Paa det Sted, hvor Monigattis Pavillon havde staaet, afsløredes den 29. December 1932 paa 75 Aarsdagen for Frederiksberg Kommunes Selvstændighed en Mindebrønd med Amagerfigurer til Erindring om Byens første Beboere, og paa Runddelens vis à vis Side en Mindebrønd med Falkonersvenden, holdende Jagtfalken, som brugtes i ældre Tider, paa sin ene Haand.

Allerede i 1880-erne havde det været paatænkt at opsætte en Figurgruppe paa den Del af Runddelen, der vendte mod »Villa Skt. Thomas«, og Gruppen skulde rejses til Minde om Treaarskrigen. Der blev gennem Bladet »Vort Forsvar« foretaget Indsamling i dette Øjemed, men da der ikke indkom tilstrækkelige Midler, blev Planen opgivet. Først i 1899 blev det paatænkte Mindemonument afsløret paa Vestre Boulevard som Landsoldaten, bærende den lille Hornblæser, der, skønt saaret, blæser sit Signal.

Den tidligere omtalte Hestehandler *Carl Ordning*, der havde købt »Oberkampfs Kobler«, fortsatte med sin Udparcellering af disse, og den 30. April 1798 solgte han for 800 Rdlr. en Parcel til Brandmajor *Carl Christian Martens*, der her lod opføre en Lystgaard, som efter at den i 1803 var blevet solgt til Statsminister Grev *Markus Gerhard Rosencrone*, fik Navnet *Sommerlyst*, ikke at forveksle med Traktørstedet af samme Navn ved Frederiksberg Kirkerunddel.

Da saavel Rosencrone som dennes Enke var død, blev »Sommerlyst« stillet til offentlig Auktion og blev for 8,000 Rdlr. i 1841 solgt til Skuespiller, Professor *Nicolai Peter Nielsen*, der her sammen med sin Hustru, Skuespillerinden *Anna Nielsen*, i en halv Snes Aar havde deres litterære Hjem, som »fik sin egen Plads i vor Kulturhistorie som Modsætning til det Heibergske Hjem, ikke saa lidt borgerligere i Tonen og lettere tilgængeligt, vennensælt gennem Husfaderens Aabenhed, interessant ved Fruens sjælfulde Væsen«*).

Sommerlyst, der først havde No. 7 og senere blev No. 24 i Frederiksberg Allé, laa paa det vestlige Hjørne af nuværende Mynstersvej, og dets Have strakte sig helt ud til den da meget landlege Gammel Kongevej. Hovedbygningen laa ud mod Alléen og havde Stueetage, Førstesal og Kvist samt to Smaabygninger, en paa hver Side.

Kunstnerparret Nielsen førte et meget selskabeligt Hus, hvor det navnlig var Ungdommen, der flokkedes i de hyggelige Stuer, og selv om Teatertjeneste kaldte Værten og Værtinden til Byen, blev Gæsterne tilbage og fortsatte Samværet, naar Niensens vendte hjem.

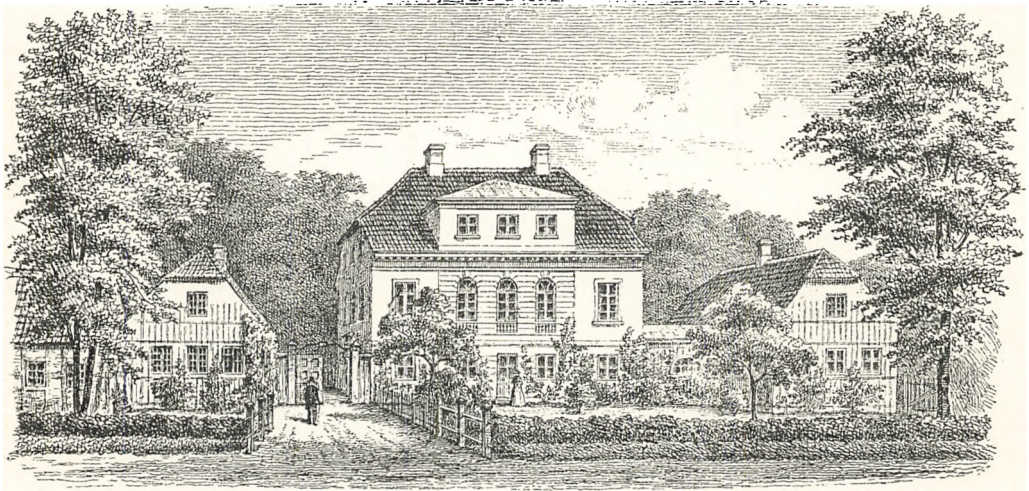
Landligt var der herude i det gæstfri »Sommerlyst«, saa landligt endog, at Nielsen holdt et Par Svin, hvis Sti var anbragt bag Nøddealléen i et Hjørne af Haven.

For Nielsen var disse Svin af en vis Betydning og dannede en praktisk Modvægt til det »fordømte Teater«, som han plejede at udtrykke sig. Men en skønne Dag var Svinene brudt ud af Stien og løbet bort mod Frederiksberg By, hvilket han fik at vide ved sin Hjemkomst fra Teatret.

*) Jfr. Robert Neiiendam »Mennesker bag Masker«, hvis Afsnit »Sommerlyst-Kredsen« er benyttet i nærværende Skildring.

Fuld af Vrede tordnede nu Nielsen løs med al den heroiske Pathos, han var i Besiddelse af, og med et Tonefald, som om det var Hakon Jarlske Repliker, han skulde tolke, brød det ud af ham: »Her gaar man og spilder sine Kræfter paa det fordømte Teater, og naar man saa kommer hjem og skal have Fred og Ro, er ens Svin løbet deres Vej!«

Som foran bemærket havde Ejendommen den Gang No. 7, og paa en af Indgangsstoelperne var et meget kunstfærdigt forarbejdet 7-Tal anbragt, hvis

Frederiksberg Allé 24.

Skaber var ingen ringere end Skuespilleren *Dr. Ryge*, der var en ualmindelig dygtig Metalarbejder.

Gæster var der til Stadighed mange af, og blandt disse var bl. a. *Christian Winther*, *H. P. Holst*, *Wilhelm Wiehe*, *H. C. Andersen*, *N. W. Gade*, *Fr. Høedt* m. fl. Skuespillerinden *Louise Petersen*, den senere *Fru Phister*, boede her nogle Aar før sit Bryllup.

En Aften improviserede *N. W. Gade* Melodien til Vennen, *Fr. Høedts* endnu kendte lille Vise »Ak, kære Hr. Guldsmed«, der samme Aften blev sunget af *Anna Nielsen*.

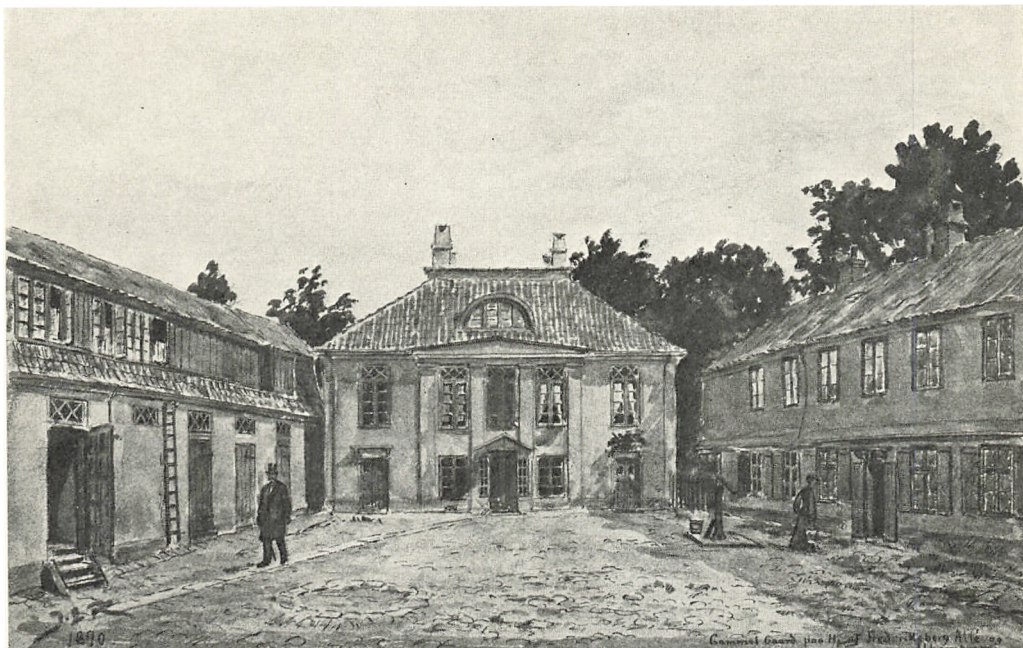
Da »den svenske Nattergal«, Sangerinden *Jenny Lind* i 1841 gæstede København, var hun i September paa Besøg hos Niensens, og ud paa Aftenen overraskedes hun af et Fakkeltog, der bragtes hende af Studenterne, som tillige afsang Sange, skrevne for den Lejlighed af *H. C. Andersen* og *Fr. Høedt*.

Som Tak lod *Jenny Lind* Klaveret bringe ud paa Hovedtrappen, og staaende her sang hun forskellige Sange til den store Forsamling i Haven og Alléen.

Forskellige Forhold nødte Nielsen til i 1850 at sælge Ejendommen, der købtes af Højesteretsassessor *Otto Müller*, som her ude skrev det Forslag, som

blev Grundlaget for Loven af 29. December 1857, hvori Laugsvæsenet ophævedes og Næringsfrihed indførtes.

Samme Aar, som Otto Müller købte »Sommerlyst«, fødtes her, den 1. December, Sønnen, Komponisten *P. E. Lange-Müller*, hvis tidligste Sange og Operaen »Tove« blev til i den minderige Ejendom, som nedreves i Maj Maaned 1885.

Gammel Gaard paa Hjørnet af Frederiksberg Allé og Alhambravej.

Hvor nu Madvigs Allé og Martensens Allé strækker sig mellem Alléen og Gammel Kongevej, laa i sin Tid en Del af den gamle Hollændermark, ogsaa kaldet »Oberkampfs Koble«, og Ejeren af disse, Hestehandler *Carl Ordning*, solgte den 28. Februar 1798 denne Parcel til den bekendte københavnske Murmester *Johan Martin Quist* (der menes at have givet Tegning til den statelige Ejendom No. 14 Ved Stranden) for en Købesum af 1,200 Rdlr.

Paa denne Parcel opførte Quist en større Lystgaard, der allerede den 21. November s. A. var færdig og da blev takseret og beskrevet af tvende københavnske Haandværksmestre, der skildrer den som en Hovedbygning mod Alléen, 23 Alen lang og 14 Alen dyb, en Etage høj og med en Halvrunding imod den søndre Side. Endvidere var der en Sidebygning og en Stald med Plads til 6 Heste og 2 Køer.

Bag Hovedbygningen laa den store Have og Græsgange, der afsluttedes af Gammel Kongevej. I Haven var der en Del Statuer og ifølge C. Olufsens »Collectanea« skal der her have staaet Københavns Vartegn »Leda med Svanen«, som

havde knejset ovenpaa en høj Søjle, anbragt paa »Havfruegrunden« i Havnen tæt ved Knippelsbro.

I 1798 var Vartegnet saa brøstfældigt, at det maatte nedbrydes, og Ledafiguren skal da være blevet købt af Quist og opstillet i dennes Have paa Frederiksberg, hvorfra den dog forlængst er sporløst forsvundet.

I 13 Aar ejede Quist denne Ejendom, som han da den 7. August 1811 solgte til »Divisions Chirurg ved Holmens faste Stok« *Hans Christian Müller* for 30,000 Rdlr.

»Sanssouci«.

Ejendommen havde hidtil ikke haft noget Særnavn, men Müller gav den Navnet *Gustavsborg*, idet han opkaldte den efter sin i 1809 fødte Søn *Gustav Adolph Müller**).

Det blev kun en kort Tid, Müller var Ejer af den store Ejendom, thi allerede den 12. September 1812 solgte han »sin tilhørende Gaard *Gustavsborg* kaldet med tilhørende Hauge og tilliggende Jord i *Friderichsberg Allé No. 8*, ca. 6 Tdr. Land« for 54,000 Rdlr. til Traktør *Heinrich Wilhelm Löbel*.

Denne ejede tillige det store *Hôtel Royal* paa Hjørnet af *Fortunstræde* og *Ved Stranden*, det nuværende No. 18, hvor nu »Nationaltidende«s Redaktionskontorer og Trykkeri er.

*) Denne døde i 1852 som Geografilerer ved det kgl. Landkadetakademi. — En Søneson af H. C. Müller var Kunsthistorikeren, Rektor *Sigurd Müller*.

Löbel ændrede straks Navnet »Gustavsborg« til *Sanssouci*, hvilket Navn det bevarede indtil vor Tid. Senere gik Ejendommen over til Grosserer *Peter Nicolay Arboe*, hvis Enke *Anne Cathrine* født *Collet* til Lundbygaard den 12. Juni 1845 solgte den til den københavnske Isenkræmmer *Peter Egholm*, hvis Navn er uadskilleligt fra 2 Ejendomme: den store Gaard paa Hjørnet af Østergade og Amagertorv (hvor nu »Højbrohus« er) og *Sanssouci* i Frederiksberg Allé.

Ældre Københavnerne vil endnu kunne mindes »Sanssouci«, Lystgaarden derude i den i sin Tid idylliske Frederiksberg Allé, Gaarden med det røde Tag, den morsomme Halvrunding midt paa Façaden og Rækværket, som var stillet paa skraa ud imod Alléen og dennes dybe Grøft, over hvilken der førte Broer ind til de respektive Ejendomme.

Som »Peter Egholms Hus« havde »Sanssouci« en vis Veneration hos Københavnerne, thi de vidste, at der bag Huset laa en af Byens dejligste Haver med Billedhuggerarbejder omkring i de snirklede Gange, og gik man gennem Gammel Kongevej bag Ejendommens store Grund, saa man over den tætte Hæk ind til Enge og Marker, hvor Heste og Køer gik paa Græs. De sidste Rester af »Oberkampfs Kobler« fra det 18. Aarhundrede.

Paa det store Grundstykke, der strækker sig langs Frederiksberg Allé, Kirkerunddelen og Allégade, laa i 1703 en større Bondegaard, som tilhørte *Knud Gamborg*. Gaarden med dens Tilliggende blev den 18. Februar 1724 for 1,644 Rdlr. solgt til den københavnske Borger *Lauritz Thomasen Strømberg*.

Denne mægtige Grund blev senere til de to kendte Forlystelsessteder *Sommerlyst* og *Alleenberg*.

Ved Auktion den 20. Maj 1750 solgtes hele Grunden til den københavnske Murermester og Bygherre *Philip de Lange*, der tillige var Ejer af Gaarden *Mariendal*.

Da *Philip de Lange* var død, solgtes den til Købmand *Peter Vanino* den 11. Juni 1770 for 5,500 Rdlr., og dens Areal var da ca. 16 Tdr. Land, der indbefatter nuværende No. 78 og 80 i Frederiksberg Allé samt Allégade No. 2.

Den 3. Juli 1783 tilskødte *Peter Vanino* Ejendommen, det daværende No. 7, til Værtshusholder *Georg Christopher Ratz*, der var født i Tyskland, og som i København havde været baade Spækhøker, Grønthandler og Værthusholder. Købesummen var 3,000 Rdlr.

Med Ratz' Overtagelse af Grunden, er det, at denne bliver det senere saa kendte Forlystelsessted, og den 29. December 1784 fik han kongelig Bevilling til at holde Traktørsted, dog maatte han hverken brygge Øl eller brænde Brændevin, men skulde købe disse i København, ligesom det var ham forbudt at holde Kro for Bønder og Folk af Almuen.

Det synes, som om Ratz allerede ved Købet af Ejendommen har været tilsinds at fraseparere den Del, der laa nærmest det senere »Sanssouci«. I ethvert Fald ansøgte en Kok, *Poul Dons*, den 10. April 1784 Rentekammeret om Tilladelse til i Matr. No. 7 at maatte faa Bevilling til at maatte beværte »saavel

Personer af Distinktion, som andre respective Liebhave, saavel Herskaber som Hofbetienter«.

Tilladelsen fik han den 18. August 1784, og i Rentekammerets Resolutionsprotokol hedder det, at Dons' Traktørsted »ligger ved Alleen mellem begge Kongeportene«, altsaa mellem Porten ved Vænedamsvejen og Porten ved Kirkerunddelen. Endvidere anføres i Ekspeditionsprotokollen, hvor hele Dons' Privilegium er noteret, »at det vel, saalænge ingen Ulejligheder deraf flyde og Alléen er aaben for alle og enhver, maa være de Giæster, som sig sammesteds indfinde, tilladt at stige af deres Vogne ved Verts Huuset, men derpaa bør Vognene strax henkiøres for at holde i Runddelen«. I den før nævnte Resolutionsprotokol bemærkes, at »Giæsterne maatte stige af og i deres Kareter udenfor Alléporten paa den grønne Plads ved Friderichsberg Kirke«.

Det er med andre Ord den første officielle *Parkeringsplads*, der omtales allerede i 1784, saa at Indførelsen af en saadan er over 150 Aar gammel.

Georg Ratz' Hovedbygning laa paa Hjørnet af Kirkerunddelen og Allégade, hvor der tillige var nogle Lejehuse.

Gaarden opkaldte han efter sig selv med Navnet *Ratzenborg*, idet han overførte dette fra *Det gamle Pesthus* ved Vester Fælled. Denne Ejendom havde han nemlig købt den 26. November 1770 og givet den Navnet *Ratzenborg* i Stedet for det makabert lydende *Det gamle Pesthus*.

Der haves ingen Efterretninger om, hvorledes *Ratzenborg* har været paa Georg Ratz' Tid, men helt ubetydelig har Forretningen vel ikke været, at dømme efter Folketællingen af 1. Juli 1787, i hvilken anføres, at han havde 5 faste Tjenestefolk.

Han døde i 1793, og den 20. December 1805 solgte hans Enke, *Sidse Olesdatter*, Ejendommen til Traktør *Frederik Ludvig Lange* for 10,000 Rdlr.

Grunden havde dog ikke samme Udstrækning, som da Ratz købte den, thi han havde nemlig den 20. November 1784 bortsolgt den Del af Grundstykket, som laa længst nede i Frederiksberg Allé. Køberen var Tømrermester *Andreas Kirkerup*, den senere Hofarkitekt (Tipoldefader til Skuespillerne *Adam* og *Johannes Poulsen*), og det var paa denne Grund det senere Forlystelsessted *Alleenberg* blev anlagt.

Om Langes Traktørtid er bevaret en samtidig Beretning af *Thomas Overskou*, der i en Skildring af Frederiksberg fra 1807 udtaler*): »Med Undtagelse af to Tracteursteder — nuværende »Alleenberg« og »Sommerlyst«, hvilket sidste ud mod Alleen blot havde et lavt Plankeværk med en Række Luger til at sænke for at give Udsigt fra de usle Lysthuse, der vare indenfor, hvorfor Stedet almindelig betitledes »Blokskibet« — laa dengang kun fire, fem Lyststeder i Alléen«.

En anden Forfatter, der var 15 Aar yngre end Overskou, har under Pseudonymet *Fuldmægtig Petersen****) givet en indgaaende Beskrivelse af, hvordan *Ratzenborg* saa ud i hans Drengaar, d. v. s. i 1823.

*) Th. Overskou »Af mit Liv og min Tid«, udg. af Robert Neiiendam, 1. Bind, Pag. 55.

**) Fuldmægtig Petersen [alias Jacob Davidsen] »Gamle Minder fra Frederiksberg og Vesterbro«.

Han fortæller saaledes, at inde »i Haven laa der tilvenstre et lille, lavt Hus, hvorfra Varerne, der for det meste bestod af Punch, Øl, Snaps og Smørrebrød, blev bragt ud paa ikke synderlig sirlige Bakker af Opvartere, der i Almindelighed hørte til Bondeklassen, og som var udstyret med tvivlsomt hvide Forklæder med Smække. De var uendelig langsomme, uendelig trevne, og de bevægede sig, som om der hang Blylodder af adskillige Punds Vægt ved Fødder og ved Hænder, af hvilke de sidstnævnte aabenbarede en stor Afsky for Vaskevand. Det lod

Sommerlyst i Frederiksberg Allé. Tegnet af G. Broling 1869.

næsten til, som om de viste Gæsterne en stor Naade ved at bringe dem »En og en halv« d. v. s. en Snaps og en halv Flaske Øl. Der fandtes ogsaa et Orkester paa 6 à 8 Musikanter, hvis skingrende Toner lød vidt ud i Alléen, og som ubarmhjertigt mishandlede Folks Trommehinder. Om Søndagen spillede op til en Dans paa en i Haven anbragt Danseplads.

De Besøgende i *Ratzenborg* hørte mest til de saakaldte lavere Klasser, og selv jevne Borgerfolk faldt det for simpelt at komme her; sjældent saa man der en Frakke eller Spidskjole (der i sin Tid jo var den obligate Paaklædning for Herrer), og de københavnske Tjenestepiger, som dengang var en hel anden Race end Nutidens Husassistenter, hørte til »Beau-Monden« paa *Ratzenborg*, hvor der ret jævnlig var Slagsmaal.

I Aarene 1819—20 afholdtes her »Vauxhall« med Illumination, Harmoni-
Frederiksberg.

musik og Dans, hvortil Entréen var 1 Rdlr.; dog anføres i de datidige Avertissementer, at »intet Slags Tobakrøgning i Værelserne og Haven maa finde Sted«.

Efter Traktør Langes Død overgik *Ratzenborg* til hans Svigersøn, Kgl. Sølvpop *Christian Johannes Lassen*, der udlejede Traktørvirksomheden til Traktør *Johannes Peter Madsen*.

Paa denne Tid skal der i Haven have staaet to ægte Valdnøddetrær, der var meget gamle, og som, efter hvad Olufsen beretter i sine »Collectanea« skal være blevet plantede af de Amagere, der bosatte sig i *Ny Hollænderby*, den senere Frederiksberg By.

Med Aaret 1845 oprandt en ny Æra for det gamle *Ratzenborg*, thi den 27. Marts solgtes det ved Købekontrakt for 16,000 Rdlr. til den københavnske Restauratør og Billardholder *Carl Magnus Thorup*.

Denne havde tidligere drevet Forretning i Lille Kongensgade No. 46 (det senere Nikolaj Plads No. 16) i den morsomme lille 2-Etagers Bygning, i vore Dage bedst kendt som *Kaffe Petersens Hus*, som forsvandt for et Par Aar siden for at indgaa som et Led i Fønnesbechs store Bygningskompleks paa Østergade.

Da Thorup havde købt *Ratzenborg*, indgav han Ansøgning til Hofmarskallatet om Tilladelse til ud mod Frederiksberg Allé at maatte »anbringe en Række gentile og smagfulde Lysthuse« samt om at maatte indrette endnu en Indgang til Haven og om at maatte kalde sit Traktørsted *Sommerlyst*.

De nødvendige Tilladelser blev givet, uagtet der i Frederiksberg Allé jo allerede eksisterede en Ejendom med det samme Navn, og den 22. Maj 1846 aabnede Thorup sit nye Traktørsted med følgende Meddelelse i Berlingske Tidende No. 114:

Sommerlyst.

Fredagen den 22de Maj aabnes mit nye Etablissement Sommerlyst i Frederiksberg Allé, forhen Ratzenborg, hvor der i min nye Pavillon samt i Havens Lysthuse beværtet med alle Sorter Forfriskninger, bestaaende af Chocolate, Caffé, The, diverse Sorter fine Vine og øvrige Drikkevarer, alt uden Undtagelse af bedste Kvalitet, og haaber jeg ved prompte og reel Behandling at vinde det ærede Publicums Bifald og Tilfredshed, som stedse skal være Formaalet for mine fortsatte Bestræbelser.

Ærbødigt

C. M. Thorup.

Sommerlyst — eller *Thorups Have*, som den kaldtes i Folkemunde — blev hurtigt et populært, fornøjeligt Etablissement, hvortil der ikke toges Entré uden ved særlige Lejligheder, f. Eks. naar der var Fyrværkerifest, thi da maatte der betales 8 Sk. for Voksne og 4 Sk. for Børn.

Sommerlyst blev drevet efter den »folkelige« Smag, og hvad der præsteredes herude i Alléen var godt, men af et vist jævnt og bedsteborgerligt Præg, netop saaledes, som dets Publikum ønskede det.

Der var Karruselbane, Optræden af de i Datiden saa yndede Tyrolersangere, der jodlede, saa det værkede i Folks Trommehinder. Ikke at tale om, naar Tyrolernes Primarius rejste sig op, lettede paa sin lille toppede Hat med Fjeren og forkyndte, at han nu vilde foredrage Folkesangen »Andreas Hofers Tod«. Med Bravur sang han da den enkle, kønne lille Sang, og naar han kom til Strofen

Haven ved *Sommerlyst* paa Frederiksberg.

»Giebt Acht! Feuer!«, skulde Pistolskuddet knalde af, men desværre hændte det undertiden, at Pistolen klikkede, saa der intet Skud kom til at lyde. Ikke desto mindre — eller maaske snarere derfor — sang han da med hendørende Røst Slutningsrepliken »Ach, wie schiesst ihr schlecht!«, hvilket Publikum enstemmig i saa Tilfælde belønnede med et hjerteligt »Hør!«.

Endvidere forevistes paa *Sommerlyst* Kæmpekvinder o. desl., ligesom der ogsaa fandtes et lille Teater, hvor der forevistes alle mulige og umulige Ting, og som en Slags artistisk Direktør fungerede Artisten *Jean d'Abis*, der paa Pettolettis Teater paa Vesterbro havde spillet Harlekin i Pantomimerne.

En halv Snes Aar efter at Thorup havde købt *Sommerlyst*, nedrev han den gamle Bygning og opførte efter Tegning af Arkitekt *H. C. Stilling* en stor og smagfuld Hovedbygning, den, der nu er omdannet til *Fønix-Teatret*.

Den nedbrudte Bygning blev genopført paa Østerbrogade No. 11 ved Indgangen til Holmens Kirkegaard, og ældre Københavnerne vil endnu kunne mindes denne lille Pavillonbygning med de kulørte Glasruder for Enden af den Allé, der danner den forreste Ende af Østerbrogade. Pavillonen lukkede for selve Alléen, gik næsten helt ud til Kørebanen, og under Navnet *Alleenlyst* var den i en længere Aarrække et meget besøgt Sangerindelokal.

Omtrent fra denne Tid — ca. 1857 — eksisterer en Vise om *Sommerlyst*, i hvilken det bl. a. hedder:

Naar Sorgen knuger Dit Hjerte
og piner Dit arme Bryst,
saa kan Du lindre Din Smerte
hos *Thorup* paa *Sommerlyst*.

Han boer derud' i Alléen,
— det veed Du jo meget godt —
og hvis Du har dygtige Been,
saa skal Du bruge dem blot.

Den anonyme Forfatter ender sin Lovprisning med at fortælle, at

Her komme de fornemste Klasser
af Folk — ja, det er sandt! —
Etatsraader seer man i Masser,
Endogsaa Prinds Ferdinand.

Den temmelig livlig anlagte *Prins Ferdinand* maatte i Datiden jevnlig staa for Skud, hvad han jo ogsaa burde kunne gøre, eftersom han var udnævnt til Overgeneral, og utallige er de Historier, der i sin Tid, er blevet fortalt om ham og hans Foretæelser.

Helt op i Nutiden frembød *Sommerlyst* særlig paa Sommersøndage et meget livligt Skue med de mange Mennesker, der uafsladelig strømmede gennem de tvende Haveporte. Opvarterne, som dengang hverken kaldtes Kellner, Ober eller Tjenere, var ikke i »Kjole og hvidt«, men var iført en kort, skødeløs mørk Trøje, et lille hvidt Forklæde var bundet om Livet, og paa Hovedet havde de en koket skotsk Hue, omtrent noget lignende, som dem de unge Damer nutil-dags bruger.

I det Lysthus, der var nærmest Hovedbygningen, var indrettet en Cigar-butik, hvis Indehaver var en Dverginde, som i sin Tid var blevet forevist sammen med Dvergen »Admiral Piccolomini«. For at hun paa rette Maade kunde betjene Publikum med Cigarerne, var der bag Disken anbragt en meget høj Skammel til Damens lillebitte Person.

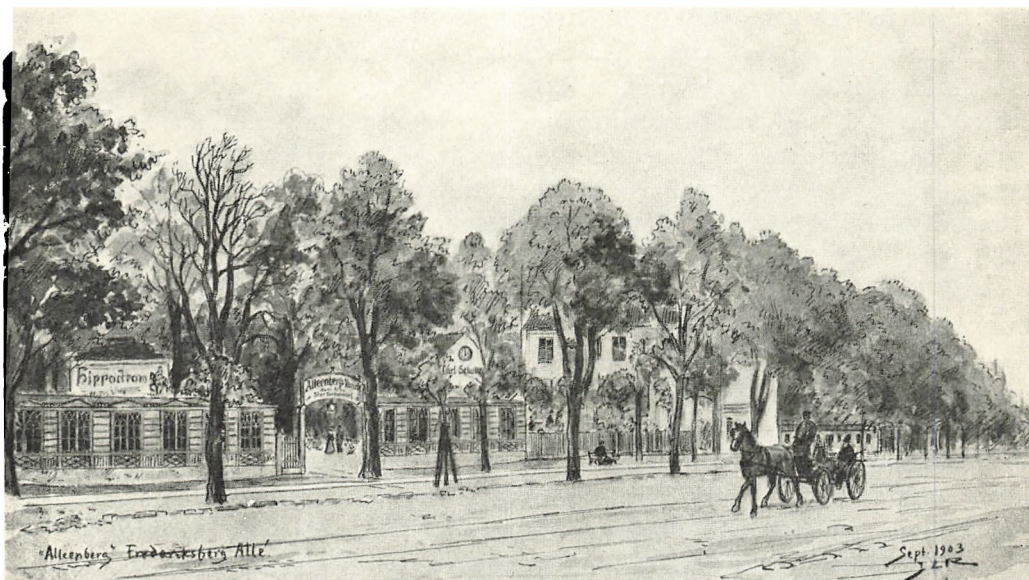
Thorup solgte *Sommerlyst* i 1868 for 55,000 Rdlr. til Firmaet *I. Mini & P. H. Bistrup*, men beholdt selv Hjørnegrunden ud mod Allégade, hvor det gamle *Ratzenborg* havde ligget. Det er paa dette Hjørne, at nu Muchardts *Restaurant Royal* er.

I Aarenes Løb dreves *Sommerlyst* af forskellige Værter, men stadig med det gamle, folkelige Præg, som Københavnerne altid har forstaaet at sætte Pris paa.

I Hovedbygningens store Sal var der saaledes i en Aarrække Koncerter af de to udmærkede Musikere, *Dominico* og *Florindo Variali*, der spillede henholds-

vis Klaver og Violin og havde et Repertoire, som det var en udsøgt Fornøjelse at høre, men da eksisterede der rigtignok heller ikke noget, der hed Jazz-Musik med øresønderrivende Larm.

Mest Opmærksomhed paa *Sommerlyst* vakte *Gustav Esmanns* berømte Konferencer i Sommeren 1904, hvor han kauserede over forskellige Emner paa sin vittige, ironiske og sarkastiske Maade med drøje Hib til forskellige Sider. Til hans Konferencer var der stuvende fuldt, hovedsagelig af et forstaaende Publi-

Alleenberg i Frederiksberg Allé.

kum, og ved en bestemt Lejlighed saas blandt Tilhørerne *Holger Drachmann* med Frue, *Thomas P. Krag*, *Knut Hamsun* og — Varietésangerinden *Lona Barrison*.

Esmanns sidste Konference »Et Interview med Charlotte Wiehe« fandt Sted den 3. September 1904; Dagen efter var det, han blev myrdet paa »Centralhotellet«.

En skønne Dag lukkedes det gamle Traktørsted *Sommerlyst*, Træerne fældedes, Lysthusene og Træboderne faldt for Øksen, og paa Grunden opførtes en moderne Automobilgarage m. m. Kun den gamle Hovedbygning blev staaende, det nuværende *Fønix-Teater*.

Ved Siden af *Sommerlyst* laa en anden Traktørhave, *Alleenberg*, der, som tidligere meddelt, af *Georg Ratz* var blevet solgt den 20. November 1784 til Tømrermester *Andreas Kirkerup*. Denne solgte den 2 Aar senere til en Gartner *Friderich Naumann*, der udlejede den som Traktørsted til Traktør *Carl Christian Carlsen*, som den 31. December 1792 købte den for 4,200 Rdlr.

I Skødet anføres, at Ejendommen bestod af en grundmuret Bygning, 11 Fag lang og 9 Fag dyb, 2 Etager høj med Kælder, samt en Bygning indrettet til Havestue. I Haven var der Frugttræer, Lysthuse og Keglebane, og mod Alléen var der indhegnet med Gitterværk, hvori en Port.

Den københavnske Grosserer *Marcus Christian Bech* skriver i sine Ungdoms-erindringer*), at han i 1798 med sine Forældre har været paa en Køretur til Frederiksberg, hvor de spiste til Aften hos *Madam Richter* paa *Alleenberg*. Dette maa være en Fejlhuskning af Bech, thi *Richter* boede paa Kongens Nytorv, medens det var *Carlsen*, der boede paa *Alleenberg*.

Det maa ogsaa have været hos *Carlsen*, at den 32-aarige *Antoine Bournonville* (Fader til *August Bournonville*) var, naar han i sin Dagbog for 1792**) skriver om et Besøg paa Frederiksberg: »Der er en meget smuk Sal for Borger-skabet, hvor der ogsaa concerteres«. Andre Steder, hvor denne Udtalelse kunde passe, var der da ikke paa Frederiksberg, thi *Ratzenborg* var som foran omtalt et meget tarveligt Sted, og Konditorpavillonen i Frederiksberg Have blev først indrettet i 1813.

Med Aaret 1806 ophørte *Alleenberg* foreløbig at være Traktørsted, thi den 20. Januar s. A. solgtes det af *Carlsen* til den københavnske Stadsmægler — senere kgl. Agent — *Israel Ioachim Behrend*. Denne var født i Schwerin ca. 1761/62, hvor hans Fader var »Hofjøde« (d. v. s. en Slags Hofbankier eller Hofkommissionær) hos Prins Ludvig. Senere flyttede Sønnen til København, hvor han i 1795 blev Stadsmægler***), og hvor han vakte en vis Opmærksomhed ved sin noget aparte Maade at tale paa. Naar *Jacob Davidsen* i »Fra det gamle Kongens København« lader skinne igennem, at *Behrend* var en Særling og dum Person, er dette fuldstændig urigtigt, thi de Historier og Anekdoter, der med Rette eller Urette fortælles om ham, vidner tværtimod om, at det var med velberaad Hu, han udtalte sig, som han gjorde, thi han var i Besiddelse af en Del »Mutterwitz«.

En af hans Sønner spurgte ham saaledes en Dag om Betydningen af det tyske Ord »ästetisch«, og Faderen gav da Sønnen følgende Forklaring efter først at have bebrejdet ham hans Uvidenhed: »Ser Du, min Dreng, ein Tisch betyder jo et Bord; naar Du nu drikker The ved Bordet, hedder dette ein Theetisch, men bruger Du at spise ved samme Bord, bliver det ein Esstisch, saaledes at ästetisch betyder et Bord, ved hvilket man baade spiser og drikker The«.

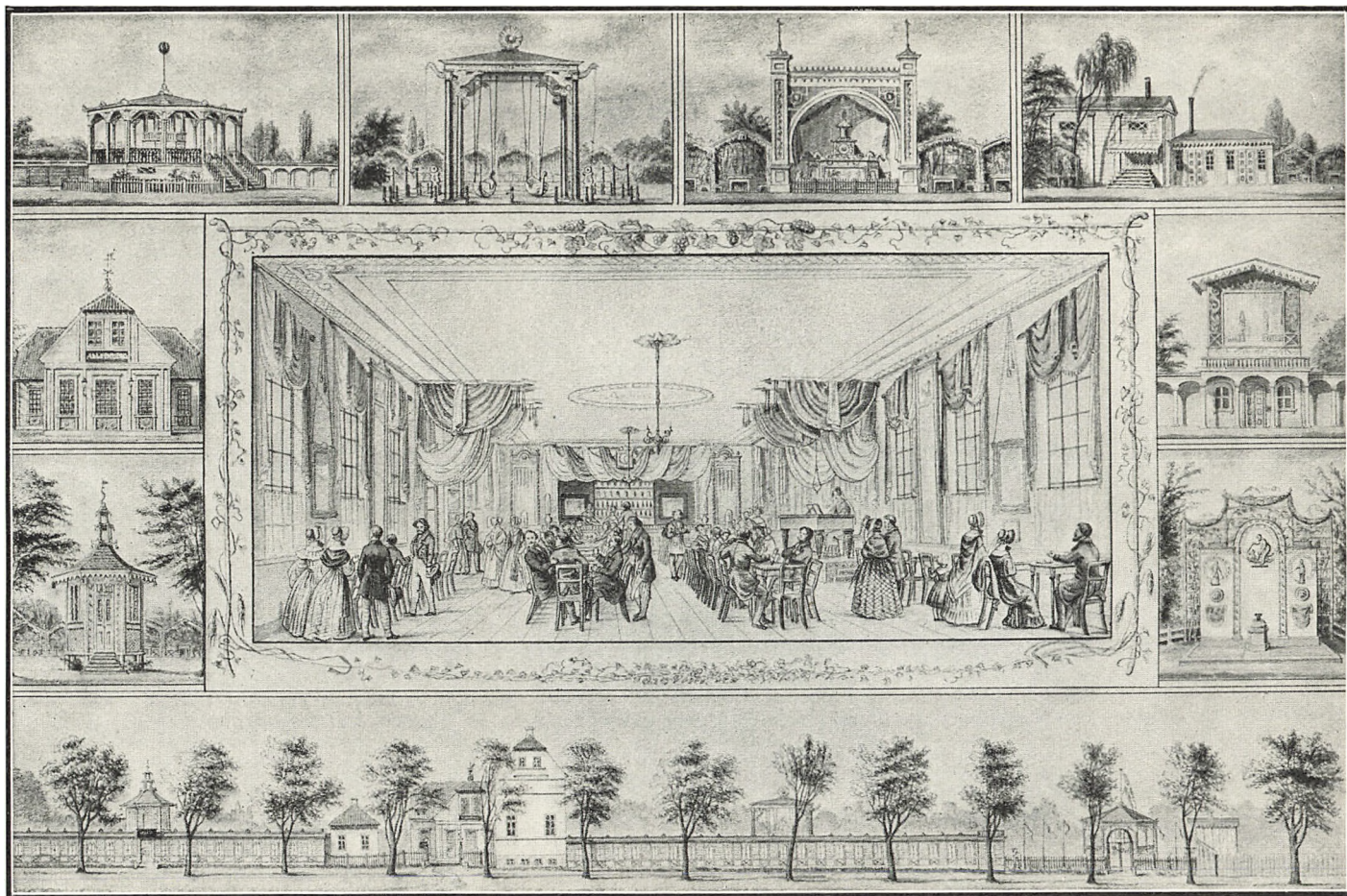
Denne Historie vidner absolut om bevidst Humor, ligesom den om, at *Behrend* ved at gaa gennem Køkkenet hørte en pibende Lyd. »Hvad er det, der piber?« spurgte han, og paa Svaret »det er Faarekyllinger« spurgte han: »Faarekyllinger! bliver de ogsaa til store Lam?«

Den mest bekendte af de Historier, der verserer om ham, er dog den om Kanariefuglen. Han havde nemlig en tam Kanariefugl flyvende omkring i sine

*) »Memoirer og Breve«, udg. af *Jul. Clausen* og *P. Fr. Rist*.

**) »*Antoine Bournonvilles* Dagbøger fra 1792«, udg. af *Jul. Clausen*.

***) *A. H. Behrend* »Nogle aktmæssige Oplysninger om Agent *Behrends* Liv«. Tr. s. Mskrp.

Alleenberg.

Værelser, og en Dag da Behrend og Hustru havde siddet ved Middagsbordet, fløj Fuglen hen paa Terrinen og opførte sig mindre pænt fra sit Stade her. Fru Behrend fjernede stiltiende Corpus delicti fra Terrinens Indhold, hvorpaa Behrend hovedrystende udbød: »Det skulde jeg s'gu have gjort, saa skulde vi have hørt en Ballade!«

En af Behrends Sønner var Bogtrykkeren, Visedigteren og Forlæggeren i Aabenraa *Carl Jacob Behrend*, kaldet »Poeten fra Aabenraa«.

Alleenbergs Hovedbygning og Haven.

Agent Behrend hørte til den mosaiske Trosbekendelse, men lod 5 af sine Børn døbe paa én Gang, medens han og Familien boede paa *Alleenberg*. Daaben fandt Sted i Frederiksberg Kirke den 17. September 1812, og Fadderne ved denne Lejlighed var ingen ringere end *Kong Frederik den Sjette*, *Dronning Marie Sophie Frederikke*, *Prins Christian* (den senere Chr. den 8de) og *Prinsesse Caroline*.

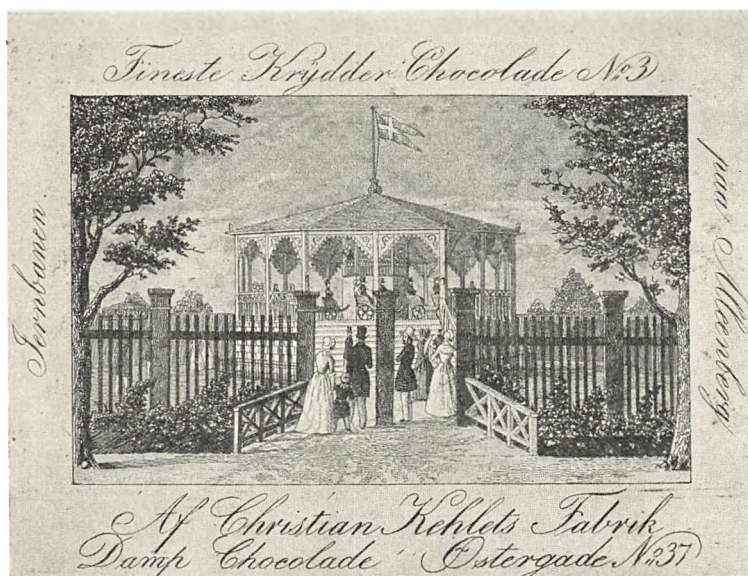
Da Agent *Behrend* havde ejet *Alleenberg* en halv Snes Aar, solgte han samme den 3. December 1816 for 21,000 Rdlr. N. V. til Grosserer *Jacob Salomon Meyer*, der Aaret efter, den 24. Juni 1817 skødede den til Kammerjunker og Divisionsadjutant *Emil von Scholten* for 10,000 Rdlr. rede Sølv. Blandt det tilskødede nævnes »en Rulle og en Bademaschine«; hvad der forstaaes ved sidstnævnte, skal lades usagt.

Kun et Aar beholdt Kammerjunker *von Scholten* Ejendommen, som han den 16. Juni 1818 solgte til Traktør *Frederik Mathias Lyng*e for 17,000 Rdlr., og nu blev *Alleenberg* atter Traktørsted og Forlystelsesetablisement.

Traktør *Lyng*e havde hidtil været Forpagter (d. v. s. Restauratør) af Den

kongelige Skydebane, hvorfra han flyttede samme Aar, som han havde købt *Alleenberg* og indrettede her det Forlystelsesetablissement, der bestod i over 100 Aar og først blev nedlagt omkring 1924.

Allerede i 1823 døde *Frederik Lyng*e, og hans Enke *Juliane Sophie Lyng*e, født *Holmberg*, fortsatte da Forretningen, som hun i Aarenes Løb fik drevet op til at blive en af de mest kendte og søgte; Restaurantlokalerne var i den store Hovedbygning, der vendte Gavlen mod Alléen.

Alleenberg. Indgangen fra Alléen.

»Fuldmægtig Petersen« fortæller i sine »Gamle Minder«, at der i 1830-erne blev sunget en Vise til en Melodi af »Elverhøj«, og hvis første Vers lød saaledes:

Herligt, en Aftenstund
 Ta'e til Charlottenlund,
 Spise en god Carbonade,
 Bedre, i Sommervej
 Tage til Frederiksberg
 Slaa Madam Lyng en Plade.

Det er selvfølgelig Madam Lyng paa *Alleenberg*, til hvem der sigtes i ovennævnte Vers, men hvorvidt det var let at »slaa Madam Lyng en Plade«, skal lades usagt.

Hendes Priser skal ikke have været billige, men Varerne var udmærkede; ikke desto mindre var det om alt muligt skrivende Blad »Politivennen« ude efter hende i September 1835. Bladet anmodede da Madam Lyng om at fremlægge

Spisesedler, »saa at man kan se, hvad man kan faa«. Forhaabentlig har Madam Lyngge pareret Ordre, thi »Politivennen« bragte ikke senere nogen Anke over hende.

I 1836 solgtes *Alleenberg* til Ølhandler og Traktør *Anders Jørgensen*, populært kaldet *Øljørgen*, som indrettede forskellige Lysthuse samt opførte en smuk Træpavillon inde i Haven. Det var i denne Pavillon, at den grundtvigske Præst, Magister *Jacob Christian Lindberg* boede fra 1837 til 1841, og det var her, han prædikede for sine Tilhængere, »Det danske Samfund«, indtil Politiet endelig fandt sig foranlediget til at sætte en Pind for disse Konventikler.

Alleenberg blev den 31. Marts 1841 solgt til Chokoladefabrikør *Christian Kehlet*, en Broder til Grundlæggeren af Forlystelsesstedet *Rosenlund*, *R. T. Kehlet*.

Christian Kehlet, der ogsaa indrettede det bekendte Kaffehus paa Kongens Nytorv i *Erichsens Palæ* (nu Handelsbanken), var den, der gjorde *Alleenberg* til det folkelige Forlystelsessted, som bestod helt ned til vore Dage.

Inde i Haven opførte han et mindre Teater, Karruselbane, Skydeindretninger etc., alt beregnet paa et jævnt, men pænt borgerligt Publikum. Intet sparede han for at trække Publikum til sig, og da *Tivoli* i 1843 var blevet aabnet, ansøgte han s. A. Hofmarskallatet om Tilladelse til for egen Regning at maatte lade Gangstierne i Frederiksberg Allé i de mørke For- og Efteraarsaftener oplyse ved orientalske Lamper, saa at Publikum kunde se at komme hen til hans Etablissement. Man maa jo ikke glemme, at hele Frederiksberg var uden Spor af offentlig Belysning paa den Tid, saa det var ofte livsfarligt at passere Alléen i de mørke Aftener, og man kunde meget nemt risikere uforvarende at falde i de dybe Grøfter. Først i 1854 blev Frederiksberg By og Alléen oplyst ved Kommunens Foranstaltning, selvfølgelig med Tran, andet kendte man jo ikke til herhjemme paa Gader og Pladser; Gasbelysning fik Frederiksberg i 1860. Det vil sige officielt, thi privat havde *Alléen* haft det i adskillige Aar fra eget Gasværk, der forsynede hele Etablissementet med Gas, og fra Pavillonen straaledede Gassen flere Aar førend Hovedstaden fik Gasbelysning.

Som tidligere omtalt, boede Magister Lindberg paa *Alleenberg*, men der fandtes ogsaa en anden Lejer herude, nemlig Digteren *Claudius Rosenhoff*, som boede i Hovedbygningens øverste Etage fra 1845 til sin Død i 1869.

Claudius Rosenhoff var paa en Maade »De fattiges fattige Sanger«, den Titel, han havde givet et af sine Digte; det var Folket, den ubemidlede Klasse, som han, Autodidakten, tog sig af. Han var Redaktør af Bladet »Den Frisindede«, der var et virkeligt Folkeblad i Ordets bedste Betydning, hvilket dog ikke udelukkede, at *J. L. Heiberg* tog det under Behandling i »En Sjæl efter Døden«, hvor han lader Sjælen spørge Mefistofeles:

Men sig mig, er ej Den Frisindede her?
 Thi fremfor alle var den mig kær,
 Den gaar saa fortrinligt i det Smaa,
 Og holder saa godt sig fra det Store,
 Fra det, som ej Alle straks kan forstaa.

I sin Tid spillede *Alleenberg* en vis Rolle for Konfirmanderne, og det var, naar de om Mandagen efter Konfirmations søndagen stillede hos Præsten for at hente »Seddelen«, som Konfirmationsattesten kaldtes. Naar dette var vel overstaaet, gik Turen — Dagen skulde jo udnyttes — først til Rundetaarn for som »rigtig voksne Mennesker at kunne se de andre Københavnere over Hovedet«. Derefter styredes Kaasen enten til Fods eller pr. Droske til *Alleenberg*, hvor Konfirmanderne agerede Værter overfor Konfirmandinderne og trakteredede disse med Chokolade og Tilbehør af Kager, medens de selv viste deres nyerhvervede Mandighed ved at drikke » $\frac{1}{2}$ Bayer« og ryge lange Cigarer dertil; Cigarerne var selvfølgelig anbragt i de da saa yndede lange Ravrør. Men desværre tog det ofte en bedrøvelig Ende med de unge Mandfolk, naar det viste sig, at baade Øllet og Cigarerne var dem for stærke.

Omkring 1850 var den obligate Dragt for Konfirmander høj Hat og lang Spidskjole, hvis

Skøder daskede dem paa Læggene; i Haanden holdtes selvfølgelig den nye Paraply, uden den kunde man daarlig tænke sig en Konfirmand.

Senere blev Dragten jo mere enkel, da den høje Hat afløstes af den flade Kasket, dels med lige, dels med skraat nedadgaaende Skygge.

Konfirmandernes Dragt var i sin Tid den sorte Kjole, de sorte Handsker og Sjalet, der var lagt over Skuldrene, saaledes at en Spids hang ned ad Kjolen.

Men Moden forandrede sig ogsaa for de nykonfirmerede Kvinder, og om Mandagen kunde man i senere Tider se dem paa *Alleenberg* med moderne Hatte, Jaketter med »Skinkeærmer« og lange Kjoler, som Konfirmandinderne uafsladelig traadte i, saa Garneringerne tidt gik løse, da man hidtil kun havde været vant til Barnets fodfrie Kjole.

Konfirmandens Mandagsleben paa *Alleenberg* er skildret af *Claudius Rosenhoff* i en versificeret Pjece, hvori bl. a. staar:

Først kører han paa »Banen«*) rundt
og jubler, trods Musikken.
Og saa — ja saa var det nok sundt
at tage fat paa Drikken.

*) d. v. s. Karruselbanen.

Paa Sommerlyst efter Confirmationen. Tegning af Hans Tegner 1872.

En sidder ved sin Kaffe kop,
 en Chokoladen rører,
 mens Andre skyde Hjertet op
 og stikke paa Liqueurer.

Nu gaar det glædeligt — men ak!
 Se, Ungersvenden blegner!
 Liqueur og Punch og saa Tobak
 med Dødens Mærke tegner.

Da *Christian Kehlet* døde i 1846, fortsatte hans Enke, den ligesaa energiske *Caroline Kehlet*, Forretningen og forstod stadig at holde paa det brede, bedste-borgerlige Publikum, der regnede Søndageftermiddags Besøgene paa *Alleenberg* for deres bedste Fornøjelser.

Hen paa Efteraaret afholdt hun — med *Tivoli* som Forbillede — saakaldte »Georginefester«, og ved en af disse, den 4. September 1849, var der anvendt ikke mindre end ca. 40,000 forskellige Georginer og Blomster som Dekorationer. Fra Hovedindgangen til den store Pavillon var der rejst en 8 Alen høj Løvhal, foran hvilken der i Følge Madam Kehlets Avertissement i »Adresseavisen« stod »vor højtelskede Kong Frederik den 7des Buste i et Blomsterbæger omgiven af Dannebroke i Georginer«.

Efter at Madam Kehlet havde opgivet Forretningen, kom denne paa andre Hænder, men *Alleenbergs* Glansperiode var forbi, og Tonen herude blev en anden end i den Kehletske Periode. *Peter Faber* omtaler saaledes *Alleenberg* i en Vise »Den glade Svend«, som han skrev til »Arbejderforeningen af 1860«:

Højt Sommerlyst jeg prise maa,
 der kan man Chokolade faa,
 Alleenberg kan ogsaa gaa,
 men Tonen er lidt raa.
 Er det mørkt, man risikerer let,
 at man saadan faar paa Hovedet.
 At faa een
 i Alleen,
 og gi'e To eller Tre
 Er en sand Fornøjelse.

Ældre Københavnerne vil endnu kunne erindre den smalle Teaterbygning, der var oprejst inde i Haven til venstre for Hovedbygningen. Paa dette Teater blev bl. a. opført Pantomimer af *Familien Scheiding*, ligesom der her ogsaa forevistes de saakaldte »Taagebilleder«, paa en Maade Forløberne for de senere Filmbilleder, kun med den Forskel, at de førstnævnte ikke var »levende Billeder«, men blev frembragt ved Hjælp af en *Laterna magica*.

Haven i *Alléenberg* bestod af flere Afdelinger, og i en af disse, den saakaldte »Mellemhaven«, omdannedes den store Pavillon, der laa her, til en Sangerinde-pavillon med tilhørende Forhøjning, hvor de kortskortede, mere eller mindre stemmebegavede Sangerinder (Syngepiger kaldtes de i Københavnerjargon) tronede paa højryggede Stole og skiftedes til at foredrage en eller anden Sang.

Under Navnet *Schultz' Pavillon* var dette »Kunstens Tempel« vidt og bredt bekendt, og Bølgerne kunde undertiden gaa lidt vel højt herude; der gives jo de Mennesker, som stundom glemmer, hvor de er. Men, at der var gemytligt hos Schultz, vil mange ældre Københavnerne vist sande i deres stille Sind, selv om de officielt ikke vil være ved det.

I 1914 lod *Axel Henriques* i »En gammel Syngepiges Svanesang« en detroni-

Opsynsmands Skilt fra Alleenberg.

seret »Forhøjningssangerinde« synge om, hvad der var blevet af dem, der tidligere havde været Gæster i de Pavilloner, hvor hun havde slaaet sine muntre Triller:

Een Tjener er i Kisten,
 Een er nok som Minister endt,
 Aaja, aaja, aaja, aa Singsalia.
 Een har jeg set paa Risten
 Som menig Politibetjent.
 Aaja, aaja, aaja, aa Singsalia.
 Een er nu paa den høje Hest, og een er i Arrest,
 Jeg møder tidt en Præst,
 Som var en stadig Gæst,
 Han hilser mig ej mere, men han kender mig bestemt,
 Men, at han selv engang var ung, har han vel glemt.

I 1923 købte Direktør *Sylvester Hvid* hele Grundstykket, og det gamle *Alleenbergs* Saga var dermed ude. Haven blev udstykket til Byggegrunde, hvor intet mere minder om Forlystelsesstedet fra Frederik den Sjettes Dage.

Et Afskedsvers fik det dog med i Graven, idet *Pyt* skrev i *Politiken* den 17. Juli 1923:

O, vid, o, Hvid, du os betager,
vil du vansire nu Alléenber'
og bygge graa og grimme Bilgarager
med Piller af Cement og Gitter der.

Hvor Folkets brede Lag i Glædestrang sig
en festlig Aften fik i Karrusel
og Kastegyng, hvor Soldaten svang sig
med Pigen, skal hver Stemning slaas ihjel.

Begyndelsen til den venstre Side af Frederiksberg Allé dannes af det store Hjørneste, *Strygejernet* kaldet, der danner Vesterbrogade No. 84 og Frederiksberg Allé No. 1, i hvis Stueetage *Café Osborne* er indrettet.

Ejendommen er opført omkring 1854 og havde den Gang ud mod Alléen en mindre Have, der var indhegnet med Stakit og Plankeværk, i hvilket der var en Dør, hvorfra en Bro førte ud over den brede Grøft til selve Alléen.

I 1856 sløjfedes Haven, og paa den Grund opførtes en enetages Bygning, der blev indrettet til Ølhal, i hvis ene Ende anbragtes en Forhøjning til Orkester, og mod Gaarden bag Salen byggedes en Tilbygning til Buffet, Køkken etc.; begge Endevægge i Salen dekoreredes med Spejle.

Da Ølhallen aabnedes, havde den ikke noget Særnavn, men benævnedes enten *Den nye Beværtningspavillon* eller blot *Pavillonon i Frederiksberg Allé ved Jernporten*, og der var da musikalsk Underholdning af forskellige Selskaber.

Under Særnavnet *Den norske Ølhal* aabnedes den som Øludskækningslokale den 5. Juni 1859, men dette Navn beholdt den kun til Maaneden efter. Fra den 31. Juli s. A. fik den Navneforandring til *Valhalla* og blev den indtil Slutningen af forrige Aarhundrede saa kendte Sangerindepavillon.

Fra 1864 til 1866 optraadte her det tidligere omtalte *Valentinske Selskab*, hvis Primadonna assoluta var *Sophie Valentin*, der i Aaret 1865 ægtede Isenkræmmer-svenden *William Andresen Rantzau*, Selskabets almen kendte Visedigter. *Sophie Valentin* var den første Fortolker af dennes Viser, men da hun kort efter sit Bryllup ramtes af et Slagtilfælde, der forhindrede hendes fremtidige Optræden, blev hans Viser sungne af andre fremtrædende Damer af hendes Selskab, og de allerældste Københavnerne vil endnu kunne mindes disses Navne: *Madam Andresen*, *Hanne Ruud* og *Augusta Kragh*; Pianisten var *Axel Keil*.

Indgangen til *Valhalla* var paa Bygningens Midte, og naar man kom ind, havde man ved Endevæggen til venstre den halvrunde, lave Tribune, hvor de

optrædende Damer sad paa højryggede Stole, saa man kan tænke sig, at der var livlig Frekvens mellem Damerne og Publikum.

I 1870-erne var *Valhalla* vel nok den mest søgte københavnske Sangerindepavillon, og dens bærende Kraft var da *Amalie Hullstrøm*, der efter Sigende skal have været i Besiddelse af et brillant Viseforedrag. Der var ligeved at blive almindelig Sorg, da det rygtedes i Byen, at hun havde trukket sig tilbage fra »Kunsten«, men Grunden var den, at hun den 9. August 1877 var blevet viet til Greve *U. A. Holstein-Holsteinborg*, ældste Søn af Lehns greve *C. Holstein-Holsteinborg*, den fhv. Konseilspræsident, Overkammerherre, Ridder af Elefanten p. p.

Medens *Amalie Hullstrøm* optraadte i *Valhalla*, var dennes Indehaver og Vært en Restauratør *J. Petersen*, og det var ham, der en Aften bad en af Sangerinderne om at synges en ny Sang, men da hun hertil bemærkede, at hun endnu ikke kunde dennes Tekst, skal han vrissende have svaret: »Skidt med Teksten, naar bare Folk forstaaer Ordene!«

Det var ikke alene Damer, der optraadte her, thi af og til viste Herrer sig paa Tribunen, bl. a. Englænderen *Fr. Grey* og Danskeren Cand. phil. *Stephan Lindemann Jørgensen*. Den sidste var en af de mærkeligste Fremtoninger paa Tribunen; han optraadte nemlig som Improvisator paa flere Sprog, som Deklamator med Brudstykker af »Hakon Jarl« og »Palnatoke« samt som »Indiansk Jonglør i Kostume«.

Af Instrumentalisterne i *Valhalla* skal særlig nævnes den italienske Musiker *Raphael Variali*, som i Slutningen af 1860-erne optraadte dels med Papagenofløjte, dels med et af ham selv konstrueret Glasspil, der bestod af en Række omhyggeligt afstemte Vinglas, paa hvilke han slog med Træpinde og foredrog selv store Operamelodier. Dette Glasspil findes nu i »Musikhistorisk Museum«.

Hans Sønner, der alle har tjent deres første musikalske Sporer i *Valhalla*, er Musikerne *Dominico*, *Florindo*, *Romeo* og *Oscar Variali*, af hvilke kun førstnævnte er i Live.

Valhalla bestod som Sangerindepavillon indtil den 7. April 1883, thi da rykkede Damerne for stedse ud af Pavillonen, som blev overtaget af *Fr. Grey*, men han maatte kun lade mandlige Kræfter optræde her.

Dette vandt ingen Tilslutning hos Publikum, og *Valhalla* ophørte som Sanglokale, men i 1887 kom dette dog atter til at lyde af Sang og Musik, dog ikke paa samme Maade som tidligere, thi det var nemlig den da her hjemme opdukkende »Frelsens Hær«, der med Sang, Gitarer, Blæseinstrumenter og Stortrommer marcherede ind i det tidligere Sangerindetempel.

Senere blev Pavillonen inddraget under og sammenbygget med *Café Osborne* og omdannet til Spisesal for denne. For en kortere Tid genopstod Salen dog som Varieté, idet den ombyggedes og indrettedes til Kabarettokale i September 1925 under Ledelse af Kapelmester *Holger Nielsen* og med dennes Hustru, Kabaretsangerinden *Hansy Petra* som Primadonna.

Efter at være ophørt som Varieté blev Salen atter Restaurant, men er nu Auktionslokale, og en skønne Dag bliver vel den lave Bygning nedrevet for at give Plads for et højt Funkishus med eller uden Kobberbelægning.

Faa Skridt herfra, det nuværende No. 15 og 17, laa i sin Tid som No. 63 i Frederiksberg Allé *Kammerherre Hauxthausens Villa*, som han i Januar 1812 havde købt af Grosserer *Peter Thomsen*. Den bestod da af en 2-Etagers Hovedbygning med to i Gaarden opførte sammenhængende Bygninger samt Have og Jordtilliggende, der gik ud til Vesterbrogade.

Denne Ejendom har haft litterær Betydning, thi medens *Peter Thomsen* ejede den, boede *Adam Oehlenschläger* og *Henrik Steffens* her Somrene i Aarene 1804—05.

Det var herude, *Oehlenschläger* skrev »Sovedrikken«, »Frejas Alter« og Afsnittet »Thors Rejse« af »Nordens Guder«.

Medens han og *Steffens* boede der, mødte han en Dag i Alléen Prokurator *N. C. Bierring*, der paa Grund af sine jacobinske Anskuelser gik under Navnet *Den lille Marat*. *Bierring* foreslog da i Spøg, at *Oehlenschläger* og *Steffens* skulde lade sig male og hænge udenpaa Huset ligesom de vilde Dyr, der forevistes paa Vesterbro.

Under *Oehlenschlägers* Ophold her indtraf en Solformørkelse, der skulde finde Sted om Morgenen Kl. 5, og han havde i den Anledning anskaffet sig et Stykke sværtet Glas, ligesom han havde bedt sin Oppasser, en Lappeskomager, om den paagældende Morgen lidt før Kl. 5 at lukke Vinduerne op i Havestuen, hvor *Oehlenschläger* havde sit Soveværelse.

Skomageren glemte imidlertid Skodderne, og da *Oehlenschläger* vaagnede, gik han straks ud i Haven, hvor der var brændende Solskin, og begyndte at betragte Solen gennem det sværtede Glas. I Haven sad der da to unge Damer, der meget forundret spurgte *Oehlenschläger*, hvad han saa efter.

»Efter Solformørkelsen; Klokken maa vel ikke være langt fra 5?« — »Klokken er 11, og Solformørkelsen har været for 6 Timer siden!« — Saa længe havde *Oehlenschläger* sovet over sig.

Paa venstre Side af Frederiksberg Allé var der næsten ingen Bebyggelse af det saakaldte *Studevænget*, der laa mellem Alléen og Vesterbrogade, og blandt de første Nybyggere var Inspektør ved det kgl. Bibliotek *Carl Brosbøll* (alias Digteren *Carit Etlar*) og dennes gode Ven, Billedhugger *C. I. Rosenfalk*. *Brosbøll* gav selv Tegning til sit Hus, det senere No. 39, forbi hvilket nu er anlagt en Vej, der til Minde om »Den danske *Alexandre Dumas*« har faaet Navnet *Carit Etlars Vej*.

Ikke langt fra *Brosbølls* Hus og vis à vis *Skuespiller N. P. Niensens* Ejendom *Sommerlyst* laa 4 smaa Villaer, de senere No. 29, 31, 33 og 35, der var opført af Justitsraad *H. L. Friis*; den Villa, han selv beboede, var prydet med Thorvaldsens »Aleksandertoget«.

Den næst længst bortliggende af disse Villaer, daværende No. 10 E, det

senere No. 33, blev i 1857 bortlejet til Zoologen, Professor *I. T. Reinhardt* og dennes to Søstre. Den ene af disse, *Mathilde Reinhardt*, har i sine i 1889 som Manuskript trykte »Familie-Erindringer« givet en indgaaende Skildring af de idylliske Forhold, der i de 15 Aar, hun boede der, herskede i Frederiksberg Allé.

Mathilde Reinhardt fortæller saaledes, at deres Villahave stødte op til andre

Frederiksberg Allé 19 B ca. 1895.

Haver og til den ene Side til et Stykke tiloversbleven Landlighed *Fru Holmblads Vænge* med en lav Træbygning i Baggrunden, der tjente til Sommerbolig for den gamle *Fru Holmblad*.

Og *Mathilde Reinhardt* beretter, at i de Aar, hun boede der, var den første Sommerbebudelse *Fru Holmblads* Ko, naar den var sluppen ud paa den rigelige Græsning, samtidig med at hun selv flyttede ud til sit Landsted.

Man kan nu daarlig forestille sig, at *Frederiksberg Allé* for et Par Menneskealdere tilbage har været saa landlig, at man havde Køer gaaende paa Græs ved Siden af Villaerne.

I 1864 fik det *Reinhardtske* Hjem en rig Tilvækst gennem et nyt Venskab, »der gav Glæde og Fylde til Øjeblikket og aabnede vide Syner ud i Fremtiden«. Den nye Ven var den norske Forfatterinde *Magdalene Thoresen* (Svigermoder til *Henrik Ibsen*), og hun blev, skriver *Mathilde Reinhardt*, en Velsignelse saavel

for de enkelte som for det samlede Hus; hendes dybe Forstaaelse »optog det gode i dets gamle Traditioner, paa samme Tid som hun, indenfor dets Vægge, personificerede det Ny«.

Hvor nu Henrik Ibsensvej udmunder i Frederiksberg Allé, laa for henved 90 Aar siden et større Grundareal, der ejedes af Carl Brosbøll og C. I. Rosenfalk, og disse solgte det i 1850 til Justitsraad *D. C. Wibe*.

Paa Grundstykket opførtes en større Villa, hvis Have gik ud til den daværende Winstrupsvej og lukkede for den, saaledes at den blev en Cul de sac. I 1873 købtes Villaen af Grosserer *N. A. S. Schiørring*, der i 1898 solgte hele Grundarealet til Frederiksberg Kommune, som derved blev i Stand til at realisere det længe nærede Ønske at føre Winstrupsvej ud til Frederiksberg Allé. Schiørrings Villa blev nedbrudt, og over dennes gamle Grund gennemførtes Vejen, der samtidig fik Navneforandring til Henrik Ibsensvej. Men samtidig ændredes den gamle Nummerering af Winstrupsvej, saaledes at dennes ulige Numre blev Henrik Ibsensvejs lige Numre og omvendt, en Foranstaltning, der ikke vakte udelt Glæde hos Ejerne og Beboerne af den tidligere Winstrupsvej.

Hvor nu *Betty Nansen Teatret* og Asgaardsvej ligger, var i sin Tid en større Jordlod, der var henlagt til Skolelærer- og Kirkesangerembedet i Frederiksberg By, der da var en Landsby med Sogneforstanderskab. Dette solgte Jordlodden ved Auktionsskøde, læst den 28. Februar 1855, til Handelsgartner *C. L. Hansen* for 3,000 Rdlr., og en Del af Arealet solgte denne under 30. November 1854 for 2,500 Rdlr. til Smedemester *Niels Knudsen*. Tre Aar senere, den 12. Marts 1857, solgtes dette Areal for 9,000 Rdlr. til Traktør *Jens Johansen*, den sidste Indehaver af *Monigattis Pavillon*.

Jens Johansen opførte nu paa sin nye Ejendom en større Koncertpavillon, der under Navnet *Odeon* aabnedes for Publikum Lørdag den 16. Maj 1857 Kl. 7 Aften med Orkesterkoncerter af Musikdirektør *C. C. Møller*. Den Gang anvendtes Titelen »Kapelmester« kun om Det kongelige Teaters Operadirigent, og det var først mange Aar senere, at Dirigenten for et 2-Mands Orkester fik den fine Titel Kapelmester; i ældre Tider kaldtes han blot Musikdirektør.

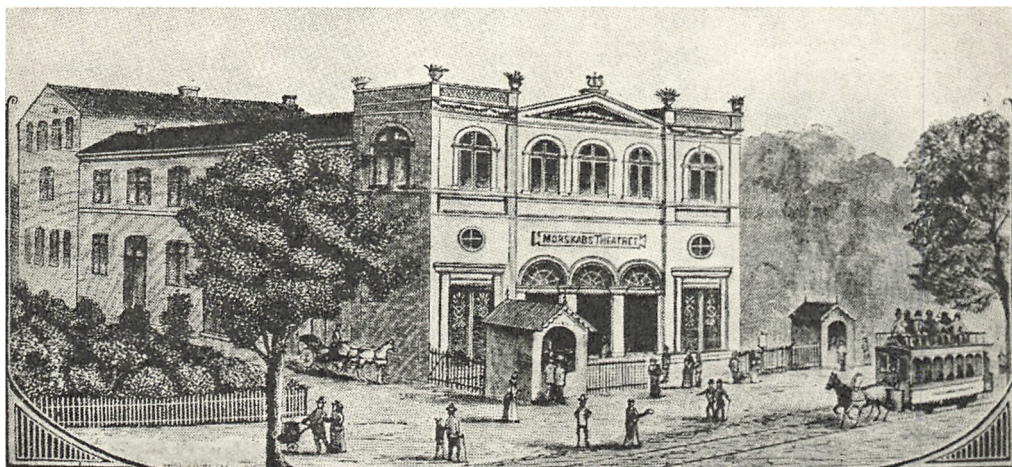
Kun kort Tid forblev *Johansen* som Ejer af *Odeon*, thi allerede i 1858 solgtes den for 13,500 Rdlr. ved Auktion til Tømremester *J. H. Meyer*, der dog vedblev at lade det drive som Forlystelseslokale. Det var forskelligartede Præstationer, *Odeon* bød paa, bl. a. Bugtaleren *Forsom*, der tillige optraadte som Tryllekunstner, *Familien Scheiding*, hvis Medlemmer senere blev knyttet til *Tivoli*, Komponisten, Musikdirektør *Carl Eriksen* og Trommevirtuosen *Otto Allin* samt en *Professor Hartvig*, der ved en Festforestilling bekendtgjorde, at han vilde bestrø sit Kostume med »Brillantstøv og derefter spadserer rundt i Salen, hvorved Brillantstøvet vil sætte sig paa Publikums Klæder«. Om Publikum har været henrykt ved denne Foranstaltning og fundet den brillant trods Brillantstøvet, skal dog lades usagt.

I 1869 ophørte *Odeon* som Varieté, men genopstod som Teater under Navnet

Frederiksberg Morskabsteater Fredag den 4. Juni 1869, og siden har der udelukkende været Teater her.

Dets første Direktør og Bevillingshaver var Teaterdirektør *Ferdinand Schmidt*, og blandt dennes Personale var *Chr. Hyltoft*, *Camillo Spiers*, Frk. *Julie Claesen* og Fru *Petrine Cortes* (Teaterdirektør Cortes' 1ste Hustru), medens Musikdirektøren var Violinisten *Thorvald Madsen*.

Frederiksberg Morskabsteater blev Hovedstadens første *Serveringsteater*, og Restauranten var overdraget Restauratør *Rasmus Petersen* (»Kaffe-Petersen«), men lededes af dennes Slægtning, *Georg Mohr*, den senere Vært i Konditoriet i Kongens Have. Salens Montering bestod af smaa Borde med 4 Stole omkring hvert.

Morskabsteatret.

Den første Forestilling indlededes af en Prolog — fremsagt af *Chr. Hyltoft* —, der sagdes at være af Pseudonymet »Sv.-Sv.« (alias *Valdemar Korfitzen*), men dette kan ikke være rigtigt, thi den kan umulig være skrevet af en saa habil Versemager som »Sv.-Sv.«, at dømme efter den Gengivelse af Prologen, som i Anledning af Teatrets 35 Aars Jubilæum fandtes i »Dannebrog« den 5. Juni 1904; Prologen er, mildest talt, forfærdelig.

Paa det lille Teater i Alléen var der den 26. Juli 1870 første Optræden af 4 franske Herrer, der kaldte sig »*Les Clodoches*« og som hovedsagelig dansede den ægte, uforfalskede Pariser-Cancan med tilhørende Benspjet og Løften Kjole. To af Herrerne var udklædt som franske, meget kortskortede Bønderpiger, og de andre to Herrer optraadte henholdsvis som Gendarm og Brandmand. Saa stor Opmærksomhed vakte Clodoches-Danserne, at Kunstneren P. Klæstrup tegnede og udsendte i Stentryk en Serie af deres Grupperinger i forskellige Danse. Ordet *Clodoche* var Navnet paa de Dansere, der optraadte paa de offentlige Baller i Paris, og som var særlig fremragende i de mest outrerede Stillinger i Cancan'en.

I Løbet af nogle Aar blev *Frederiksberg Morskabsteater* en integrerende Del af Københavns Forlystelseliv, og det skyldtes *Sommerrevyerne*, de aarligt tilbagevendende Revyer over det forløbne Aars Foreteelser og Begivenheder, der her maatte staa Skoleret i godt turnerede, skarpe saavel som humoristiske, Viser og Repliker.

Den 24. Juli 1875 opførtes den første Revy i Teatret i Alléen, og dens Titel var »Sommerrevuen 1875, gemytligt Aandemaneri«; Forfatterne var Teaterdirektør *Vilhelm Petersen* (»Peter Vilh.«) og Skuespiller *Carl Wulff*.

Clodoche-Danserne.

Revyerne slog mægtigt an blandt Publikum, særlig da de blev baaret af udmærkede Skuespillerinder og Skuespillere, der forstod at foredrage en Vise, saaledes at ingen Pointe gik tabt.

De første Revyer var forholdsvis tamme, og de savnede ret ofte det skarpe Krydderi, men dette raadedes der Bod paa, da de nye Revyforfattere rykkede frem paa Arenaen, og de Viser, disse skrev til de aarlige Sommerrevyer, blev meget snart Folkets Eje. De nye Forfattere, der successive skrev til det lille Teater, var *Axel Henriques*, *Anton Melbye*, *Fr. Ricard* og *Johannes Buntzen*, og man behøver ikke at være nogen særlig gammel Københavner for ikke at nikke genkendende med et stille, lunt Smil paa Læben, naar man nu gennemlæser Viserne om »Drej om ad lille Kongensgade«, »I lille Kongensgade der bo'de Biskop Absalon«, »Nu kan jeg ganske tydeligt se Sverrig«, »Frederik, er Du oppe« og en Masse andre.

Melodierne til disse blev jo dels komponeret, dels arrangeret, for ikke at sige

laant, af Revykomponisten *Olfert Jespersen*, der bl. a. laante Melodien til »Frederik, er Du oppe« fra Tenorarien i den tyske Komponist *A. J. Rombergs* Korværk »Die Glocke«, hvis Tekst er af Fr. Schiller.

Blandt Revyernes bærende Kræfter skal blot nævnes: *Fr. Jensen, Wm. Gerner, Fr. Christensen* og »*Lisbeth*«, *Fanny Petersen, Anna Christensen* (»Tykke Anna«), *Kirstine Friis-Hjorth*.

Efter Sæsonens Slutning 1887 blev Morskabsteatret nedrevet, thi den gamle Bygning, som nu havde eksisteret i 30 Aar, var kun af Træ og kunde ikke holde

Clodoche-Danserne.

mere. Teatrets Ejer, Restauratør *C. C. Steffensen*, lod da opføre en ny Bygning af Murværk med Jernbjælker samt en Balkon, hvorved Teatret kunde rumme henved 800 Tilskuere, og den 11. Maj 1888 aabnedes det nye Morskabsteater, den Bygning, der endnu tildels eksisterer.

Aaret efter solgtes Teatret til Restauratør *P. F. Mohr*, der i 1902 solgte det for Kr. 130,000 til Restauratør *J. I. L. Jørgensen*. I 15 Aar beholdt han Teatret og solgte dette den 1. Juni til den nuværende Ejer *Fru Betty Nansen* for Kr. 200,000.

Teatret, der da hed *Alexandrateatret*, fik af den nye Ejer Navnet *Betty Nansen Teatret*.

Frederiksberg Allé, der, som tidligere bemærket, i sin Tid var aflukket ved Porte dels ved Værnedamsvejen, dels ved Kirke-Runddelen, havde dybe Grøfter paa begge Sider af Gangstierne, saa det var tidligere forbundet med Livsfare at færdes her, da Alléen slet ikke var oplyst. Det var derfor af stor Betydning, da Kommunalbestyrelsen i 1859 sluttede Kontrakt med »Det Danske Gaskompagni«

om Kommunens Belysning med Gas. Gasværket blev anlagt ved H. C. Ørsteds Vej, og i September 1860 blev dette taget i Drift.

Da Frederiksberg den 27. Juli 1885 fik en Politivedtægt, bragte den i sin § 11 en noget mærkelig Bestemmelse eller rettere et temmelig paagaende Forbud. Den paagældende Paragraf tillader nemlig, at Haandvogne med Børn maa trækkes paa Fortov og Gangsti, men saa tilføjes der: »det er forbudt at køre med dem paa de i Gangstierne i Frederiksberg Allé henlagte Fliser«. At denne Bestemmelse ikke kunde overholdes, navnlig paa Søn- og Helligdage, naar det myldrede med Mennesker gennem Alléen, siger sig selv, og da Frederiksberg for en Del Aar siden fik en ny Politivedtægt, var den famøse Paragraf strøget i denne.

I Midten af forrige Aarhundrede var der regelmæssig Omnibusforbindelse mellem København og Frederiksberg, men i 1862 fik »Københavns Sporvogns-selskab« for et Tidsrum af 40 Aar Koncession paa Anlæg og Benyttelse af en Sporvej fra Skt. Annæ Plads til Frederiksberg Kirke-Runddel gennem Frederiksberg Allé. Foreløbig blev der kun nedlagt et Spor, men ved en Tillægskoncession af 1. April 1874 blev der givet Tilladelse til Nedlæggelse af endnu et Spor. Denne Sporvej dreves selvfølgelig med Hestekraft, og først fra Slutningen af 1899 indførtes elektrisk Sporvejsdrift gennem Alléen.

Denne Sporvejsdrift ophørte dog, da Træerne i Frederiksberg Allé i Løbet af 1926 fældedes og erstattedes med nye andetsteds i Alléen, ligesom denne om-lagdes med 2 Kørebaner.

Som Erstatning for Sporvejskørsel gennem Alléen indførtes da motordrevne Omnibusser mellem Kirke-Runddelen og Kongens Nytorv—Østbanegaarden.

Uagtet der i Frederiksberg Allé ikke just var nogen Udsigt til, at det spadserende Publikum skulde kunne komme til at lide Sult eller Tørst paa Grund af de i sin Tid derværende Beværtningssteder, var der af Overhofmarskallatet, under hvilket Alléen sorterede, i sin Tid blevet givet 14 Koner Tilladelse til at maatte have ambulante Brød- og Frugtudsalgssteder her.

De paagældende Koner var anvist Stader ved nærmere angivne Træer, og Butikslokaler var der ikke Tale om, thi disse bestod kun af de Hankekurve, hvori Varerne var.

Slotsgartneren førte Kontrollen med disse Stadekoner samt ved hvilke Træer der var anvist dem Plads, ligesom han hvert Aar indgav Beretning til Overhofmarskallatet om Konernes »Karakter«. En saadan Beretning, der hidrører fra 1848 og er ganske pudsig, lyder i Uddrag:

Enke Christiane Sophie Buchardt — slet Rygte — imellem No. 9 og Sommerlyst,
 Enke Susanne Cathrine Schor — skikkelig — 4 Træer forbi Alléenberg,
 Ugift Stine Pedersen — vrøvlevorn — 4^d Træ før Alléenberg,
 Enke L. C. Hildebrandt — skikkelig — ved Stedet No. 8 i Alléen,
 Gift Caroline Regine Wilhelmine Eilert — ei det bedste Rygte (33 Aar gl.) — 2 Træer
 i Alléen fra Runddelen ved Kirken,
 Birthe Hagemann — skikkelig — det 8^d Træ fra Runddelen ved Kirken.

Den brave Slotsgartner har øjensynlig været ganske godt informeret om, hvorledes Sælgekonerne Ry har været, men kun om en eneste angiver han vedkommendes Alder; uvist af hvilken Grund.

Mange Aar senere indrettedes en Del faste Butiker i Alléen, dog ikke for Udsalg af Brød og Frugt, men for Udsækning af Soda- og Seltersvand uden nøgensomhelst Iblanding af Spiritus. Den, der havde faaet Koncession herpaa, var Aktieselskabet »Drikkehallerne i Frederiksberg Allé« med Overretssagfører

Foran en af Drikkehallerne i Frederiksberg Allé. Tegnet af Bernhard Olsen.

Ole Jensen samt *Vekselmægler V. C. Jensen* som kontrolerende Direktører og *Alexis Köhl* som administrerende Direktør.

Soda- og Seltersvandet udsæknedes fra en halv Snes smaa Træbutiker, fordelt paa forskellige Steder i Alléen, hvor de aabnedes Søndag den 25. Maj 1873. For en Pris af 2 Skilling (4 Øre) fik man et Glas Soda eller Selters, men vilde man flotte sig og have Saft i, maatte man op med 4 Skilling (8 Øre).

Disse Drikkehaller er forlængst forsvundet, og de pyntede heller ikke i Alléen; den, der holdt længst ud, var den, der var anbragt paa Kirkerunddelen mellem Allégade og Frederiksberg Haves Gartnerbolig.

Frederiksberg Allé er nu 232 Aar gammel og er forlængst blevet en af Frederiksbergs mest trafikerede Gader, men neppe mange tænker paa, at det ikke er mere end 100 Aar siden, den benyttedes til Hurtigløb, Vædderidt og Fremvisning af Rensdyr og i den Anledning afspærredes for det almindelige Publikum af Politi og Husarer.

SOLBJERG — NY HOLLÆNDER BY — FREDERIKSBERG

Indtil for over 300 Aar siden laa, hvor nu den nordlige Del af Frederiksberg Have er, en lille Landsby, *Solbjerg*, som havde hørt til den Halvdel af *Støvnæs Herred*, der havde været underlagt Roskilde Bispestol. Støvnæs Herred kom senere til at hedde *Stokkelunds Herred*, et Navn, der muligvis hidrører fra Tingets 4 Tingstokke, indenfor hvilke Retten blev sat. I Tidernes Løb er dette Navn da blevet forvansket til *Sokkelunds Herred*, og i 1445 nævnes saaledes Herredsfogden paa *Zokkelunds thing**).

Solbjerg nævnes forøvrigt blandt de Byer, som Kong *Valdemar den Første* skænkede Biskop *Absalon* sammen med *Borgen Havn* og *Byen Havn* (det nuværende København), og paa hvilken *Absalon*, da han skænkede den kongelige Gave til Roskilde Bispestol, i 1186 søgte Pave *Urban den Tredies* Stadfæstelse.

I Jordebogen af 1377 anføres, at *Solbjerg* hører under Roskilde Bispestol, og at den var paa 8 Bol**), af hvilke dog kun 4¹/₂ Bol var i Dyrkning.

Det er denne lille Landsby, der i Historien har vundet en vis Navnkundighed ved, at 12 af dens og Omegnens Bønder blev tilkaldt af Kong *Christian den Anden* for at dømme i Sagen mod Slotsherren paa Københavns Slot *Torben Oxe*, hvem Rigsraadet ikke vilde dømme for dennes paastaaede Forseelser.

I Arild Huitfeldts »Danmarks Riges Krønike« berettes om denne Domsafsigelse, at Kongen lod »en Dag bestille aff Solbjerg, en Landsbye, oc aff de næste***) Byer omkring Kiøbenhaffn, tolf Bønder, oc lod kaste uden for Slotz Porten fire Spitze****) som fire Tingstaacke, der lod hand fornæffinde tolf Bønder indgaae, oc indførde Torben oc beskylte hannem ved Profossen med samme Beskyldning som for Raadit«.

I Stedet for at give Møde paa Herredets gamle Tingsted, Tuleshøj, blev altsaa Bønderne tilsagt at give Møde udenfor Københavns Slot, hvor Tingstedet da blev markeret med 4 Spyd, medens det paa Tingstedet Tuleshøj var angivet af de vanlige 4 Tingstokke.

Med Benyttelse af den gamle, staaende Retsformel »Ikke vi, men hans Geringer dømme ham« var det, at de 12 Solbjergbønder kendte ham skyldig, og Kongen lod derefter *Torben Oxe* henrette som Tyv den 29. November 1517 paa Skt. Gertruds Kirkegaard ved Rosengaarden i København.

Ved *Solbjerg* var det, at *Christian den Anden* i Aaret 1522 under Krigen med Lybæk havde samlet en Hær paa ca. 10,000 Mand, og her holdt han en Mønstring over Tropperne. Nysgerrig efter at se denne gik *Sigbrith* kun ledsaget af sin Pige den lange Vej fra Hovedstaden ud til *Solbjerg*, men dette var nær kommet hende

*) Se: General H. U. Ramsing »Tuleshøj. Et Bidrag til det ældste Kbhvns Birks og til Sokkelunds Herreds Historie« (Hist. Medd. om Kbhvn., 1. R., 6. Bind).

**) »Den danske Ordbog«: Bol 3) dels om Enhed af forsk. Størrelse i den ældre Jordinddeling.

***) d. v. s. nærmeste.

****) d. v. s. Spyd.

dyrt til at staa, thi to berusede Soldater indhentede hende ved Peblingsøen og kastede hende i denne. Til alt Held kom Kongen med sit Følge netop ridende forbi, tidsnok til at redde hende fra at drukne og lod hende da sætte i en Vogn, for at hun skyndsomst kunde komme hjem og faa den fornødne Pleje efter det kolde Bad. Selv sprængte Kongen efter de to Soldater, slog dem til Jorden med sin Staalbue, lod dem føre til Fængslet og faa Dage efter henrette.

Ved et Magtbud af *Christian den Fjerde* blev *Solbjerg* udslettet af Byernes Tal i 1621, da han købte *Skt. Jørgens Hospital* og den øvrige Byens Jord imellem *Skt. Jørgens Sø* og *Solbjergs Skel* for her at lade opføre Københavns Slots store Ladegaard, til hvilken han havde Brug for store Arealer til Avlsbrug.

Skt. Jørgens Hospital laa ved nuværende Vodroffsvej og tilhørte Helligaands-huset, der benyttede det som Hospital for de Spedalske; det drev et meget stort Avlsbrug og havde et betydeligt Svinehold. Ved Anlæggelsen af Ladegaarden (ved Ladegaardsvejen, den nuværende Aaboulevard) forsvandt den gamle *Solbjerg By*, idet alle dens Huse og Gaarde blev nedbrudt.

Der er bevaret en gammel Tingbog, der paa Titelbladet kaldes »*Sochelvn dis Herritz Tingbog 1621—22*«, og ifølge denne afholdtes Ting Torsdag den 22. Februar 1621. Ved dette blev indstævnet til Betaling af uindfriet Gæld »*Jenns Hannssøn i Solbjerg for ij pund vj Skpr biug**«. Dette er vistnok sidste Gang, *Solbjerg* nævnes som By i en Retsprotokol.

Der har været divergerende Meninger om, hvor Byen har ligget, men kaster man et Blik i »*Ny Hollænderby Tingbog for 22. Oktober 1691 til 31. August 1699*« ser man, at der Torsdag den 31. Januar 1695 har været afholdt et Tingsvidne i Anledning af nogle Grænsestridigheder om, hvor den dengang forlængst sløjfede *Solbjerg* skulde have ligget.

Ved dette Tingsvidne mødte en Mand ved Navn *Laurs Hansen* fra Avedøre for at afgive Forklaring, da han »kunde mindis i 60 Aar«. Han forklarede da, at »hand mindis den tid at Ladegaarden udj *Christian* quartj tiid blef endretted da bleff der torn**) planted paa gröfften Som endnu indheyner Ladegaards marken, der nu bruges til Nye Hollænder Bye***) og i hands barndom blef afbrut en Bye som stod Vester for Som Nu Nye amager er opbygt kalttis Soldberieg****) og Jorden underlagt Ladegaards Jorden«.

Vest — eller rettere Sydvest — for Ny Amager eller Ny Hollænderby bliver den Del af Frederiksberg Have, som strækker sig fra Højen med *Schweizerhytten* ved den lille Dam, over Fasangaarden hen imod Smallegade; her har *Solbjerg By* haft sin Beliggenhed.

Under *Frederik den Tredie* rejste der sig atter en By der i Nærheden, dog ikke paa samme Plads som *Solbjerg*, men i østlig Retning, paa det Sted, hvor nu Allégade, Smallegade og Frederiksberg Bredegade er.

*) d. v. s. Byg.

**) d. v. s. Tjørn.

***) Ny Hollænderby er nuværende Frederiksberg By.

****) *Solbjerg*.

Det var ved Brev af den 2. Juni 1651, at *Frederik den Tredie* overdrog Lade-
gaardsmarken (senere kaldet Hollændermarken) til Amager-Bønderne »*Direck
Clausøn Reiners, Johan Chorneison, Peyter Jackopsønn, Claus Sigbracttsønn*, paa
deris egen och sextenn deris medconsorters veyne«. Jorden blev overladt dem og
deres Efterkommere til »evindeligh eyendom« for 700 Rdlr. aarlig Afgift eller
mod at levere til Kongens Hof de Varer, som af dem kan leveres til »effter-
skrefne pris, nemlig en kalff, som er maanit gammel, for 4 Rdlr., 1 lamb for
1 Rdlr., 1 pd. fersk smør for 8 skilling danske, 1 paatte sød melck for
1 skilling danske, 2 paatter suuer melck 1 skilling danske«. Det skulde være
dem tilladt at nyde de samme Privilegier, som de og deres Forfædre »vdi
dend Hollandske bye paa Amager nødt och hafft haflve«. De skulde være
forpligtede at opbygge en By paa 20 Gaarde paa bemeldte Ladegaards Mark,
hvor der blev anvist dem Plads. Endvidere bemærkes, at »huad kirckenn sig
belanger, som de der begierer att haflve bøggett, da wille wi dennem till deris
bygning effter tidernes och midlernis beskaffenhed, efftersom wi naadigst ackter
for gaat, til hielp komme«.

I Spidsen for den ny anlagte By Ny Hollænderby stillede som øverste Em-
bedsmand en *Skultus*, der var over alle andre, og som forestod Byens Anliggender,
ligesom han var den, der førte Forsædet paa Tinge. *Skultus* havde afløst den
tidligere Byfoged, og den nye Betegnelse var blevet indført ved *Christian den
Andens verdslige Ordinans* af 6. Januar 1522, til hvilken *Sigbrith* havde givet
Idéen, og som navnlig var taget efter hendes Hjemlands Mønster. Da hun ikke
kunde finde anden Titel for Byernes øverste Embedsmand, valgte hun det
hollandske *Skultus*.

Den nye By, som Amagerbønderne anlagde paa Ladegaardsmarken, og som
altsaa bestod af 20 Gaarde, kom til at ligge paa begge Sider af den nuværende
Allégade, der saaledes danner Ophavet til den senere *Frederiksberg By*.

Navnet paa Byen blev med de 20 Bønderfamiliers Hjemstavn in mente
Ny Hollænderby, til Tider ogsaa kaldet *Ny Amager*.

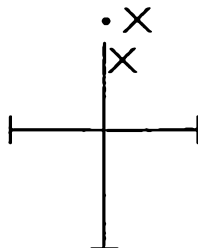
Kirken, som Kongen havde lovet at hjælpe dem med, blev opført af Træ
eller rettere Bindingsværk paa det Sted, hvor der senere i mange Aar var
Brand- og Politistation, nu Begravelsesvæsenets Kontor, altsaa overfor den
nuværende Frederiksberg Kirke. Kirkegaarden blev anlagt, hvor nu Have-
selskabets Have er.

Ved Gravning paa det Sted, hvor Ny Hollænderbys Kirkegaard har været,
har man jævnlig stødt paa Grave med Skeletter af de ældste Indbyggere.
Saaledes fandt man for 100 Aar siden en gammel Grav, om hvilken Slots-
gartner Wolff i Skrivelse af 28. April 1836 indberettede til Overhofmarskal
Hauch, at:

vi ved at grave en Rende fra den i afvigte Sommer ombyggede
Ananaskiste for derved at aflede Vand ved en Faskine fandt en

Ligkiste med Schilet*) og over samme en Flisesten med efterstaaende Inskription og Tegn

Anno 1690
Is hir vnder begravnen
Christian Christiansen Raiers

Det er tvivlsomt, om Slotsgartner Wolff har læst Inskriptionen rigtigt, thi det ses ikke af den endnu bevarede Ny Hollænderbys Kirkebog fra 1688 til 1699, at der i dette Tidsrum er blevet begravet nogen med ovenstaaende Navn. Derimod støder man flere Gange paa en Gaardmand *Pieter Jacobsen Raeger*, hvis Navn ogsaa bogstaveres *Rayers*, og denne lod i April 1689 sin Hustru *Trijn Piiters-dochter* begrave samt henholdsvis i Maj 1690 og Marts 1695 to af sine Børn. En af de første Bønder i Byen hed jo, som tidligere anført, *Direck Clausøn Reiners*. Maaske er det denne Slægts Familiebegravelse, man er stødt paa i 1836.

Adgangen til Ny Hollænderby var ad Gammel Kongevej, hvorfra en Sidevej i skraa Retning førte ind til Byen; de nuværende Amicisvej og Hollændervej ligger omtrent paa den gamle Vejs Grund.

En By maatte selvfølgelig ikke mangle et Gadekær, og dette laa for Ny Hollænderbys Vedkommende i Allégade imellem Smallegade og Bredegade paa det Sted, hvor nu Statuen af den unge Oehlenschläger findes. Gadekæret forsvandt først saa sent som i 1848, da det blev tilkastet. Skraas overfor dette, ved Hjørnet af Allégade og Gammel Kongevej, laa forøvrigt et mindre Kær, der endnu eksisterede i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede.

Til Kirken i Ny Hollænderby skænktes i Aaret 1654 to Alterstager af Kongens Tøjmaster, *Peter Kalthoff*, der ejede *Kalthuset* ved nuværende Godthaabsvej, den Ejendom, som senere fik Navnet *Grøndal*. Disse to Alterstager, som prydede Altret i Ny Hollænderbys allerførste Kirke, findes endnu den Dag i Dag paa Altret i Frederiksberg Kirke og er vel nok de eneste synlige Minder fra den lille Bondeby fra Frederik den Tredies Dage.

Under Svenskekrigen afbrændte de fjendtlige Tropper saavel Byen som Kirken, og efter Fredsslutningen anmodede Bønderne den 28. Juni 1661 Kongen om Tilladelse til at maatte sætte Bækken udenfor Kirkedørene i København for

*) d. v. s. Skelet.

paa denne Maade at faa indsamlet Midler til deres Kirkes Genopførelse. Dette bevilgedes saaledes, at hver Kirke i Sjælland skulde til den nye Kirke svare $\frac{1}{2}$ Rdlr., saa at denne kunde blive genopført.

Selvfølgelig blev der indrettet en Kro i Ny Hollænderby, og den første Kromand her blev *Dirich Johansen*, som den 17. Februar 1664 fik kongeligt Privilegium paa at »holde kroe oc øl fall« for »en huer, som det behøfluer«.

Seksten Aar senere ansøgte *Christian Eggertsen* Kongen om Tilladelse til at maatte oprette et Gæstgiveri, og den 2. Oktober 1680 gav *Christian den Femte* ham Tilladelse til at holde »it vertz huus oc gastgæberij udj hans allerede der sammestedt der til jndrettede gaard med mad, vin, øl oc anden slags drick samt logement saa vel for reysende oc veyfarende som for alle andre, som det kunde begiere«.

Christian Eggertsen solgte imidlertid Gaarden to Aar senere og købte en ny, til hvilken han den 9. December 1682 fik overflyttet sit Privilegium.

Denne sidste Gaard var beliggende i den nuværende Allégade ved Siden af Gehejmerraad *Johan Wibes* Halvgaard (nuv. No. 18). Ifølge en »Synsforretning over Ny Amager Sogn 1682«, ses, at der til *Christian Eggertsens* Gaard hørte et Vænge med tilstødende Kaalhave.

Foruden den før omtalte gamle Kirkebog fra Ny Hollænderby er der blevet bevaret et Brudstykke af en Kirkebog fra Aaret 1677 og noget længere frem i Tiden, og man ser af Daabsfortegnelsen, at Børnene hovedsagelig blev døbt med hollandske Navne som Cornelius, Marchen, Jan, Trejn, Acht o. fl.; Beboerne holdt altsaa fast ved de hjemlige Navne.

Men paa den gamle Kirkebogs gulnede og meget medtagne Blade kan man læse, at der ogsaa er foregaaet Tragedier i den lille Bondeby.

Saaledes ser vi en Daab indført under den 2. Juni 1691:

»Anna Diderichs Daatters u-echte Barn *Ian* Som Tiente
 »Nielle Mogens Pedersens, Udlagde till Barnefader En Herre-
 »mand i Rød Schameret-[Kio]ll kom En om dagen Hun blev
 »Eene hiemme och Tog hende Med Woll i Nilles Huus Och eftter
 »Gierningen Var skeed satte sig paa sin Hest och Reed sin vej
 »och Icke kiendte Hannem eller Viste hvad hand heed och
 »Aldrig saa hannem før eller Siden (eftter vad Hindis Saa vell
 »som hindis Søster Em Didrichs Daatters bekiendelse i Kircken
 »for Præsten och Meenigheden). Iacob Mog holt Barnet offuer
 »daaben och hendis Søster Em stod fader och bar barnet«.

Ny Hollænderby, som jo var blevet ødelagt under Krigen med Sverige, men atter var blevet genopført af Indbyggerne, ramtes den 13. Juni 1697 af en ny Ulykke, der af Københavns daværende Branddirektør, *Gotfried Fuchs*, skildres saaledes:

»Paa Nye-Amager tæntis om Afltenen imellem Fem og Sex en stor Ild, som formedelst mangel paa Vand og Spøyter opbrænte og i Aske lagde nesten den heele Bye; Men der mand fornåm, at »Hans Kongl. Majestets Lystgaard og stod i stor Fare, lod jeg efter »det høye Herskabs naadigste Befalning nogle Spøyter strax did »udføre, hvor ved . . . . samme Gaard bleff Conserveret, foruden »et par andre Gaarde, som tillige derved bleve reddede«.

Ulykken var saa meget føleligere for Beboerne, da der dengang slet ikke eksisterede nogen Brandforsikring, saa de maatte derfor selv bære hele det ved Branden foraarsagede Tab. En Brandforsikring for København blev jo først oprettet ved kongelig Anordning af 26. Januar 1731 og for Købstæderne ved Anordning af 13. Januar 1761.

Men Ulykken skulde blive endnu føleligere for de arme Bønder i Ny Hollænderby, thi allerede i Juli Maaned 1697 blev det dem betydet af Kongen, at da de ikke have holdt sig deres Privilegier efterrettelig, var tilbage med de stiplede Afgifter og ovenikøbet havde solgt nogle af deres Jorder til Fremmede, kunde det ikke længere tillades dem at beholde Jorderne i Ny Hollænderby. Dog vilde de kunne faa Tilladelse dertil, saafremt de fremtidig vilde ernære dem af Havebrug; i saa Fald skulde de faa Jorden til Haver og fælles Græsgang til nogle Køer. Ligeledes blev det betydet dem, at saafremt der enten paa Amager eller andetsteds skulde være ubesatte Gaarde, vilde der blive truffet Foranstaltninger til, at de kunde overtage disse.

Som man vel kan tænke sig, vakte dette stor Bestyrtelse mellem Bønderne; der blev udvekslet Skrivelser frem og tilbage, om de maatte blive paa deres gamle Sted. Men der var intet at gøre derved; det maatte have sit Forblivende med den engang trufne Bestemmelse, og en kongelig Resolution fastslog yderligere, at Byens Jorder fremtidig skulde udlægges til Højbjergning samt, at Indbyggerne skulde flytte bort fra Byen. Hvis nogle imidlertid ønskede at blive, kunde dette godt ske paa Betingelse af, at de i Fremtiden vilde ernære sig som Havebrugere, ligesom der i saa Fald vilde blive anvist dem Bygge- og Havepladser til Arv og Ejendom.

En Del af Byens Bønder drog bort og nedsatte sig andetsteds, medens Resten forblev i Byen paa de af Kongen fastsatte Betingelser.

Hidtil havde *Ny Hollænderby* haft sit eget selvstændige Tingsted, men den 29. April 1699 resolverede Kongen, at da Indbyggerne i Ny Hollænderby hidtil havde været bevilget Rettens Forvaltning paa samme Maade som Indbyggerne i Hollænderbyen paa Gammel Amager, og da Beboertallet i Ny Hollænderby er blevet forringet, saa havde Kongen

»befundet at anordne oc befale . . . , at jndvaanerne i . . . Ny Hollænderby sampt saa mange, som paa ladegaards marken er boende, »schal hereffter ligge under Taarnbye birketing paa Gammel Amager«.

Som Følge af denne Resolution ophørte Ny Hollænderby som særligt Tingsted, hvorved den mistede sin Skultus, der da hed *Claes Isbrandt*, thi Birketetinget flyttedes nu til Taarnby paa Amager, hvor det dog kun forblev i 22 Aar. Ved kongelig Resolution af 7. Juli 1721 oprettedes nemlig *Københavns Amts Rytterdistrikts Birk*, og Ny Hollænderby, som da i adskillige Aar havde heddet *Frederiksberg By*, blev henlagt under Rytterdistriktet, der fik Tingsted i Ballerup. I henved 100 Aar hørte Frederiksberg herunder, men da ophævede Reskriptet af 25. August 1819 Københavns Rytterdistrikt, der blev delt i de 2 Birker, Nordre og Søndre Birk. Til *Søndre Birk* blev henlagt *Frederiksberg, Hvidovre* og *Rødovre*, medens Birketetinget samtidig flyttedes fra Ballerup til Frederiksberg. Herved fik denne atter sit eget Tingsted, der 120 Aar tidligere var blevet frataget Ny Hollænderby, men nogen Skultus fik Frederiksberg dog ikke, thi Benævnelsen for den øverste Øvrighedsperson var i Tidernes Løb blevet forandret til Birkedommer.

Ved Loven af 15. April 1887 udskiltes Frederiksberg af Søndre Birk i retslig Henseende som en egen Jurisdiktion under Navn af *Frederiksberg Birk*, og ved Retsplejeloven af 11. April 1916, der traadte i Kraft den 1. Oktober 1919, fik Frederiksberg sit eget Domhus, beliggende paa Howitzvej (den tidligere Lampevej), hvor det toges i Brug den 22. Oktober 1922. I Retsplejelovens 1ste Kapitel § 17 bestemtes, at udenfor København bestaar Underretterne hver af een Dommer, dog med den Forskel, at der i Frederiksberg Birk ansattes 3 Dommere, mellem hvilke Forretningerne fordeles ved kongelig Anordning.

Frederiksberg havde hidtil i kommunal Henseende haft fælles Sogneforstanderskab med Hvidovre Sogn, men den store Bebyggelse og deraf følgende Forøgelse af Folkemængden i Frederiksberg Sogn medførte selvfølgelig, at Fællesskabet ikke mere var passende.

Der blev derfor den 5. November 1857 i Folketinget ved 5 af dettes Medlemmer indbragt et Lovforslag angaaende Forslag til Regulativ for Frederiksberg Sogns økonomiske Bestyrelse. Blandt Forslagsstillerne var Overretsassessor, Justitsraad *Otto Müller*, der ved denne Lejlighed udtalte i Folketinget: »Det vil være den ærede Forsamling bekendt, at der lige udenfor Københavns Porte er en Kommune, som hedder Frederiksberg Sogn, der har en Del tilfælles med København, en Del tilfælles med de danske Købstæder og en Del tilfælles med Landet. Den er kort sagt en Mellemtung mellem alle 3 Klasser af Kommuner, som vi kende her i Landet.«

Lovforslaget gik igennem, og ved Loven af 29. December 1857 udskiltes Frederiksberg Sogn fra Hvidovre Sogn og delt i et Bydistrikt og et Landdistrikt, med selvstændig kommunal Styrelse, altsaa nærmere betegnet en Handelsplads eller en By med Købstadrettigheder.

I 1919 fik Frederiksberg ved Loven af 1. Marts i Lighed med andre Købstadkommuner egen Borgmester samt Magistrat med tilhørende Raadmænd, der kan fungere i Borgmesterens Fraværelse eller naar denne er forhindret. Som Frede-

riksbergs allerførste Borgmester valgtes Overretssagfører *M. Godskesen*, der siden 1909 havde været Kommunalbestyrelsens Formand, og som derfor var selvskreven til Borgmesterstillingen, som han beklædte, indtil han i Efteraaret 1936 frasagde sig den. Byen, der var begyndt som en ganske almindelig Landsby med Bøndergaarde, Marker og Agre, var nu avanceret til en veritabel Købstad eller rettere Handelsplads, tilmed en Købstad, som Nabobyen København havde mere end et godt Øje til og gerne — ligesom Ulven i Eventyret om »Den lille Rødhætte« — vilde opsluge med Hud og Haar. Endnu er dette ikke lykkedes, men Frederiksberg har maattet gaa med til at betale et større Beløb aarligt i Udligning, fordi den ligger som en dejlig fed Nøddekærne inde i den store Skal, som omgiver den paa alle Sider.

Frederiksbergs Beliggenhed er jo temmelig akavet: en Købstad, der paa alle Grænser er omgivet af Hovedstaden, saa at enhver Udvidelse er umuliggjort. Saa meget ærgerligere er det at tænke paa, at der kunde have været raadet Bod derpaa i 1857, da Frederiksberg udskiltes fra Hvidovre. Hvis man dengang havde været forudseende og henlagt til Frederiksberg en Del af Arealet mellem dette og Stranden, vilde dette have været til Baade for den By, der nu er Landets næststørste Købstad ifølge Folketællingen af 5. November 1935, hvorefter Frederiksberg har 113,134 Indbyggere, medens Aarhus kun har 90,898.

I Lighed med Landets øvrige Købstæder har ogsaa Frederiksberg sit eget Byvaaben, men dette er kun en god Menneskealder gammelt, thi det hidrører fra den kongelige Approbation af 23. August 1899 paa Kommunalbestyrelsens Forslag. Byvaabenet forestiller: I Sølvfelt 2 grønne Lindetræer bag en med Guldkrone belagt rød Mur med 3 Tønder, paa hver af hvilke sidder en naturlig farvet Jagtfalk med rød Hætte, Guldring og sort Fjerbusk.

FREDERIKSBERG SLOT

AF

FREDERIK WEILBACH

ALLÉEN OG PRINSENS GAARD. Naar man i vore Dage gaar ud ad Frederiksberg Allé, viser den sig som en bred Avenue med høj Bebyggelse paa begge Sider og talrige Sideveje. Den er blevet en Del af Storstaden København og har den samme livlige Færdsel som andre Hovedgader. Men gaar vi længere tilbage i Tiden, finder vi ganske andre Forhold. Under Enevælden var Alléen blot en pompøs Indkørsel til et kongeligt Slot, lukket for almindelige dødelige ved Gitterporte for begge Ender. Kun de kongelige Herskaber og enkelte begunstigede Personer, som havde »Kongevejs Nøgler« til Portene, maatte færdes der til Vogns eller til Hest. Fodgængere kunde derimod frit passere; men de maatte finde sig i at blive skarpt iagttaget af Portvagten, som skulde passe, at kun »honette Folk« kom ind i Slotshaven.

Porten ved Alléens Begyndelse, bekendt under Navnet »Jernporten«, stod lige til 1862. Da blev den nedtaget og Jerngitteret magasineret. For nogle Aar siden blev det atter anvendt til den nye Hjørneport ved Søndermarken, som altsaa endnu giver en Idé om den gamle Ports Udseende. Ved den anden Ende af Alléen, lige ud for Kirken, har der ogsaa staaet en Jernport; men den forsvandt allerede 1784, da man fandt, at den ikke var til nogen Nytte; den blev flyttet til Fredensborg. Paa den anden Side Runddelen ser vi endnu, som Indgang til Haven, det smukke Indgangsparti med Stenpillerne, Trægitteret og de lange gule Sidelænger. Saaledes er dette Parti udformet i Midten af det 18de Aarhundrede af Christian VI's og Frederik V's berømte Bygmestre Nicolai Eigtved og Lauritz Thura. Men gaar vi tilbage til Slottets første Tid, finder vi noget andet. Her laa »Prinsens Gaard«, som Frederik IV havde ejet som Kronprins, længe før han tænkte paa at bygge et Slot. Det var en lille Lystgaard med et mindre Haveanlæg mod Syd, hvor nu Haveselskabets Have ligger, og et noget større mod Vest, der naaede omtrent til Midten af den nuværende Have.

Gaardens Historie kan følges endnu længere tilbage. Oprindelig hed den »Prinsessernes Gaard« og tilhørte Frederik III's fire Døtre. Kongen havde 1751 paa Ladegaardens Mark anlagt »Hollænderbyen« ved at flytte nogle Bønder fra Amager dertil. Stedet kaldtes derfor sædvanlig »Ny Amager«. Der blev bygget

20 Gaarde paa begge Sider af den nuværende Allégade, og 1662 kom Kongen selv i Besiddelse af en Halvgaard, som han forærede sine Døtre til Lystejendom. Næste Aar opførte den kongelige Bygmester Albertus Matthiesen et simpelt landligt Hus af Bindingsværk. Regnskabet er endnu bevaret i Rigsarkivet, og det ser derefter ud til, at det var det samme Hus, som senere var kendt som »Prinsens Gaard«. Thura siger ganske vist i sin »Danske Vitruvius«, at Prinsens Gaard

Frederiksberg Slot med vestre Sideløj.

er opført af Frederik IV som Kronprins; men Thura er ikke altid paalidelig i historiske Sager; det er i hvert Fald ikke rigtigt, naar han i et efterladt Manuskript »Sjælland« siger, at Christian V var Stedets første Stifter; det var som sagt Frederik III.

Hovedbygningen laa ud imod Runddelen, som for øvrigt bærer dette Navn med Urette. Pladsen er nemlig ikke cirkelrund, men aflang, og den tjente paa hin Tid som Ridebane ved Dystløb og Ringridning. Bygningens Udseende kender vi fra en Tegning, der for nogle Aar siden blev fundet i et Bibliothek i Tyskland. Det var et stort Hus af Bindingsværk, 76 Alen langt, oprindeligt kun i eet Stokværk med en høj »durchgaaende« Kvist, som rummede en stor Spisesal. Først 1706 blev der sat en Etage paa »an beeden Enden des Saals«, som det hedder i Bygningsregnskaberne. Kvisten ragede dog stadig op over Taget. Baade

Tømmeret og Murtavlene var sirligt malet. Foran den brede Gennemkørsel i Midten var der en Portal med Søjler. Man skulde dog se, at det ikke var nogen almindelig Bondegaard. Sidefløjene var ligeledes af Bindingsværk og malede. Gaarden indeholdt 12 Værelser for Herskabet og 13 for Tjenerskabet.

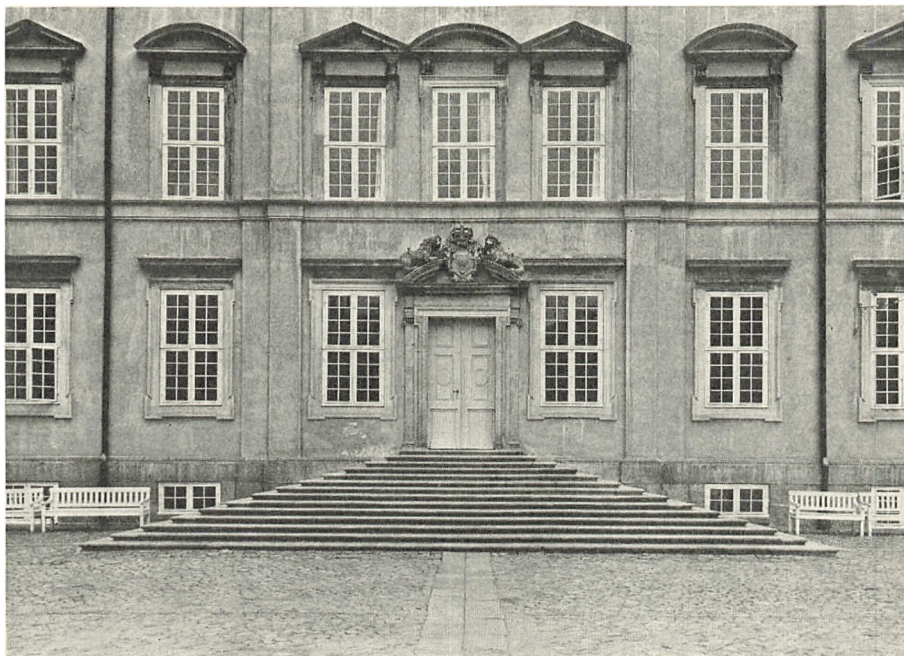
Det første Slot. Naar Prinsen gik over Gaarden og videre ud i Haven mod Vest, saa han foran sig, ikke som nu en stor Græsplæne, men en bred Allé, der strakte sig snorlige igennem Haven og videre over Marken til Fasanhøjen, hvorefter endnu en Rest er synlig lige Nord for Fasangaarden. Fasaneriet eksisterede nemlig allerede dengang, og Fasangaarden er, efter mange Ombygninger og Udvidelser, opstaaet af en Fasanmesterbolig. Marken kaldtes »Prinsens Vænge ved Prinsens Vej«. En anden Mark, »Prinsens Vænge ved Kongevejen«, strakte sig Syd for Haven op imod Valby Bakke. Naar Prinsen vendte Blikket denne Vej, drømte han om, at her kunde bygges et Hus, der kunde minde om de højtliggende Villaer i Roms Omegne, som han havde set paa en Rejse i 1692—93. Slottet, som det nu ses, er jo ogsaa mere italiensk præget end noget andet Slot her i Landet; men vi vil straks gøre opmærksom paa, at det først har faaet dette Udseende efter en Ombygning i 1707—09, faa Aar efter at der var bygget et mindre Slot, som saa anderledes ud. Desuden har dette Byggeforetagende en Forhistorie, som ikke er uden Interesse

Først maa man spørge: Hvilke Indtryk hjembragte Frederik IV fra den Rejse, han som 20aarig Kronprins havde gjort til Italien, Frankrig og andre Lande? Rejsen var et Led i hans Uddannelse, og dertil hørte under Enevælden ogsaa et vist Kendskab til Bygningskunsten. Den Tids Fyrster kappedes jo om at opføre prægtige og kostbare Slotsbygninger. Prinsen saa i Rom Pavens og Kardinalernes Paladser saavel som deres Villaer i Omegnen. I Frankrig saa han Louis XIV's store Slot i *Versailles* og det mindre Landslot *Marly*, som nu er nedrevet; og i Holland saa han Vilhelm af Oraniens Landslotte *Huis ten Bosch* og *Honselaerdyck*. Mange og forskelligartede Indtryk har han modtaget; men de italienske Villaer med deres Haver, Springvande og Kaskader synes især at have betaget ham, og man antager, at navnlig hans Besøg i Frascati og Tivoli har haft Betydning for hans Opfattelse af, hvorledes et kongeligt Landslot skulde være. Besøgene var dog ganske kortvarige, kun en Dags Køretur til hvert Sted, og om noget egentligt Studium af Villaernes Architektur kunde der ikke være Tale. Men Valget af Valby Bakke til Byggegrund hænger uden Tvivl sammen med Rejseindtrykkene fra Italien. Prinsen har rigtigt set, at her var Mulighed for at anlægge Kaskader og bygge et Landslot med høj Beliggenhed, der kunde minde om saa berømte Forbilleder som *Villa d'Este* ved Tivoli.

Om selve Bygningen havde Prinsen ikke nær saa tydelige Forestillinger; det ser man af de forskellige Projekter, som blev ham forelagt. Det første havde ikke meget med Italien at gøre; det var en ottekantet Pavillon, en paa den Tid meget yndet Form for store Lysthuse i de kongelige Haver. Projektet blev sendt den berømte svenske Architect *Nicodemus Tessin* til Bedømmelse sammen med

en Del Haveplaner, som man ogsaa ønskede at han skulde udtale sig om. Tessin omarbejdede Projektet til en noget større Pavillon med en rund Kuppelsal i Midten og fire til alle Verdenshjørner udløbende Fløje; et elegant, men meget kostbart Projekt, som hurtig blev opgivet. Tessin sendte ogsaa et storslaet Projekt til Havens Anlæg, inspireret af Parken i Versailles; men ogsaa dette fandtes for kostbart. Projektet er bevaret i Hærens Arkiv i København.

Imidlertid var der fra dansk Side fremkommet et Forslag, som gik i en helt

Portal til Gaardsiden.

anden Retning, og som har større Interesse for os, idet det kom til at danne Grundlaget for de senere Byggeplaner. Den farvelagte Tegning (i Hærens Arkiv) viser en langstrakt Hovedbygning i eet Stokværk med fladt Tag. Kun over de tre midterste Fag er der et andet Stokværk, dækket af en Kuppel og uden Tvivl bestemt til at rumme en stor Spisesal ligesom det tilsvarende Midtparti paa Prinsens Gaard. Men det nye, som er betydningsfuldt for Slottets Historie, er, at der ved begge Ender er lagt Tverfløje, som springer frem foran Midtfløjen baade mod Nord og mod Syd, ligesom i det senere Slot. Man ser desuden to isolerede Sidebygninger med Mansardtage og store Indkørselsporte. De er begge delt saaledes, at der er Stalde i den sydlige Halvdel, Domestikværelser i den nordlige. Der kunde ikke blive megen Plads hverken i Hovedbygningen eller Sidebygningerne. Man har aabenbart paa denne Tid ikke tænkt paa at bygge noget Slot; kun et Sommerhus eller, med et italiensk Udtryk, et Casino (lille

Hus). De flade Tage skulde bære Udsigtsaltaner; Murene skulde være af røde Sten, Tagene belægges med blaa Tagsten. Paa Tagene af alle tre Bygninger er der forgyldte Knapper, en paa denne Tid noget forældet Prydelse.

Da det kom til Stykket, foretrak Kronprinsen dog at bygge et rigtigt Hus, som i alle Maader kunde træde i Stedet for den primitive Hovedbygning paa Prinsens Gaard. Huset fik samme Længde som denne, 76 Alen; det fik to Stokværk og derover et højt Tag, saa at der kunde indrettes en Række Kvistværelser. Fra det omtalte Projekt overtog man kun Idéen med de to Tværfloje. Tegningen til dette ældre Slot er ikke bevaret; men dets Mure skjuler sig i det nuværende Slots Midtfloj, og Bygningsregnskaberne indeholder desuden saa mange Oplysninger, at det er muligt at give en i Hovedtrækkene sikker Rekonstruktion. Det har sin Interesse at sætte sig lidt ind i denne, fordi der i det nuværende Slot er saa meget tilbage, der stammer fra den ældre Bygning.

Dette ældre Slot er opført i Aarene 1700—1703, efter at man i et Par Aar havde arbejdet med Anlæg af Haven, Indhegning af hele Ejendommen og Udgravningen af Grunden til den nye Bygning. Imidlertid var Kong Christian V død (25. August 1699), og den unge Konge fik Raadighed over de rigelige Indkomster, der indgik i den kongelige Partikulærkasse. Som Følge deraf blev der anvendt mere baade paa Husets Ydre og paa den indre Udsmykning. Alt dette er i Regnskabet sammenfattet i en særlig »Specifikation over de Poster, som er udført efter Hans Majestæts *expresse* allernaadigste Befaling«. Det blev et fint lille Slot, i sin Art et ligesaa fremragende Kunstværk som det senere.

Planen er overmaade simpel og klar. Tværflojerne er i begge Etager inddelt i en Suite Værelser, som danner smaa Lejligheder for Kongefamilien. I nederste Etage var den østlige Tværfloj bestemt for selve Kongeparret, den vestlige for Kongens Søster Sophie Hedevig. I øverste Etage fik Kongens Broder Prins Carl en Lejlighed. Den anden har vistnok været tiltænkt den lille Kronprins Christian (VI), naar han blev saa stor, at han skulde have sin egen Hofstat. Midtflojen indeholder kun Forgemakker, Trapper og Gange. Til Gaardsiden ligger en aflang Vestibule, til Haven en rummelig Sal. De to Forgemakker er omtrent af samme Størrelse som denne; desuden er der mod Haven to Gallerier, som forbinder Havesalen med Lejlighederne; paa den Maade kunde de kongelige Herskaber altid komme ugenert ind i deres Værelser, selv om der var Audienssøgende i Forgemakket. I øverste Etage laa Forgemakker, Trapper og Gallerier paa samme Maade; men de sidstnævnte var aabne Loggier med Søjler. I Midten laa og ligger endnu den store Spisesal, som gaar gennem hele Husets Dybde og faar Lys fra to Sider.

Hvem der har leveret Tegningen til dette Slot, ved man ikke; men man ved, at Ingeniørkaptajn, senere Generalløjtnant *Hans Heinrich Scheel* samtidig forestod Havens Anlæg, og der er en vis Sandsynlighed for, at det ogsaa er ham der har tegnet det lille Landslot. Det foran omtalte Projekt, som har været Udgangspunkt for Byggeplanerne, er nemlig fundet i Hærens Arkiv, som fra gammel Tid

har ejet Tegninger, efterladt af General Scheel. Han gjaldt baade under Frederik IV og Christian VI for en Autoritet i Bygningssager. En af de første Udbetalinger efter Tronskiftet er ogsaa 300 Rdl. til Kaptajn Scheel, hvad enten det nu var for Haven eller for Bygningen eller begge Dele. Men derefter gik han over i anden Tjeneste, og det ser ud som om Opførelsen er sket under Ledelse af Overkammersekretær *E. U. Dose*, en af Kong Frederiks betroede Mænd, som bestyrede Partikulærkassen, uden at der har været nogen fast ansat Architect. Den kongelige Bygmester *J. C. Ernst* nævnes kun nogle faa Gange i Regnskabet og ikke paa en saadan Maade, at han kan betragtes som den ledende Architect.

I det ydre havde Slottet et andet Udseende end nu. Allerede de upudsede Rødstensmure og det høje Tag gav det et mere nordisk Præg; dertil kom det meget Stenhuggerarbejde — Søjler, Pilastre, Balustrader og Guirlander — som mindede om det forrige Aarhundredes Stil, f. Eks. Charlottenborgs Façade mod Kongens Nytorv. Ogsaa de fremspringende Tværfloje mindede om Charlottenborg. Indvendig var Værelserne pragtfuldt udstyrede med Guldlæders Tapeter, Gobelins eller malede Lærreds Tapeter. Mest blev der efter Tidens Skik anvendt paa Lofterne, som blev smykket med rigt Stukkaturarbejde og store malede Loftsbilleder. Nogle af disse findes endnu paa Slottet, et af dem endog paa sin oprindelige Plads i Forgemakket til højre for Vestibulen. Det er *Hinrich Krocks* »Gudforsamling«, hvor hele Olympens Gudeverden er fremstillet. I et Værelse indenfor dette finder man et andet Loftsmaleri fra det første Slot, *Benoît Coffres* »Muserne«; men det maa være flyttet dertil fra Sophie Hedevids Forgemak til venstre for Vestibulen. I øverste Etage nøjedes man med at opslaa nogle gamle Loftsmalerier fra Slottet i Glückstadt i Holsten, som paa denne Tid blev nedbrudt. Nogle af disse findes ogsaa i det nuværende Slot, hvor de har fundet Plads i de smaa Kabinetter i Stueetagen.

Allerede før man tog fat paa Bygningens Opførelse, var Haveanlægget paabegyndt under Kaptajn Scheels Ledelse og efter en Plan, som var temmelig forskellig fra Tessins. Fælles for dem begge var dog de to Hovedakser, som skærer hinanden i Havens Midte og endnu kan spores i de to Lysninger, som strækker sig fra Øst til Vest mellem Runddelen og Fasanhøjen og fra Syd til Nord mellem Slottet og Andebakken. Her blev anlagt brede beplantede Alléer. I øvrigt var Haven efter ældre fransk-hollandsk Mønster opdelt i otte aldeles ens Karréer, fire Nord for og fire Syd for den lange Øst-Vest Allé. Desuden var der mod Nord to mindre Partier, hvor det spadserende Publikum skulde trække sig tilbage, naar de kongelige Herskaber promenerede i Haven. Allerlængst mod Nord, ved Smallegade, laa Kaninbjerg, som senere blev til Andebakke. Ogsaa mod Syd, nærmest Slottet, var der to mindre Partier, hvoraf det ene indeholdt et Sneglebjerg, det andet et »Theatrum for Komedier og Operaer«. Det er sandsynligt, som Theaterhistorikeren Dr. Torben Krogh mener, at Frederik IV's franske Aktører virkelig har optraadt paa denne Scene; bestemte Efterretninger har man dog ikke derom.

Hele Haven blev omgivet af et Plankeværk af over 5000 Alens Længde med rød- og hvidmalede Porte. Gaarden bagved Slottet var ligeledes hegnet med et Plankeværk, ikke som nu omgivet af Bygninger. Kun ud imod Roskildevvej stod der et Porthus, rigt smykket med Pilastre, Figurer og Vaser. Øverst paa dette Hus var der et Bassin, hvorfra Kaskaderne fik deres Vandforsyning; Bassinet fik igen sit Tilløb fra Kilder højere oppe i Bakkerne.

Havens Udseende i det 18de Aarhundrede var altsaa meget forskelligt fra det, som den senere fik, efter at den omkring 1800 var blevet omlagt i den landskabelige engelske Stil. Den ældre Have gjorde med sine Lindealléer, klippede Hække og den regelmæssige Inddeling et fornemt, men efter vore Begreber noget stift Indtryk, som dog ikke udelukkede stemningsvækkende Egenskaber. Havens Alléer fulgte de samme Linjer som de Akser, der bestemte Bygningernes Beliggenhed, dels de gamle i Prinsens Gaard, dels det nye Slot paa Bakken. Dette hænger sammen med Baroktidens Stræben efter det storslaede og monumentale. Slottene synes ligesom at udstrække deres Herredømme over den omgivende Natur.

Vi kender Havens Udseende i det 18de Aarhundrede fra tre Kobberstik efter Prospekter, tagne i 1718, 1756 og 1786. Paa det første, efter en Tegning af Chr. Marselis, en hollandsk Architect, som medvirkede ved Slottets Omdannelse i 1707—09, er Haven endnu ganske ung, saa at man kan overse Busketterne, Alléerne og det store Blomsterparterre foran Slottet med Kaskaderne. I 1756 er den vokset godt til; Allétræer og Hække er klippede; Maalet, som man tilstræbte ved Havens Anlæg, er naaet. Paa det sidste Prospekt er Træerne stadig holdt under Saksen; men de er nu saa høje, at Tvangen mod Naturen synes pinlig eller latterlig. I Midten ligger den ottekantede Pavillon, som ogsaa ses paa Marselis' Prospekt; men den er blevet større, idet der 1723 blev tilbygget fire Kabinetter i Hjørnerne. Skillerummene mellem Salen og Kabinetterne blev atter fjernet 1784 af Harsdorff, hvorved Salen blev saa rummelig, at Kronprins Frederik kunde holde Bal der.

Det ombyggede Slot. Det lille kønne Landslot blev færdigt i Sommeren 1704, saa at Kong Frederik kunde tilbringe en Maanedstid af Efteraaret der. Men det viste sig snart at være for lille, og Bygningsstilen var sandt at sige lidt forældet. Naar Kongen tænkte paa sine Minder fra Italien, har han nok kunnet se, at Slottet vel ved sin Beliggenhed paa den høje Bakke kunde minde om de Villaer, som han havde set i Frascati og Tivoli, saavel som i Omegnen af Firenze og Lucca, men at Bygningsstilen ikke svarede dertil. Heri er han maaske blevet bestyrket ved Samtaler med sin første Raadgiver paa dette Omraade, Overbygningsdirektør *W. Fr. v. Platen*. Denne Stilling havde Platen faaet, efter at han i 1702 var kommet tilbage fra en længere Udenlandsrejse til Italien og andre Lande. Platen havde altsaa friskere Indtryk fra Italien end Kongen, og han havde gjort grundige Studier der. Han var tillige Hofmarskal, og havde saaledes daglig Lejlighed til at tale med Kongen. Samtalerne har sikkert ofte drejet

sig om Byggesager, som var en af Frederik IV's Hovedinteresser. Det blev altsaa i 1707, kun tre Aar efter at Huset var blevet færdigt, besluttet, at det skulde udvides og forhøjes med en Etage. Og samtidig blev det bestemt, at Stilen skulde ændres saaledes, at Ligheden med et italiensk *Palazzo in Villa* traadte frem ikke blot i Beliggenheden, men ogsaa i Façadernes Udseende og Tagets Rejsning. Midt under Arbejdet, i Efteraaret 1708, tiltraadte Kong Frederik en ny Rejse til Italien. Den kunde naturligvis ikke faa nogen Betydning for Slottet som Bygningsværk; men under Rejsen var det stadig i hans Tanker, og han købte mange Malerier, Silkestoffer m. m., med Slottets Udsmykning for Øje.

Hofmarskal Platen har altsaa haft Overtilsynet med det nye Byggeføretagende; men det blev dog ikke ham, eller i hvert Fald ikke ham alene, der kom til at sætte sit Præg paa det ombyggede Slot. Den kongelige Bygmester *Johan Conrad Ernst*, som embedsmæssigt var Platen underordnet, paatog sig at tage Opførelsen i Entreprise efter en Kontrakt, hvortil han selv gjorde Udkast. Visse Udtryk i Kontrakten tyder paa, at han ogsaa havde udarbejdet Tegningerne. Ernst var vel forberedt til denne Opgave; han havde nemlig i Vinteren 1696—97 opholdt sig hos Nicodemus Tessin, der paa den Tid opførte Stockholms Slot i italiensk Stil. Der er ogsaa i Frederiksberg Slots Façader noget, der minder om Tessins Stil; men i Plandispositionen er Slottet helt af dansk Oprindelse.

Den bevarede Kontrakt, som Platen sluttede med Ernst i 1707, giver gode Oplysninger om, hvad der foregik. Ernst skulde først nedbryde de fire »Frontoner«, d. v. s. de Dele af Tværfløjene, som sprang frem foran Façaderne, og genopføre Muren i Flugt med det øvrige. Dernæst skulde han bygge to nye Tværfløje ved Enderne, saaledes at hele det gamle Slot nu blev Midtfløj i en større Slotsbygning. Naar det var gjort, skulde han bygge en tredje Etage ovenpaa Murene af saavel den gamle Bygning som de nye Tværfløje. Denne Etage skulde dog kun have $4\frac{3}{4}$ Alens Højde mod ca. 7 Alen i de andre Etager. Det blev altsaa, hvad man kalder en Mezzanin eller Halvstokværk. Et andet Navn, som man hører endnu, er »Attiketage«, en Benævnelse, som ikke er helt korrekt, da »Attik« eller »Attika« egentlig betyder en Tagbrystning. Kun i de midterste tre Fag skulde der bygges en Sal af samme Størrelse som Spisesalen i mellemste Etage og 7 Alens Højde. Det er den saakaldte Maskeradesal, ogsaa kaldet *Rosen*, bekendt af Coffres store Loftsmaleri, som forestiller en Maskerade. Denne Del af Bygningen hæver sig altsaa ca. 3 Alen over det øvrige og bærer for oven en Altan i hele Bygningens Dybde. Her oppe spiste den russiske Tsar Peter den Store i 1716 Frokost som Gæst hos Frederik IV.

Det var altsaa en meget betydelig Udvidelse, Slottet fik ved Ombygningen; men Grundplanen er den samme, blot i forstørret Maalestok. De nye Tværfløje indeholder, ligesom de gamle, Lejligheder for de kongelige Herskaber, blot med den Forandring, at Kongeparret og Prinsesse Sophie Hedevig nu fik deres Værelser i mellemste Etage. Hele Midtfløjen blev i de to Hovedetager anvendt til

Forgemakker, Trapper, Gange og Gallerier. Mezzaninen har derimod en anden Inddeling, idet hele Etagen, med Undtagelse af Maskeradesalen, er opdelt i mindre Værelser for Hoffunktionærer og Tjenerskab. Forbindelsen imellem dem sker ved lange Midtkorridorer.

I Midtfløjen finder man, som allerede omtalt, meget bevaret fra det ældre Slot. Vestibulen, Havesalen og Trapperne er uforandrede, ligesaa Spisesalen i Kongeetagen. Med Gallerierne skete derimod en væsentlig Ændring. I nederste Etage blev hvert Galleri delt i tre smaa 1 Fags Kabinetter, og i mellemste Etage blev de aabne Loggier lukket, for at kunne tjene som Forbindelsesgange mellem Spisesalen og de kongelige Gemakker. De gamle Forgemakker forblev uforandrede; men de blev nu til Lakajgemakker, idet der var blevet Plads til at indrette to meget store Forgemakker i det som blev tilbage af de gamle Tværfloje, efter at »Frontonerne« var nedbrudt.

Da Kongen kom hjem fra sin Rejse i Sommeren 1709, var Huset under Tag, og man var godt i Gang med det indvendige Arbejde. Ernst forelagde Kongen sit Regnskab, som viste et pænt Overskud paa 1016 Rdl. Disse Penge skulde Kongen egentlig have tilbage; men han forærede ham omtrent det hele, idet han gav ham 1000 Rdl. i Honorar og desuden Titel af Kancelliraad. Det er ikke saa underligt, at Bygmesteren i sin Takkeskrivelse »kysser Deres Majestæts Fødder«.

Under Opførelsen var der imidlertid sket en vigtig Ændring i den vedtagne symmetriske Plan, uden at man ved, om det skyldes et kongeligt Ønske, eller om Forslaget er kommet fra anden Side, f. Eks. fra Platen. Det blev bestemt, at der skulde indrettes et Slotskapel med Opofrelse af en af de fire Lejligheder. Dertil valgte man Stueetagen i østre Tværfloj; men da et saadant Kirkerum maa have større Højde end andre Sale, maatte Kælderetagen tages med. At gaa opad kunde der ikke være Tale om, da de kongelige Værelser laa der. Kirkens Gulv ligger derfor i Højde med Kældergulvet, hvilket jo er noget usædvanligt; men i øvrigt er det et smukt og stemningsfyldt Rum, som vidner fordelagtigt om Platens romerske Studier. Det var nemlig ham der stod for dette Arbejde saavel som for hele den indre Udstyrelse af Slottet. Der blev ikke gjort Vold paa den ydre Architektur ved at indsætte spidsbuede gotiske Vinduer, som det er sket paa nogle Herregaarde fra Baroktiden. Platen har blændet Kældervinduerne og benytter Stueetagens Vinduer som Lyskilde, idet han har gennembrudt det hvælvede Loft med Stikkapper og saaledes lader Dagslyset i sin fulde Styrke falde ind i Rummet. Idéen har Platen taget fra det sextinske Kapel i Vatikanet, hvad ogsaa Oehlenschläger har følt, naar han i sit bekendte Frederiksberg-Digt skriver disse Linjer:

Kirken sig aabner saa yndig og liden.
Følte jeg mere paa Vandrigen vel,
da jeg besaa det sextinske Kapel?

Ved den Istandsættelse, som hele Slottet har gennemgaaet i de senere Aar under Ledelse af Ingeniørkaptajn *N. Maare*, er ogsaa Kirken blevet ført tilbage til sin oprindelige Skikkelse, efter at den i mange Aar har tjent som Bibliothek for Officersskolen. Istandsættelsen er bekostet af Frederiksberg Sogns Menighedsraad, som ønskede at anvende Slotskapellet som Kirke for en Del af Sagnet. Kirken blev derefter paany indviet 24. Januar 1932 i Kongens og Dronningens Nærværelse.

I Loftet ser man Hinrich Krocks mægtige Billede »Lammets Tilbedelse«. Emnet er taget fra Johannes Aabenbaring; men Krock har taget sig den Frihed at omdigte det lidt. Paa Tronen venter man at se »ham der lever i al Evighed«; men her har Maleren fremstillet Lammet, som er fundet værdigt til at oplukke Bogen med de syv Segl. Engleskarer danser omkring Tronen i den Lysglans, som udstraalet fra Lammet. For neden ser man de fire og tyve Ældste, siddende paa Skyer, der svæver over en Havflade. Billedet er ved begge Ender forlænget med en Stukdekoration, udført af Billedhuggeren *J. C. Sturmberg*. I den ene Del har han fremstillet Troens Sejr over Vantroen; i den anden ser man »Misundelsen« styrte hovedkulds ned, blændet af Glansen fra det kongelige Vaabenskjold.

Ogsaa Altertavlen, som forestiller Nadveren, er malet af Krock. Den har i mange Aar hængt i St. Pauls Kirke i Nyboder, men er nu kommet tilbage og atter indsat i den malede Indfatning, som skuffende efterligner virkelig Architektur med Søjler af broget Marmor. Dette Kunstværk er udført efter Tegning af den foran nævnte Hollænder *Christoph Marselis*, som med en vis Selvfølelse kalder det for »det mirakuløse Alter«. Marmorering var dengang et særligt Haandværksfag, som blev udøvet med stor Dygtighed, som man ogsaa kan se det paa Døre og Paneler i de kongelige Gemakker. Ogsaa den smukt udskaarne Prædikestol, som 1874 var blevet skænket til Emauskirken i Diakonissestiftelsen, er kommet tilbage.

Vi forlader nu Kirken og begiver os op i de kongelige Værelser i Beletagen, som efter den i 1928—32 udførte Restaurering viser sig i deres gamle Glans. Dette store Arbejde er udført af Hærens Bygningstjeneste og bekostet af Staten ved Bevillinger paa de aarlige Finanslove. Det er lykkedes at fjerne de senere Overmalinger fra Døre, Paneler og andet Træværk og bringe den oprindelige fine Marmorering for Dagens Lys. Ligeledes er Stuklofterne blevet rensat, hvorved man gjorde den interessante Opdagelse, at Stukken ikke har staaet ensfarvet hvid, men at gule og røde Baand slyngede sig ind imellem Ornamenterne. Endelig blev alle Loftsmalerier nedtaget og restaureret af Kunstmuseets Konservator. Mange af dem var saa sværtede af Osen fra Gasblus og Kakkellovne, at man knap kunde se, hvad de forestillede; nu er Farverne lige saa friske som paa Frederik IV's Tid.

Det var Hofmarskal og Overbygningsdirektør v. Platen, der havde Ledelsen af hele den indre Udsmykning. Som Medhjælper havde han dels Christoph

Marselis, hvis Tegninger til Dørene og deres Marmorering endnu er bevaret, dels de fortræffelige Dekorationsmalere Hinrich Krock og Benoît Coffre, som allerede havde leveret en Del Billeder til det ældre Slot. De gamle Billeder fra Glückstadt blev nu flyttet ned i Stueetagen, hvor seks af dem endnu kan ses. Kongeetagen skulde derimod udsmykkes med nye Billeder af Krock og Coffre. De fik i Forening en Bestilling paa 20 Loftsbilleder, saaledes at hver maalede Halvdelen; dog ikke samlede paa hver sin Side af Slottet; Billederne blev opsat saaledes, at naar man gik gennem Gemakkerne, saa man skiftevis et Billede af Krock og af Coffre. Dette gav en behagelig Afveksling; thi de to Malere havde forskellig Stil. De var begge født i Danmark, Krock i Flensborg, Coffre i København; men den første havde faaet sin Uddannelse i Italien, Coffre derimod i Paris. Ikke alle Billederne er bevaret; i de tre største Sale, Spisesalen og de to Forgemakker er de nedtaget af Harsdorff i 1770; men vi har dog endnu 12 tilbage i Kongeetagen. Pladsen tillader ikke at gennemgaa dem alle; vi vil blot fremhæve Coffres to Billeder i de kongelige Audiensgemakker i østre Tværføj. I Kongens Gemak har han malet Hercules, der optages blandt Olympens Guder; han kommer lige fra sine møjsommelige Arbejder, og Hebe, Ungdommens Gudinde, har travlt med at salve den nye Gud, hvad han nok ser ud til at trænge til. I Dronningens Gemak ser man Juno som Himmeldronning, kørende paa en Vogn, der er forspændt med Paafugle. De tilsvarende Audiensgemakker i Vestfløjen har Krock smykket med allegoriske Billeder, hvoraf det ene forestiller »Tiden der afslører Sandheden«, det andet »Fliden, Aarvaagenheden og Dovenskabem«. Krock forstaar mesterligt at udtrykke saadanne Forestillinger allegorisk ved smukt opbyggede Grupper af svævende Figurer. Coffres Billeder har mere Karakteren af pikant Genremaleri; men han har en spirituel Penselføring og en glimrende Kolorit.

Coffre har desuden malet et meget stort Billede, hvor hans bedste Egenskaber kommer til deres Ret. Det er Loftsbilledet i den store Sal i Mezzaninetagen, som sædvanlig kaldes »Rosen«. Hermed betegnes paa alle Slottene det Værelse, hvor Kavallererne og Hofdamerne spiste. I ældre Slotte, som Frederiksborg, var der nemlig i Loftet malet en Rose, som skulde minde Hofsinderne om Diskretion i Omtalen af deres Herskab. Rosen gjaldt dengang som Symbol paa Tavshed (»sub rosa«). Coffres Billede er malet i det saakaldte Fiskeperspektiv. Man ser fra neden op imod en Festsal, hvor der holdes Maskerade; højere oppe ses en omløbende Balkon, fyldt med Tilskuere. Det er det Tidspunkt, da Maskerne falder; man lægger særlig Mærke til en Gruppe paa den ene Langside, hvor en smuk ung Dame demaskerer sig. Ved den ene Ende ses Hofviolonerne, vistnok Portrætter af Frederik IV's Kapelmusikere, ved den anden staar Skænken.

Man har undertiden sat Maskeradebilledet i Forbindelse med det Maskebal paa Koldinghus i 1711, hvor Frederik IV for første Gang saa Anna Sophie Reventlow, som han næste Aar bortførte fra Clausholm og gjorde til sin Elskerinde. Man har ogsaa, da Billedet sidst var nedtaget for at restaureres, ment at kunne

Interior af Kirken.

læse Signaturen 1711; men selv om dette skulde være rigtigt, maa det tages i Betragtning, at det tager Tid at male saa stort et Billede; der maa gøres Forarbejder, og man har ogsaa et saadant fra Coffres Haand. Men denne Forklaring behøves heller ikke; Frederik IV elskede at danse; han havde paa begge sine Italiensrejser overværet Karnevalet i Venezia, og han havde været til Maskeballer baade i Paris og Versailles. Han har vistnok ogsaa set lignende Loftsbilleder i Italien; det var altsaa meget naturligt, at han ønskede et saadant Billede i sin Dansesal.

Et andet Loftsbillede af Coffre, som har faaet en vis Berømmelse, finder vi i Stueetagen i det store Kabinet over Marmorbadet (se S. 115). Det forestiller Underverdenens Hersker Pluton, der har røvet Ceres' Datter Proserpina (paa Græsk: Persephone) og nu gennem en Klippespalte drager hende ned i sit Rige. Lignende Billeder har Coffre set paa franske Slotte, og det kan ikke nægtes, at han kommer nær opad sine Forbilleder med den virkningsfulde Gruppe af de to svævende Skikkelser, den sorte Dæmon med det lystne Blik og den unge lysende Kvindeskikkelse. Emnet kunde maaske ogsaa være meget passende i Frederik IV's Tid, da Værelset var et lille intimt Spisegemak med et »Eremitagebord«. Mere mærkeligt er det, at den pietistisk fromme Christian VI, der benyttede Kabinettet som Forværelse til sin Kirkestol, har ladet den guddommelige Bortførelsesscene urørt.

Eremitageborde fandtes paa Frederik IV's og Christian VI's Tid i alle Slottene. Det var en Opfindelse, der havde det Formaal, at Majestæten skulde kunne spise med en eller nogle faa Gæster uden at være generet af Tjenerskabets Nærværelse. Bordet bestod af en ydre ringformet Plade og inden i denne en mindre Bordplade, dækket af en Sølvbakke. Naar Bordet skulde dækkes, blev denne Plade ved Hjælp af en mekanisk Indretning, som kaldtes *Postillon*en, sænket ned i Kælderen; Retterne blev sat paa Sølvbakken, og derefter blev Pladen atter hejset op i Spisegemakket. Dette kaldtes at spise *en eremitage*; efterhaanden gik Navnet over paa Bordet, Værelset og undertiden hele Huset, som vi kender det fra Eremitagen i Dyrehaven. Indretningen var særlig praktisk, naar en Monarch vilde spise sammen med en af sine Elskerinder. Frederik IV nægtede sig som bekendt ikke noget i den Henseende. Dronning Louise maatte finde sig i, at han endog indgik morganatisk Ægteskab med dem, første Gang 1703 med Frøken v. Vieregg, som dog døde Aaret efter, hvad Kongen skal have taget sig meget nær. Efter Hjemkomsten fra den anden italienske Rejse 1709 tog han en anden Hofdame, Frøken v. Schindel til Elskerinde, men da han paa Ballet i Kolding havde set Anna Sophie Reventlow, gav han Frøken v. Schindel Afsked og lod sig vie til venstre Haand til Anna Sophie. Efter Dronning Louises Død blev hun som bekendt Danmarks Dronning; Kroningen foregik paa Frederiksberg Slot i det kongelige Sovegemak 31. Maj 1721.

De skiftende Elskerinder havde ellers deres eget Palæ i Slotsholmsgade Nr. 10, hvor nu Krigsministeriet har sine Kontorer. Ejendommen kaldtes efter en tid-

ligere Ejer »den Stormske Gaard«, men tilhørte nu officielt en Toldinspektør Jean Matthias Leers; men at Kongen var den virkelige Ejer, ser man deraf, at hele Indretningen og Værelsernes Udsmykning med Loftsmalerier af Krock m. m. skete for kongelig Regning. Her var ogsaa en Eremitagemaskine, som Kongen dog lod borttage efter Frøken v. Viereggs Død. Man kan endnu i et Kælderrum se det runde Hul, hvorigennem Bordpladen blev hejset op i Spisegemakket. Paa Frederiksberg Slot bør man vist heller ikke tænke sig, at Kongen spiste *en eremitage* med Dronning Louise; det har snarere været med Frøken v. Schindel og senere med Komtesse Anna Sophie.

I Frederik IV's farveglade Tidsalder straaledede ikke blot Lofterne af Farver og Forgyldning; ogsaa Væggene havde stærke og varme Farver. De var betrukne med Guldlæder, vævede Tapeter (Gobelins) eller Guldmor med indvævede Blomster, i de mindre fornemme Værelser med malet Lærred. Der var naturligvis ogsaa et rigt og kostbart Møblement, især i de kongelige Værelser i Beletagen. I Kongens Audiensværelse omtales saaledes to »Gueridoner« (Smaaaborde eller Piedestaler) af massivt drevet Sølvs, 2 Alen 16 Tommer høje; derpaa stod to massive Sølvlysestager med fem Arme. Senere (1786) maatte disse Kostbarheder desværre vandre alt Sølvets Gang til Mønten for at omsmeltes til Barrer. Ogsaa Prinsesse Sophie Hedevig, der beboede Værelserne i Kongeetagens vestlige Side, havde kostbare Møbler. I Hjørnegemakket ud til Haven havde hun saaledes en pragtfuld Kanapé, udskåret af den franske Billedhugger *Truchon*, med et Rygstød prydet med Rigsvaabenet i massivt Sølvs, adskillige forgyldte og forsolvede Figurer og øverst Frederik IV's kronede Navneciffer af Sølvs. Betrækket var af hvidt Atlask med røde Fløjlstunger og Sølvtrusser.

Sidefløjene. Naar man fra Vestibulen træder ud paa den brede Fritrappel, har man for Øje en Slotsgaard af ejendommelig Skønhed. Hovedbygningens Tværfløje fortsættes paa begge Sider, først med Portbygninger med lave, næsten flade Tage, derefter med to Sidebygninger, der har omtrent samme Længde og Bredde som Tværfløjene, men er noget lavere, og endelig to krumme Fløje, der forbinder de nævnte Bygninger med Porthuset. Langs med Stueetagens Værelser løber Buegange, der forbinder de tre Porte, omtrent som i gamle Klostre. Indtrykket er dog aldeles ikke klosteragtigt; det er tværtimod lyst og venligt, næsten festligt. Disse Bygninger er imidlertid ikke opført sammen med Hovedslottet; de stammer fra Christian VI's Tid og har deres egen Historie.

Christian VI besluttede straks efter sin Tronbestigelse (1730) at nedrive det gamle Københavns Slot, uagtet det faa Aar i Forvejen var blevet helt ombygget af hans Fader, og opføre et nyt og meget prægtigere Slot, som skulde bære Navn efter sin høje Bygherre og kaldes Christiansborg. Dette storslaede Byggeföretagende blev fremmet med en saadan Kraft, at Kongefamilien allerede 1740 kunde flytte ind. Slottet var ganske vist ikke helt færdigt; men naar man tænker paa, at C. F. Hansen efter Slotsbranden 1794 brugte 25 Aar om at naa til den samme Grad af Fuldendelse af det genrejste Christiansborg, faar man alligevel

Respekt for Christian VI's Bygmestre. Den øverste Leder var Generalbygmester *E. D. Häusser*; til Medhjælpere havde han Hofbygmestrene *Lauritz Thura* og *Nicolai Eigtved*, af hvilke den sidste 1742 afløste Häusser som ledende Architect.

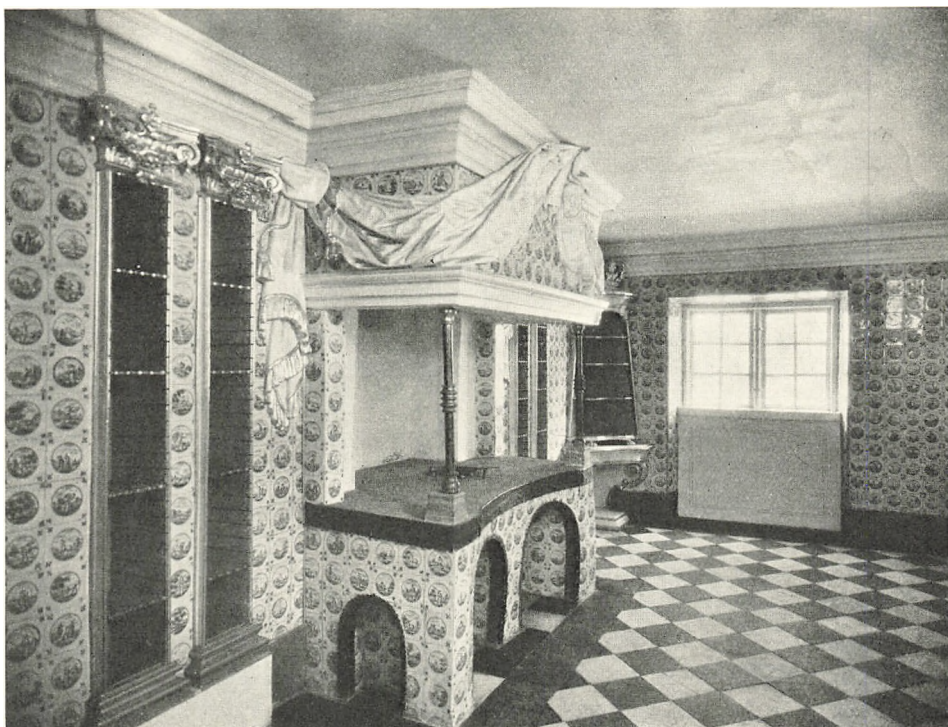
I de ti Aar, da Kongefamilien saaledes ikke kunde bo i den gamle Rede, maatte der skaffes den en anden Vinterbolig, og Valget faldt ganske naturligt paa Frederiksberg Slot, som laa Byen saa nær og desuden var næsten nyt og smukt udstyret. Men det var egentlig kun beregnet til Sommerophold, og der var ikke Plads til saa stor en Hofstat, som Christian VI og Dronning Sophie Magdalene omgav sig med. Dette gav Anledning til Opførelsen af de lange Sidefløje. Før den Tid var Gaarden kun omgivet af et Stakitværk. Porthuset stod uforandret, som det var opført ved Aarhundredets Begyndelse sammen med det ældre Slot.

Det var den unge Hofbygmester Lauritz Thura, som fik denne Opgave betroet, og det maa siges, at han har løst den med overlegen Dygtighed. Det nederste Stokværk med Buegangene maatte være i Niveau med Jorden; derover har han indskudt et Halvstokværk, den saakaldte nederste Mezzanin, hvis Højde er saaledes afpasset, at den naar til Etageadskillelsen mellem Hovedfløjens Stueetage og Kongeetagen. Derved opnaede han, at det næste Stokværk, det øverste, kom til at ligge i Højde med Hovedfløjens Kongeetage, hvilket dels havde den praktiske Fordel, at Kongeparrets Lejlighed kunde udvides med nogle Værelser, dels bragte Sammenhæng i Bygningernes ydre Architektur, idet det Gjordbaand, der løber under Kongeetagens Vinduer, kunde fortsættes paa de nye Fløje og saaledes binde hele Komplekset sammen. Thura har med rigtig Følelse holdt Façaderne i en simpel Stil for derved at udtrykke, at de underordner sig Hovedbygningen.

Det var ogsaa Kong Christians Hensigt at ombygge Porthuset, som maa have taget sig mærkeligt ud med sine gammeldags Façader, pyntede med Vaser og Figurer. Desuden passede Stokværksinddelingen ikke med Sidefløjenes, saa at der ikke kunde blive nogen Forbindelse mellem disse over Porten. Ombygningen blev dog ikke til noget; i 1737 blev den udsat til næste Aar, og derefter hører man ikke mere om den Sag; formodentlig har Kongen tabt Interessen for det temmelig kostbare Projekt, da det Tidspunkt nærmede sig, hvor han kunde flytte ind paa Christiansborg. Den gamle Portbygning blev staaende lige til 1828; da blev den endelig ombygget af Hofbygmester *Jørgen Hansen Koch*. Anledningen var, at der i de to krumme Fløje skulde indrettes en Lejlighed til Prins Frederik Carl Christian (Frederik VII), som i November 1828 holdt Bryllup med Frederik VI's yngste Datter Vilhelmine. Koch rykkede Porthusets Façade mod Gaarden længere frem, saa at den kom til at slugte med de krumme Fløje. Derved blev det muligt at føre den Korridor, som løber over Buegangene, hen over Porten og saaledes skabe den ønskede Forbindelse. Buegangene fik et Fag mere paa hver Side, idet Porthuset blev gjort smallere, men højere, til Gaardsiden, saa at det til denne Side har et taarnagtigt Udseende. Ud imod Roskildevej be-

holdt det derimod sin fulde Bredde; men det fik ved Kochs Ombygning et simplere og mere nobelt Ydre, der svarer godt til den Stil, som Thura havde givet Sidefløjene. Over Porten blev der indrettet en Spisesal med Vinduer baade mod Gaarden og mod Søndermarken. Lejligheden beboes nu af Chefen for Officersskolen.

Efter denne lille Digression om Porthuset vender vi tilbage til Christian VI's Tid. Formaålet med Opførelsen af Sidefløjene var jo først og fremmest at skaffe

Thekokkenet.

Plads til Hoffolk og Tjenerskab. Men det blev samtidig muligt at udvide Dronningens Lejlighed med flere Værelser — det gule Gemak, det blaa Kabinet og Porcellænskabinettet — og at indrette en lille Lejlighed til Kongeparrets unge Datter, Prinsesse Louise, i de følgende Værelser i Østfløjen ned til den krumme Fløj. Dronningens Værelser staar i Forbindelse med Mezzaninetagen nedenunder ved en Trappe, om hvilken der gaar det Sagn, at Struensee har ladet den opsætte for ad den Vej at skaffe sig Adgang til det gule Gemak, som var Dronning Caroline Mathildes Soveværelse. Men det er nu ikke helt rigtigt; man kan snarere sige, at Struensee har valgt at bo i de Værelser i Mezzaninetagen, som laa nærmest Trappen. Der er vistnok ogsaa sket en Ændring ved den dengang; men selve Trappen ses paa Thuras Planer og maa altsaa være opsat af ham til Brug for den meget dydige Dronning Sophie Magdalene.

Hvad vilde da Dronningen i Mezzaninetagen, hvor ellers kun Lakajer og Kammerpiger færdedes? Dette Spørgsmaal kan let besvares. Her findes nemlig endnu det lille fine Thekøkken, som Thura har indrettet til hende, og som er en af Slottets Seværdigheder. Gulvet er belagt med Marmorfliser, Væggene beklædt med hollandske Kakler, som dog vist er lavet paa Porcellænsfabrikken i Store Kongensgade; over Skorstenen har den italienske Stukkator *C. H. Brenno* modelleret to Englebørn, som holder et stort Drapperi med Fryndser, alt udarbejdet i Stuk. Dørens Indfatning er af Marmor; over den ses Dronningens Navnetræk og to Smaabørn (Putti) med Drapperier, det hele et Værk af den dygtige Billedhugger *Diderik Gercken*. I alle fire Hjørner var der Pyramider med Hylder, for oven prydede med en Kongekrone; nu er dog kun en af dem tilbage. I Væggen var der smalle faste Skabe, hvis Døre var indlagt med Spejlglas og saa ud som Pilastre. De forgyldte Kapitæler er der endnu; men selve Dørene er borte.

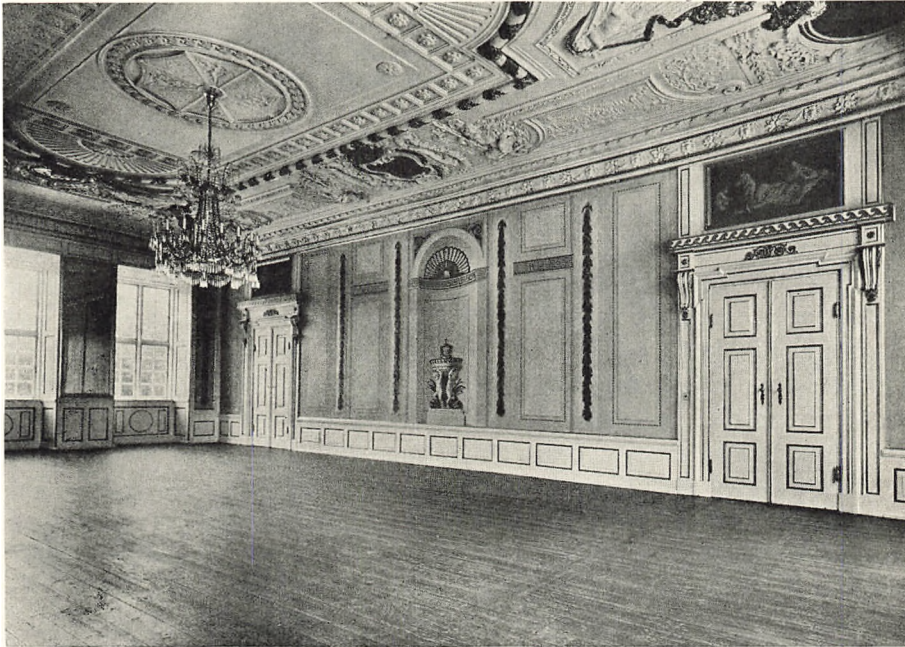
Køkkenet er mest bekendt under Navnet »Prinsessernes Pandekagekøkken«; men denne Benævnelse stammer fra senere Tid, vistnok Frederik VI's. Hans to Døtre Caroline og Vilhelmine har vel moret sig med at bage Pandekager der. Man kan ogsaa af Regnskaberne se, at der paa denne Tid (1811) er foretaget en Istandsættelse, efter at Rummet havde staaet ubenyttet siden Sophie Magdalenes Tid. Træværket var stærkt medtaget, særlig Skabsdørene, og de maa være blevet fjærnedede paa denne Tid. Hylderne blev derimod istandsat, fik rød Lakfarve og blev forgyldt paa Kanterne. I nyere Tid er der holdt Hævd over dette ejendommelige Interiør, som har hele Duften af det 18de Aarhundrede.

Slottet efter 1740. Efter at Christian VI og hans Dronning var flyttet ind paa Christiansborg, stod Frederiksberg Slot næsten ubenyttet i 30 Aar. Frederik V (1746—66) foretrak Fredensborg som Sommerbolig, og Sophie Magdalene, der levede som Enke til 1770, havde til sit eget Brug det pragtfuldt udstyrede Slot Hirschholm, som hun selv havde ladet bygge (nedrevet omkring 1810). Endnu mindre Brug var der for den gamle Bygning i Prinsens Gaard ved Runddelen. Det har vistnok været Mening, at den skulde nedbrydes, naar Frederiksberg Slot blev færdigt; men det skete ikke, og den har vel gjort nogen Nytte i de Aar, da Sidefløjene var under Opførelse. Men 1753 slog dens Skæbnetime. Herom fortæller Thura i et efterladt Manuskript, som findes paa Universitetsbibliotheket, følgende.

En Algerer var med et af de kgl. danske Skibe kommet fra Algier med adskillige vilde Dyr, som Løver, Strudsfugle, Kameler og deslige til Menageriet. Det laa Syd for Prinsens Gaard, hvor nu Haveselskabets Have er, omtrent midt i denne. Algereren havde en Aften været ude i Regnvej; han lagde sine vaade Klæder paa en hed Jernovn for at tørre dem og gik saa bort. Som Følge deraf gik der Ild i Klæderne, Huset kom i Brand og nedbrændte hurtigt med samt tre Strudse og et Par Kameler. Tillige brændte et Stykke af den sydlige Sidelænge, hvor der var Orangeri.

Hofbygmester N. Eigtved, som en halv Snes Aar før havde ombygget

Orangeriet, omtrent som det nu ser ud, lod Pladsen rydde og opsatte et midlertidigt Plankeværk. Vi faar ved den Lejlighed at vide, at Branden fandt Sted Natten mellem 30. og 31. December 1753. Om Eigtved har tænkt sig at genopføre Hovedbygningen, ved man ikke; han døde nemlig faa Maaneder efter, 7. Juni 1754. Thura, som nu traadte i hans Sted, fandt det ikke nødvendigt at genopføre Bygningen; han fik Kongens Samtykke til i Stedet at opsætte det pompøse Indgangsparti, som vi alle kender, med vaseprydede Stenpiller og tre

Spisesalen.

Fag Trægitter paa hver Side af Porten. Herigennem haves, som han selv udtrykker sig, »en yndig og angenem Indsigt i den store kongelige Have«, og han hævder, at Gitterporten »giver en meget smukkere Anseelse end tilforne, da Hovedbygningen stod«. Gitteret flankeres af to med Sidefløjene sammenbyggede Pavilloner, ligeledes opført af Thura. Han ombyggede tillige den nordre Side-længe, saa at den fik samme Udseende som den søndre. Vi føler endnu Stemningen fra det 18de Aarhundrede i disse beskedne og dog saa stilfulde Bygninger. Man glemmer den moderne Trafik, som larmer udenfor, og henfalder i blide Drømmerier om svundne Tider.

Da Christian VII kom paa Tronen (1766) fik Frederiksberg Slot atter Betydning. Her modtog han sin Brud, den engelske Prinsesse Caroline Mathilde, og tilbragte sammen med hende et Par Uger her, indtil alt var i Orden til Indtoget i København 8. November 1766. I Struensee-Tiden (1770—71) blev Be-

søgene hyppigere og længere, og dette gav Anledning til, at Slottet fik en større Istandsættelse med delvis Omdannelse af Interiørerne.

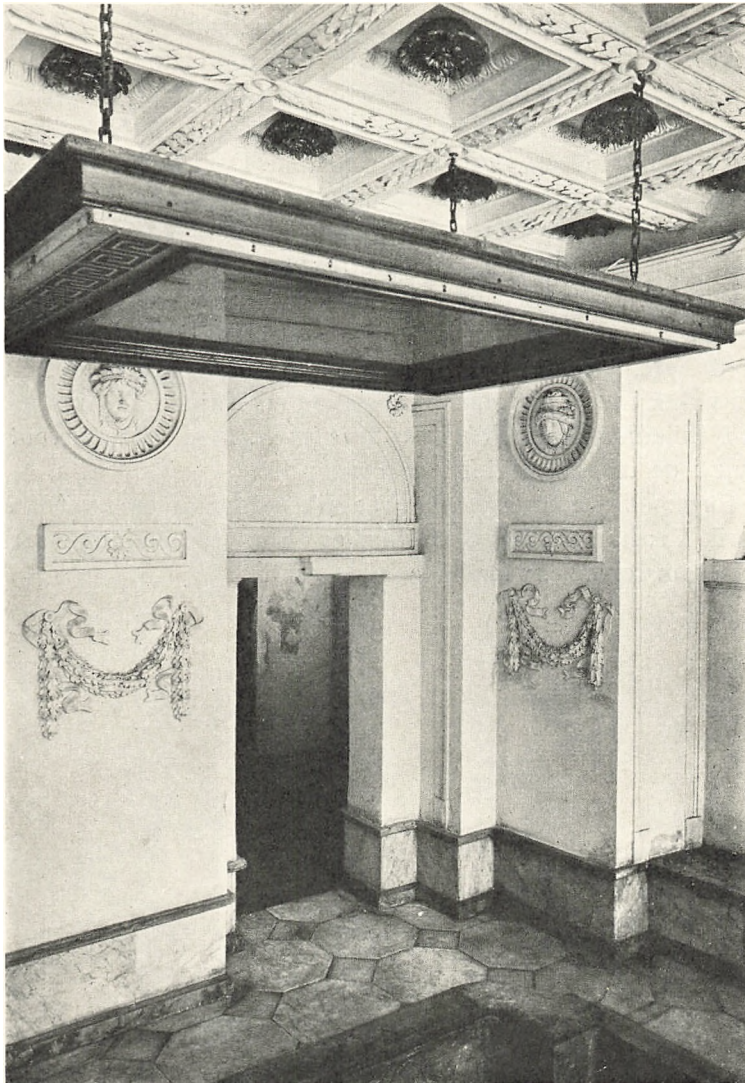
I 1770 ønskede Hoffet at tilbringe de første Sommermaaneder paa Frederiksberg. Det viste sig imidlertid ved det Eftersyn, som blev foretaget, at betydelige Reparationer var nødvendige, særlig i de store Sale, Spisesalen og Maskeradesalen, hvor Gulvene sank paa Grund af Kaminernes Vægt. En Undermuring helt ned til Kælderhvælvingerne var paatrængende nødvendig, og der maatte lægges nye Gulve i Salene og i Kongens Audiensværelse. Man ønskede tillige en Forandring af Værelsernes indre Udstyrelse i Tidens Smag. Den tunge Pragt og de stærke Farver var ikke mere paa Moden. Det førte efterhaanden til et meget stort Fornyelsesarbejde, som har givet Salene og Gemakkerne, særlig i Kongeetagen, et nyt Udseende.

Ledelsen blev overdraget den højtbegavede unge Architect *Caspar Frederik Harsdorff*, som faa Aar før var kommet hjem fra en syvaarig Udenlandsrejse, hvor han dels i Paris, dels i Italien havde tilegnet sig den nye klassicerende Stil, der paa denne Tid var ved at fortrænge Rokokoen. Det tjener imidlertid Harsdorff til Ære, at han ikke brutalt har ødelagt den foregaaende Tidsalders Interiørkunst og sat sit eget Arbejde i Stedet. Han har næsten overalt bevaret de smukke Stuklofter fra Frederik IV'd Tid og en stor Del af de deri indsatte Loftsmalerier. De kunde dog ikke alle skaanes, da mange af dem var stærkt nedtagne; de er saaledes forsvundne i de tre store Sale i Kongeetagen. Harsdorff satte ikke nye Billeder op i deres Sted; han foretrak at udfylde Fladen med Stukarbejde i en ny Stil, fladere end de gamle Mestres fra Begyndelsen af Aarhundredet. Der er dog, selv efter at 8 Billeder er nedtagne ved Officersskolens Overtagelse af Slottet i 1868, endnu 24 Loftsbilleder tilbage, deriblandt de store og som Kunstværker betydelige i Kirken og Maskeradesalen.

Væggene fik derimod en helt ny Udstyrelse. De gamle Gyldenlæders og vævede Tapeter blev fjernet; de har vel ogsaa mange Steder været falmet eller paa anden Maade beskadiget. I deres Sted blev der opsat Lærredstapeter, overtrukket med Tapetpapir eller malet i lyse, gule, grønne eller perlegraa Farver. Ogsaa alle de gamle Dørstykker blev fjernet, og nye blev malet af den svenskfødte Maler *J. E. Mandelberg*, som var gaaet i dansk Tjeneste. Han malede mindst 20 nye Dørstykker, og deraf er 18 tilbage. Som Medhjælpere havde han sine Elever, *N. A. Abildgaard*, der snart overstraaede sin Mester, og *J. F. Clemens*, som senere gik over i Kobberstikfaget. Man tror at kunne spore Abildgaards Haand i Dørstykkerne i vestre Forgemak i Kongeetagen. Her er de fire Verdensdele symboliseret ved kvindelige Figurer sammenstillede med forskellige Dyr. Disse synes at være af Abildgaard; men godt malet er de just ikke; han havde næppe nogensinde set en virkelig Løve eller Kamel.

Harsdorffs Stil er den tidlige Klassicisme, den saakaldte Louis-Seize-Stil, som ikke staar Rokokoen saa fjernt som den senere, modne Klassicisme. Harsdorff har i hvert Fald forstaaet at forene det nye med det gamle, uden at man

føler nogen egentlig Disharmoni. Men den besøgende maa gøre sig klart, at ikke alt, hvad han ser, er fra Frederik IV's Tid, men at meget, særlig for Vægdekorationens Vedkommende, er fra Aarhundredets Slutning.

Marmorbadet.

Et enkelt Sted fik Harsdorff Lejlighed til at skabe noget helt nyt og vise, hvad det egentlig var, han stræbte efter. Det er det fine lille Marmorbad i østre Tværflojs Kælder, som sædvanlig gaar under Navn af Caroline Mathildes Badeværelse. Vi har her atter et Eksempel paa, hvorledes Dronningens og Struensees tragiske Skæbne har omspundet Frederiksberg Slot med Sagn. Badeværelset

ligger nemlig saa langt fra Dronningens Værelser, at det ikke kan være indrettet til hendes Bekvemmelighed. Det ligger derimod lige under Kongens Kabinetter og staar i Forbindelse med dem ved en lille Løntrappe. Struensee har maaske ment, at Kongens Helbred trængte til at styrkes ved Bade. Paa Vejen ned til Badet passerer man de to Kabinetter i Stueetagen, som i Christian VI's Tid var Kirkegemakker. Dem indrettede Harsdorff til Paaklædningsværelser. Fra det lille Kabinet kunde Kongen komme direkte ned i Badstuen ad en smal Trappe, som Harsdorff har fundet Plads til i en Vinduesniche. Døren er paa en sindrig Maade indsat i et stort Spejl, der dækker Nichen. Derpaa har Mandelberg malet en Dekoration, som skjuler Sammenføjningen.

I selve Badeværelset er baade Gulvet og det deri forsænkede Badekar beklædt med Marmorfliser. Over Badekarret er der ophængt et stort Spejl i Træramme, og derom var der udspændt en udtunget Kappe af Silketøj, kantet med en bred Guldtesse. Lyset fra Vinduerne var dæmpet ved Skærme, overspændt med rosenrødt Taft. Væggene skinner af hvidt Stukkaturarbejde. Rummet var endvidere smykket med seks Marmorvaser og en Najade af Gips paa Marmor-sokkel, alt af Billedhuggeren *Johannes Wiedewelt*. Men dette Inventar er, ligesom Møblerne i de to Kabinetter, nu forsvundet.

I denne foryngede Skikkelse gik Frederiksberg Slot en ny Glanstid imøde under Frederik VI; han elskede dette Slot og tilbragte i en lang Aarrække Sommeren der. Herom fortælles i det følgende Afsnit.

FREDERIKSBERG SLOT

AF

LOUIS BOBÉ

AF de Slotte, hvis Tilblivelse skyldes danske Kongers Byggelyst, Pragtglæde og Skønhedssans, blev Christiansborg og Frederiksborg et Rov for Luerne, og Hørsholm Slot skaanselsløst jævnet med Jorden. En heldig Skæbne har bevaret det ydre arkitektoniske Billede af Frederiksborg Slot urørt gennem Tiden. Med de højtragende lysgule Fløje og de grønne Kobbertage tegner Slotets rene Linjer sig rankt i skøn Farveharmonie mod en blaa Sommerhimmel og fremkalder sydlandske Genminder baade om franske Slotte og knejsende italienske Villaer. Dette Billede af Slottet har fæstnet sig i den almindelige Bevidsthed, uadskillelig fra Glæden ved dets minderige, stemningsfulde og folkekære Park, til hvilken Københavnerne er vandret Slægt efter Slægt.

Fem Konger af den oldenborgske Herskerslægt har efter hinanden resideret paa Frederiksborg Slot, og intet andet Sted kommer man de lyse og mørke Minder fra deres Regeringstid og deres daglige intimere Færden paa saa nært Hold som i disse Rum, hvoraf hvert enkelt taler sit tavse Sprog til den historiske Bevidsthed.

En Række Billeder som Scenerier paa fordom farvemættede, nu vemodigt falmende Vægtapeter drager forbi Blikket.

Dronning Anna Sophies Kroning i 1721, et Optrin overleveret lige til de mindste Enkeltheder af troværdige Øjenvidner og som, visuelt opfattet, minder om gamle Eventyr og Folkeviser.

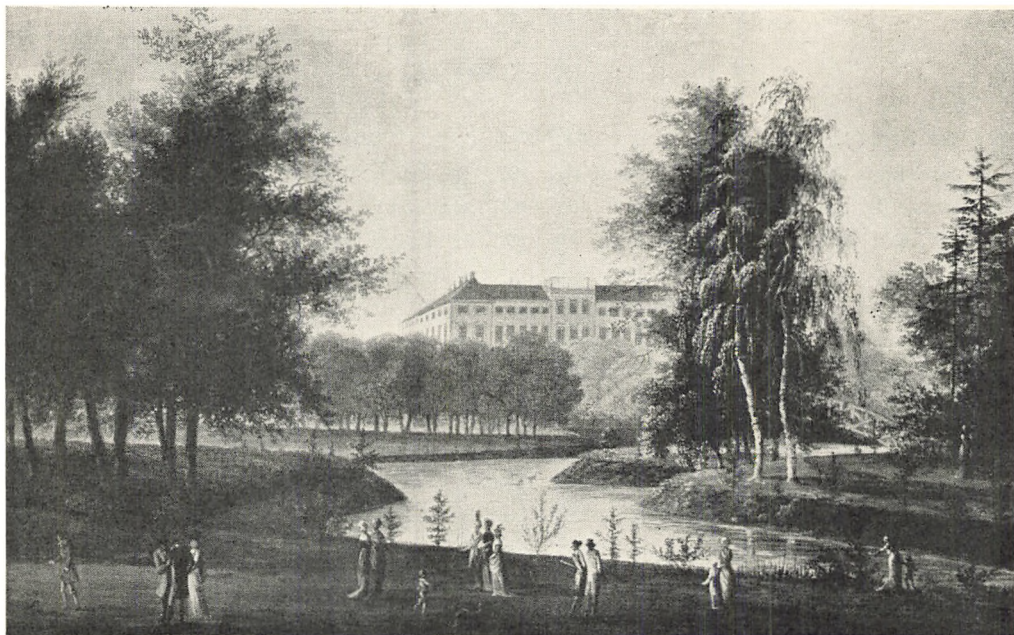
Man ser Kong Frederik IV med det knejsende, udmagrede Rovfuglehoved, forklaret af et huldsaligt Smil, fulgt af sine Ministre, Hoffets og Landets højeste Dignitarer og de fremmede Diplomater med Overhofmarskallen i Spidsen, gravitetisk spankende fra sit Forgemak til Soveværelset, hvor Anna Sophie forventningsfuld staar ved Fodenden af Sengen. Kongen byder hende at knæle ned, løfter den gyldne Krone fra den fremrakte røde Fløjelspude, fæster den paa hendes »udslagne Haar« og »erklærer hende for Danmarks Dronning at være«.

Fra Loftet i »Rosen« lyser Coffres farverige Maskeradebillede med de mange Portrætfigurer, velkendte for alle Bryllupsgæster, et varigt Minde om Kongens Karnevalsglæder fra hans Besøg i Lagunestaden og hans Passion for at omplante dem ved sit Hof herhjemme.

Under sine Ophold paa Slottet fornægtede Kongen ikke sine gode Egen-skaber som Regent, Fliden og Arbejdsomheden, sin Velvilje og Tilgængelighed selv overfor de ringeste Folk, der havde uhindret Adgang til ham paa Audiens-dage, hvor han personlig paahørte deres Forebringender og tog imod deres Bøn-skrifter.

Den gudfrygtige, stilsfærdige Kong Christian VI tænker man sig bedst sid-dende i Slotskirken, omgivet af sine Nærmeste.

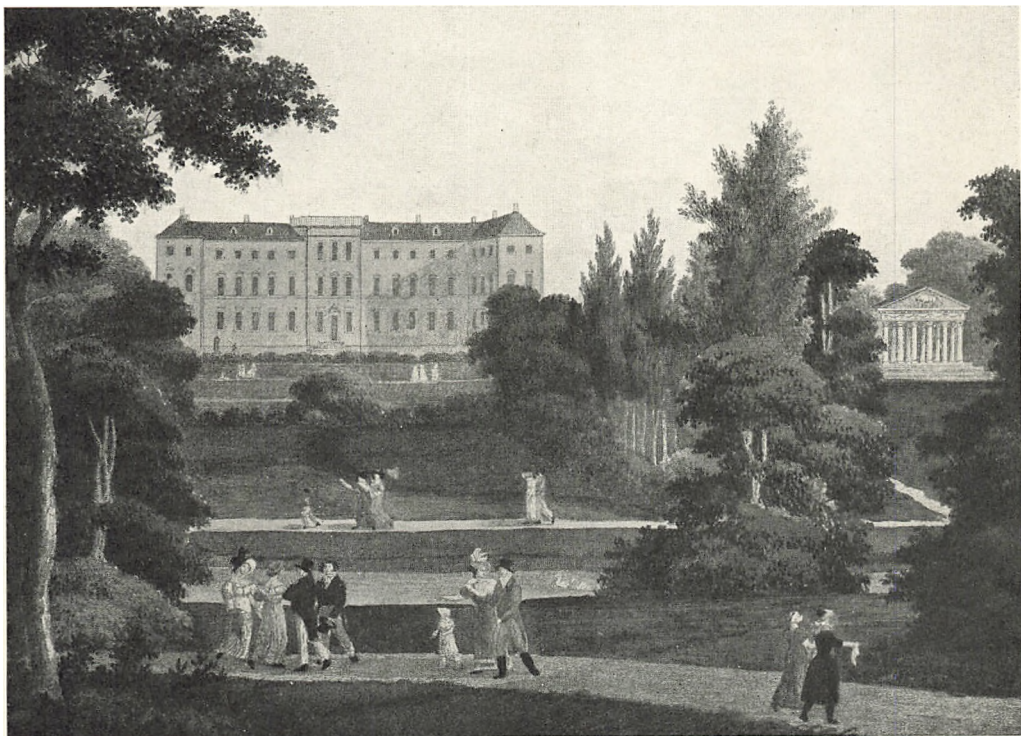
Kanalparti fra Frederiksberg Have 1801.

Han selv, Enevælden i dens agtværdigste, men ogsaa i dens mest trang-brystige Skikkelse, Monarken, i hvis Riger Solen aldrig gik ned, fra Grønlands Polarverden ned til Guldkysten, Vestindien og Trankebar, opfyldt af sine suve-ræne Begreber om Fyrstevældens Ukrænkelighed og Utilnærmelighed, frysende i sin Afsondrethed og Mistænksomhed. Sjældent og kun lavmælt talende, indad-ventt og menneskesky, laborerende med Piller og Dekokter for alskens Svag-heder, mest fængslet til sit Arbejdsbord, styrende Rigerne med sin flittige Gaasepen, afsættende ordknappe og mutte Notater til Indstillingerne fra alle Instanser. Enevældig og dog afmægtig overfor det travle Væv af Intriger, Embeds-, Titel- og Ordensjageri, sine utiltalende markgrevelige Svogre, ja endog overfor Slottets genstridige Kogejomfru.

Ved hans Side Dronning Sophie Magdalene, høj og majestætisk, stiv og voks-bleg med et koldt og mønstrende Blik.

Kongeparrets nærmeste Slægtninge ved deres Side, den ærbare, graanende

Prinsesse Charlotte Amalie, Dronningens Moder, Enkemargrevinden af Brandenburg-Culmbach, en verdensklog, politisk interesseret Dame, og Søster, Fyrstinden af Østfrisland, en friskere Skønhed end Dronningen og Genstand for dennes Skinsyge. Blandt andre Fyrsteligheder i Majestæternes daglige Omgivelser Prins Christian Erdmann af Württemberg, en sværløst typisk Officersskikkelse fra Støvlettiden, der daglig drak sine 6—8 Flasker Vin, den forvoksne,

Frederiksberg Slot 1824. Farvelagt Stik af S. L. Lange.

miltsyge og exalterede Prinsesse Frederikke af Württemberg, hvis Klaffertunge holdt Hoffet i Aande. De mange endnu bevarede, mest navnløse Portræter af Hofdamer med Dronningens Orden, de l'union parfaite, paa Brystet, stornæsedede, plirøjede og med bitter rimpet Mund, stadfæster Overleveringen, at Dronningen til sin Hoftjeneste valgte grimme og blodløse Damer.

Saa stærk var Kongeparrets Omgivelser præget af tysk Sprog og Aand, at man ved at gennemløbe Navnelisten paa Hoffets Herrer og Damer maatte tro sig henført til en sydtysk Fyrsteetat. Kongen selv tiltalte sine ærkedanske Stats-tjenere paa Tysk.

Fra det fortryllede Slots Altan gled Blikket ud over Havens stive Hække og skyggeløse Pyramider uden Løvsus og Fuglekvidder til den store By, hvis Sang, Dans og Latter var som manet bort ved et kongeligt Magtbud.

Livet paa Frederiksberg Slot i Kong Christian VI's Tid mindede mere om et Kloster end et kongeligt Hof. Kongen selv klager over, at han og Dronningen levede som Eremiter.

Paa Slottet højtideligholdtes i 1736 200 Aarsdagen for Reformationens Indførelse med Prædiken af Erik Pontoppidan. At de to Børn i Kongeparrets Ægteskab, Kronprins Frederik og Prinsesse Louise, senere Prinsesse af Sachsen-

København set fra den øverste Etage i Frederiksberg Slot. 1845.

Hildburghausen, fraveg Forældrenes Begreber om Dyd og Moral, er bekendt nok. I 1740 blev Tronarvingen konfirmeret paa Slottet.

Kong Frederik V opholdt sig kun sjældent og ganske kort paa Slottet, dog døde her hans lille førstefødte Søn med den yndefulde Dronning Louise, hvis prægtige Portræt af Pilo ligesom den samme Kunstners Rytterbillede af Kongen tidligere smykkede Frederiksberg (nu henholdsvis paa Rosenborg og paa Amalienborg). Kongeparrets anden Søn, den senere Kong Christian VII boede fra sit ellefte Aar hver Sommer herude med sin fire Aar yngre Halvbroder Arveprins Frederik. Om Aftenen samme Dag Faderen døde (1766), flyttede Christian VII ud paa Slottet med sin Bedstemoder, Enkedronning Sophie Magdalene og sine to Søstre, af hvilke Prinsesse Louise kort efter blev gift med Landgreve Carl af Hessen, der herude havde faaet hendes Jaord. Den 3. November i dette

Mærkeaar i Slottets Historie ankom Kongens Brud, den kun 15aarige Prinsesse Caroline Mathilde hertil. For første Gang saa hun fra Slottets Vinduer ud over den By, hvor Skæbnen ventede hende. Kongen blev stærkt indtaget i Prinsessen og dansede lidenskabeligt med hende. Den sidste Aften før Indtoget til Byen førte Landgreve Carl, som bekendt, paa Kongens Bud »Kehraus«en i løssluppen Lystighed gennem alle Stuer, endog ind i Caroline Mathildes Soveværelse.

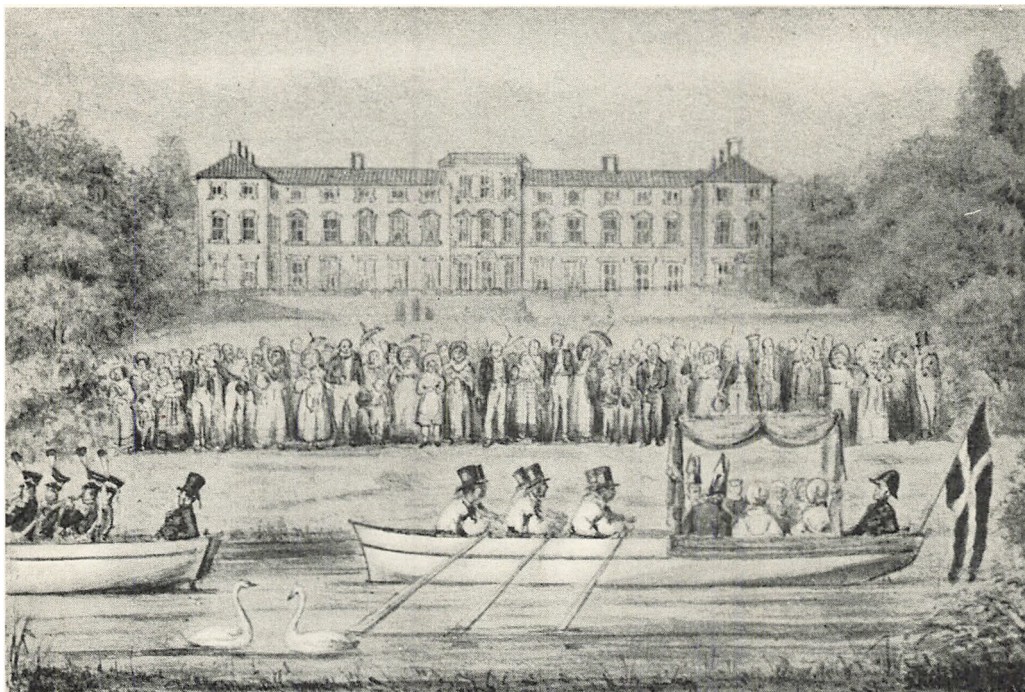

Frederiksberg 1832.

I Sommeren 1769 fejredes med en tre Dages Fest Dronningens Fødselsdag og Hertugen af Gloucesters Besøg med Illumination og Fyrværkeri samt Gallatffel og en Maskerade, hvori 2000 Mennesker deltog. I September hændte den mærkelige Begivenhed paa Dronning Juliane Maries Fødselsdag, at tre danske Dronninger sad til Taffels med Kongen. Omtrent samtidig indledes Forholdet mellem Caroline Mathilde og Struensee, som i Begyndelsen af det følgende Aar antog den intimeste Karakter. Efter at Hoffet i Maj flyttede til Frederiksberg Slot var deres Forbindelse alménkendt ved en stigende Ugenerthed, der tilside-satte ethvert Hensyn og tilsidst blev ganske aabenbar, da Struensee skaffede sig fri Adgang gennem Kronprinsens Gemak til Dronningens Sovekabinet.

Ved det 27. December udstedte Aktstykke om Geheimekonseillets Ophævelse og samtlige Ministres Afskedigelse tilrev Struensee sig hele Magten i Landet.

Umiskendelige Tegn paa Uro og Gæring bebudede en Revolte. Den 28. September 1771 gaves herude det bekendte Festmaaltid for de misfornøjede Matroser, der beværtedes med en stegt Okse (Forsoningsoksen). Da Kongefamilien den sidste Dag i November flyttede ud til Slottet, blev sjællandske Dragonregiment beordret at holde Vagt her i Tilfælde af Uroligheder. Juleaften opskræmtes Hoffet af de Revolter, Livgardens Opløsning forarsagede. En Afdeling begav sig ud til

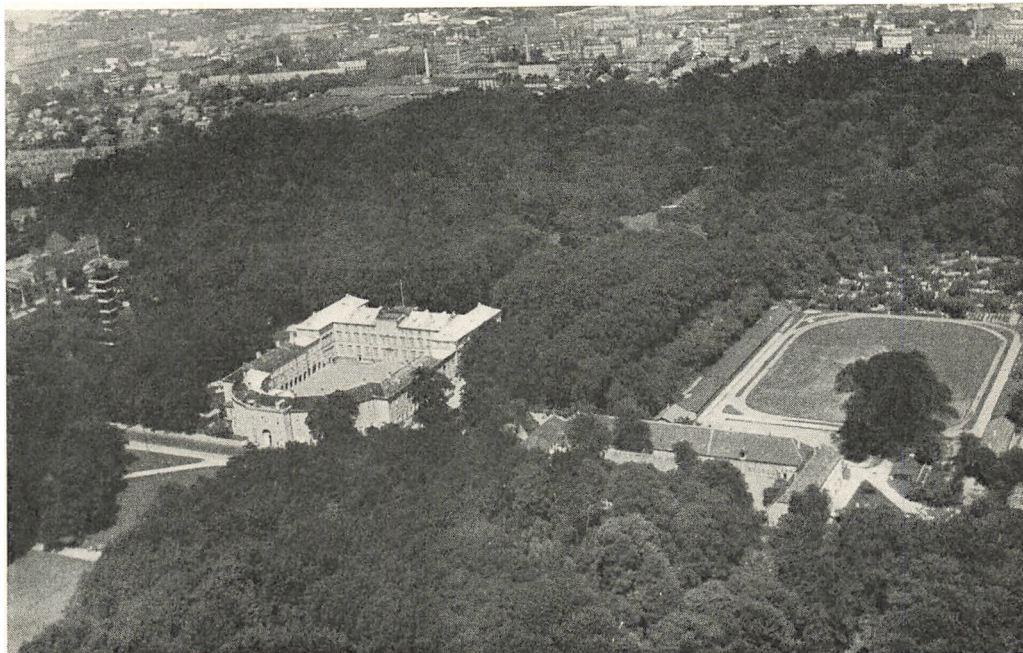

Frederik VI's Sejlads i Kanalen.

Slottet, hvor det dog lykkedes at berolige dem. Endnu 2. Nytaarsdag afholdtes et Maskebal i Dronningens Gemak for 16 Herrer og Damer af hendes intimeste Kreds, deriblandt alle de fra Samtidens Hofkrønike for deres galante Eventyr bekendte Damer. Saa sent har Dronningen i sin Letsindighed endnu ikke fattet, at man dansede paa en Vulkan. Mærkeligt lyder det, at hun og hendes Damer ved denne Lejlighed var kostumerede som Nonnesøstre (Beguinerinder). Den 8. Januar flyttede Hoffet ind til København, og en Uge senere var Dronningens, Struensees og Brandts Skæbne beseglet.

Med Regeringsskiftet i 1784, da den sekstenaarige Kronprins Frederik selv overtog Statsstyret, begynder det Afsnit i Frederiksberg Slots Historie, der længst vil bevares i Erindringen, idet Kong Frederik VI baade som Regent og Konge boede paa Slottet i over et halvt Aarhundrede fra Maj til Oktober.

Det samme Slot, der havde været Vidne til Kronprinsens glædesløse Barn-dom blev navnlig i det første Tidsrum af hans lange Regentperiode, den lykkelige, fremskridtsvenlige Æra i Danmarks indre Historie, præget af hans ungdommelige Livsglæde. Sammen med sin smukke, nydelseslystne Søster Prinsesse Louise Augusta førte han som ivrig Danser Ballet op ved de ugentlige Hoffester paa Slottet i Sommeren 1785. Det følgende Aar holdt Prinsessen Bryllup med Hertug Frederik Christian af Augustenborg, og det unge Par tilbragte de to

Frederiksberg Slot.

første Somre af deres Ægteskab herude. For første Gang i Aarhundredet udfoldede der sig paa Slottet sund Naturlighed i de herboende fyrstelige Personers Samliv, et Brud med Fortidens Konveniens, der kan lignedes med, hvad der gik for sig samtidigt i Slottets Omgivelser, Frigørelsen af den stivnede Natur ved Omskabningen af Frederiksberg Have og Søndermarken.

Naar Kronprinsregenten i hine Aar, de store Løfters og Forventningers Tid, fra sit Vindue lod Blikket glide ud over Slotsgaarden, fangede det med Velbehag en strunk og køn Dreng, der exercerede stolt med sit Trægevær. Det var Slotsforvalterens Søn, *Adam Gottlob Oehlschläger*, Tronarvingen i Digtningens Verden.

Gennem fyrretyve Aar genlyder Frederiksberg Slot og Have i Oehlschlägers Digtning, og her har hans Digtergenius hjemme. Hvem der blot er lidt fortrolig med hans Liv og Digtning kan tænke sig »Naturens muntre Søn« vandre i ung-

dommelig Skaberkraft i Havens Gange. I faa Linjer har han særtegnet Slottets Billed saa at det huskes:

Aldrig et Tag jeg saa yndig har funden,
Huld, majestætisk og skønt for mit Øje
Som Frederiksberg med de lysgule Fløje
Paa en forfriskende Midsommerdag.

Det farverige Liv, der udfoldede sig indenfor Slotsgaardens vidtfavnende Arme, Kongefamilien, Hoffet og Livvagten, var hans Øjelyst. Snart lød der Piber og Trommer med militær Appel, snart tonede der Gardens Janitscharmusik ind ad de aabne Vinduer, naar der spilledes op til Taflet. Stolte Øjeblikke i Drengens Liv, naar Kronprinsen standsede og gav sig i Snak med ham. Livvagtens Marsch, naar de højeste Herskaber ved Løvfaldstid forlod Slottet, betød for ham et Farvel til mange Glæder og fik ham til at briste i Graad. Til Gengæld var Familien Oehlenschläger saa at sige eneraadig om Vinteren i det store øde Slot, og Drengen kunde færdes frit overalt paa Opdagervandring i dets kolde Sale, bjergtagen af Skuelysten ved at betragte de ophængte Billeder, Loftsmalerier og Dørstykker med deres Mylr af Guder og Engle, Helte, Gudinder og Genier, kort sagt al den fantasivækkende Herlighed, som Eftertidens Vandalisme har mishandlet og frarøvet Slottet.

Oehlenschlägers Forældre boede fra 1780 i Slottets nederste Etage til venstre for dets østre Port ud mod Bakken. Her fødtes i 1782 Digterens Søster Sophie, der blev A. S. Ørsteds Hustru, og her døde deres Moder, Morgiane i »Aladdin«, i det ny Sekels første Foraar.

I et halvt Aarhundrede sad »den gamle paa Bjerget«, som Oehlenschlägers Fader selv kaldte sig, og saa »Hofmænd ride og Hofmænd gaa«, stolt over sine Børn og glad ved deres Lykke, med det poliske Smil i det rødmussede Ansigt, kranset af sølvhvide Haar.

Kronprins Frederiks Bryllup med sin Kusine, Datter af Landgreve Carl af Hessen, der residerede paa Gottorp, blev herhjemme højtideligholdt paa Frederiksberg Slot den 13. Juli 1790, hvorfra de Nyformælede holdt deres Indtog i Hovedstaden.

Efter Englændernes Landgang blev Slottet 17. August 1807 besat af den engelske Garde og benyttet til Indkvartering, dog med Undtagelse af de kongelige Værelser. Den Øverstbefalende, General Ludlow, lod opplante Kanoner paa Pladsen udenfor Slottet. Englænderne forøvede allehaande Hærværk, mange Sengesteder blev fjernet, Tømmer brudt ned paa Lofterne, og Vinduer og Døre fjernede, som alt anvendtes til Brændsel. Det brogede Liv, der udfoldede sig i Slotsgaarden, og de i Søndermarken kamperende Bjergskotters Færd har Th. Overskou skildret anskueligt i sine Livserindringer.

Midt i Marts Aaret efter modtog Kronprinsen her Marskal Bernadotte, Prinsen af Pontecorvo, med fyrstelige Æresbevisninger.

Kong Frederik VI med sin Gemalinde og Døtre vendte tilbage hertil efter deres Ophold i Kiel 30. Oktber 1809. Da Dronningen steg ud i Slotsgaarden, blev hun hilst af 12 hvidklædte unge Piger med en Fædrelandssang, som hun paahørte staaende paa Slotstrappen, hvorefter hun tog Illuminationen i Øjesyn.

Den 1. August 1829 blev Arveprinsesse Caroline viet til Prins Ferdinand i Kavalérgemakket paa Slottet. Dagen efter viste Kongefamilien sig ved en Sejlads

Porten i Frederiksberg Slot med Stenen, hvorfra Frederik VI steg til Hest.

i Kanalerne for den langs Bredderne sammenstimlede »umaadelige Mængde« af Tilskuere. Faa Dage efter bragte 400 Studenter de Kongelige et Fakkeltog og afsang den af Christian Winther forfattede, bekendte Sang: »Her under Nat-himlens blaa Tabernakel«.

Trods alle Ulykker og Tab, der var overgaaet Danmark under Frederik VI's Regering, trods hans tyngende Militærdespoti, der især gennem hans Generaladjutantstab, »de røde Fjer« vakte megen Misnøje, bevarede Kongen i det store og hele sin Popularitet i Befolkningen. »Dansk som Danrigets bedste Mand« delte han trolig de onde Dage med sit Folk. De Gamle mindedes i hans Skikkelse den løfterige Tid, da han »mildelig løste Bondens Baand og rørttes ved Negerens Klage« og gik i Spidsen for det store Reformarbejde, den Tid, da Livet var lettere

at leve og der var Glæde over Danmark. Han blev Enhedsmærket i en nøjsom, stagneret Periode, og aldrig fornægtende sin Folkelighed; velvillig, »barsk og dog saa blid« paahørte han hver Bøn og Klage, til det sidste et Mønster paa Pligttrøskab.

Hver Sommersøndag Eftermiddag drog de loyale Københavnerne i tætte Skarer ud til Frederiksberg for dér at fortære deres medbragte Smørrebrød til en Flaske Hvidtøl, en Sopken eller Kop Kaffe i en Beværtningshave, i Forventning af en landsfaderlig Hilsen fra Kongen, naar han i sin Skødefrakke og med den langskyggede Voksdugskasket til Værn mod Solen for sine Albino-Øjne strunk og stramt skridtede gennem Haven. Det største Udbytte, Søndagsudflugten kunde bringe, var dog at se hele den kongelige Familie sejle rundt i Kanalerne i den med Baldakin og langt Splitflag udstyrede og af gallaklædte Roere førte Chalup med Kongen ved Roret.

I Trangen til at genleve sine lykkelige Barndoms minder fra Frederiksberg fremførte Oehlenschläger i 1838 for Kongen Ønsket om at maatte faa overladt et Værelse paa Slottet »at sove i«, saalænge Monarken ikke residerede dér. Kongen imødekom Digterens Anmodning ved at overlade ham 1 à 2 Værelser for Sommeren. I sit Takkebrev til Overhofmarskallen, Greve Haxthausen, skriver Oehlenschläger (10. Juli): »Efter at have tilbragt den første Dag som i et Paradis paa Frederiksberg Slot — hvor jeg hensov den søde Barndom, — hvor jeg i fyrgetyve Aar var hjemme, — til Gubben døde, — er min første Tanke, efter en her tilbragt Nat, at takke Dem, min ædle Velgører, for den store Godhed, De har beviset mig, idet jeg tillige beder Dem om en Godhed mere, nemlig at frembære min allerunderdanigste Taksigelse til Hs. Maj. Kongen for beviste store Naade. Sandelig! der kunde ikke let hændes mig noget behageligere. Jeg stakkels Poet, der i 38 Aar kun en eneste Gang har tilbragt Sommeren paa Landet herude, — skal nu nyde en saadan Sommer igen! Mig synes alt, at de sidste Rester af Podagraen forsvinder. Jeg ved, den gæster ogsaa Ds. Høivelbaarenhed; Gud give, at det ikke maa skee i stærkere Anfald end jeg lider af min, skiondt den iaar har været meget egensindig.« I Foraaret 1841 ansøgte Oehlenschläger, der »nødig vilde give Slip paa Sommeropholdet paa Frederiksberg, nu da Enkedronningen boer paa Slottet og Haabets Dør er mig spærret«, om at faa overladt de af Justitsraad, Hofskriver Schoubye hidtil benyttede Værelser i Slotsforvaltergaarden, som han i sin Faders Levetid havde beboet i ti Somre. Kong Christian VIII imødekom beredvilligt Digterens Ønske.

Slottet beboedes efter Kong Frederik VI's Død om Sommeren af Enkedronning Marie, der gennem mange Minder om hendes elskede Gemal og sine Døtres Barndom og Opvækst følte sig stærkt knyttet til Stedet. Efter hendes Død lejedes enkelte Lejligheder ud til forskellige, deriblandt Digteren J. C. Hauch og Orla Lehmann. I Krigsaaret 1864 tjente Slottet som Lazaret.

Til Brug for den i 1868 oprettede Officersskole fik Krigsministeriet overdraget Slottet, der endnu benyttes som saadan, tillige i Forbindelse med Hærens

Elevskole indtil dennes Ophør i 1912. Fra 1923 har desuden Officiantskolen haft Lokaler her.

Allerede efter Enkedronning Maries Død begyndte Ødelæggelsen og Plyndringen af Slottets Indre, men sattes først i System ved Officerssskolens Indflytning. Marmoret fra Alter og Gulv i Slotskirken, flere Parketgulve, en Del smukke Gyldenlæders og Silketapeter førtes til Rosenborg, medens andre Tapeter, Loftsmalerier og Kaminindfatninger blev afgivet til Christiansborg. Slotskirkens berømte Orgel blev tilbagegivet Frederiksborg Slot, dets Alterbillede overladt St. Paulskirken og Prædikestolen til Diakonissestiftelsen. De tilbageblevne Loftsmalerier var ved klodset og brutal Gasindlægning bleven udsat for Overlast; Dørstykkerne benyttedes af Officerseleverne til Skydeskiver, Stuklofterne var sværtede af Kakkelovnsrøg og Lampeos og smuldrede hen.

Langt om længe vakttes der en Stemning for at standse den videre Ødelæggelse og fjerne de værste Spor af en skrigende Vandalisme ved at iværksætte en Udbedring af Stuklofterne. I 1895 gennemgik Riddersalen en grundig Reparation. En privat Komité traadte derefter sammen i 1918 og drog Omsorg for Udgivelsen af et Skrift om Slottet, som skulde vække Interesse for Sagen i videre Kredse. Forhandlinger mellem Officerssskolen og Frederiksberg Menighedsraad (1925) førte til at dette, mod at afholde Bekostningen ved Restavreringen fik overladt Slotskirken, der i 1874 var bleven indrettet til Bibliotek. Et planmæssig fremadskridende Restavreringsarbejde kunde dog først paabegyndes, da der i 1928 paa Finansloven opnaaedes en aarlig Bevilling til dette Øjemed.

Rekonstruktionen af Slotskirken begunstigedes ved Imødekommenhed fra forskellige Sider. Saaledes kom Prædikestolen tilbage fra Diakonissestiftelsen mod en nøjagtig udført Kopi. Krocks Alterbillede blev udleveret fra St. Pauls Kirken, og hans pompøse Loftsbillede og Stukudsmykningen istandsattes. De bevarede 14 Stolestader blev afdækkede og rensede. Den oprindelige Døbefont blev fundet frem fra et Loftsrum og opstillet. Krucifixet og Alterstagerne af Sølv, der var afgivet til Christiansborg, kunde ikke tilvejebringes, da de gik tabt ved Slotsbranden 1884. Pulpiturets Balustrader staar nu med deres oprindelige Udsmykning, og Marmorgulvet er blevet restavreret. I Januar 1932 blev Slotskirken paany indviet til gudelig Brug.

I de forløbne ti Aar har Kunstmuseets Konservator af Malerier restavreret ialt 24 Loftsbilleder, 22 Dørstykker og 5 Vægmalier. Samtlige 22 Stuklofter er hovedreparerede med størst mulige Sagkundskab og Omhu.

I det senest forløbne Aarti er saa godt som alle historisk og kunstnerisk værdifulde Rum i Slottet istandsat og, saavidt muligt, ført tilbage til deres oprindelige Skikkelse.

I *Stueetagen* er Marskalstuen restavreret, og Havesalen fremtræder som den fra først af var. I Kronprinsens Gemakker og Kabinetter er Loftsbilleder og Dørstykker istandsatte. I Forgemakket i Østfløjen er det smukke Stukloft fra det ældste Slot bleven repareret, og saavel her som ved de øvrige Lofter er

Overkridtningen fjærnet og den oprindelige Stukudsmykning fremkaldt. Christian VII's Badeværelse er omhyggelig genfremstillet. Spejlkabinettets Dekorationer er udbedrede, og i det store Kabinet er det overordentlig smukke Stukloft restavreret.

I *Kongeetagen*, i Lakajgemakket, Forstuen og Audiensgemakket er alle Spor af tidligere Forvanskninger og Overmalinger fjærnedede; i Kongens lille Kabinet er det stærkt ramponerede, yndefulde Billede af Coffre (Sanserne) varsomt restavreret. Det store Kabinet er bragt tilbage til sin oprindelige Skikkelse og Panelerne afdækkede. Kongens Sovegemak er udbedret, og i Dronningens Audiensgemak, senest indrettet til en Officersbolig, er de her opsatte Skillerum fjærnet og et med Papir overklistret Loftsbillede afdækket.

I *Beletagens* Vestfløj er Stukdekorationer og Loftsmalerier restavrerede i de to Hjørnekabinetter, det store og lille Audiensgemak og Sovegemakket. I »Rosen« er det prægtige Loftsbillede af Coffre omsorgsfuldt bleven repareret og Væggene beklædte med Kopier af de til Rosenborg afgivne Gyldenlæderstapeter, og en af de fra Fredensborg tilbagegivne Marmorkaminer har erstattet den store hæslelige Kakkelovn.

Endelig er det kuriøse kinesiske Værelse i øverste Mezzanin, der var ganske mishandlet, genfremstillet.

Myndighederne ved Ingeniørkorpsets Bygningstjeneste og Officersskolens Chef i Forbindelse med en Række fremragende kunstneriske og tekniske Dygtigheder kan med den største Tilfredsstillelse se tilbage paa det med forholdsvis beskedne Midler fuldførte Restavreringsarbejde, der har raadet Bod paa Fortidens Vandalisme.

Frederiksberg Slot, hvis vanrøgtede Indre man holdt skjult for fremmede Øjne, er nu bleven en Seværdighed af første Rang.

Frederiksberg Have med Slottet og det kinesiske Lysthus 1801

Efter farvelagt Tegning af S. L. Lange

FREDERIKSBERG HAVE OG SØNDERMARKEN

AF

LOUIS BOBÉ

KONG FREDERIK IV's prisværdige Bestemmelse, at Haven ved Slottet fra første Færd af skulde »indrettes til en offentlig Promenade«, har været opretholdt gennem Tiderne. Kun nu og da, naar den kongelige Familie fik Lyst til at køre eller promenere uforstyrret i Haven, blev den helt eller delvis afspærret. Det ses, at Kronprins Christian den 16. Januar 1726 med sin Gemalinde og »en Suite af mere end 50 paa det prægtigste udpyntede Kaner under Pavkers og Trompeters Lyd« gjorde en Tur gennem Vesterport ad Frederiksberg og kørte nogle Gange i Ring i Haven, »indtil det høje Herskab ud paa Aftenen gjorde Vejen tilbage«.

Selv i Christian VI's Tid omtales det, »at den store kongelige Lysthavn med sine mange Bosketter og mellemløbende Alleer dagligen lokker en Mængde af Københavns Indbyggere herud«. Det hedder i Thurahs Vitruvius, at det er alle og enhver af skikkelige Folk tilladt at betjene sig af denne Have til deres Fornøjelse, hvorudover den og om Sommeren altid er fuld af Mennesker, der til den Ende kommer fra København derud, som nyde her al den Fornøjelse som nogen yndig Have kan tilvejebringe«.

Indtil 1778 var Indgangen til Frederiksberg Have gennem Slotsforvalterens Gaard og derved »ilde skikket til at opvække den fornøjelige Følelse, som ved Indtrædelsen straks bør begynde hos Kendere og Elskere af Havevæsenet«. Man henlagde derfor Indgangen gennem det tidligere Laurierhus med et pynteligt Stakit paa begge Sider af Gangen og for Enden af samme en let Port af Staaltraads Gitterværk.

Foranlediget ved Kronprins Frederiks Indflytning i Slottet i Sommeren 1784 blev den forfaldne Pavillon istandsat efter Tegning af Harsdorff med den betydelige Omkostning af 4200 Rdlr. I Stedet for de hidtilværende fire gamle Broer over Graven til Pavillonen anbragte man to nye.

Om det Hensyn, der fra Øvrighedens Side vistes Borgerskabet, vidner den 1781 udstedte kgl. Bekendtgørelse, at Sidealleen i den fra Vesterbro til Frederiksberg førende Chaussee var forbeholdt Gaaende, medens Kørende og Ridende fik Paalæg om at holde sig indenfor den mellemste Allé.

Paa Schules kendte Stik fra 1786 ses Indgangen til Frederiksberg Have og

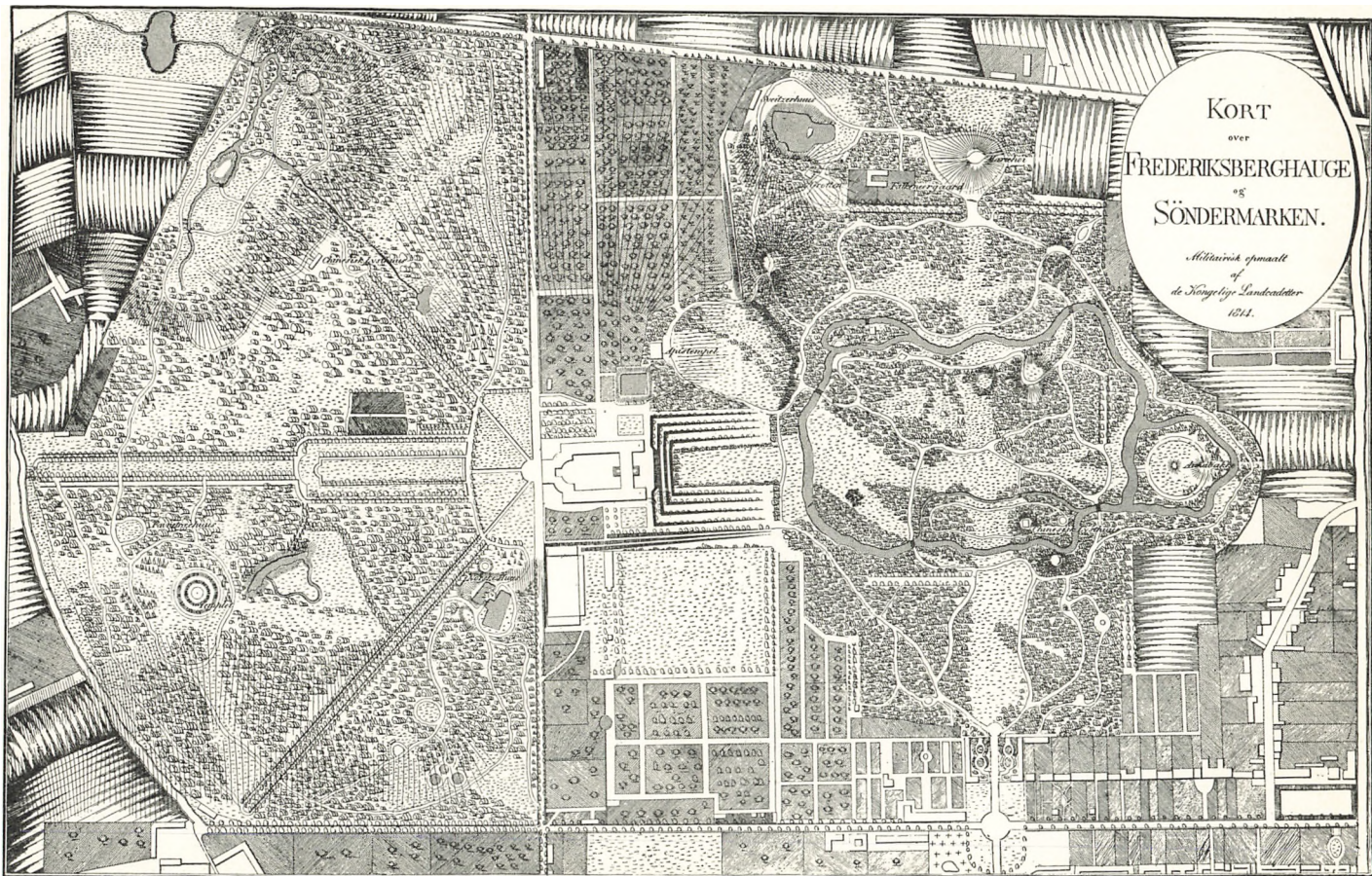
dens stive, klippede Alleer. I Gangen færdes en Række Notabiliteter, og der er aabenbart for de flestes Vedkommende tilstræbt Portrætlighed.

Allerede ti Aar før Omdannelsen af Frederiksberg Have i engelsk Stil indgav Gartner ved Botanisk Have P. Petersen et Forslag til en Forandring af Haven, som ikke bifaldtes, og han fik kun Befaling til at indgive et Overslag over Bekostningen ved at lede det overflødig Vand bort fra Haven. I 1794 klager Petersen over, at Haven Aaret forud er bleven delvis blottet for Træer, og Hækkene beskadiget; Aaret efter indsendte han paany et Forslag til en fuldstændig Omlægning af Haven ved at grave en Kanal rundt i samme for at bortlede det for Træerne saa skadelige Vand.

I 1797 udstedte Kongen Befaling om at, Frederiksberg Have skulde forandres til en engelsk Have. »For at den ny Indretning kunde blive saa fuldkommen som mulig«, nedsattes en Kommission, bestaaende af Gartnerne J. L. Mansa paa Frederiksborg, F. L. Holbøll fra Botanisk Have, P. Petersen og M. F. Voigt. Ledelsen af hele Foretagendet overdroges Hofmarskal A. W. Hauch, der røgtede sit Hverv med største Iver og Forstaaelse. Af de nævnte Gartnere var Mansa afgjort for at skaane Alleerne og bevare Dele af det tidligere Anlæg, der havde et ærværdigt Præg. Petersen og Voigt indgav hver for sig Planer, men sikkert er det den første, hvem Havens Omskabning skyldes.

I Foraaret efter den kongelige Befalings Udstedelse paabegyndtes Arbejdet. De stive Hække omkring Lystkvartererne ryddedes, og flere Rækker af Alleer blev fældet, som hindrede Udsigten, men bevaredes hist og her som Grupper. Heldigvis skaanede man Havens to Hovedaarer med de lange Lindealleer paa begge Sider af Terrasserne foran Slottet, som flankerer Ramperne. Ved Beklipningen af Træerne fik disse Alleer et vist kandelaberagtigt, højtideligt Præg.

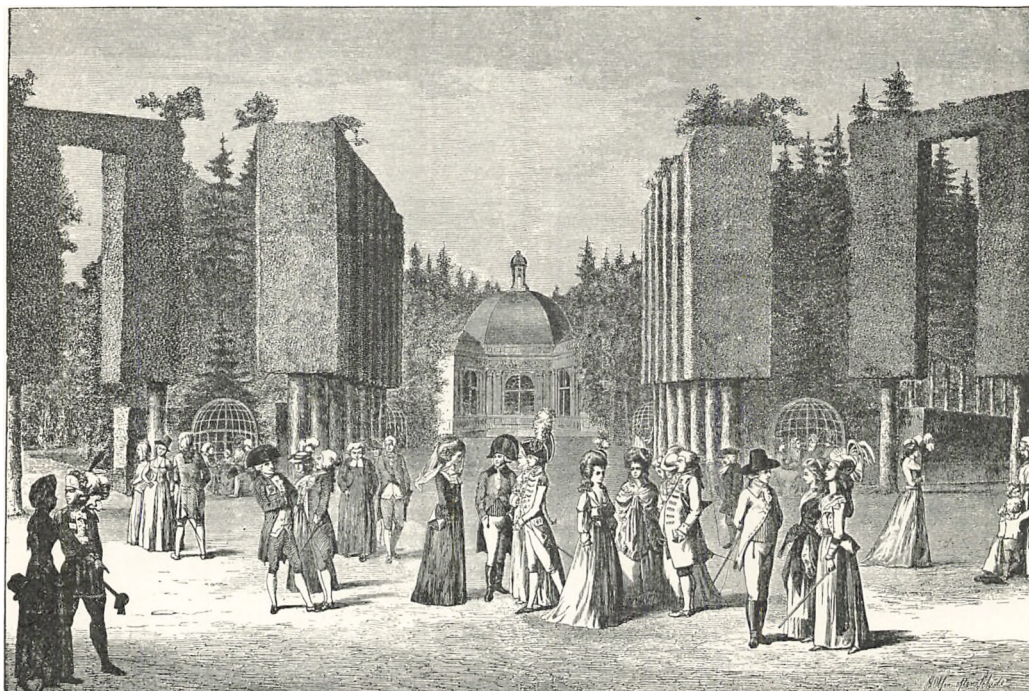
Rydningsarbejdet udførtes af Soldater, og til Udgravning af Kanaler indkaldtes 25 holstenske Digegravere. Kanalen blev ført hele Haven rundt i 10—20 Alens Bredde, og foruden Andebakkeøen blev der af den opgravede Jord dannet to mindre Øer. Paa den ene af disse opførte man i Aarene 1799—1800 efter Hofarkitekt A. J. Kirkerups Tegning *det Chinesiske Lysthus*, der endnu staar i det væsentlige uforandret. Forsiden »med Chinas røde Piller« vender mod Syd, Bagsiden mod Nord, skærmet af høje Kastanjetræer. Den anden Ø blev smykket med en af Sten fra Marmorkirken dannet kunstig Klippe, der skulde overrises af et Vandspring, som ved Hjælp af et dertil indrettet Maskineri kunde drives op i en 12—14 Alens Højde. Ligeoverfor Vandfaldet udgravede man en Grotte i Bakkeskrænten og tilførte den Vand fra en Kilde i den saakaldte Brune Dyrehave ud mod Roskilde Landevej, som ned til Frederik V's Tid rummede de brune Daadyr og derefter havde været overladt Slotsforvalteren afgiftsfri. Endvidere opførtes 1802—04 efter en Tegning af Abildgaard det saakaldte Apistempel (efter Oksen i Gavlfeltet), med to Søjlerækker, hvortil Marmoret hentedes fra Vestibulen i Moltkes Palæ paa Amalienborg. Ovenfor den lille Sø ved Fasanvejen rejstes efter Hofbygmester Meyns Tegning et Schweitzerhus med en halv-

KORT
over
FREDERIKSBERGHAUGE
og
SÖNDERMARKEN.
*Alltidsrik opmaalt
af
de Kongelige Landcadetter
1681.*

Smorrebrødsplænen i Frederiksberg Have, Pinsemorgen. 1868. Efter Tegning.

Indgangen til Frederiksberg Have 1786. Efter et Kobberstik af Schule.

Schweizerhuset i Frederiksberg Have. Stik af S. H. Petersen c. 1830.

Vandfaldet i Frederiksberg Have. Stik af S. H. Petersen.

rund Kuppelsal, hvor de kongelige Herskaber kunde indtage Forfriskninger. Da den ikke mere tjente til dette Brug, blev den ombygget til Gartnerbolig. Nedenfor Bakken skabte man et Vandparti, 63 Alen lang og 37 Alen bredt, og af Hensyn til Overfarten til og fra Andebakkeøen anbragtes to Broer. Til Brug ved Sejladsen paa Kanalerne blev der anskaffet Baade, af hvilke et Par, bestemt for de kongelige Herskaber, var særligt udstyrede.

Til Beplantning af Haven anvendte man Træer, Buske og Vækster, som

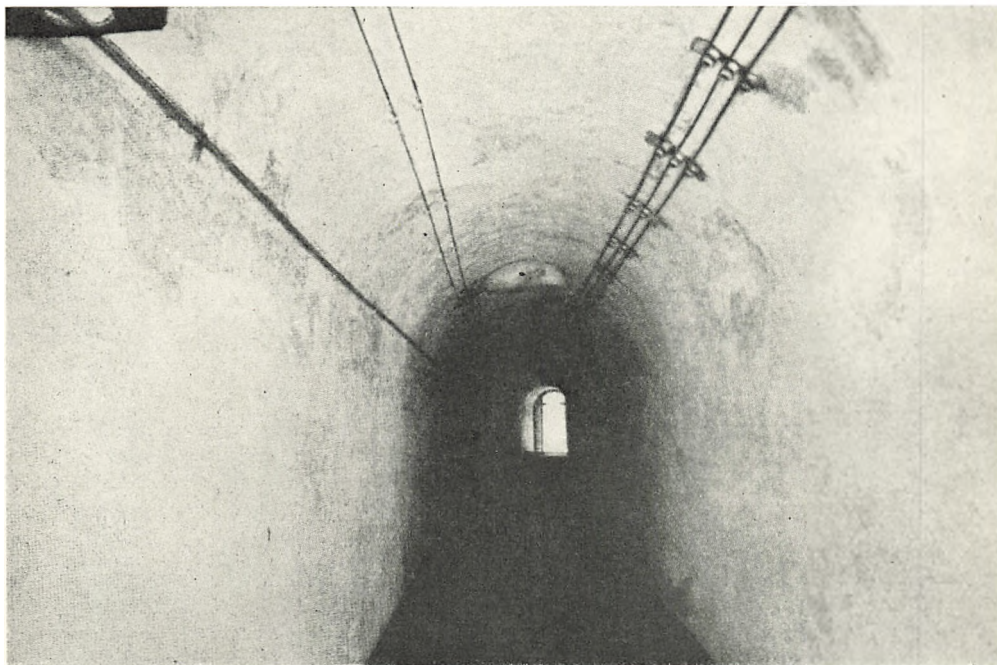
H. C. Andersen paa Frederiksberg Bakke 6. September 1819.

hidførtes fra andre Slotshaver og de da bestaaende Planteskoler. I 1799 kom der alene fra Botanisk Have 12000 vilde Træer og sjældne Planter.

Ved Aarhundredskiftet omtales Frederiksberg Have som Københavnernes mest yndede Udflugtssted. I den milde Aarstid og særlig om Søndagen var man Vidne til en Folkevandring gennem den trange Vesterport og Ravelinen ind ad Havens Gitterport, ved hvilken den guldbaldyrede Schweitzer med sin høje Stok nærmest for Syns Skyld agerede Cerberus. Haven søgtes fortrinsvis af beskedne Borgere og Haandværkere, der hjemmefra forsynede sig med Brød og Smør, Brændevin og Rom, som de nød i Græsset i Selskab med Hustru og Børn. Ofte kunde man (i 1795) tælle »mere end tyve saadanne Familiegrupper, om hvilke man trygt kunde sige, at naturlig Glæde ikke var dem fremmed«. De velhavende Borgere bragte deres egen Kaffe og Sukker med og fik Vand paa Maskine fra de tilliggende Bønderhuse eller søgte ind i Kaffeusene i Alleen. Naar

det skulde være flot, spiste man, som i J. P. Mynsters Barndom, Frokost paa Fasangaardsbakken.

Paa Fasangaarden fandtes ikke blot Traktørsted med Spise- og Drikkevarer, men ogsaa ligefremt Gæstgiveri med Logementer. Saa tidligt som i 1745 ses den senere Geheimeraad Luxdorph at have souperet herude. I 1782 blev der givet Fasanmester Garbens Enke paa Livstid Bevilling paa »fremdeles som forhen at have den liden Beværtning med Spise- og Drikkevarer paa Fasangaarden for de

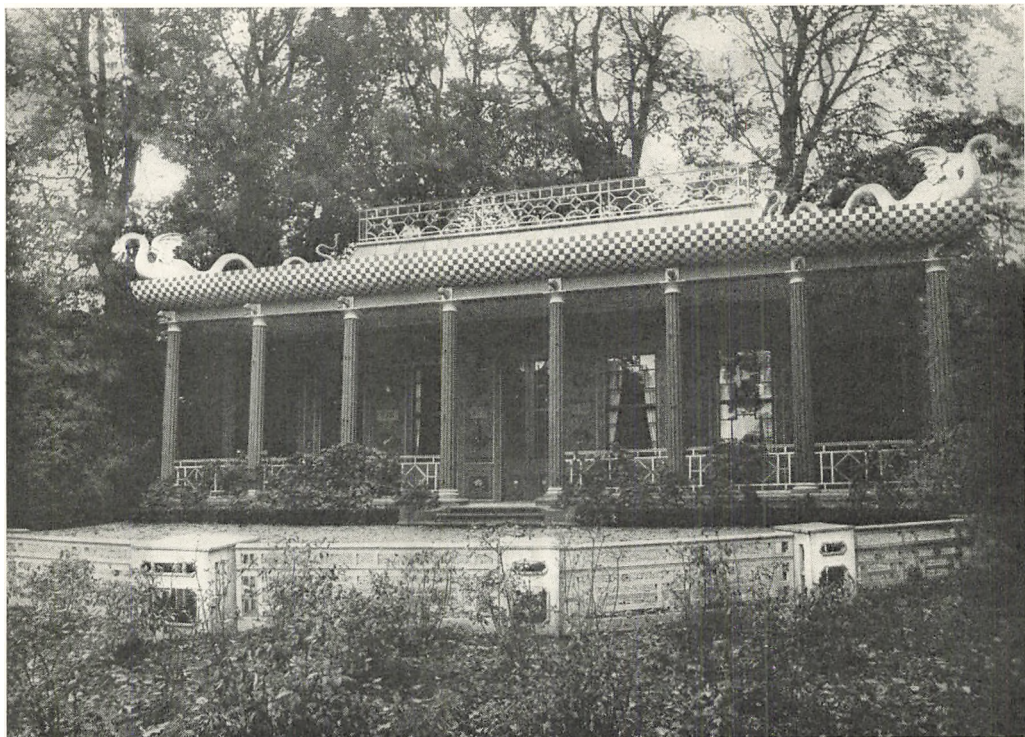
Den underjordiske Gang fra Frederiksberg Slot til Ridebanen nedenfor Slottet.

i Frederiksberg Have om Sommeren Spadserende, der maatte forlange saadant«. I 1784 fik Mad. Gerken yderligere Bevilling paa i Fasangaarden at holde »Gæstgiveri og Traktørhus for Rejsende samt dem af Københavns Indvaanere og andre, som sig der ville forlyste, og dem efter Forlangende med Logementer, Spise- og Drikkevarer for en billig Betaling at betjene«.

Efter at Fasaneriet i 1785 var bleven nedlagt, havde Overhofmarskal Hauch til Hensigt at lade Fasangaarden nedrive af Skønhedshensyn, men da Chefen for Kronprinsens Civildepartement *Peter Carl Jessen*, fra 1808 Kabinetssekretær hos Kongen, ønskede at faa den til Beboelse, nøjedes Hauch med at skjule den, saavidt muligt, med Træer og Buske. I Dec. 1812 fik Jessen Kongens Tilladelse til at maatte paa den ham overladte Fasangaard for egen Regning opføre en grundmuret Sidebygning efter Tegning af Bygmester Magens. I November 1813 overlodes Gaarden ham og efter hans Død Hustruen til Beboelse

paa Livstid. Fra 1842 var Fasangaarden Sommerbolig for Oehlenschläger indtil dennes Død.

Samme Aar blev der i Frederiksberg af den fra Italien indkomne Billedhugger Agostino Taddei sammen med en anden Landsmand og Kaldsfælle opført en Konditorpavillon i italiensk Stil og der blev givet dem Bevilling herfra at servere Forfriskninger til de Spadserende i Haven, dog maatte de ikke skænke

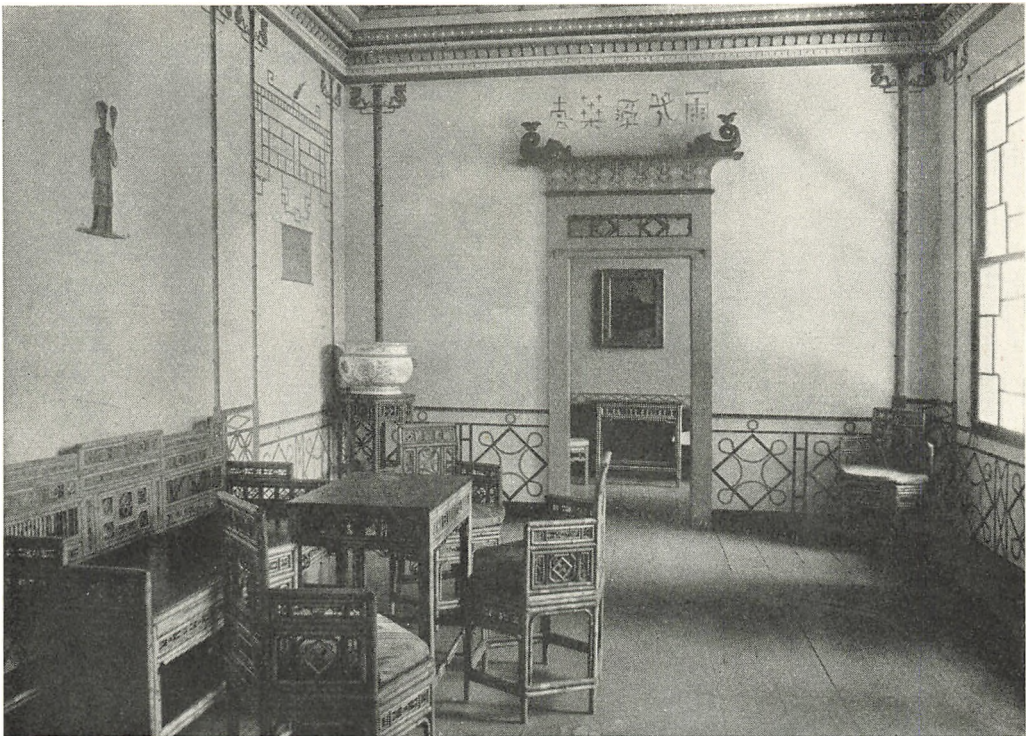
Det kinesiske Lysthus. Fotografi.

Øl og Brændevin for den simple Klasse. De to Italienerne sluttede Kompagniskab med Schweitzeren Johan Monigatti, der var faglært Konditor. Ved Taddeis Enkes Død i 1824 gik Privilegiet ikke over til den populære Monigatti, men til hans Landsmand Anton Josty, hvis Børnebørn i 1900 fik overladt 5000 □ Alen til Opførelse af det nuværende Konditori.

De trange Tiders Krav til Sparsommelighed satte ogsaa Spor i Frederiksberg Have. I 1836 anføres det, at Haven ikke længer er i tilbørlig Stand. Der krævedes Fornyelse af Træbestanden, Udhugning og Nyplantninger. Frederiksberg Have og Søndermarken blev i 1849 Statsejendom og tillige med andre Slotshaver henlagt under en Inspektør ved de offentlige Lysthaver, som fik anvist Gartnerboligen til højre for Indgangen til Frederiksberg Have. Den første, hvem den nye Stilling overdroges, var den hidtilværende Slotsgartner ved Fredensborg

R. Rothe, der beklædte den til sin Død i 1877. I sit Tilbageblik over Havens Historie berømmer han som dens egentlige Skaber M. F. Voigt, »en genial Mand med et skarpt Blik for det maleriske i den frie Naturs Konturer, for Virkningen af Skygge og Lys«.

Det blev Rothes Opgave at genoprette de af Voigt grundlagte landskabsgartneriske Anlægsformer, udtynde Træbevoksningen saaledes at de tilbage-

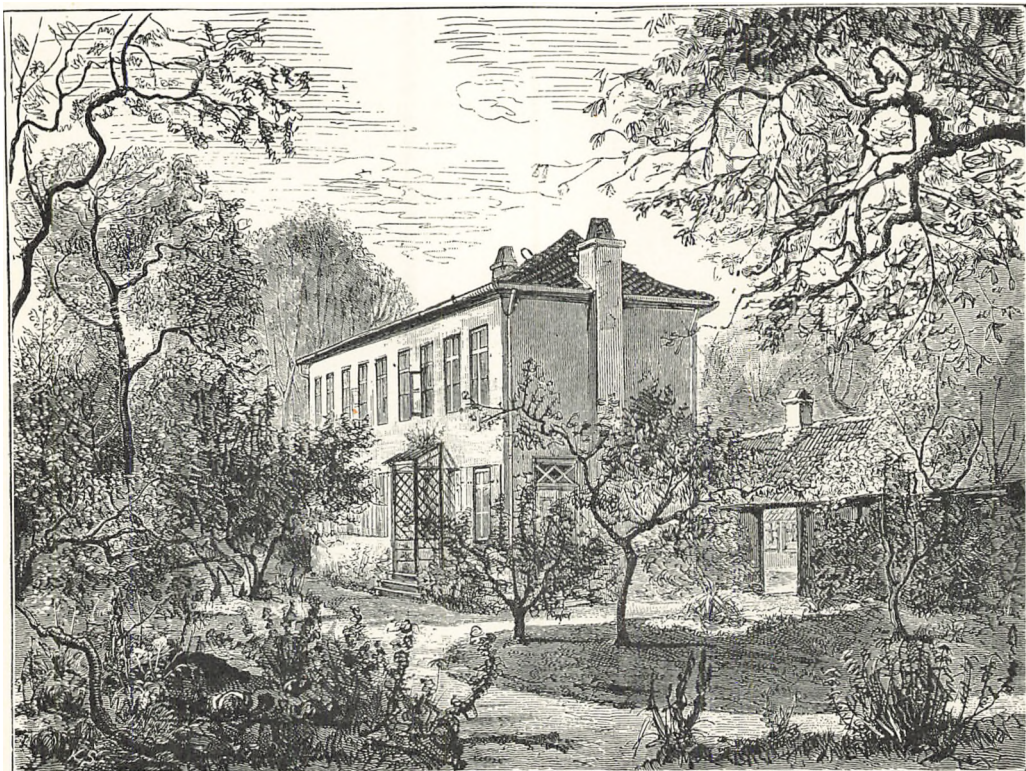

Salen i det kinesiske Lysthus. Fotografi.

blevne Træer kunde udvikle deres Grene og Løv, fjerne de langs Vejene staaende, overalt ved Kapning vanprydede Træer og Buske, skaffe Lys og Luft ind i Tykningerne. Medens man tidligere om Vinteren plejede at borttage det nedfaldne Løv, hvorved Træerne blev berøvet deres naturlige Gødning, og det nedfaldne Frø fjernet, bevarede han dette saa at der kunde fremkomme nye Vækster og Skovurter blomstre i Skovbunden.

I Aaret 1858 afsløredes ligefor Indgangen til Frederiksberg Have H. V. Bisens Broncestatue af Frederik VI, hvis Ansigtsudtryk og Holdning i Audiensstilling, barhovedet og i Uniform, af Kunstneren er gengivet karakterpræget og virkningstro, netop saaledes som han levede i Samtidens Bevidsthed.

For hened ti Aar siden fremsattes i Frederiksberg Kommunalbestyrelse et Forslag til at gennemskære Haven med en bred Færdselsaare. En grovere Forsyndelse kan ikke tænkes, end den at ville ødelægge Kong Frederik VI's Have, der tilmed den Dag i Dag opfylder sin Bestemmelse. Frederiksberg Have er snart den eneste af vore offentlige Haver og Parker, der ikke er beklippet af Trafikken eller belempret med Støj, Uro og Støv. Denne fredfyldte Plet med dens hundreaarige Løvgange, dens Blomsterflor og Fugleliv skulde ofres til Fordel

Fasangaarden i Frederiksberg Have. Ochenschlägers Sommerbolig fra 1842.

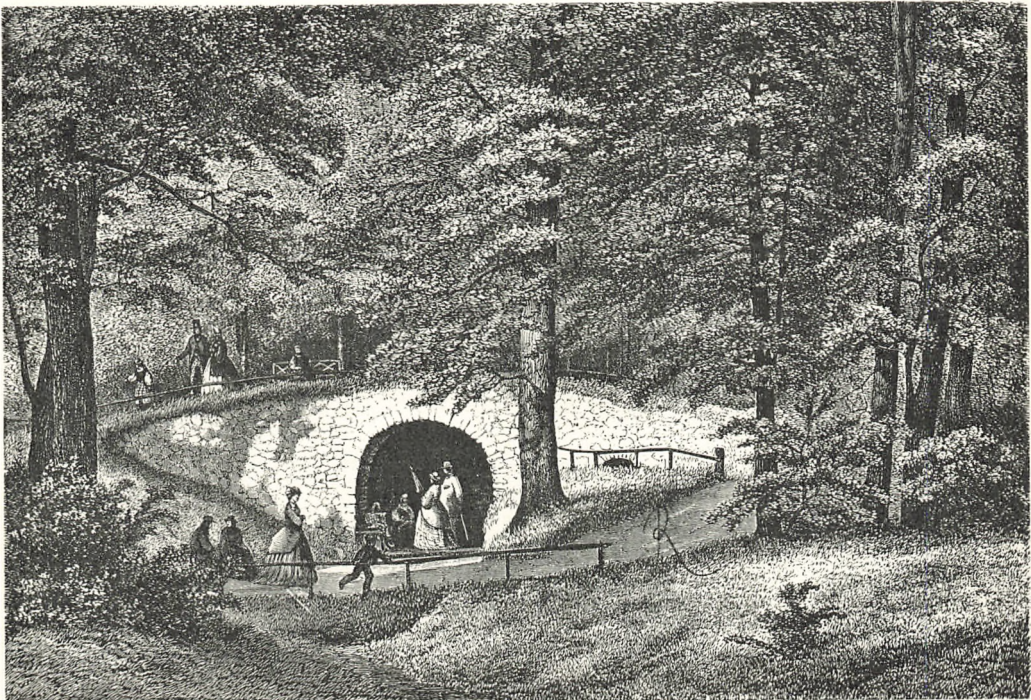
for en bred Kørebane med Lysmaster, stinkende Omnibiler, truttende Motor-køretøjer og klemte Cykler. Den absurde Idé mødtes i Dagspressen med saamange harmdirrende Protester, at den næppe saa let vil blive ført ud i Livet.

Rent bortset fra sømmelige Pietetshensyn er Frederiksberg Have til Gavn og Glæde for alle Aldre, lige fra Mødre, der her véd deres Børn i Tryghed, og til de Gamle, der paa sindig Vandring ad de slyngede Stier genoplever kære Barn-doms- og Ungdomsminder. Ogsaa den travle Forretningsmand eller Embeds-mand finder et Fristed herude efter Dagens Gerning. Endnu udfolder der sig her Søndag Eftermiddag som i ingen anden af Hovedstadens Parker med Trofasthed mod Stedet fra Fædrenes Tid et tiltalende og hyggeligt Folkeliv i Søndagsklæder og Søndagsstemning.

Og intet Steds i Danmark aabenbarer sig Vaarens Atterkomst skønnere og farverigere end i Blomstertæppet, der snart hvidt, snart gult og blaat breder sig bag Kong Frederik VI's Statue, selve Havens urørlige Vartegn.

SØNDERMARKEN

Et Aarti før Frederiksberg Have omlagdes efter engelsk Mønster havde Søndermarken undergaaet en lignende Forvandling under Ledelse af Slotsfor-

Grotten i Søndermarken. Tegning af G. Emil Libert.

valter M. F. Voigt, der gennem et fleraarigt Ophold i England var bleven fortrolig med den nymodens revolutionerende Havekunst.

Omdannelsen paabegyndtes i Efteraaret 1785 med Indgrøftning og Plantning af levende Hegn i en Strækning af 1145 Favne, der skulde erstatte den fuldstændig forfaldne Indhegning, som foraarsagede, at Søndermarken laa aldeles aaben. Der udarbejdedes Planer til Indretning af en engelsk Lysthauge og Lystbygningers Opførelse, der anskaffedes Bænke, og hele Anlægget henlagdes ligesom Frederiksberg Have under Overhofmarskal A. W. Hauch.

Øksens drabelige Hug lysnede i den skumle, tilgroede Søndermark. Kun enkelte af de gamle Alleer skaanedes, nemlig den nu saakaldte »Korups Allé«, der ud fra Slottet løber langs begge Sider af Vandbassinet ned til Havens syd-

lige Skel — »Halls Allé«, der fra Slottet fører ned til Søndermarkens sydøstlige Hjørne — og den nu forsvundne, der fra Slottet førte midt Vejs hen til dens sydvestlige Afslutning. Søndermarken skiftede fuldstændig Karakter ved Gennemhugninger, der aabnede Udblik til de omkringliggende Marker, ved Anlæg af Græsplæner mellem slyngede Gange og Plantning af Busketter. Det næste Skridt gjaldt Fremstillingen af de i Datiden saa yndede romantiske og tanke-

Det norske Hus i Søndermarken.

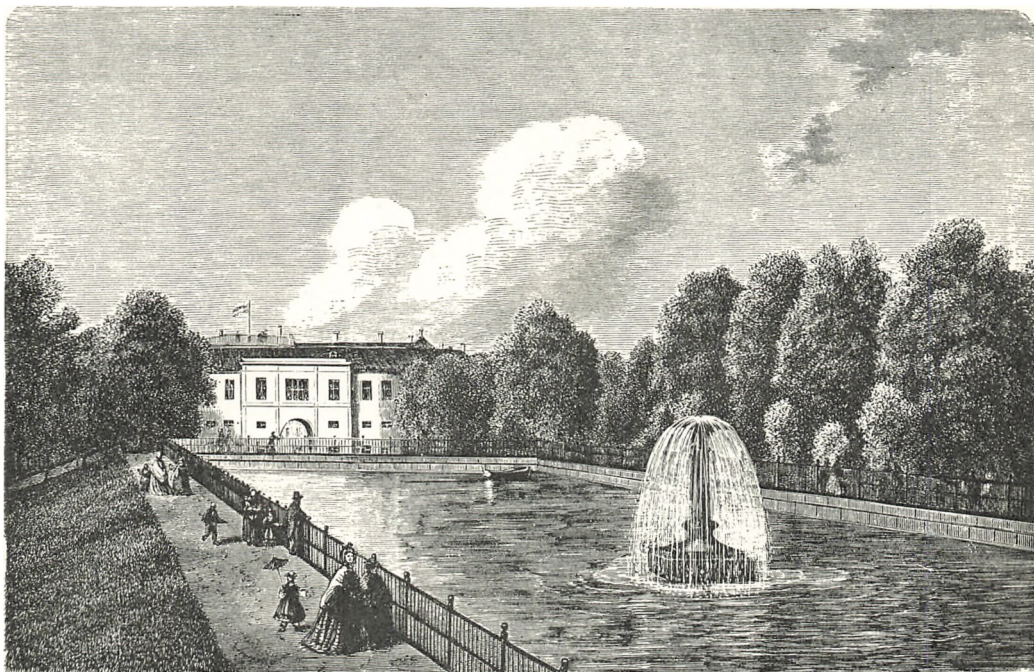
vækkende Naturscenerier, Løvhytter og Grotter. I Eneboerens Hytte var anbragt en i Træ udskaaen Eremit med Timeglas og Vandbæger ved sit Leje af Straa, og som ved Hjælp af en Mekanisme rejste sig over Ende, hver Gang nogen traadte over Tærskelen. I Kildegrotten kunde nøjsomme Besøgende slukke deres Tørst, og ved det norske Hus hensættes i primitiv Fjeldstemning. Paa Bakken nærvæd Eremithytten opførtes et kinesisk Lysthus, i hvilket var anbragt et stort Spejl, som »tilbagekastede hele Egnens Skønheder«. Senest rejste man i den sydvestlige Del af Haven et Tempel med korinthiske Søjler, hentede fra Vestibulen i det tidligere Moltke'ske Palæ paa Amalienborg.

I 1787 var Anlægget nærmest færdig, da Oehlenschlägers Fader paa sin kvikke Maade tolker dets Pris: »Slotsforvalteren stræber med Søndermarken og Dyrehaugen; det chinesiske Lysthus er fertig og finder saavel som Eremitens

Bolig alle Fornuftiges Bifald. Grotten har taget os alle Kampestene, som vi kunde finde og skrabe sammen, og overalt er den en ret Slughals i alle Maader.

Søndermarken var oprindelig bestemt til at være offentlig tilgængelig, men kort efter dens Omskabning blev den paa Grund af forefaldne Uordener og Ødelæggelser lukket for Publikum. Kun undtagelsesvis og efter Ansøgning fik enkelte Udkaarne som Oehlenschläger og A. S. Ørsted overladt en Nøgle til Søndermarken. — Som Oehlenschläger i sin Alders Høst fik opfyldt Ønsket om

Reservoiret i Søndermarken. Træsnit efter Tegning af G. Emil Libert.

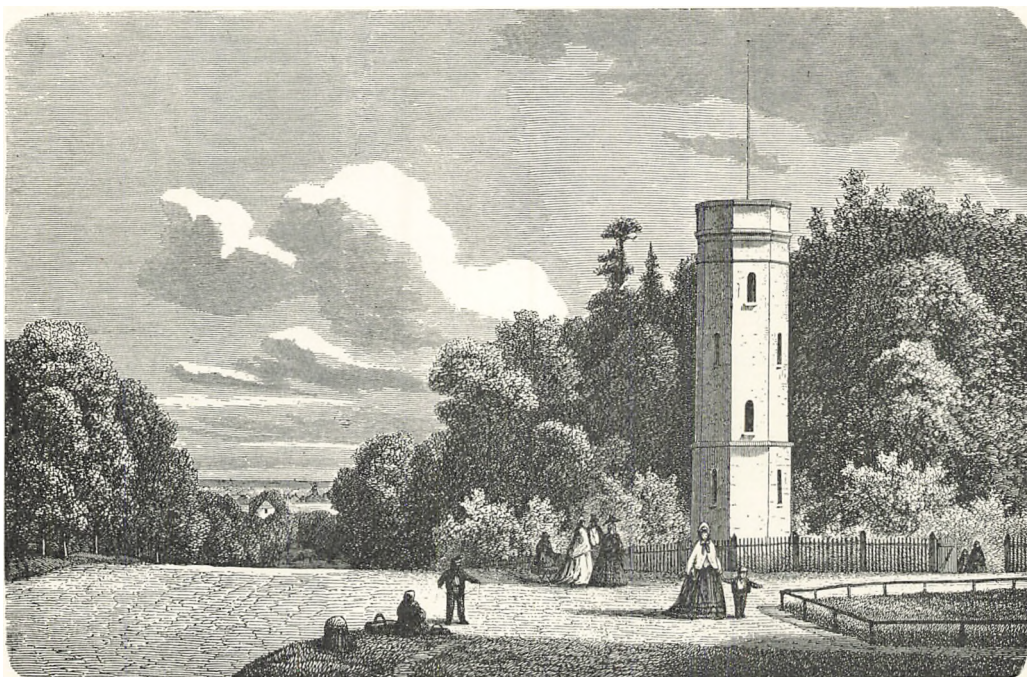
at vende tilbage til »de fordums elskte Steder«, Frederiksberg Slot og dets Have, forundtes det ham saaledes ogsaa at genoplive Minderne fra hans Drengear i Søndermarken, »min Barndoms bedste Gave«, som han betegner den, at vandre med dvælende Skridt begge Steder, der for ham havde rummet en Verden af Glæde:

Aldrig en Skov jeg saa yndig har funden,
Kær for mit Hjerte som Søndermarkslunden.

Han drømmer sig tilbage til den lystige Fest, Skydeselskabet i Søndermarken afholdt, fra først af bestaaende af Køkkenmesterens Medhjælpere, Aide Kokkene, spotvis kaldet Ædekokkene, der skød med en Flitsbue efter en paa Plankeværket ophængt Fugl. Saa var Selskabet bleven udvidet til Hofofficierterne, Hofskriveren, Fourererne, Sølvpoppen, Kammertjener og Kammerlakajer, hans Fader

Slotsforvalterfuldmægtigen ikke at forglemme. Med denne i Spidsen som Fuglekonge med grønt Baand over Kjolen drager Processionen forbi under klingende Spil. Var Faderen Konge, maatte hans Børn, Adam og Sophie, i deres fineste Stads, være Prins og Prinsesse i hans Kongerige —

Af en Indberetning fra 1836 fremgaar det, at Søndermarken paa den Tid ikke længer bar Præg af en kultiveret Skov og havde en Gennemhugning behov.

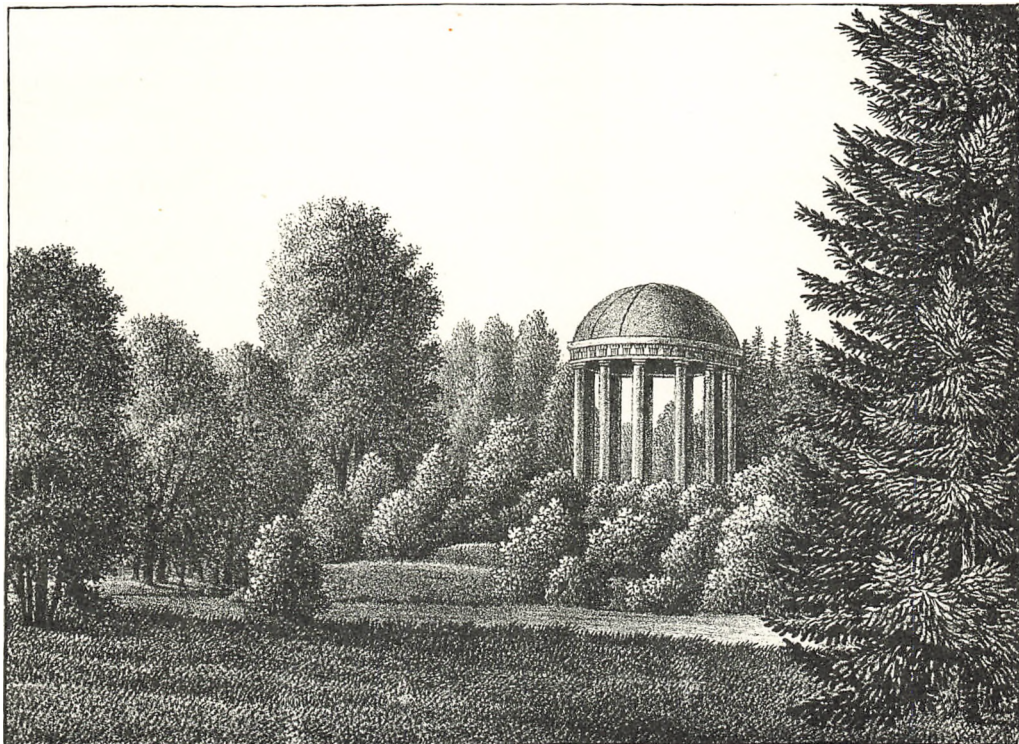
Vandværkets Taarn i Søndermarken. Tegning af G. Emil Libert.

Partiet omkring Grotten henlaa som et Vildnis, og selve Grotten var ødelagt. Det paalagdes den førnævnte Slotsgartner R. Rothe at drage Omsorg for Søndermarkens forsvarlige Behandling, og i 1842 udplantedes et betydeligt Antal amerikanske Ege, hvoraf en Række endnu er bevaret paa Plænen næved Pilealleen. I 1851 gentages Klagerne over Søndermarkens Vanrøgt. Den henlaa forvildet, optoges delvis af Kornmarker, og paa Græspladserne græssede Opsynsmændens Køer og Faar. Rothe og senere Haveinspektør H. Flindt har Æren af at have gengivet Søndermarken Karakter af Skovpark.

Efter Enkedronning Maries Død i 1852 blev Søndermarken offentlig tilgængelig. Af senere Forandringer i Parkens Helhedsbillede skal kun enkelte væsentlige anføres. I Aarene 1858—59 opførtes i Søndermarken et stort aabent Højdereservoir for Københavns Vandværk med et Springvand i Midten og østlig for samme et Vandtaarn. Bassinet blev 1890—91 overdækket og ovenpaa

dette anbragt et Springvand. Endelig rejstes der i 1925 nærvæd Halls Statue, til Minde om udvandrede Danske, en Høj med en jorddækket Kuppel og smykket med Relieffer af A. G. Bundgaard.

De smaa Thehaver i Pilealleen med deres gammeldags hyggelige Tilsnit, Pusterørene, som de populært kaldes paa Grund af deres smalle, langstrakte Façader, har lige fra Frederik VI's Dage været og er endnu stadigt yndede

Templet i Søndermarken. Stik af S. H. Petersen.

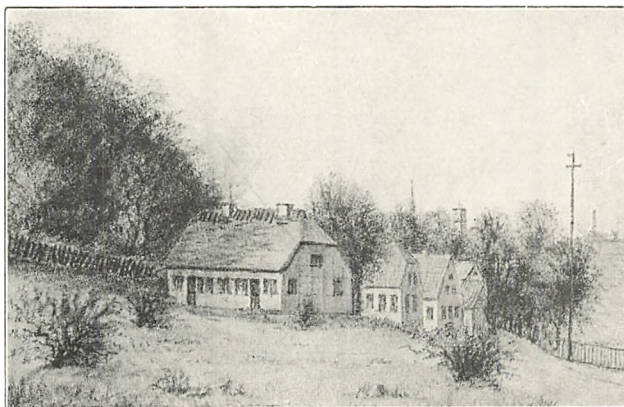
Forfriskningssteder. Deres Oprindelse skyldes kongelige Bevillinger, givne de herboende Slotsbetjente, til at beværte Publikum med Kaffe og The samt at levere Vand paa Maskine. De meget gamle Themaskiner findes endnu i Beværtningshaverne og er stadigt i Brug. Fra først af var det strengt forbudt at uskænke Spiritus i disse Smaahaver, men medbragt Spiritus maatte Publikum gerne nyde. Senere udstraktes Bevillingen til at servere bajersk Øl.

I stille Sommeraftener rører der sig i Haverne i Pilealleen et smaaaborgerligt Folkeliv, Foreninger og Selskaber, Familier og Kærestepar sætter hverandre Stævne her. Kobberkaffemaskinen staar paa Kog, der serveres hjemmelavet Rullepølse paa Fedt, og for de kære Børn er der Vipper. At det gammeldags beskedne Præg er bevaret, skyldes ikke mindst den Omstændighed, at Tilladelsen til Beværtningshold er nedarvet i de samme Familier i flere Slægtled.

I Literaturen har Thehaverne fundet en Plads i Hostrups »Familietvist«, hvor Handlingen er henlagt hertil. Ligeledes i en Novelle af Sophus Bauditz, Nr. 16, optaget i »En Aften i Skovridergaarden og andre Fortællinger« (1912), hvori Haven, Interiøret og Gæsterne skildres. Stoffet i Handlingen er hentet fra en Tradition fra 1807, hvori den engelske Besætning af Bakkehuset og en nedgravet Skat er Hovedmotiverne.

Paa Hjørnet af Pilealleen overfor Ny Bakkehus laa det maleriske, men efterhaanden forfaldne »Snapophuset«, der længe var beboet af en Plantør David Laybourn, der døde 1804 i en Alder af 80 Aar. I Bakkehussproget. var det at flytte til Snapophuset ensbetydende med at komme paa Fattiggaarden. I 1840 boede her otte Familier, udelukkende Daglejere. Huset blev nedbrudt i Tredserne af forrige Aarhundrede og paa dets Grund rejstes i 1890 V. Bissens Broncestatue af Minister C. Hall, vendt mod den saakaldte »Snapoplaage«.

Søndermarken og Frederiksberg har bevaret deres hundredaarige Præg som Folkeparker.

Snapophuset i Søndermarken. Efter Tegning af I. T. Johansen.

BAKKEHUSET

AF

LOUIS BOBÉ

BAKKEHUSET var fra først af et Mark- eller Vangehus, hvis Historie gaar tilbage til 1622, da Roskilde Landevej fra Solbjerg blev lagt over Valby, saa at den paa Valby Mark løb sammen med Køgevejen og fortsattes til Vesterport. Huset, der kun var 4 Fag langt og forsynet med Tegltag, laa oprindeligt paa Valby Bakke ud for det Sted, hvor Køgevejen bøjede af mod Syd, men var i 1646 flyttet til dets nuværende Plads under Toppen af Valby Bakke. Som dets tidligste Beboere nævnes Bertel Nielsen (1655) og Anders Andersen Lollik (1680), hvilken sidste i 1692 bortfæstede det til Anders Nielsen, der her i 1706 havde et »Gæstehus« paa Kongens Grund og tillige herbergerede en Del Hofbetjente, naar Kongen (fra 1704) residerede paa sit nyopførte Slot Frederiksberg. I 1713, da Anders Nielsen købte Gæstgivergaarden »Den gule Hest« og flyttede til Vesterbro, forlod han Bakkehuset, der 1718 afhændedes til Morten Henrich Bech, som umiddelbart efter solgte det til Overberider Claus Wendorff.

Claus Wendorff fødtes 11. Oktober 1669 og har antagelig taget Navn efter Landsbyen Wendorf i Holsten (Hagen Sogn) eller det Schackske Gods Wendorf i Meklenborg (Grevesmühlen Amt). I 1694 fik han Ansættelse som Ride-skolar ved Frederiksborg Stutteri, hvor Kongens Paradeheste tillagdes. Aaret efter blev han »retslig tilholdt og tvunget til at tage en Kone«. Han forfremmedes i 1699 til Berider og var derefter Ridelærer ved det ridderlige Akademi i København indtil dets Ophør i 1709. Under Felittoget i Pommern var han i Kongens Følge og havde Tilsynet med hans Ride- og Køreheste. Ved Tilbagetoget efter Slaget ved Gadebusch, 20. December, hvor Kongen som en af de sidste forlod Valpladsen og nær var bleven taget til Fange, udviste Wendorff stor Snarraadighed. I Nattens Mørke lykkedes det ham over al Forventning at bjerge alt, hvad Kongen havde maattet efterlade, deriblandt Krigskassen, Heste og Vogne, og føre det over den holstenske Grænse sammen med hvad han kunde opsamle under Vejs af Hærens Efterladenskaber fra Tilbagetoget. Efter 2—3 Dages »møjsommelige og kostbare Vandring« ankom han til Oldesloe, hvor Kongen havde opslaaet sit Kvarter. I 1722 udnævntes Wendorff til Overberider, i hvilken Stilling han fulgte nærmest efter den kongelige Staldmester.

Om den borgerlige Anseelse, Wendorff nød, vidner bl. a., at han i 1719 var Medlem af Kommissionen til Gadernes Renligholdelse.

Da Wendorff overtog Bakkehuset, stod der her, efter hans eget Udsagn, kun »en slet uanselig Hytte, lidet bedre end et snart forfaldent Landsbygade-Hus«. Nogen Tid efter lod han opsætte en Bygning »af nogenlunde Skikkelighed«. Da Kongen, som var Wendorff meget bevaagen, fandt Stedets Beliggenhed gunstig for Indretning af en Staldbygning til Ophold for Gardervagten, naar de kongelige og fyrstelige Herskaber residerede paa Frederiksberg Slot, opførte Wendorff en Stald til 34 Heste og byggede op til Vaaningshuset et Opholdsrum for den vagt-havende Officer og Underofficererne.

Kort efter Overtagelsen af Bakkehuset fik Wendorff Bevilling paa at holde Kro her og 1722 Privilegium paa at lade brygge og brænde saa meget Øl og Brændevin, som kunde konsumeres her, fortrinsvis af Garderholdet paa Stedet.

Ti Aar senere gjorde Wendorff overfor Kong Christian VI gældende, at disse Begunstigelser kun havde bragt ham liden Fordel. Af Rejsende til og fra København kørte de fleste forbi paa Grund af Hovedstadens umiddelbare Nærhed. Stedet besøgte kun i de 3—4 Sommermaaneder, og om Vinteren var der kun ringe Søgning. Gæsterne, endog Bønderkarle, vragede det tynde Øl, han bryggede, og den mindre gode Brændevin, han paa Grund af manglende Tilliggende af Agerdyrkning tilberedte, og som stod ham i 26—28 Skill. Potten, medens man i København kunde fremstille den for det halve.

I Aaret 1729 havde Wendorff faaet Forpagtningsbrev paa »et lidet Buskads eller den saakaldte Remise til Græsning af en Ko, som kunde give hans svagelige Kone Mælk«, mod en aarlig Afgift af 10 Læs Hø. Remisen betegnes da som en Græsgang mellem Hollændermarken og Vester Stenbro, »hvor Stadens Folk tilforn, da Græsset blev staaende, om Sommeren søgte en liden Fornøjelse dér at sidde og spise en Mundfuld Mad«. I 1736 blev Remisen tilplantet som en 15 Alen bred Skovbræmme, »hvor Vildtet, naar det kom for nær mod Udkanten, kunde finde Ro«, hvorefter den har faaet Navn, under hvilket den ogsaa forekommer i Oehlschlägers Dagbøger fra hans Skoletid. Ved Aarhundredskiftet plantedes her den nuværende Allé, der opkaldtes efter Rahbek og endnu viser enkelte Træer fra hans Tid.

Wendorff døde den 11. Januar 1749 og jordedes paa St. Petri Urtegaard, hvor en stor flad Sten med Indskrift endnu minder om ham og hans Hustru, der overlevede ham indtil 1756.

Samme Aar, Wendorff døde, fik hans Enke Bevilling paa at bruge og benytte »den saakaldte Remise« paa Livstid, medens det ham givne Kroprivilegium blev inddraget. Hun afhændede straks efter Bakkehuset til Kaptajn i Livgarden *Carl Ulrik von Bülow*, senere Generalmajor og Kommandant paa Bornholm.

I 1752 klagede han til Kongen over, at han ikke saa sig i Stand til at vedligeholde et Staldrum, der i Wendorffs Tid var overladt Livgarden, naar den laa her under kongelig Kommando. Da Brygning og Brænding hovedsagelig var

beregnet paa Gardisterne, og Kongen ikke holdt Hof paa Frederiksberg, gav Huset ingen Indtægt, hvorfor han ansøgte om og fik Fornylse af Kroprivilegiet mod Forpligtelse til at lade Drikkevarer komme fra København og erlægge en aarlig Afgift af 4 pCt. af Indtægten. I Bülow's Tid fandtes paa hans Ejendom et Vaaningshus af Mur- og Egebindingsværk, 30 Fag langt, en Vinkelbygning til Opstalding af 70 Heste, en Bygning med Gæstestue, Vagtstue, Officers-, Mellem- og Bagstue samt Brygge- og Brændevinsrum og en Keglebane. I 1753 averterede Bülow Bakkehuset til Leje, enten den nederste Etage med 4 Værelser eller den

Bakkehuset 1925. Efter Akvarel af Viggo Dahl.

øverste med 5 Værelser, begge Lejligheder med Køkken og Spisekammer, og begge med Udsigt til Staden, den halve Have og Fiskeparker.

Bülow tilskødde i 1756 Bakkehuset til Statsminister, Greve *Johan Ludvig Holstein-Ledreborg*, der med sin Forkærlighed for Landlivet og Havedyrkningen havde til Hensigt at anlægge en Lystgaard paa Stedets Jorder. Ligesom Kong Frederik V havde skænket den saakaldte Fasangaard til Johan Hartvig Ernst Bernstorff, der her byggede sig et Lystslot, overdrog han som Gave til Holstein »flere Jordstykker blandt hvilke Grunden til det saakaldte Bakkehus, hvis Bygninger Greven har tilhandlet sig og agter samme i Tiden at lade afbryde og lægge Grunden til den øvrige Ejendom«. Heraf fremgaar, at det gamle Valby Bakkehus ikke har ejet den Grund, paa hvilket det var bygget. Det Holstein skænkede Vænge (henved ni Tdr. Land) havde Form af en Trekant, hvis ene Side, den sydlige, fulgte den nuværende Rahbeks Allé (Remisen), den anden (den vestlige) begrænsedes af Pilealleen, medens den tredje, der nu dannes af Vesterbrogade, paa den Tid har strakt sig længere mod Nord, sikkert til Grænsen af den senere opførte Slotskros Grund.

I 1760, saavel i Maj som i December, boede Geheimeraad Hjelmstjerne paa Bakkehuset, der allerede da maa have været nogenlunde herskabeligt indrettet, idet Luxdorff var til Middag herude sammen med Greve og Grevinde Holck.

Grev Holstein satte ret betydelige Byggearbejder og Haveanlæg i Gang, som sikkert har været ledet af Bygmester J. C. Conradi, der ved hans Død i 1763 overtog »saavel det nye som det lille, gamle Bakkehus«, hvilket sidste da beskrives som en gammel Bygning »til Gaden«, af Bindingsværk, Egetømmer, 15 Fag Mur, en Etage med to Kvister ud til Vejen, hver 3 Fag, i Etagen 4 Stuer og et Køkken med Skorsten, i Kvisten to Sale, hvoraf den ene var beklædt med Panel og gammelt Voksdug, medens den anden havde bare, kalkede Vægge. Ud mod Haven, i hvilken Grev Holstein havde anlagt et Orangerihus med Lavrbærtræer i Ballier og Potter, laa et Sidehus, 15 Fag Mur, Bindingsværk, to Etager høj. Tillige omtales den ny opbyggede Gaard, 16 Fag Mur med Staldrum.

Holstein lod plante en Lindeallé ud fra Hovedindgangen, det af Rahbek besungne »Ly af løvrig Linderad«. I 1777 falbydes paa Gl. Bakkehus 100 Stykker hollandske, rankstammede Lindetræer, »fem Alen høje, ungefær en Mands Arm eller Laar tykke«, hvor de i en Allé, staaende i fuld Vækst, kan blive Liebhaveere forevist. Af Alleen, der førte ned til Bakkehusets Grænseskel i Rahbeks Tid, midt Vejs i den efter ham opkaldte Allé, var for en Menneskealder siden de to første ud for Hovedindgangen bevarede, men nu er kun den ene med sin 180-aarige mægtige Krone tilbage.

Conradi havde ved Købet af Bakkehuset samlet et ret stort Areal paa sin Haand, over 12 Tønder Land. Han optog kort efter et Laan paa 7,000 Rdlr. af Geheimeraad Hielmstjerne mod at give denne første Prioritets Sikkerhed i »*de ny Bygninger der ville blive færdige til Juni Termin 1764*«. Uden Tvivl er der her Talen om Opførelsen af det Vaaningshus med Tilbygninger, der kom til at ligge øverst paa Bakken og fik Navn af *Ny Bakkehus*. Hele Husets herskabelige Indretning i Modsætning til det mere jævnt borgerlige Gl. Bakkehus tyder paa, at Grev Holstein før sin Død, der gjorde brat Ende paa hans Byggeplaner, har udset dette Hus til Beboelse.

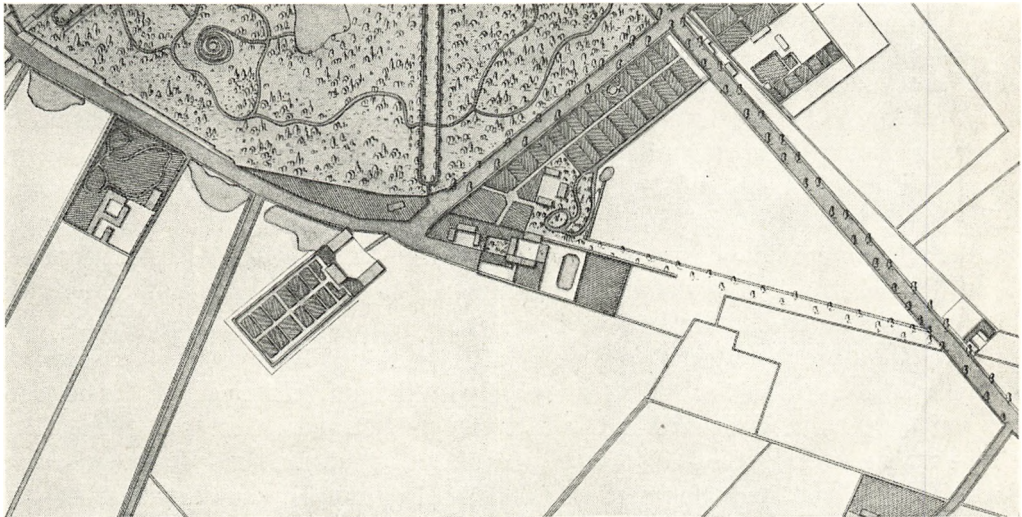
To Aartier før Rahbek og hans Hustru fæstede Bo paa det gamle Bakkehus, var dets Søstersted Midtpunktet for Hovedstadens Selskabelighed, da Livlægen *Johan Just von Berger* havde erhvervet det efter Conradi. Om det ny Bakkehus har C. H. Pram skrevet Linjerne:

»Hvert Slags herlig Talent, paaskønnet, omfavnet med Blidhed,
Tyed' til Bergers Hjem, som til beslægtede Vens«.

Huset stod altid aabent om Aftenen for tilfældige Gæster. Her samledes Lærde og Kunstnere med Arveprins Frederik og hans Gemalinde, fremmede Gesandter, de litterært interesserede tyske Familier som Bernstorff, Reventlow og Schimmelmann og Præsten B. Münter. Berger var en passioneret Musik-

dyrker, og hans Datter, gift med Theaterchefen H. W. v. Warnstedt, havde arvet hans Talent og drog mange Gæster til Huse ved sit ypperlige Klaverspil. J. J. v. Berger døde 1791, efterladende sig et rigt Eftermæle som en af Landets, ja vel en af Tidens ypperste Læger, som en utrættelig Filantrop og en sjælden harmonisk Personlighed. I 1794 købtes Stedet af Statsminister *Chr. Brandt*, Grev Enevold Brandts Broder. Endnu saa sent som i 1880 henlaa det ny Bakkehus med sine hyggelige, gulkalkede Længer, sine Linde- og Kastanieskygger som en landlig Idyl. Af Husets stilfulde røde Sal har V. Hammershøj malet et Billede,

Gl.- og Ny Bakkehus (i Midten) og Omgivelser 1780.

der nu findes i Hirschsprungs Malerisamling. Paa Stedets Grund har Byggespekulanter til højre for Nedgangen i Rahbeks Allé ladet opmure et anmassende knejsende Hus, der tog Luft og Lys fra Lavningen nedenfor, og til venstre en Lejekaserne, der i strafbar Hæslighed søger sin Lige.

Johan Christian Conradi var født 1709 i Sachsen-Gotha og havde fra 1730 været etableret som Murmester i København, men svang sig efterhaanden op til Entreprenør i større Stil og blev 1762 kgl. Bygningsinspektør med det Hverv at føre Tilsyn med de Bygninger, Godsejerne opførte. Han byggede 1754 Opfostringshuset paa Christianshavn (det senere Søkvæsthus), 1756 Ejendommen paa Hjørnet af Amaliegade og Frederiksgade, Rahbeks Barndomshjem, samt det nu nedbrudte »Almindeligt Hospital« i Amaliegade. Conradi blev en velstaaende Mand, hvortil bidrog, at han i 1763 fik Bevilling paa Krohold i Bakkehuset og Indtægten af de fornemme Lejere, som han ved idelige Avertissementer drog til Huse om Sommeren, og hvis Navne han skilte med i Aviserne. Desuden indlogerede han i Struenseetiden Damer og Kavalere fra Hoffet, saaledes i 1769 i det nye Bakkehus Geheimeraad Gabel, Staldmester, Baron Bülow og Kammer-

herre Lerche. I 1766—67 laa Geheimeraad F. C. Rosenkrantz paa Landet i Bakkehuset.

Conradi var hjem søgt af tunge huslige Sorger. Hans Hustru, Charlotte Amalie Skow, døde i 1762 af et Saar, hun havde tilføjet sig »i stor Melankoli«. Sønnen, til hvem han for 5,000 Rdlr. havde købt Regimentskvartermester-Chargen, havde arvet Moderens Tungvindighed og endte sit Liv i St. Hans Hospital. Yderligere var Conradi i sine sidste Aar tynget af økonomiske Bekymringer. Da Anlægget af Roskilde Landevej 1776 bortledte Færdselen forbi Bakkehuset, mistede dette sin Søgning og fik yderligere en Konkurrent i Mestersnedker Chr. Jac. Preisler, der samme Aar ved Vejen til Slottet »paa den Side Kirken ligger«, havde opført en Gaard »til Bekvemmelighed for dem, der maatte opholde sig ved Slottet eller som behøvede Sommerværelser«.

»Det skønne Privilegium af Krohold var nu til ingen Nytte«, skriver Conradi, »eftersom Landevejen var anlagt langt derfra og paa den anden Side af denne gennem Frederiksberg Marken, lige gennem hans Jorder, som derved var adskilte paa hver Side af Vejen og følgelig af ringe eller liden Værdi, da Indhegning og Indgrøftning vilde koste mere end Jorderne var værd«. Ved Auktionen i Conrads Fallitbo i 1777 deltes Ejendommen i to Dele. Gamle Bakkehus med Lindeallé, Have og de gamle og ny Bygninger ved Landevejen samt en ubebygget Trekant Jord — og Ny Bakkehus ved Hjørnet af Pilealleen. Gl. Bakkehus købtes af C. H. Ordning for 2,750 Rdlr. og Ny Bakkehus af Livlægen J. J. von Berger for 2,550 Rdlr. Conradi klagede bittert over det ved Salget lidte Pengetab, eftersom »de tvende Gaarde, han havde opbygget af ny, med Bakkehuset og dets Jorder havde kostet ham 13—14,000 Rdlr. og mindst skulde være 8—9,000 Rdlr. værd. Han døde i 1779 som en fattig Mand i Huset hos sin Svigersøn, Hoftømmermester og Brandkaptajn A. Pfütznér.

Carl Henrik Ordning var med sit ravjyske Mæle og sin djærve Spas en i vide Kredse populær Mand, der lejede Bakkehuset ud til Sommergæster og jævnlig averterede i Adresseavisen med sine Værelser. Hans første Lejer var den fra Kong Christian VII's Hofhistorie bekendte Kammerjunkker, senere Kammerherre og Generalmajor von Schrödersee, frygtet for sin skarpe Tunge, og som saadan skildret af Carl Bernhard i hans Roman »Gamle Minder« under Navn af von Seifensee.

I Auktionsbetingelserne for Gl. Bakkehus hedder det med Henblik paa Kroprivilegiets Inddragelse ved Nedlægningen af Køge Landevej, at Køberen efter Ansøgning kunde erholde den Conradi i 1766 forundte Krobevilling, hvis han flyttede sin Næring til den ny Vej — Roskilde Landevej. Ordning benyttede sig af denne Begunstigelse og opførte i Aarene 1780—82 Slotskroen.

Ved Ordning's Overtagelse af Gl. Bakkehus bestod dette af følgende Bygninger. Hovedbygningen, som vendte ud til Vejen, var 14 Fag lang, indrettet til en Gæstestue, ved samme to Kamre og et større og et mindre Køkken, foroven tre Kviste med ligesaa mange Værelser. Op til samme Bygning en anden, 9 Fag,

indrettet til Gennemkørselsport og to Stalde til 8 Heste, et halvtags Hus indrettet til Kostald, et Huggehus og mod Nord den anden Port med Stald til 16 Heste, en Lo og en Lade. Medens den saakaldte Hovedbygning er bleven ombygget og de til Brygning og Krohold anvendte Tilbygninger forsvundne, staar endnu tilbage den Rahbekske Fløj, sikkert i det væsentlige, som Conradi har bygget den, hvad Tagkonstruktionen bekræfter. Den beskrives som en grundmuret Bygning, vendende mod Øst, i to Stokværk, 13 Fag lang og 5 Fag dyb med to Opgange til det øverste Stokværk. Forneden 5 Værelser og Køkken med aaben Skorsten og 2 Komfurer. I øvre Etage en lang Gang (uforandret bevaret), hvorved 5 Værelser, overalt betrukne og malede med sirlig Maling og Fodpanel, de underste Værelser med gipsede Lofter. Fra denne Stue ud til Haven to Glasdøre. Overalt Bræddegulve, hollandske Døre og Laase samt engelske Vinduesrammer. I Bygningen fandtes 4 Vindovne.

I 1784 afhændede Ording Bakkehuset til Fuldmægtig *Lars Larsen* (gift med hans Søster Mette Cathrine), der atter i 1788 solgte det til sin »kære Broder« Værtshusholder *Johannes Orm*. Denne Mand, som oftere nævnes i Rahbeks Erindringer, var ingen almindelig Krovært, at dømme efter det lidet, man kender til hans Livshistorie. Han var 1773 blevet Student, atten Aar gammel, og Rahbek betegner ham som sin gamle Universitetskammeret og senere tjenstvillige Vært. Orm lagde snart Studierne paa Hylden, skaffede sig Beværternæring og forpagtede Slotskroen. I 1785 holdt han Bryllup med den »ejegode« Birgitte Helene Paus, Datter af en Sorenskriver i Norge. Rahbek fremhæver, at Orm ikke tog det saa nøje med Restancer og Pengelaan, og et yderligere Bevis paa hans Bravhed fremgaar af Folketællingslisten fra 1787, der nævner en fast Logerende, »Conrad Petersen, Student, femogfirsindstyve Aar, aldrig gift, lever af Hr. Orms Godhed«.

Blandt de tidligste, Aar efter Aar tilbagevendende Lejere i det gamle Bakkehus var Digteren *Christen Pram*. Det er ham, om hvem det fortælles, at en Besøgende traf ham liggende udstrakt i sin Stue paa Ryggen, da han endelig engang vilde have det højt til Loftet. Venskabet med Pram førte *Knud Lyne Rahbek* i Foraaret 1780 til Bakkehuset, hvor han fandt det »rus verum«, som hans Hjerte saa idelig sukkede efter, men mindst drømte han den Gang om, hvad dette Hus skulde blive for ham, og det var først fra 1787, at han baade Sommer og Vinter boede herude. Foruden Rahbek og Pram logerede paa Bakkehuset om Sommeren den lystige og letsindige Kammerjunker *Herman Schubart*, Broder til Grevinderne Charlotte Schimmelmann og Sybille Reventlow, mest kendt som Thorvaldsens Ven. Ofte maatte Pram og Rahbek dele Seng med ham, naar han blev nødt til at overlade sit Værelse til gode Venner, der havde været i Besøg paa Ny Bakkehus og som »formedelst utidig Portlukning eller Regnvejr« ikke kunde naa tilbage til Byen.

Det var i Rahbeks muntre, idealistisk sværmeriske Ungkarledage i de store Frihedsaar, da han spiste, drak, læste og skrev ved samme Bord, da Lysene

brændte til Morgenstunden i et lystigt Vennelag ved en Bolle Punch eller et Par Flasker Vin. Ukendt med Økonomi og blottet for praktisk Sans vadede han ud og ind til Bakkehuset i Regn, Sne og Ælte med elegant udseende, tyndsaalede og tyndslidte Dansesko og sorte Silkestrømper. Ofte maatte han skylde Orm for Huslejen, men dette bragte dog ikke noget Skaar i det gode Forhold mellem Vært og Logerende, begges Sager drøftedes som »fælles Bakkehusanliggender«. Det var Venskabets, Verdensbroderskabets Tid, da danske og norske Røster blandedes, da *Jens Zellitz*, Vaarhymnens frejdige Digter, *Jonas Rein*, »den sande Sorgs ulignelige Sanger og *Lyder Sagen*, den sidste Udløber fra den norske Kreds, var Rahbeks Bordfæller i Huset, »hvor Glæden og de milde Muser bo«, Venner, der blev ham tro trods det skillende Hav og de skiftende Tider.

Afstanden fra Byen og de utrolig slette Veje medførte, at Bakkehuset den meste Tid af Aaret havde Præg af en Eremitbolig. Lige til Byens Porte strakte sig dybe Grøfter. Udenfor Fæstningsværkernes snævre og krogede Passage gjorde de mange ind- og udkørende Bøndervogne til Tider Vandringen ad de opkørte Veje højst besværlig. Ved Overskæringen mellem Frederiksberg Allé og Vesterbrogade kunde Moradset være saa dybt, at Kvinder maatte vente her som ved et Færgested, indtil en barmhertig Mand hjalp dem over. Vesterbro var i Tørke et dybt Støvlag, men ved Højvande kunde Marker og Haver paa dens søndre Side overskylles af Kallebodstrands Bølger. Fra Oehlschlägers Fødehus overfor den saakaldte Jernport ved Indkørselen til Frederiksberg Allé og ud til Rahbeks Allé, der med sit bundløse Ælte betegnes som det værste Stykke af Vejen, var der aaben Mark til begge Sider.

I hine Aar fandt *Jens Baggesen* Vejen ud til Bakkehuset, anbefalet Rahbek af Pram som en underlig, entusiastisk melankolisk én. Frihedsmændene *P. A. Heiberg* og *Collett* blev Stedets flittige Gæster og Venner, og i 1797 tog Rahbek det unge Brushoved *Malte Conrad Brun* under sin beskyttende Vinge inden hans Flugt til Hveen.

Bakkehusets egentlige Æra i dansk Aandslivs Historie regnes dog først fra August 1798, da Rahbek efter at være bleven viet i Frederiksberg Kirke til den 23aarige *Karen Margrethe Heger* førte sin Brud hjem til de festlig smykkede Stuer, den Dag han skulde fejre sammen med hende de tredive Gange.

Da de Nygifte sammen med de to Forlovere, Brudens Fader og Brudgommens Ven og Medredaktør, Peter Collett, sad om det lille Festbord, istemte uformodet et Kor af Mandsstemmer under Vinduerne Bryllupssangen af Thaarups »Peters Bryllup« til Schultz' yndefulde Melodi. Da Sangen var forstummet, aabnede Rahbek Vinduet for at bede Sangerne komme op og modtage Brudeparrets Tak, men da var alle som blæste bort fra Haven, og inden han kunde naa ned for at indhente dem, hørte han en Vogn rulle hastigt bort ned ad Alleen. Det var Frederik Høegh Guldberg, der havde givet Møde sammen med nogle Seminarister fra Blaagaard, hvor Rahbek den Gang var Lærer. Stemningen ved Bordet havde ikke været særlig løftet. Der manglede de festlige Skaaler, som Rahbek

elskede, idet begge Forlovere kun drak Vand, men da han fulgte dem til Vogns, traf han Huslæreren hos Orm, den unge Theolog Peter Daue, der ønskede ham til Lykke og blev bedt op. Medens hans Hustru og Pigen bragte Huset i Orden, fik Rahbek dog paa sin Bryllupsdag sin og Fru Kammas Skaal »ordentlig drukket«. Et Par Dage efter tiltraadte han sin Stilling som Lærer ved Christianis Opdragelsesanstalt paa Vesterbro.

Den første Vinter i Rahbeks Ægteskab var usædvanlig streng, og de nødtes derfor til at holde Hus i hans lille Arbejdsværelse, det eneste, de kunde faa opvarmet. Fru Rahbek sagde spøgende om det brøstfældige Hus, at hun her kunde fortsætte de astronomiske Iagttagelser, hendes Fader havde lært hende, i det hun fra sin Sofa gennem Revnerne i Taget ad to korresponderende Aabninger i Loftet kunde se »Aftenstjernen tindre i al sin Glans over Naboens Hus«.

Meget taler for, at Rahbek i de første fire Aar af sit Ægteskab har beboet »det gamle Valby Bakkehus«, det samme, der fra 1719 havde Kroholdsbevilling og laa op til Landevejen, som det bl. a. ses paa Zweidorffs Maleri fra 1837, et lille lavt Hus med to Kviste og det samme, der fra 1780 ophørte med at være Kro og først nedreves ved 1860. Naboens Hus maa jo være Bergers Bakkehus lige overfor. Her har ogsaa Kammas første Havejord ligget, som deres velvillige Vært overlod dem, thi Rahbek omtaler de her ud til Vejen staaende uhyre Piletræer. Fraregnet disse var dette Jordstykke en Stengaard, hvor der ikke voksede en Blomst eller god Urt, men som hun ryddede, dyrkede og tilplantede. I Aarene 1798—1802 bragte hun det saa vidt, at Rahbek, da han blev Ejer af Bakkehuset, kun nødtigt ombyttede den med den større Have, »der siden trivedes og forskønnedes under hendes Tryllehænder til et lidet Paradis, som i Anlæggets Smag og Blomsterpragt lod hin første, simple Urtegaard langt bag sig«.

Ægteparrets tidligste og begge lige kære daglige Omgangsfælle var Kammas Rahbeks Broder *Carl Heger*, som i det første Aarti af deres Liv paa Bakkehuset boede under Tag med dem. Gennem et halvt Aarhundrede stod Carl Heger sin Samtids bedste Mand nær som en stilfærdig, opofrende og deltagende Ven. Original af Væsen og slægtsmærket led han af indbildt Syge og dyrkede som et Evangelium Hufelands dengang meget yndede Bog om Kunsten at forlænge Livet. I 1809 flyttede han fra Bakkehuset til Amalienborg, hvor han fik Embedsbolig som Haandbibliotekar hos Prins Christian Frederik, en Gerning, der tiltalte hans kundskabssøgende, grublende Natur. Hans dybe Beundring for Oehenschläger voldte et alvorligt Brud mellem ham og Rahbek, da denne i 1816 som Theaterdirektør forkastede Frejas Alter, og i hele to Aar satte han ikke sin Fod paa Bakkehuset, indtil Svogrene ved O. H. Mynsters Begravelse rakte hinanden Haanden til Forsoning og det gamle hjertelige Forhold vendte tilbage.

Carl Hegers Broder Stephen havde faaet Faderens Særheder i Arv, der i hans senere Aar endog ytrede sig i forstærket Grad. *Stephen Heger* var en fremragende Skuespiller, der skabte en Række ypperlige Karaktérfigurer i de Oehenschläger-

ske Sørgespil. Han ægtede i 1797 den for sit betagende Ydre — en fuldendt Type paa en nordisk Kvindeskikkelse — og for sit store dramatiske Talent fejrede Skuespillerinde *Ellen Marie (Elene) Smidth*, der bar Hovedrollerne i Datidens Repertoire, saasom Thora i »Hakon Jarl«, Valborg i »Axel og Valborg« og Dyveke i Samsøes »Dyveke«. Stephen Heger forlod Scenen af Lede for sin Kunst og blev, indesluttet og egenkærlig, fremmed for sin Hustru, sine Børn og Svigersønnerne E. C. Werlauff, kgl. Skuespiller V. Holst og Lægen M. A. Agier. Af hans ti Børn førte kun Sønnen, Skovrider Carl Heger, Slægten videre.

I det ny Aarhundredes første Sommer, ved St. Hans Tid, fandt *Adam Oehenschläger* Vej til Bakkehuset, hvor han lærte Kamma Rahbeks Søster *Christiane Heger* at kende, »en meget smuk Pige paa sytten Aar, sund og kraftig, med store blaa Øjne, snehvid Hud, Rosenkinder og askelyst Haar«. Her fandt de lykkelige to et Fristed for deres hjemløse Kærlighed, da hendes strenge Fader koldt havde afvist hans Bejlen til Datterens Haand. Ved de Elskendes første Møde bandt *Christiane Heger* af Kornblomster fra den tilstødende Mark en Krans til sin Udkaarne, der trolig gemte den, saalænge han levede. Ved Bakkehusets Port, til hvilken man naaede ad en smal Bro over en dyb Grøft, satte de hinanden Stævne, og i Smug trykkede hun til Afsked et Kys paa hans Haand, der nødigt slap Klinken. I Bakkehusets Dagligstue læste *Adam Oehenschläger* sine første Digte, der skabte hans Digterry, deriblandt »Guldhornene«, højt for sin Brud, sine tilkommende Svogere og Svigerinde.

Den »sortlokkede Yngling« eller »Adagiospilleren« som »Ung Adam« kaldtes herude, mødtes i sin sprudlende Livslyst med Carl Hegers »den astheniske Hufelands« tørre Lune og Fru Rahbeks spillende Vid. I dette Tidsrum, det lykkeligste og mest poesifyldte i Bakkehusets Historie, opkom »hine velsignede Galenskaber«, Bakkehussprogets »cant words«, hvortil ogsaa Jonas Rein, der paa den Tid var kommen ned fra Norge for at søge Præstekald, under sit Ophold paa Bakkehuset gav Bidrag ved sine norske Vendinger og pudsige Navnefordrejninger.

Adam Oehenschlägers og *Christiane Hegers* unge Lykke spredte den vemodige Stemning, der havde fyldt Bakkehusets Stuer, da *P. A. Heiberg* den 7. Februar, inden han tiltraadte sin Landflygtighed, hvorfra han aldrig skulde vende tilbage, tilbragte en sidste Aftenstund i Rahbeks Hjem, ventende paa Rejsevognen, der skulde afhente ham ved Slotskroen. Ved det sidste bevægede Farvel her beholdt *Heiberg* en af *Kamma Rahbeks* Silkehandsker som Venskabs pant og gemte den siden lige til sin Død.

I den glødende Begejstring, der greb den akademiske Ungdom ved Englændernes Overfald og Kampen paa Rheden 1801, som gav Stødet til en national Rejsning, mødtes *Rahbek* og *Oehenschläger*, der begge lod sig indrullere i Studenterkorpset, den 40aarige Lieutenant og den 22aarige Fanejunker.

Rahbeks længe nærrede Ønske om at blive Ejer af Bakkehuset, »hvis Savn havde fulgt ham alle Vegne«, skulde gaa i Opfyldelse, da han i 1802 ved Hjælp

af en ikke ubetydelig Arv kunde erhverve Ejendommen med en Del af dens Tilliggende.

Gl. Bakkehus var faa Aar før, i 1799, af Orm bleven afhændet til Dispachør *Knud Engelbreth Langberg*, der for en Sum af 7,200 Rdlr. tilskødede Rahbek

Adam Oehlenschläger.

Huset »tilligemed den til Stedet hørende Hauge og det for Enden af samme liggende Vænge samt den Strimmel Jord langs den søndre Side af Alleen, selve denne og den Grund Træerne staar paa«. I Salget forbeholdt Langberg sig den Jord, der laa paa den nordre Side af Alleen, og ved en Grøftevold, hvilket Grundstykke er identisk med den førnævnte Trekant (S. 147). Langberg betingede sig endvidere fri Passage gennem Alleen og Alléporten til Landevejen »til og fra det af ham paa Bakken nu af ny opbyggede Sted«, hvis daværende og fremtidige Ejere

skulde have Ret til at lade Træerne studse, saa at der fra sammes Stueetage kunde have en aldeles fri Oversigt til Stranden og Omegnen.

Det af Langberg i Aaret 1800 opførte, med faa Forandringer endnu bevarede Sted fik Navn af »*Ny Bakkegaard*« som Dattersted af »*Bakkegaarden*«.

Denne Ejendom, hvis Oprindelse gaar langt tilbage i Tiden, formodes at

K. L. Rahbeks Skydeskive fra 1825.

være opført af Etatsraad, Møntdirektør *Hans Schierven Knoph*, der døde 1788, maatte vige Pladsen for Anlægget af Gl. Carlsberg Bryggerier.

Sin Glæde over at kunne sætte Foden paa egen Grund og eje det Sted, til hvilke hans kæreste Ungdomsminder var knyttet, har Rahbek givet Udtryk i et stemningspræget Digt »*Til mit Bakkehus, August 1802*«, der indledes med Linjerne:

Omsider da, omsider mit du er,
 Du gamle Hjem i Fryds og Sorgers Dage!
 Min aarle Vaar, min Sommer henrandt her,
 Hos dig jeg og min Fremtids Høst hendrage.

Fra deres første, ikke synderlig hyggelige Opholdssted flyttede Rahbek og Hustru nu over i Stueetagen i Bakkehusets østlige Fløj, der ialt rummede syv

Værelser, og som de beholdt indtil deres Død. Den øvre Etage og Sidefløjen udlejedes fortrinsvis til Sommerbeboelse.

Bakkehusets, i 1780 trefløjede Bygning med Stalde og Udhuse, dannede et samlet Hele. Til hver Fløj hørte af Hensyn til Løjerne en egen Have; den største laa til den østlige Fløj og rummede en lille Dam, omplantet af Martsvioler og vilde Roser og overskygget af Lindetræer. Uden for Kamma Rahbeks Vinduer laa hendes egen lille Have, Genstand for hendes ømme Omsorg. I Udkanten af den større Have var en stor Høj med Udsigt over Byen. Ved den vestlige Fløj mod Valby Bakke stod fem høje, italienske Popler ligesom paa Vagt. Havens Grænseskel dannedes af Hække af Guldregn og Syrener.

Den Rahbekske Fløj er, som Façadeprospæktet paa Rahbeks Skydeskive viser, uforandret i sit Ydrebillede, nu dog kun med den ene af de to gamle Linde foran Indgangsdøren. Bortset fra mindre Forandringer er ogsaa det Indre bevaret. Dette stadfæstes af J. M. Thieles indgaaende Beskrivelse af Lokalteterne som ogsaa af Digteren C. K. F. Mølbech, der i sin Barndom hyppigt færdedes paa Bakkehuset og endnu saa sent som 1883, da han udgav sin Faders Brevveksling, bevidner, »at den berømte Hjørnestue, der i en Række af Aar var et af Aandslivets

lysende og varmende Arnesteder i Danmark, var ganske uforandret i Form og Rumforhold«. Støttet til sin egen Hukommelse og ved Paavisning af en da endnu levende Veninde af det Rahbekske Ægtepar medgav han sin Bog en af Arkitekturmaleren Hetsch rekonstrueret og møbleret Interiørtegning, der giver en i det væsentlige rigtig Fremstilling af Rummet.

Fra Gaardsiden førte, ligesom nu, to Indgange, den ene henholdsvis til Rahbeks Lejlighed, den anden ad en endnu bevaret Empiretrappe, op til Stueetagen, der fra 1814 var udlejet til Enken efter Geheimeraad Chr. Colbjørnsen. Ad denne Trappe var det, at hun, som H. C. Andersen fortæller i »Mit Livs Eventyr«, førte den unge Digter ned til Fru Rahbek Aaret før dennes Død. Uforandret er den elegante Tøndehvælving over Trappen og den lange Domestikgang langs med Værelserne ud mod Gaarden.

Kamma Rahbeks Hjørneværelse var Husets Samlingssted, Dagligstue og Spisestue, tillige ogsaa hendes Arbejdsværelse. For den trofaste Kærlighed, hun hele sit Liv igennem bar til sin »klinede Rede« har hun maattet døje meget Ondt af Vinterkulde og Vestenvind, af Fugt og Røg, som tilsammen uden Tvivl har bidraget meget til at undergrave hendes sarte Helbred.

P. A. Heiberg.

Lysset falder gennem tre Fag Vinduer, hvoraf det midterste i et afskaaret Hjørne af Stuen tidligere havde Udsigt til Kalvebodstrand gennem Slyngplanter, som udenfor krøb op ad Muren. Langs med den bredte en Vinstok sine Grene, hvis tunge Klaser duggede Vinduet.

Midt i Stuen stod et Elmetræs Klappbord til 6—8 Personer, en Fødselsdagsgave til hende fra Rahbek. Det blev aldrig flyttet og tjente ikke alene som Spise-, men ogsaa som Læse- og Skrivebord samt til Værksted for Kamma Rahbeks Æskemageri og var derfor som Regel overfyldt med de hertil hørende Rekvisitter. Naar der skulde dækkes til Maaltid, blev den ene Side gjort ryddelig, for at hendes endnu her bevarede Damaskes Dug kunde bredes ud. Kom der Gæster, forstod hun at fjerne alle Spor af Dagens forskellige Sysler, Limpotter, Pap og Papir, Blækhus og Kragefjer.

Skønt Rahbeks idelige Pengeforlegenhed til Tider kunde blive pinlig, synes Husets Frue ikke at have kendt eller opdaget dens fulde Alvor. Økonomi var ikke hendes stærke Side. Hendes Te var berømt for sin fine Blanding og Brødet dertil af første Sort og i en saadan Overflodighed, at der serveredes med samme Rundhaandethed og Udsøgthed baade for Gæsterne og Pigerne i Køkkenet, Havekarlen og Husets Faktotum, »gamle Stine«, der besørgede Indkøb og Kommissioner i Byen. Aftensbordet var Hovedmaaltidet. En dampende Steg, en Valbygaas, udsøgte Frugter og et Par Flasker Vin, henholdsvis med rødt og gult Lak, den lagrede Rødvin og den perlende Sauterne var, hvad der sædvanligt blev budt paa. Sammen med et Par Venner, helst ikke flere, var Rahbek i sit Element og glimrede som Anekdotefortæller. Ofte kunde det blive Midnat, uden at man mærkede det.

Op mod Væggen tilhøjre mellem Vinduet og Kakkellovnen stod en Bøgetræssofa, som Povl Dons, Grundtvigs nære Ven, skaffede Kamma Rahbek i Sommeren 1813, og om hvilken hun til Molbech beretter, at hun indviede den ved at læse et Brev fra ham, der rummede mange kærlige Ord. Sofaen benyttedes mest kun, naar en Gæst af Uvejr nødtes til at overnatte, men paa den redtes Kamma Rahbeks sidste Leje, hvor hun ogsaa udaandede.

Husets tyste Præg øgedes ved at det sjældent eller aldrig genlød af Toner. Kamma Rahbek vilde ikke dyrke en Kunst, i hvilken hun efter sit eget Udsagn kun var og blev en Fusker. Rahbek yndede ikke Musik. Ved Bagvæggen op til Kaminen stod ganske vist et Klaver, som Kamma Rahbek benyttede til at lægge fra sig paa. Af Stuens Vægprydelser lagde man Mærke til Rahbeks Pastelportræt af Hornemann over Sofaen, Jens Juels Maleri af P. F. Suhm (nu paa Frederiksborg) og Billeder af J. P. Mynster og Luther.

En Gennemgangsstue førte ind til Havestuen, hvorfra en Dør ligesom nu førte ud i det Fri. Her havde Fru Rahbek sine Bogreoler og nogle faa Møbler. Til venstre for dette Rum laa Rahbeks Studerekammer, den anden Yderpol i Bakkehuslivet, hvor han havde opdyngtet Bøger og Pakker, der maatte synes en haabløs Forvirring for alle andre end ham selv. Op til den yderste Vindues-

fordybning stod hans Skrivebord, der altid var fuldt af Korrekturark og Manuskripter. Op ad Midterpillen i Stuen havde han en Staapult, ved hvilken han fortrinsvis arbejdede. I Vindueskarmen hang et Bur med en Kanariefugl, til hvis skingrende Sang han havde vænnet sig saalænge, at han ikke kunde undvære den ved sit Arbejde. Ofte rakte han op i Burets Frøkasse for at tage nogle Frøcorn, som han afskallede og tyggede, og med dem i Munden kom han ind i

Kamma Rahbeks Hjørnestue. Efter Tegning af C. F. Hetsch.

Dagligstuen, hvilket gav Anledning til det velkendte Øgenavn, Kamma Rahbek har givet ham: *Egernet*.

Naar Lyset brændte ned i Stagen, og Ilden blussede ned i Ovn, tyede han fra sit Kammer over i Hjørnestuen, hvor Kamma Rahbek, ofte til ud paa Natten, var travlt beskæftiget med sit Brevskriveri.

De to yderste Kamre i Fløjen tjente til Gæsteværelser, som især toges i Brug ved Besøg af tilrejsende norske Venner.

Ud mod Gaarden laa Ægteparrets Soveværelse, hvor ogsaa Rahbek døde.

Bakkehusets »GENIUS LOCI« var og vil vedblivende være *Karen Margrethe Heger*. For dem, der ærer hendes Minde, er der ligesom gaaet Slid paa det Kæle navn *Kamma*, som hun lød i sin nærmeste Kreds, ved at det er blevet misbrugt

som Daabsnavn for utallige Børn, uden at man som Regel har forbundet nogen Tanke med en saadan Opkaldelse.

Hun tilhørte en saa udpræget Raceslægt, at den ikke formaaede i sig at optage helt nye Elementer, men endog i de skiftende Generationer, ogsaa paa Spindesiden, lige ned til Nutiden fastholdt sine Ejendommeligheder: en afgjort Realitetssans, et »utroligt« mimisk Talent, Sans for det komiske, Lyst til at revse dem man elsker.

Karen Margrethe Hegers Forældre var i Karakteranlæg og Livssyn saa bundforskellige, som overhovedet tænkes kan.

Faderen, *Hans Heger*, der i sin Person forenede to hinanden saa fjerntliggende Virksomheder som Bryggeriejer og Dommer i Hof- og Stadsretten og i sin Fritid lidenskabelig Tusindkunstner og Musikamatør, var en højtbegavet Mand, men af Naturen stejl og utilgængelig, uden Medfølelse for andre. Iøjnefaldende ved sit imponerende Ydre, med blege og markerede Træk, vandrede han gennem Byen med korslagte Arme, fordybet i sine egne Tanker.

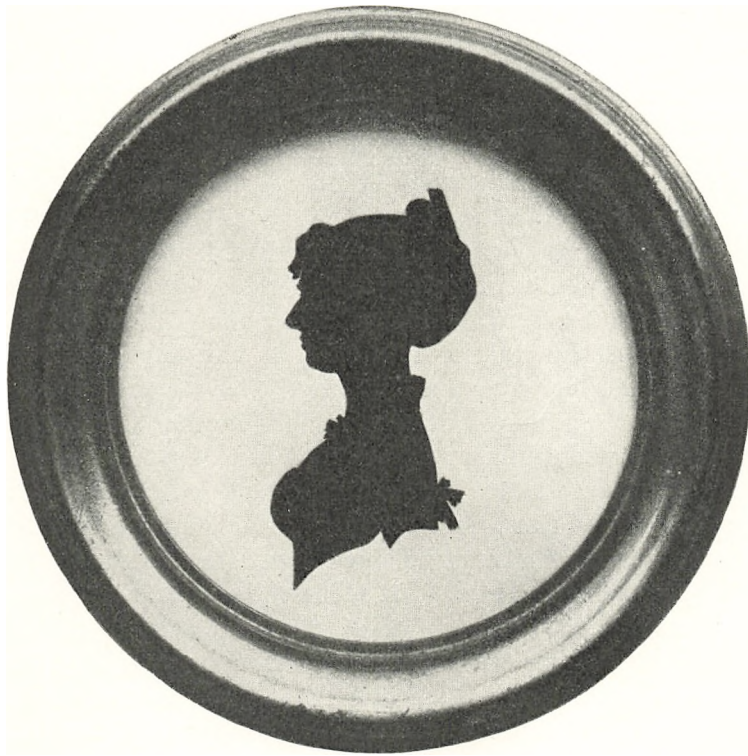
Moderen, *Anna Louise Drewsen*, af den foretagsomme, ligeledes særmærkede Slægt, der har sat sine Spor paa Strandmøllen og i Silkeborg, var fra først af et livsglad Verdensbarn med et heftigt Sind og, som hendes Breve viser, uden dybere Tanker og aandelige Interesser, samt, i Modsætning til Datteren, uøvet i Penneføringen og mangelfuldt undervist. Hun blev et værgeløst Offer for Mandens Hustryanni og Skinsyge, som endog paa hendes Dødsleje gav sig et uhyggeligt Udslag.

Karen Margrethe Heger opvoksede i Hjemmet sammen med sine tre ældre Brødre. Næsten syv Aar efter hendes Fødsel — i 1782 — forøgedes Søskendeflokken med en Søster, *Christiane*, der skulde blive Adam Oehlenschlägers Hustru. Den Omhu, Faderen viste sin ældste Datters Kundskabstilegnelse, hans Opfattelse af hendes tidligt vaagne Særevner, er ligesom et Lysskær i de mørke Slagskygger, der hviler over hans Personlighed. Interesseret i Datterens udprægede Sprogneemme, som hun havde arvet efter ham, underviste han hende selv i Begyndelsesgrundene i Tysk, Fransk, Italiensk og Spansk som ogsaa i Botanik. Sin videre Opdragelse og Læsning fik hun i Byens daværende bedste Institut for unge Piger.

Sanddruhed og Ærlighed var Grundtræk i Karen Margrethe Hegers Karakter. De Ord, hendes beundrede Religionslærer, den tyske Præst paa »Christianshafn«, Dr. Adler, havde givet hende med ved Konfirmationen, at det var hans Glæde, naar hans Sognebørn omgikkes med Sandhed, hvilket tog Sigte paa denne hendes Kardinaldyd, var for den unge Pige som et Adelsbrev, hun aldrig svigtede. Et barnligt Sind, en kvik Oprindelighed, der bevarede hendes Hjerteblad frisk og grønt gennem Livet, kæmpede med hendes samtidigt grublende og alvorfulde Grundstemning. »At være, ikke synes«, var hendes bevidste Valgsprog, der staaer at læse i det Segl, hun paatrykte sine Breve.

De engelske Humorister, ikke Klopstock og hans Følge, var hendes litterære Husguder, og Engelsk, som hendes Hjertensven, J. P. Mynster fandt saa uskønt,

var det Sprog, som tiltalte hende mest. Ironien var for hende en Livsbetingelse; hun kaldte sig spøgende Aristofanes' Niece. Som Grækerne vilde hun med al Ærbødighed for Guderne have Lov at smile ad dem. Den medfølende Karikatur var en menneskelig og kunstnerisk Udfrielse af hendes Væsen. Velsignet dansk af Sind, skønt fortrinsvis kosmopolitisk indstillet, var hun paa Vagt og i Harnisk overfor al Forskruehed, al »mjøsensk« Afflekterthed, et Ord, laant fra hendes

Kamma Rahbek. Silhouet, klippet 1805 af F. L. Schmitz (?).

Læsning i en gammel Norgesbeskrivelse, hvor Mjøsen kaldes et svigefuldt og ulyksaligt Vand.

Karen Margrethe Heger var sig tidlig bevidst, at Skæbnen havde bestemt hende til at være saa meget for sine Venner, som hun havde faaet Evne til. I den modne Alder var det hendes Maal, »at forene alle Kræfter og være tillige den bevægelige Bølge og den faste Klippe«. Denne Magt til, med faste Baand at knytte alt sammen, hvad der var hende kært, har hun udtrykt i de stolte Ord: »Den, der i Venskab har givet saa meget som jeg, maa ikke trænge til at laane af Andre«.

Hende var det givet, baade af stride Sind og af saarede Hjerter at rydde Torne og i deres Sted at plante mangan Rose, ganske som hun af Bakkehusets

Vildnis oprykkede Tidsler og andet Ukrudt og med kyndig og kærlig Haand opelskede Blomster af sjælden Duft og Farve, som gror i mildere Himmelegne. Saaledes vilde hun omdanne Molbechs »ubehændige Væsen«, lyse op i hans Tungsindighed og Indesluttethed og ligesom luge hans Hjertes Overdrev snart ved »velment Kæleri«, snart ved moderlig søsterlige Formaninger. Hendes Brevveksling med Molbech er sikkert det værdifuldeste Brevskifte Mand og Kvinde imellem i den danske Literatur, og saa meget mere maa det beklages, at Originalerne til denne Brevsamling er tabt, og man er henvist til det af Molbechs Søn, Digteren C. K. F. Molbech, foretagne Udvalg.

Udgiveren er fuldt overbevist om, at Forbindelsen mellem Kamma Rahbek og Faderen var »en intellektuel Kærlighed, hvori Eros var trængt tilbage, men Psyche helt til Stede«. Forholdet naaer »den højeste Grad af varm Sympati« i Marts 1814, da der pludselig indtræder et Brud, som vel ikke afbrød Forbindelsen, men forandrede dens Karakter. Da det Brev, der har fremkaldt Fru Rahbeks Svar af 11. Marts, tilligemed flere andre, »som vistnok vilde have forklaret flere bratte Stemningsovergange«, er tilintetgjort, overlades man til Gisninger. Hendes Brev er overstrømmende af ømme Ord, og første og eneste Gang tiltaler hun ham med et fortroligt Du. Hun takker ham især, at han har givet hende Navnet Natalia. Mærkeligt nok har hverken Udgiveren eller nogen anden senere været opmærksom paa, at Molbech ved denne Navngivning har sidestillet sit Forhold til Kamma Rahbek med Wilhelm Meisters til den af Goethe i hans Roman i Fru von Steins Billede skabte Idealskikkelse Natalia. Goethe lader den hos begge Parter fra stille Sværmeri til Lidenskab svulmende Følelse ebbe ud i ædel Resignation, da ingen af dem vil røve noget fra den anden. Om man vil, kan det tænkes, at Kamma Rahbek og Molbech har været sat paa en lignende Prøve. Hertil kommer, at Molbech holdt Kamma Rahbek i Uvidenhed om sine vaagnende Følelser for »Grevebarnet« (Johanne Langberg) fra »Borgen« (Bakkegaarden), der flere Aar efter blev hans Hustru. De endnu bevarede hjertelige Breve fra Bakkehusets Frue til Molbechs »yngre Rose« viser noksom, at Bitterhed og Nag ikke fæstede Rod i Kamma Rahbeks Sind.

Hvad Kamma Rahbek vilde, hvad hun fik udrettet, skete i Kraft af det frie, varme Mod i hendes Hjerte, der aldrig blev kuet helt i onde Tider. Derfor kunde hun vel sørge *over* de misfornøjede, men ikke *med* dem. Tiden og Selvtugten i Forening havde dulmet hendes Sjæls stærke Længsler, hun var naaet til det ophøjede Stade, at det, Verden kalder Lykke, blev hende ligegyldigt. Men aldrig kunde hun ophøre at elske dem, hun havde sluttet sig til, med en Inderlighed, som hun i sit Gudsforhold har givet Udtryk i »Længslen efter at kunne slutte sin Gud i sine Arme som i sit Hjerte.«

Med Poesiens Ønskekvist anede og frigjorde hun hos mere end én af den yngre Digterslægts det lønlige Kildespring. Før nogen anden gav hun H. C. Andersen Digternavnet, og ved denne Indvielse af hendes Mund blev hans Tanke vakt for at skrive og digte.

»Jeg ejer intet,« bekender hun, »uden et Hjerte fuldt af Kærlighed.«

Denne Kærlighed og Trofasthed viste hun i Gerningen overfor den Mand, til hvem hun knyttede sin Skæbne. Femten Aar ældre end hun, blottet for ydre Fortrin, uforstaaende overfor den hans Hustru medfødte Sans for Velplejethed i det daglige, en tungsindig, melankolisk Mand, uhjælpelig ensom i sin Hungren efter Selskab, spejdende længselfuldt gennem sit Øjeglase efter Gæster i Alleen. Uforanderlig i sit Venskabssværmeri og sine lidt komiske Forliebelsers, der fortonedes i Brevlængsler, medens hun, naar han ikke, som hyppigt, var borte fra Hjemmet, optaget af sine forskellige Gøremaal i Hovedstaden, sad ensom de lange Dage. Hvad hun skattede hos ham, er de Egenskaber, som ogsaa Samtiden forstod at værdsætte, hans varme Hjerte, ideelle Stræben, Retskaffenhed og Ærlighed.

Om Kamma Rahbeks ydre Fremtoning kan en sen Eftertid kun danne sig et mangelfuldt Begreb, eftersom hun og Søsteren nærede afgjort Uvilje mod at lade sig afbilde.

Kort efter sin Hustrus Død udtalte Rahbek sin Beklagelse over Savnet af ethvert Portræt af hende, hvorfor han som Titelbillede til en paatænkt Samling af Mindedigte over hende kun kunde henvise til en Gengivelse af hendes, efter hans og andres Mening vellignende Silhouet, sikkert den i 1805 af en meget søgt Silhouetteur, F. L. Schmitz, klippede, og som hun omtaler i et Brev. Originalen til dette smukke Skyggerids, der opbevares i Bakkehusets Mindestuer, viser hendes Træk, da hun havde fyldt sit tredivte Aar. Det svære Haar er opsat i Bukler, sammenholdt med et Baand og en Nakkekam, og kun en Lok falder ned over Panden. Den ædelt formede Næse, den fyldige Hage er øjensynligt en Arv efter Moderen.

Henrik Steffens, der lærte hende at kende faa Aar efter hendes Bryllup, skildrer hende som lille, væver og livlig. Hendes Ansigtstræk var markerede, Øjnene store og fyrige; et skælmsk Træk spillede om hendes Læber, forenet med en højt tiltrækkende Hjertensgodhed og Mildhed. »Aldrig har jeg,« siger han, »set en Tørhed som hendes i Pagt med saamegen Varme, og en saa kold Reflexion i Forbindelse med saameget aandrigt Vid. Hun forekom mig fuldstændig kønsløs. Desto kærere og mere tillokkende var mig det rent menneskelige.«

Skuespillerinden Pauline Clausen, der lærte Kamma Rahbek at kende faa Aar før hendes Død, betegner hende som lille og mager, med et askegraat Ansigt, skarpe Træk, men med prægtige, levende Øjne. Om hendes graa Haar, som var ubedækket, var slynget et sort Fløjelsbaand om Panden.

Hun var, som hendes Søsterdatter, Fru Marie Konow, fortæller, altid klædt i fine bløde Uldkjoler med yndige, douce Farver, som hun hentede sig fra Hamborg, alt uden Stads eller Smykker, men af allerbedste Slags. Hun gik altid med fine Zefyrgarns Strømper under Silkestrømper og i Saffiansko.

Der er to Stemningsbilleder fra Kamma Rahbeks Liv, som udtrykker hendes

Væsen og Værd. Et af hine Øjeblikke, hvor hun, gennemglødet af en betagende Idé ligesom skiftede Ham, hvor den syge Fugl foer ud som en ædel Falk mod sin Tilhører, udslyngende sine dunkle Øjnes skarpe Pile i en Storm af Ord, medens hun i voldsom Affekt krampagtigt greb med begge Hænder om Stoleryggen, ja endog lænede Knæet paa Sædet, hvilket gentog sig hver Gang hun prøvede Livtag med Uret, Forløjethed og Falskhed eller brød en Lanse for sin »gamle fattige Mand med det menneskekærlige Hjerte«. Ligesom Søsteren var hun »vaa-gende, værgende, kæmpende, aldrig hvilende, naar det gjaldt de Elskedes Vel«.

Det andet Billede er hentet fra hendes mange ensomme Stunder. En sildig Aften ved Efteraarstid, den hun elskede frem for Sommeren, naar Maanen, Tankernes Ven, efter Molbechs Ord det smukkeste ved Huset, spejlede sig i Dammen, kastede Sølvstriber gennem Hjørnevinduet, og stilnede Uroen i hendes Sind. Helst skrev hun sine Breve i Aftentimerne ud paa Natten, der var hende kærere end Dagen.

Medens man, som sagt, maa beklage Mangelen af kunstneriske Gengivelser af Kamma Rahbeks Ydrebillede, er der til Gengæld bevaret en Række plastiske, malede og tegnede Fremstillinger af Knud Lyne Rahbek, som tilsammen tagne gør det muligt at danne sig et klart og levende Billede af hans karakteristiske Træk.

Over Sofaen i Kamma Rahbeks Hjørnestue findes nu samlet alle Portrætter af Rahbek, der kendes. Det tidligste er et Skyggerids, klippet af den dygtige Silhouettør Limpricht, der viser ham i Tyveaarsalderen, dernæst efter Tidsfølgen en farvelagt Tegning af Poul Ipsen fra 1791, der fremstiller ham paa Højden af hans Livs Wertherperiode. Midterpladsen af Væggen indtages af en god Kopi af Hornemanns Pastelportræt efter Originalen, nu i Studenterforeningen, afmalet som dets Æresmedlem, og vistnok det samme, Bogtrykker Seidelin i 1814 forærede Kamma Rahbek, og som hun lod ophænge over sin Sofa. Han er fremstillet pyntelig i Stadsdragt med blaa Frakke og Ridderbaand i Knaphullet. Værdifuldest af Portræterne er i kunstnerisk Henseende J. C. Dahls originale, tit reproducerede Tuschtegning, ligesom det forrige, set midt fra, udført 1826 under den berømte norske Malers Ophold i København. Den gengiver det mest tiltalende i Rahbeks aandige Udtryk og vækker Forestillingen om ham som Professoren paa Katedret. Svagere, men til Sammenligning værdifulde Billeder er de to Blyantstegninger, udførte samme Aar af H. Buntzen. Det ene viser Rahbek næsten i Profil, med korslagte Arme. Hovedet er tegnet med en vis Fordybelse og udtrykker Oldingens milde, afklarede Fred. Det andet, set midt for, er lodigere i Karakteristiken gennem det for bedagede Mænd med en aandelig rigt bevæget Fortid ejendommelige Blik, der ligesom udeltagende overfor det nærværende resigneret stirrer visionært ud i Rummet. Det seneste Portræt, tegnet ikke længe før Rahbeks Død, en Tuschtegning af den dygtige, mere som ypperlig Skuespiller kendte Amatør Carl Winsløw, rammer en vis ossiansk Stemning — Skjalden med det alvorfuldt vemodige, mindefyldte Blik. Det i sin Opfattelse realistisk prægede Billede fremhæver det af Alder og Sorger furede Ansigt, den

rynkede, bare Hals, det viltre Haar, den skødesløse Klædning, Skjortekraven samlet ved et løst Baand.

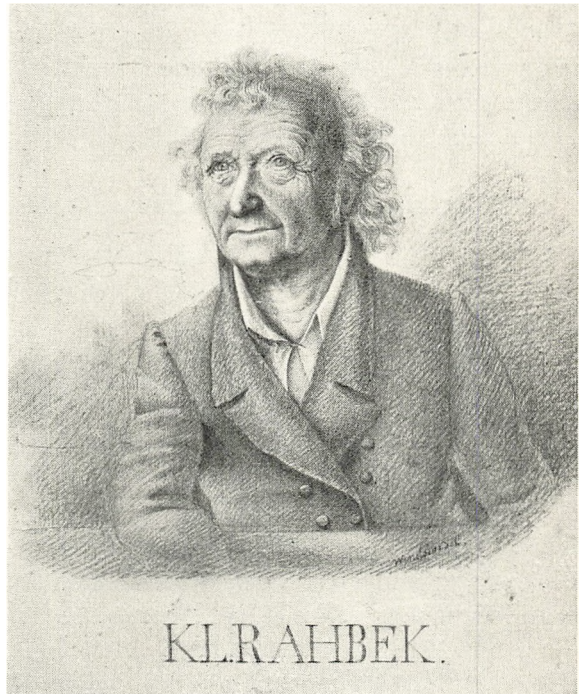
Til dette fyldige Billedstof kommer H. Friends utvivlsomt vellignende Portrætrelief paa Mindestøtten over Rahbek og Hustru, og en vistnok samtidig, lille, kunstnerisk udført Portrætbuste af ham. En samtidig Gibsmedaillon, som Gianelli siges at have modelleret af ham, har hidtil været eftersøgt forgæves. Rahbeks ydre Fremtræden er livfuldt gengivet af Thiele og Steffens.

Hans skaldede, solbrændte Isse var begrænset af en fattig Vegetation af lange, vildfarende røde Haar, der vajede for alle Vinde. Blæst og Slud, og vel ogsaa mange Aars forskellige Sindsbevægelser, havde gennemfuret hans Ansigt, der viste en Kolorit som hans hvælvede Pande. Under denne og de buskede, meget blonde Øjenhaar mødte man et Par Øjne, der tit kunde se lidt fortrædelige ud i deres Fugtighed, uagtet de altid havde et forceret Smil rede. Hans Paa-klædning var til daglig Dags i høj Grad tarvelig og skødesløs. Man saa ham slentre om i Stuerne, i Haven og ofte langt ned i Alleen, altid med det blottede Hoved, uanfægtet af Vind og

Vejr, med bar Hals og Bryst; den grove Skjorte kun sammenholdt om Halsen med et Bændel, uden Vest, men indhyllt i en gammel, rummelig graa Frakke og tilsvarende Benklæder, der ikke dækkede Uldstrømperne om Fødderne, men stak i et Par store, eengang stadselige, uldbroderede Morgensko.

Rahbek var af Middelhøjde, med noget foroverbøjet Gang og sænket Hoved, saaledes som Steffens saa ham. Han var meget nærsynet og plejede, medens han talte, at føre begge Hænder op til Ansigtet og med den højre Tommelfinger at gnide den venstre, hule Haand. Han syntes da at tale ind i Haanden. Hans Stemme var meget høj og nærmede sig Fistelen, og han talte langsomt og betænksomt. Hans noget brede Ansigt udmærkede sig ikke ved paafaldende Træk, men tydede paa en højere Dannelse, Forstand og stor Hjertensgodhed.

Aug. Hennings siger om Rahbek, at hvis man, uden at kende ham, mødte

K. L. Rahbek. Tegning af C. Winslow fra 1826.

ham paa Landevejen med det røde, upudrede Haar, den korte Jakke og den solide Statur, vilde man snarere antage ham for en Røverhøvding end for en Professor, men man vandt ham straks kær ved at tale med ham og blev betaget af den barnlige Glæde, der lyste ud af hans troskyldige blaa Øjne.

Hver Gang Pligten kaldte Rahbek til København, naar han skulde til Universitetet, Theatret eller Frimurerlogen, pyntede Fru Kamma lidt paa sin Mand. Hun bandt hans Halstørklæde, glattede hans Haar en Smule, børstede den blaa Kjole, pudsede de blanke Knapper og trykkede ham en Hat paa Hovedet. Iført et Par utætte Vandstøvler luntede han med sin Knortekæp under Armen gennem Haven til den lille, med Traadgitter forsynede Dør, der førte ud til Alleen nær ved det Sted, hvor Mindestøtten før stod, og derfra med afmaalte Skridt i det ofte bundløse Ælte ud over Vesterbro til Byen. —

Det Ønske, Zetlitz i sin poetiske Hyldest til Rahbeks Bryllup udtalte:

Faderglæde, Moderfryd
Vorde Bakkehusets Pryd

skulde ikke blive opfyldt. Der kom ingen Vugge til at gaa i dette Bo, men dog var der, som Oehlenschläger saa smukt har sagt, evig Jul i Bakkehusets Stuer. At Rahbek og hans Hustru begge har følt Savnet af Børn, fremgaar af et Avertissement i Adresseavisen, indrykket kort efter Slaget paa Rheden, ifølge hvilket »Professor Rahbek og Frue tilbyder sig, af de efterladte Faderløse at modtage et Pigebarn paa 6—8 Aar, som de vil optage som deres eget«. Da dette Ønske ikke opfyldtes, kom i Maj 1802 den niaarige *Johan Ludvig Heiberg* i Huset som Plejesøn og undervistes dels af Rahbek, dels af en Huslærer. Efter to Aars Forløb rømte Drengen, utilfreds med Husets Tugt ud til sin Moder paa Christianshavn.

Efter Tidsfølgen maa blandt Husets fortrolige Venner nævnes Præsten i Kjeldby, *Christen Andersen Lund*, Møens Horats eller Monas Flaccus som han betegnes i Rahbeks Digt til Bakkehuset, den elegiske Digter af »Landsbykirkegaarden« i Greys og Høltys Stil, som boede paa Bakkehuset under sine Besøg i Hovedstaden. I sin Beundring for ham samlede Kamma Rahbek hans Poesier fra Tidsskrifter og Blade, afskrev dem pynteligt og indbandt dem i et sirligt Bind med Titlen: »Lunds Digte I«. En anden gejstlig Mand og Poet, der færdedes meget paa Bakkehuset, var *Frederik Schmidt*, først Præst i Norge og sidst i Himmelev ved Roeskilde. —

I 1803 kom *Henrik Steffens*, der i denne og den foregaaende Vinter holdt sine berømte Forelæsninger paa Elers' Kollegium, med sin Hustru *Anna Reichardt* (i Bakkehussproget »den elskværdige Giebichenstein« — sigtende til hendes Hjemstavn ved Halle — og hendes »Kejser«) til København, hvor begge sluttede sig varmt til det Rahbekske Ægtepar. Under Krigen 1807—08 da Steffens med sin Familie maatte flygte brødløs fra Halle, traadte Kamma Rahbek hjælpende til ved at iværksætte en Indsamling blandt hans danske Venner. Til disse hørte

i første Række *J. P. Mynster*, hvis Tilknnytning til det Rahbekske Hus havde bestaaet i flere Aar, da Ægteparret i 1804 aflagde ham et Besøg i hans Præstegaard i Spjellerup, hvilket efterfulgtes af en livlig, efterhaanden ugentlig Brevveksling mellem Mynster og Kamma Rahbek, der vedvarede indtil han i 1812 forflyttedes til København som Kapellan ved Vor Frue Kirke, hvor hun blev hans flittige Tilhørerinde. For Mynster blev Bekendtskabet med Kamma Rahbek »en uberegnelig Velgering i en kritisk Tid af hans Liv, da han følte sig ensom og forladt«; hendes Venkab har efter hans eget taknemmelige Vidnesbyrd forskønnet mange Aar. Og uden Tvivl var han den, der saalænge Kamma Rahbek levede, aandeligt stod hende nærmest af alle. —

Til Trods for det hjertelige Forhold, der bestod mellem det Rahbekske Ægtepar og Adam Oehlenschläger, var og blev der et tomt Rum mellem hans Søster Sophie Ørsted og Bakkehusets Frue. De Tilnavne, Kamma Rahbek har givet sin Svigerinde: »Geheimeraadinden« eller »Castellanen«s Datter, det sidste sigtende til hendes Fader, Slotsforvalteren, hvem Fru Rahbek nærmest opfattede humoristisk, har ikke lydt behageligt fra hendes Mund. Forholdet mellem Adam og Sophie Oehlenschläger minder i mangt og meget om det, der bestod mellem Goethe og hans Søster Cornelia. Ligesom denne omfattede Sophie Ørsted sin Broder som Digter og Mandsideal med sværmerisk Beundring. Begge disse aandeligt betydelige Kvinder havde samme Skæbne, at føle sig forsømte og ensomme i deres Ægteskab med udmærkede Mænd, der opslugtes af aldrig hvilende Embedsiver og ensidig Pligtfølelse. Den barnløse Sophie Ørstedes tilbage-trængte Lidenskab blussede op, da Baggesen som Havmanden i Agnetevisen »kvad for hende sin Elskov, sin Nød«. I sine serafiske »Breve til Gabrielis« har F. C. Sibbern udlost sin sværmeriske dybe Tilbøjelighed for Sophie Ørsted, hvis Billede skimtes overalt i Bogens Blade. Hendes tænksomme Lytten til hans Op-læsning af Digterværker og Tolkning af filosofiske Problemer. Hendes Stemmes »Hjerteklang« og hendes uforløste Sjæls higende Længsel. Hendes rene, ædle Træk, det dragende Siriusblik, den kaldende Mund, hendes »hvidgulrødlige« Lød og Forkærlighed for den klinterøde Farve. Det eneste Portræt af Sophie Ørsted, malet af J. L. Lund o. 1812, som har fundet Vej til de Rahbekske Mindestuer, danner et værdifuldt Komplement til Sibberns finttegnede Billede.

Ogsaa Brødrene Ørsted kom kun sjældent paa Bakkehuset.

Det idylliske Liv paa Bakkehuset blev brat afbrudt ved Englændernes røveriske Overfald i 1807. Da Bombardementet paa Hovedstaden aabnedes, forlod Rahbek og hans Hustru Hjemmet. Han lod sig indskrive i Kongens Livkorps og lagde baade Mod og Udholdenhed for Dagen, først paa sin Post i Studiegaarden, siden paa Rundetaarn, »hvor han døjede Bomber og Ild« og hjalp med til at redde Universitetsbiblioteket. Udover faa Timers Hvil var der, ifølge hans eget Udsagn, intet Øjeblik, som han ikke ansaa for sit sidste. Kamma Rahbeks Mod var paa Højde med hendes Ægtefælles, idet hun tog Ophold i sin Faders Bryggergaard nær St. Petri og Frue Kirke, mod hvis Taarne de

fjendtlige Bomber og Brandpile var rettet, og tilbragte de 10—12 Timer næsten alene, da Bombardementet rasede heftigst. Hun viste ogsaa under disse Forhold »en stor Sjæl« ved at redde en Del af Faderens kostbareste Ting og veg først fra Huset, da det kom i Brand, hvorefter hun søgte Tilflugt paa Amager. Bakkehuset var imidlertid bleven besat af en Afdeling engelske Soldater paa 60 Mand under Befaling af Obersterne Sheridan og Hulse, hvilken sidste lukkede af for Rahbeks Bogsamling for at hindre Tyveri og Overlast. Ved sin Tilbagevenden til Bakkehuset efter Englændernes Afmarsch fandt Rahbek alt skaanet; det var kun Smaating, der savnedes eller var bleven ødelagt, kun en Del Musikalier havde maattet tjene til Indpakning.

Jens Baggesen.

Livet vendte tilbage til sin tidligere Ensformighed, men i stigende Grad præget af økonomiske Vanskeligheder. Ved Siden af de husmoderlige Pligter udfyldte Kamma Rahbek sin Tid, naar hun, som oftest, var overladt til sig selv med Brevskrivning, Husflid og Havearbejde. Ved Skrivebordet udløste hun sin stærke Trang til at meddele sig i talløse Billetter til den med Aarene voksende Venne- og Bekendtskabskreds. I disse kloge, sorgmuntre Epistler, de herlige Breve, som Steffens kaldte dem, hvormed hun har glædet, opmuntret og trøstet saa mange, gav hun, hvad hun blev skyldig i det mundtlige Samvær. Hendes

Haandskrift overgikkes ikke af nogen Samtidiges i Pyntelighed, Stringens og Klarhed. Paa Tilskæringen af sine Kragefjer som ogsaa paa det Blæk, hun anvendte, ofrede hun pertentlig Omhu. Som kalligrafiske Ydelser af ypperste Rang er Breve fra hende den Dag i Dag, bortset fra deres Indhold, endnu efterspurgte Autografer. Brevskriveriet skiftede med hendes velkendte Passion for at fremstille smaa Æsker af Pap med Spejlglas i Laag og Bund, udenpaa helt eller langs Randene beklæbede med presset Guldpapir, som hun kun kunde faa i Hamborg, hvad der nødvendiggjorde Rejser til denne By, som hun holdt meget af. Desuden fremstillede hun Bog-Attrapper og Heksebøger, alt med den pinligste Akkuratelse med Lineal og Passer. Fra hendes lille Værksted gik Æskerne som Gaver til hendes talrige Bekendtskaber, der skattede og værnede om dem, hvorfor der endnu er bevaret et stort Antal.

Med sin udprægede Sans for Havedyrkning var hun ufortrøden i Bestræbelserne for at opdyrke det nærmeste Tilliggende af Bakkehuset, særlig paa Sydsiden udfør sine Vinduer, og skabte her et af Samtiden beundret Blomsteranlæg. Det var »alle Blomsters kærlige Veninde«, som hun er bleven kaldet, der indførte den dobbelte Viol her i Landet. Den Lilie, der bærer Navnet *lilium chalcedoni-*

cum, som hun dyrkede med Forkærlighed og Held, bærer endnu Navn efter hende. Den smukke, sydevropæiske Alpeblomst *Gentiana acaulis* opelskede hun til en herhjemme ukendt Grad af Fuldkommenhed. Hendes Kyndighed i Havedyrkning var skattet af de anseteste Botanikere og Gartnere herhjemme, Slotsgartner *P. Petersen* og Gartner *F. L. Holbøll* ved Botanisk Have, og der er i allernyeste Tid fremkommet et særligt Skrift om Bakkehusets Flora.

Til daglig Selskab havde Kamma Rahbek en Bologneserhund, Mignon eller Jøns, der spillede en stor Rolle i Bakkehuskredsen. Den er besunget af Oehlenschläger i utallige Skæmtevers og gav Anledning til, at han under sin Udenlandsrejse i Avisform og endnu i Aarene 1810—12 tilskrev Kamma Rahbek »Hundeposter«. Formen og Navnet er laant fra Jean Pauls *Hesperus*, hvori Kapitlerne er inddelt i Hundeposttage. Over hvert Nummer af Oehlenschlägers Epistler er Mignon afbildet med skiftende Attributer, saasom en Løve og en Natvægter med Morgenstjerne, hvoraf Halen stikker frem. I de Indviedes Kreds paa Bakkehuset, hvor Hundeposterne blev læst højt, var de en rig Kilde til Munterhed, og adskillige kan ogsaa fornøje Nutidslæsere, saasom Satiren over Grundtvig i Valhal med Tegning (Orig. i Bakkehuset). Indholdet er skæmtesomme Indfald og Skoser, dog ogsaa Poesier, saaledes den første Nedskrift af »Underlige Aftenlufter« og Hyldestdigtet til Bakkehuset (Du kære Høj), som i Original er bevaret i Bakkehusets Arkiv.

Sophie Orsted, født Oehlenschläger. Efter Maleri af J. L. Lund o. 1812.

De Afsavn, Krigsaarene 1807—14 beredte Land og Folk, sporedes ogsaa i Bakkehuslivet. Om Rahbeks ydre Forhold er at bemærke, at han, efter at have fratruddet sin Gerning som Lærer ved Christianis Institut i 1805, var anvist paa at leve af sin Pen, indtil han i 1809 blev Medlem af Theaterdirektionen og i 1816 genoptog Stillingen som Universitetsprofessor.

I 1810 klager Rahbek over »Stansningen af al litterær Virksomhed« og dermed følgende økonomiske Vanskeligheder. For at bøde herpaa indhentede han

Universitetsdirektionens Samtykke til Indretningen af et Undervisnings- og Opdragelsesinstitut paa Bakkehuset i Tillid til de Erfaringer, han havde hostet under sin syvaarige Virksomhed som Overlærer og Medbestyrer af Christianis Institut. Bakkehuset var assureret for 12,500 Rdlr., hans Indbo for 3,500 Rdlr., og i Lejeindtægt af Stedet regnede han med 800 Rdlr. aarlig. Prioritetsgælden i Ejendommen var steget til 11,000 Rdlr., og han ansøgte derfor Rentekammeret om et Laan af 16,000 Rdlr. Kollegiet svarede, at man vel indsaa Nyttens af et Undervisningsinstitut, som efter Christianis Bortrejse fra Landet savnedes, men mente ikke af Hensyn til de nærværende Tidsomstændigheder at kunne bevilge hans Andragende.

Bakkehusets vidtfavnende Gæstfrihed paavirkedes ikke af de trange Tider. Venner fra forud, som af forskellige Aarsager var kommet det paa Afstand, fandt Vejen tilbage, og Rahbek, »alle Aldres Ven« drog i Forening med sin Hustru nye Aandsfrænder til Huse.

Efter fem Aars Fraværelse var *Baggesen* i 1806 vendt tilbage til Danmark og blev i Rahbeks Tilskuer hilset som Musernes og Gratiernes Yndling. Udgivelsen af »Gengangeren« foranledigede, at han ikke mere satte sin Fod paa Bakkehuset, ejheller efter sin Tilbagekomst til København i 1813, da hans smagløse Angreb paa Rahbek (»Pindsvinet«) vakte dennes og Fru Kammars berettigede Harm. Baggesens galante, i indsmigrende Vers formede poetiske Hyldest til Fru Rahbek i »Danfana« 1816 hidførte atter en vis Forsoning, og i Sommeren 1817 var han, saavidt vides, en ret hyppig Gæst i Fru Rahbeks »great cabin«.

Den langvarige literære Fejde, der delte Oehlenschlägers og Baggesens Tilhængere i to fjendtlige Lejre, og Rahbeks Afvisning af »Frejas Alter« skilte i flere Aar Familierne Rahbek og Oehlenschläger ad, men i Efteraaret 1818 ved O. H. Mynsters Grav rakte de to Svogre atter hinanden Haanden. Oehlenschläger tilskrev Rahbek det smukke forsonlige Brev, der slutter med Ordene: »Nu ere vi Venner igen og lad os nu være det for Evigheden. Altid bliver Bakkehuset mig kært! Du opmuntrede mig til mine første Skridt, nu skal Du ogsaa følge med mig, Rahbek, Arm i Arm. —

J. L. Heiberg havde ikke gæstet det Rahbekske Hjem siden han rømte fra det som Dreng; først i 1813 gik han atter herud, da han med Theaterdirektøren vilde drøfte Opførelsen af sit Sangspil »Tycho Brahes Spaadom«. Kamma Rahbek skrev ham til, at hun ved at se ham igen paa Bakkehuset »havde faaet et af sit Hjertes inderligste Ønsker opfyldt«. Rahbek yndede ikke hans Vaudeviller, og Heiberg blev vel ikke nogen stadig Bakkehusgæst, men bevarede stedse sin Hengivenhed for sin Faders trofaste Ven og hans Hustru. Til Rahbeks Studenterjubilæum skrev han en Sang til »det lille Parnas«

Hvo kender ej det Musers Hjem,
Hvor Gæstfriheden bygger?
Hvo flygted ikke tit til dem
I deres Lindeskygger.

Overfor Rahbek bevidnede J. L. Heiberg sin Deltagelse i Sorgen over Kammas Død med disse Ord: »Hendes Minde er uudsletteligt, det lever i Utalliges Hjerter, det knytter sig endog paa mere end een Maade til vor Literatur og vil vedblive at leve i den og med den«. —

Hjemvendt fra sin store Forskningsrejse i Grækenland 1813 blev Arkæologen *P. O. Brøndsted* ved sine selskabelige Talenter en velset Bakkehusgæst, ligesom hans Forlovede, *Frederikke Koës*, hvem han samme Aar ægtede, var meget yndet af Kamma Rahbek, og hendes tidlige Død efter næppe fem Aars Ægteskab efterlod et Savn i Bakkehuskredsen. Sammen med hende færdedes herude hendes smukke Kusine *Caroline Falch*, hvem Fru Rahbek gav Tilnavnet »Dejligheden« og en anden Samtidig betegner som »en Boldt mellem stærk Livsglæde og skjult Ulykke«. Hun ægtede siden Rigmanden *Johannes Theodor Suhr*, hvis Hjem paa Sølyst Johanne Luise Heiberg omhandler udførligt i sine Livserindringer. Brøndsted førte fra sin Udenlandsrejse med sig til Danmark sin unge hellenske Ven *Nicolo Conrado de Lunzi*, venetiansk Greve og Søn af den danske Generalkonsul paa de ioniske Øer, som Kamma Rahbek tog sig af med moderlig Æmhed. Efter sit femaarige Ophold i København, hvor han besøgte Borgerdydsskolen, vedblev han at staa i Brevskifte med Fru Rahbek og bevarede hele sit Liv en trofast Kærlighed til Danmark og Ungdomsminderne fra Bakkehuset. Da han et halvhundred Aar efter, i 1869, gæstede København, gjaldt hans første Besøg Bakkehuset og Graven paa Frederiksberg Kirkegaard. Lunzi blev i 1818 optaget i den danske Grevestand og døde først i 1885 i meget høj Alder paa Øen Zanthé, hvor hans Efterslægt endnu lever.

Et trofast Venskab knyttede Kamma Rahbek gennem mange Aar til Digterinden *Friederike Brun*, hvem hun, ret træffende, havde døbt »die grandiose«, medens denne havde givet sin kære, vævre Veninde Kælenavnet »Bocca mela« — Honningmunden — efter et lille Insekt, der forekommer i Italien. Gennem Fru Bruns Breve mere end ved sjældnere Besøg i Palæet i Bredgade kom Kamma Rahbek, om end kun flygtigt, i Berøring med den store Verden, i hvilken hun iøvrigt var og blev fremmed.

De to Fruer mødtes i Beundring for det unge Digtalent *B. S. Ingemann*, den blege, af tysk Romantik hjertagne Lyriker, Forfatter af de følelsesfulde Skuespil, »Blanca« og »Masaniello«. Begge Damerne besøgte ham som Alumnus paa Walkendorffs Kollegium. Han blev en flittig Gæst paa Bakkehuset, hvor han lød Navnene »den bedste«, eller »Hermelinet« paa Grund af hans »hvide Kærlighed«, Lucie Mandix, der ogsaa vandt Kamma Rahbeks Hjerte. I Aarene 1815—17 vekslede Fru Rahbek og Ingemann Breve.

Gennem sin Moder, Kamma Rahbeks Brevveninde, og sine Plejesøstre Frederikke Koës og Caroline Falch var *Christian Winther* bleven indført paa Bakkehuset, da han i 1815 som Student kom til Hovedstaden. I sine efterladte Optegnelser skriver han: »Ogsaa jeg har været i Arkadien — ogsaa jeg har i hele 15 Aar nydt den Lykke som en tam Stork at kunne vandre ind og ud i

dette kære Bakkehus, hvor der var Velsignelse af alt Smukt og Godt, og at være en velsét Gæst dér«. Samkvemmet mellem Bakkehuset og Genboen Bakkegaarden har sikkert givet Anledning til, at Chr. Winther blev en Slags Huslærer i Dispachør Langbergs Hjem, indtil han i 1821 for flere Aar tog Ophold i Købelev Præstegaard. —

Hjemvendt fra sin Kinarejse tog *Poul Martin Møller*, Chr. Winthers Halvbroder, 1821 Sommerophold paa Bakkehuset og opslog i 1823 sin faste Bolig her, hvor han tilbragte halvandet Aar, blev hjemmевant og for Rahbek og hans Hustru som en kær Søn af Huset. Med Fruen læste han græske Tragedier, som han oversatte kursorisk, medens hun fulgte efter i Originalteksten. Med megen Overvindelse fralflyttede Poul Møller Bakkehuset, nærmest af Hensyn til sine Studier, og tiltraadte 1826 et Lektorat i Filosofi ved Universitetet i Christiania, hvor han satte Bo som nygift. Den aandelige Forbindelse i det fjerne vedligeholdtes gennem hjertevarme Breve fra Kamma Rahbek til begge Ægtefæller.

I Aarene 1821—23 boede *Just Matthias Thiele* herude, der i sin lille Bog »Erindringer fra Bakkehuset« (1869) har givet et værdifuldt Billede af Livet i det Rahbekske Hjem. En hyppig Gæst paa Bakkehuset og tillige den slittigste Korrespondent var *Adolph Boye*, kendt under Navnet »Peter Wegener« som Baggesens ivrige Modstander under Digterfejden. Han var tillige Kamma Rahbeks ufortrødne Kommissionær og ydede Rahbek betydelig og uegennyttig litterær Bistand.

I Ord, der ikke kan siges bedre, har Fru Gyllembourg i sin Novelle »Extremene«, der rummer Genminder fra hendes Sommerliv herude, for Eftertiden levendegjort Bakkehusets Indsats i dansk Aandsliv.

»Hvor mange samlede sig ikke dér, af alt hvad Nationen i to Generationer har at opvise af Herligt og Udmærket! I denne Kreds, under dette lave Tag, hvormeget er der ikke grundlagt, der siden har spiret og baaret Frugt, ligesom Havens Træer og Blomster, plantede og plejede af Kammass Haand. I dette Gæstfrihedens Hjem blev Menneskene vejret efter ganske andre Regler end i den øvrige Verden. Det gik til som i Himmerige, hvor Rang og Rigdom intet gælder.«

»Olympen« kaldte Grundtvig spøgende Bakkehuset, et Udtryk for, at alle, der havde Stemme i dansk Aandsliv, søgte til derude. Bakkehuset blev Hjemstedet for dansk litterært Virke, hvor alle aandelige Interesser drøftedes, det Hjem, om hvilket der er talt og digtet mere og skønnere end om noget andet i Danmark. Det var ikke nogen æsthetisk Salon efter fransk Mønster, en Betegnelse, der derimod kan anvendes paa Sølyst i Greve og Grevinde Schimmelmans Tid og paa Sophienholm i det kvart Aarhundrede, Friederike Bruns Aand prægede det, Træffsteder baade for Digtere og Videnskabsmænd fra de forskelligste Lande som for Diplomatiets Trækfugle. I alt, ligesaa forskellige i Tankesæt og Væsen som i det Ydre de straalende Sale i Schimmelmans og Rigmanden Constantin Bruns Palæer i Bredgade var det fra Bakkehuset med dets lave Stuer og brøstfældige Tag.

»Man kan ikke være Brunsk uden at være Tysk,« skriver Kamma Rahbek, »og foruden dette Fransk og Italiensk fordi Fru Brun er Romerinde, og Huset vrimler af Diplomater.« Store Glimmerblomster, omplantet fra fremmede Lande saa fjerne fra den bly Martsviol i nøjsom dansk Muld.

Samtidig med Landets finansielle Sammenbrud i 1813 var ogsaa Rahbeks Pengesager kommet i den sørgeligste Forfatning. En »Jødegæld« paa 2,000 Rdlr.; Rahbeks fattige Garderobe, en luvslidt Uniform fra Belejringstiden, en gammel Straahat, et Par lappede Støvler; kun Ild i Kakkelovnen de tre Maaneder af Aaret, Østenvindens Isnen gennem det brøstfældige Hus' Revner — er Træk i det trøsteløse Billede, Rahbek har givet af Tilstanden paa Bakkehuset i dets mest kritiske Periode. I sin Nød tyede Rahbek til sin gamle Bekendt, *Jonas Collin*, den indflydelsesrige, ypperlige Finansmand med det aabne Sind og varme Hjerte, der ogsaa var rede til at hjælpe Rahbek paa Betingelse af, at han fremlagde en nøjagtig Opgørelse af sine Passiver, indførte en strengere Økonomi og især at han ikke længere »af falsk Undseelse« hemmeligholdt Situationens Alvor for sin Hustru. Takket være Collin oprandt der lysere Tider i Hjemmet, idet han udvirkede Rahbek en Gratifikation af 1,500 Rdlr. af den kongelige Kasse og ikke ubetydelige Understøttelser fra Fonden ad usus publicos. Forholdene bedres yderligere ved Rahbeks, ganske vist beskedne Professorgage og et efter den 1818 afdøde Statsminister J. G. Moltke ham tillagt aarligt Legat paa 300 Rdlr. Til Forbedring af Rahbeks Finanser bidrog vel mest Lejeindtægten. I Aarene 1816—17 var alt optaget i Bakkehuset, bl. a. af Jonas Collin og hans Familie. Sønnen Edvard Collin mener at vide, at Stemningen i det Rahbekske Hjem den Gang var fortrøstningsfuld, siden han fra sin Barndom derude kun har bevaret lyse Erindringer om Livet paa Bakkehuset.

I de sidste Somre — 1825—27 — før Kamma Rahbeks snigende Sygdom lammede hendes Foretagsomhed og Arbejdskraft, var hun travlt beskæftiget med sin Malerskole eller »Kunstakademiet«, som holdt ugentlige Møder paa Bakkehuset. Den nærmeste Aarsag til disse Sammenkomster hidrørte fra hendes Æskemageri, som i Aarenes Løb havde naaet Højden af teknisk Færdighed, Smagfuldhed og Akkuratesse. I Stedet for at forsyne det Indre af Æskelaaget med Spejlglas, indrammet af en Guldbort, fandt hun paa at indsætte smaa Akvareller med Landskaber og Blomster. For selv at tilegne sig Kunsten og uddanne sine unge Veninder i denne Syssel, valgte hun til Lærer den unge Landskabsmaler *Heinrich Buntzen*, hvem hun straks gav Tilnavnet »Kieleren« efter hans Fødeby, men ogsaa betegnede som »Schwarze Tusche«, saavel paa Grund af hans »sodede« Manér i Farvegivningen som ogsaa fordi han gik klædt i Sort uden Lintøj. Buntzen virkede som en meget søgt og afholdt Tegnslærer og udstillede paa Charlottenborg i over 60 Aar Landskabsbilleder, særlig fra Hellebækegnen, og døde først i 1892 i en Alder af 88 Aar. —

»Kunstner- og Kunstnerinde-Kommersen« paa Bakkehuset udvidedes hurtigt. Blandt de kvindelige Elever var den ivrigste og dygtigste *Augusta Petersen*,

den mellemste af Slotsgartner paa Frederiksberg Slot Peter Petersens tre Døtre, de saakaldte Blomsterpiger. Blandt de mandlige Deltagere udmærkede sig Skuespiller *Carl Winsløw*, hvis Portræt af Rahbek er omtalt ovenfor, og som benyttede Lejligheden til at udvide sin med Talent dyrkede Fritidssyssel som Portrættegner til Landskabsmaleriet. *J. M. Thiele* tog som Husfælle med Iver Del i Arbejdet. Kamma Rahbeks gamle Kending, Maleren *J. L. Camradt*, malede til Kopiering for Eleverne en Klasse af Bakkehusets berømte Druer. *J. M. Calmeyer*, »den stolte« eller »storsnude Nordmand«, akvarellerede i samme Øjemed to norske Vandfald; hans Elev, Blomstermalerinden *Christine Marie Løvmand*, Husets »Kunstadjutant«, gav Prover paa sit skattede Talent; Arkitekten *Hans Chr. Hansen*, Kommunehospitalets og Observatoriets Bygmester, »Fniseren« kaldet, tegnede Prospekter. Til disse sluttede sig »Bakkehusdatteren« *Ophelia Drewsen*, af hvem en kunstfærdig Æske med en Akvarel »paraderede« paa »Akademiet«s Aarsudstilling. Ogsaa Kamma Rahbek gjorde med sit naturlige Nemme gode Fremskridt. Med stor Spænding imødesaa Kredsen den allerede da berømte Landskabsmaler *J. C. Dahls* Komme fra Dresden i April 1826. Et Malerbord gjordes i Stand til ham, og man kopierede flittigt hans Motiver fra Italien og Tysklands romantiske Egne. Ud paa Efteraaret forlod Calmeyer Danmark. Endnu det følgende Aar om Høsten berammede Kamma Rahbek et Møde i Kunstnerkommersen under Forsæde af den »ejegode, interessante og beskedne« Jomfru Løvmand, men i Maj 1828 beretter den allerede da dødsmærkede Bakkehusfrue, at Malerskolen næsten var aldeles uvirksom.

Livets sidste Fest for Knud Lyne og Kamma Rahbek var den smukke og hjertelige Hyldest, den akademiske Ungdom bragte deres »Oldermand« og Studenterforeningens Æresmedlem ved hans 50aarige Studenterjubilæum den 23. Juli 1825. Ved Sammenkomsten i Foreningens Lokaler paa Købmagergade afsang man foruden *J. L. Heibergs* førnævnte Digt »Bakkehuset«, *Poul Møllers* prægtige Sang til Rahbek med dens klangfulde Optakt »Den Slotsklokke gaar i den ældgamle Lund«, hvori det hedder:

End sidder den gamle Student ved sin Skov;
Utallige Bøger han prenter,
Han passer kun lidet paa Dadel og Lov,
Den Krone for ægte Studenter.

Ved det paafølgende Sold i Foreningens Sommerlokaler i Frederiksberg Allé afsang man *Poul Møllers* anden Festsang, i hvilken Digteren har fundet det smukkeste Udtryk for Rahbeks bedste Egenskaber.

En Ridder lig i blanke Vaabenklæder
Med aaben Hjelm og uforfærdet Bryst,
En dygtig Svend i Livets Skranke træder,
Med Svig og Vold han vove vil en Dyst.

Herefter fulgte alle »det ædle Par ud til Bakkehuset, der var pyntet med Grønt, og i alle Vinduer var der Lys paa Rad.

I sine »Erindringer« har Rahbek givet en gribende Skildring af sin Hustrus sidste Dage. Om Eftermiddagen paa hendes Dødsdag maatte han til Byen; da han rakte hende Haanden til Farvel, rejste hun sig op fra sit Leje og sagde med brudt Stemme: »Munden« og gav ham tre Kys. Da han atter kom hjem, aandede hun endnu, men døde kort efter i hans Arme. Han kunde ikke tro, at det var Døden, og endnu flere Timer efter sad han ved hendes Leje i Haab om, at hun atter skulde vaagne op.

Hvor højt Kamma Rahbek var skattet, æret og elsket, derom vidner de Digte, der ved hendes Død fremkom til hendes Ære. Oehlenschläger tolkede hendes Ros i de velkendte Strofer:

Ja, *Margarita!* retn og klar,
Med alle Aandens Evner, Hjertets Dyder,
Du var en *Perle* dyrebar;
Du var, hvad os dit elskte Navn betyder.

Om den Aand, der fra hende udgik i hendes Hjem hedder det i Ingemanns Digt:

Her mødtes Ven og Fjende fredeligt,
Hid droges underfuldt fra fjernest Vej
De Sjæle, som hverandre ej forstode.
For *hende* var ej Aand og Hjerte skjult,
Hun grant forstod, hvad i dem alle rørtes.

Mere gennem mangt end ved meget, Knud Lyne Rahbek har givet Spire og Trivsel, vil hans Indsats i dansk Aandslivs Historie ikke gaa af Minde. Som Udgiver eller rettere Forfatter af Tidsskrifter, der tilsammen udgør de hundrede Bind, som Dramaturg, Æstetiker, Literaturhistoriker, Oversætter, Feuilletonist og Journalist i Ordets bedste Forstand, blev han en Folkeoplysningsmand, en trofast Sædemand, der drog Ploven over den vide, haarde Jord.

Hans Betydning som Bindeled mellem den gamle og ny Slægt, hans Pietet for svundne Tiders Kulturindsats har Chr. Wilster tolket i varme, smukke Ord:

Det tyktes ham Synd, om et Navn var forglemt,
Som stod paa en Grav hvor en Digter var gemt,
Det tyktes ham Synd om en Røst var hendød,
Som fordum til Fryd her i Dannevang lød;
Og Mosset fra Stenen han rydded med Stav,
Og Skjalde opstode af Tidernes Grav.

Med Hensyn til Rahbeks Fortjenester paa dette Omraade er det tilstrækkeligt at nævne hans Udgave af Holberg med tilhørende Kommenteringsarbejde,

og hans Omsorg for at redde Ewalds Manuskripter for Tilintetgørelse. Uden Rahbek vilde Digterens »Levnet og Meninger« næppe være kommet til os.

Selv om Rahbek ikke naaede over Tærskelen til den ny Tid og formaaede at følge dens Ideer, var Ungdommens Selskab ham det kæreste, og han var stolt af at kaldes Studenternes Oldermand. Størst Betydning for Samtiden har Rahbek haft gennem sine Tidsskrifter, som han i berettiget Selvfølelse har betegnet som et Tidens Spejl. Alle Nuets brændende Spørgsmaal drøftedes i deres Spalter, religiøse, sociale, æstetiske, filosofiske og sproglige Problemer i almen tilgængelig Form. For unge Digttere og Skribenter stod Døren aaben; for dets Forum førtes livlige Debatter mellem Indsendere af modsat Mening. For Eftertiden er Rahbeks Tidsskrifter af umistelig Værd for dansk Aandslivs og kulturelle Historie.

Hans »nationale Skuespil«, hvis bevidste Hensigt var at vække og styrke Fædrelandsfølelsen, rummer Ideer og Tanker, der har Krav paa at blive erindret. Dette hans Grundsyn giver sig oftere Udslag i hans Klubviser, især i hans endnu ikke helt glemte, frejdige Sang: Vort Fødeland var altid rigt«. Hans sorgmuntre Viser huskes kun som litterære Kuriosa. Som Dramaturg var han banebrydende gennem sine Bøger: »Breve fra en gammel Skuespiller til hans Søn«, og »Om Skuespilkunsten«, den sidste omfattende de Forelæsninger han havde holdt som Lærer ved den dramatiske Skole. I sin Egenskab af Meddirektør for Theatret var han ikke bange for at tage Stilling, hvad han viste ved at forkaste sin Svogers svage Stykke »Frejas Alter«.

Medens Literaturhistorikere i den nyeste Tid paa de her nævnte Omraader har ydet hans Minde skyldig Oprensning, har skønlitterære Forfattere med overfladisk Kendskab til Rahbek og hans Tid og i Strid med Kendsgerninger forvansket hans Omdømme. I Verner Niensens folkelige Skuespil er han kun »Manden med Glas i Haand«, i Sven Langes Teaterstykke »Til Skjaldens Ihu-kommelse« er han nærmest en Nar, i samme Forfatters Roman »Amor og Bachhus« en holdningsløs og forfjamsket aandelig Undermaaler. I Carl Gandrups Skuespil »Spotterens Hus« figurerer han som en Vaudevillefigur og Kamma Rahbek som en krukke Blaastrømpe.

I de fem Fjerdingaar, Rahbek overlevede sin Hustru, førte han kun en Skyggetilværelse. Naar han fik Aftenbesøg af ældre eller yngre Venner, noget han lige til det sidste satte stor Pris paa, kunde han tømme sig, og Øjet lyse, naar han efter gammel Vane hævede sit Glas og udbragte sin Yndlingsskaal med Ordene af Götz: Es lebe die Freiheit. Som Adam Oehlenschläger var Bakkehusets største Stjerne i dets lykkeligste Tid, blev han det sidste venlige Lys paa dets Himmel, da alle andre forsvandt, og der blev Mørke om den »Gamle paa Bakken«. Ved et af sine Besøg satte Oehlenschläger sig i det Hjørne af Sofaen, hvor Bakkehusfruen plejede at sidde, men da skjulte Rahbek, overvældet af Minderne, sit Ansigt i sine Hænder og brast i Graad. En anden Gang medbragte Oehlenschläger Manuskriptet til »Trillingbrødrene fra Damask«, som han læste op for Rahbek, der imedens gik op og ned og gned sig fornøjet i Hænderne.

København set fra Valby Bakke

Bakkehusmuseet

Nu som før travede han mindst een Dag om Ugen til Byen for at give Møde i Theaterdirektionen og tilbringe et Par Timer i Læseselskabet »Athenæum« for at skaffe sig det sidste Bognyt, men ellers følte han sig knuget af Savnet og Ensomheden, særlig i de lange Vinteraftener, naar alle gamle Venner svigtede ham.

For Rahbek, der hele sit Liv fastholdt sin Foraarsdrøm fra Revolutionens skønne Grødetid, inden Rædsler, udøvede i Frihedens Navn, og den senere Reaktion havde bragt den ubarmhjertige Virkelighed, var Götz' Ord til Frihedens Pris ingen tom Frase. Lige til det sidste bevarede han sin glødende Beundring for de Mænd, der i hans Ungdom havde kæmpet for Menneskehedens, for Menneskeandens Frigørelse. Da han mærkede sit Endeligt nær, talte han om, i Kammas Blomsterhave at ville rejse en Stensætning med Navnene paa de Mænd, han havde elsket og beundret mest, deriblandt Washington, Franklin, Lafayette og Rousseau. En af hans yngre Venner beklagede, at han ikke oplevede Julirevolutionen, men ogsaa fordi han mente, at den gamle Frihedsven i saa Fald var levet op igen.

I det sidste Aar af hans Liv var *Ophelia Drewsen*, kaldet »Philla«, ene om at styre hans beskedne Husstand. Som Kammas Rahbeks Grandniece havde hun fra lille af været knyttet til Bakkehuset og var tyet herud med sine Hjerteanliggender. Det Portræt af hende, der nu indtager en Æresplads i Husets Hjørnestue, viser de umiskendelige Drewsenske Træk og hendes »Tæksomhed«, der fik Rahbek til at betegne hendes Ansigt som passende til at sidde foran i en Bog. Med datterlig Æmhed lyste hun Aftensols milde Fred over hans trætte Sjæl. Flere Gange havde han til hende ytret Ønsket om ikke at maatte leve for længe, hvilket ogsaa gik i Opfyldelse. En Dag ved indtrædende Tøbrud det sidste Foraar, han levede, øsede Regnen ned i Bakkehusets Gaard og drev i Strømme mellem Brostenene, et Syn han interesseret havde iagttaget Aar for Aar. *Ophelia* beklagede, at han ikke kunde se Vandskyllet, da han endnu ikke var staaet op. »Ja, det Syn faar jeg nok ikke tiere at se, min Pige,« lød Svaret. En Forkølelsessygdom gjorde efter et fire Ugers Sygeleje den 22. April 1830 Ende paa hans utrættelig gavnelystne og alene derigennem ærefulde Livsvirke.

Hans Bortgang efterlod, ifølge Molbechs Ord, »et alvorligt og dybtfølt Savn; thi det var som en hel Tidsalder, et halvt Aarhundredes Erindringsliv, der med ham sank i Graven«.

Rahbek blev stedt til Jorden med militær Honnør i sin Egenskab af Kaptajn i Kongens Livkorps, hvorfor der var tilsagt en Kommando, som skulde bære hans Lig til Graven, men allerede paa Bakkehuset traadte Studenter og Skuespillere parvis til for at vise ham den sidste Ære, og de afløstes paa den lange Vej til Frederiksberg Kirke ydermere af over 300 Frivillige. Paa Valby Bakke stod opstillet en Afdeling af Kongens Livkorps, som gjorde Honnør for Kisten og derefter gik i Spidsen for Sørgetoget. Da det havde naaet Kirken, blæstes en Salme med Basuner. Ved Baaren holdt J. P. Mynster en stærk personlig Minde-tale, hvorefter Kisten med Affyring af en Æressalut sænkedes i Graven op til

Kirkegaardsmuren ud mod Alleen. Graven aabnedes sidste Gang i 1836, da Carl Heger blev jordet ved Søsterens og Svogerens Side. Paa en vedbendkranset Marmortavle læses følgende, af Oehlenschläger forfattede Indskrift:

KNUD LYNE RAHBEK
KAREN MARGRETHE HEGER
CARL JOHAN HEGER

Med elskte Viv vor Digter hviler her,
De delte troligt Livets Fryd og Kummer,
Og han, som var dem begge kær,
Og leved dem saa længe nær
Nu deler med dem Gravens Slummer.

Med stemningsfulde Sørgehøjtideligheder hædredes Knud Lyne Rahbeks Minde paa det kongelige Theater, i Studenterforeningen, Frimurerlogen og Det dramatiske Selskab. — Af Oehlenschlägers Prolog »Rahbeks Minde«, fremsagt ved Sørgefesten paa den kongelige Skueplads, skal anføres det vemodige Farvel til Bakkehuset:

— — Men nu er Huset tomt. Philemon meer
Med elskte Baucis ikke dér du seer;
Den gamle Hauge med det stive Krat,
Staar i den unge grønne Vaar forladt;
Uluget Ukrudt over Blomsten groer,
Og snart udslettes vel det sidste Spor,
Naar fremmed Ejemand, med Modens Flid
Tilintetgør hvert Træk af gammel Tid.

Ophelia Drewsen, »Bakkehusets Datter« overlevede, efter sin Ægtefælle Geologen, Dr. Pingels tidlige Død, Rahbek i 65 Aar, gennem hvilke hun med et sjældent trofast Sind bevarede sine Ungdomsminder fra Bakkehuset og nænsomt værnede om de Erindringsgenstande, hun havde medbragt derfra. Saa nær lige gammel med Aarhundredet døde hun først i 1895 i Billedet af et skønt gammelt Rosentræ, der bærer sildige Roser.

Paa Auktionen efter Rahbeks Død solgtes Bakkehuset i Maj 1831 for 3,440 Rdlr. til Dekorator *Leo David Hamm*, en Mand med kunstneriske Aspirationer, som havde forsøgt sig i Landskabsmaleriet.

Sammen med sine to Brødre, der af Profession var Tapetfabrikanter, øvede Hamm sin Kunst, der nærmest gik i Retning af græsk Stil, paa sin nyerhvervede Ejendom, særlig dens vestre Fløj, ved at beslaa Ydervæggene med Træbeklædning og opføre en Tilbygning af Pavilloner. Molbech klager i sin Aaret efter Rahbeks Død udgivne poetiske Anthologi bittert over, »at dette saa berømte Sted nylig ved fremmed og uskaansom Haand er blevet voldsomt og smagløst forandret«. Midterpartiet i den Rahbekske Fløj blev hævet, de tre Hjørnevinduer

sænket og gjort større, og Tapeterne erstattet med Paneler. — Hvad man end kan bebrejde Hamm for hans smagløse Omkalfatring af Huset, bør det dog erindres, at han i Maj 1833 af Bakkehusets Grund i dens Udkant skænkede et Areal af o. 100 Kvadratalen, paa hvilket der rejstes en Mindestøtte for Knud Lyne Rahbek og Hustru, »sat af Medborgere« efter forudgaaende Opfordring til at yde

Mindestøtten i Bakkehusets Have (1937).

Bidrag i dette Øjemed, undertegnet af J. P. Mynster, J. Collin, Chr. Holten, L. N. Hvidt og F. Fabricius. Medens Hetsch forestod den arkitektoniske Opstilling, udførte H. Freund Billedhuggerarbejderne. Paa Forsiden af Stenstøtten er indsat en Portrætmedaillon i Profil af Rahbek, paa Bagsiden er fremstillet en Kvindeskikkelse, Erato, Erindringens Muse, støttet til en Lyre. Paa Siderne er anbragt Ornamenter henholdsvis et Symbol paa Rahbeks forskelligartede Forfattervirksomhed, og en Svale paa en Gren, et Sindbillede paa Kamma Rahbeks Troskab mod sin graa, klinede Rede, hun aldrig forlod. Indskriften paa Støtten lyder:

HER BOEDE
 KNUD LYNE RAHBEK
 OG
 HANS ELSKELIGE HUSTRU
 KAREN MARGRETHE HEGER

Allerede Fru Gyllembourg har med fuld Føje kaldet Indskriften herlig. Jævn og knap i Ordvalget og udmærket ved dens rythmiske Velklang, den manende, kraftfulde Optakt, der glider over i et indsmigrende Spil af skiftende lyse Vokaler.

Bakkehuset fik i Brødrene Hamms Tid en flygtig Renæssance ved de navnkundige Landliggere, til hvilke han udlejede Huset. I Sommeren 1842 beboede J. L. Heiberg sammen med sin Moder og Hustru de Rahbekske Stuer. »En Hytte, gamle Planter og Træer med krogede, knudrede Rygge, en forfalden Bænk, et faldefærdigt Plankeværk« var de synlige Minder fra Knud Lynes og Kamma Rahbeks Dage, men naar Moder og Søn sad paa Højen i Haven, faldt Talen ofte paa J. L. Heibergs Plejeforældre, fra hvis Hus han var rømt som Dreng, og de mange mærkelige Mennesker, der forstum færdedes her, og da vaagnede alt ligesom til Liv igen.

I Sommeren 1845 boede Grundtvig paa Bakkehuset, hvor hans Landophold blev bekostet af Dronning Caroline Amalie. I Takkedigtet til sin Velynderinde dvæler han ved de Ungdomsminder, der vældede frem for ham herude:

I den lyse, stille Have
Ved det gamle *Bakkehuus*,
Sommerlyst, som Julegave,
Minder blidt om Ungdomsruus.

Hver en Skjald, som nu mon graane,
Lyse Blik i hver en Stil,
Hilste her Midnattens Maane, —
Beiled her til Cammas Smil!

Han glædede sig ved at sidde paa Højen, naar Frederiksberg Kirkes Bedeklokke lød over til ham i de endnu dengang landlige Omgivelser. En saadan mandig vemodig Høststemning affødte hans verdslige Salme: Kirkeklokke, ej til Hovedstæder«, der siden har lydt og stadigt synges ved Tusinder af Grave. Paa Bakkehuset var det ogsaa, at en Skare af Deltagerne i det skandinaviske Studentermøde hyldede Skjalden »med Sagastav og Peterssværd i Haand«.

Det sidste Mindeblad i Bakkehusets rige Historie skyldes den danske Kulturhistories Mester, *Troels-Lund*, der fra sin Barndom og under hele sin Opvækst med sine Forældre tilbragte Sommermaanederne herude, hvor de boede i den ved 1870 nedrevne, af Vandstrømme fra Bakkedraget undergravede vestre Fløj, det gamle, lave Valby Bakkehus. I sine Livserindringer og i sit Værk »Bakkehus og Solbjerg«, der netop fremkom i den Tid, da Bakkehusets Skæbne skulde afgøres og derfor har bidraget meget til at vække Interessen for dets Bevarelse, har han med stærk Indføling skildret sin Barndoms og Ungdoms Sommerhjem og dets Omgivelser. Det levede i hans Bevidsthed som et Hjemsted for lutter lyse Minder og Indtryk, der skulde faa Betydning for ham hele Livet igennem.

Af Bakkehusets søndre Fløj, flankeret af høje Popler, som den var paa Troels-Lunds Tid, giver F. Zweidorffs Maleri fra 1837 (nu paa Frederiksborg Slot) en Forestilling. Gitteret forrest er Indhegningen af Ny Bakkehus' Gaardsplads. I Krogen til venstre ses Indgangen til Smøgen, men hele vestre Fløj er skjult af et Udhus paa Ny Bakkehus.

Af Brødrene Hamms Dødsbo solgtes Bakkehuset ved Auktion i 1852 til Kammerherre Aug. C. B. von Bibow, der atter i 1855 tilskødede det til den af Dr. Hübertz grundlagte »Helbredelsesanstalt for idiotiske Børn«, den senere Aandssvageanstalt for Sjælland.

Fra det endnu ret store Tilliggende udskiltes tre Parceller langs Alleen, paa hvilke Bing og Grøndahls Fabrikker og et Par Landsteder senere opførtes, og som købtes af Bogtrykker F. E. Bording, der kort efter solgte den Bakkehuset nærmest liggende Parcel med det derpaa byggede Hus »Tusculanum« kaldet, som allerede 1855 købtes af Dr. phil. M. G. G. Steenstrup.

Bakkehusets Overgang til Helbredelsesanstalten gav Anledning til den noget skurrile Trøst, H. C. Andersen yder i sit Eventyr »Et Stykke Perlesnor«, at »Idiotens Hjem« stadigt var et Aandens Hjem, Drivhuset for den sygnende Plante. Det skyldes imidlertid sikkert denne Erhvervelse, at Bakkehuset ikke kom til at dele Skæbne med Oehlschlägers Fødehus, og at ikke hele dets Tilliggende er bleven udlagt til Bebyggelse af Lejekaserner.

I en lang Aarrække tjente Bakkehuset til Beboelse for Anstaltens Funktionærer. I 1903 var det saa godt som overladt til sig selv, da der i Stjerne afholdtes en af Møbler, Malerier og Mindegenstande fra den Rahbekske Kreds bestaaende Udstilling, som besøgte af over 10,000 Mennesker. Den viste noksom, hvor uformodet stor Interessen for vor litterære Guldalder endnu var og hvormeget der endnu fandtes af synlige Minder om hin Tid, spredte paa forskellige Hænder.

Derefter blev Bakkehuset prisgivet vanærende Forfald, særlig den af det Rahbekske Ægtepar saa nær i 30 Aar beboede Fløj, der kun tjente som Opbevaringssted for unyttigt Skrammel. Hjemløse Vagabonder havde endog upaaagtet kunnet benytte Kamma Rahbeks Køkken som Sovested. Gavlen ud mod Alleen var styrtefærdig. Taget var gennemhullet, Gulvet og Panelerne raadnede, og i de første Krigsaar blev alle Kakkelovne solgt som gammelt Jern og en Dobbeldør hugget til Pindebrænde. Et Utal af Rotter øgede Hærværket.

Det var saavist ikke Pietetshensyn, der afholdt Anstalten fra at nedrive »den gamle Rønne«.

Af den snævre Kreds, der for 20 Aar siden, i Følelsen af at det gjaldt en national Ærespligt, satte sig til Opgave at redde Bakkehuset for den truende Undergang, er siden tre Medlemmer, som hver især har indlagt sig Fortjeneste af Tankens Virkeliggørelse, afgaaet ved Døden, nemlig Digteren *Sophus Michaëlis*, Departementschef *Kai Glahn* og Overretssagfører *P. Hennings*. Tilbage er Direktøren for Nationalmusæet, Dr. phil. *M. Mackeprang* og Forf. af nærværende.

Tanken om Bakkehusets Genrejsning mødtes af den daværende Formand for Aandssvageanstalten, tidligere Provst og Undervisningsminister, med den størst mulige Uvilje. Ligesaa haabløs syntes Udsigten til at skaffe den til Restavreringsarbejdet fornødne Sum, der af Anstaltens Bestyrelse ansloges til 70,000 Kr. og krævedes som Garantikapital, inden man tog fat paa Arbejdet. Det lykkedes da til alt Held, ved den daværende Undervisningsminister J. Appels Forstaaelse og K. Glahns Fortale, at faa udvirket en Bevilling fra Staten paa 50,000 Kr. til den ydre Istandsættelse af Vinkelbygningen. Til denne Sum kom et betydeligt frivilligt Bidrag af 7,000 Kr., Indtægten af en af Forfatterforeningen udgivet Bog om Bakkehuset, hvis Fremstilling i en usædvanligt fornem Udstyrelse bekostedes af den Gyldendalske Boghandel, samt et lignende Beløb, fremkommet ved Indsamling. Blandt Skriftets Bidragydere var Troels-Lund, Sophus Michaëlis og Jeppe Aakjær. Michaëlis' stemningsbaarne Digt vakte Genlyd i vide Kredse:

Nu raadner Huset som en dødsdømt Rønne,
i Slud og Svamp har Glemsel kvalt Idyllen,
der her sig hvælved vedbendgrøn og gylden
om denne Arne for det evig Skønne.

Filémon, Baucis! Denne Tempelhytte,
hvor Aandens Génier engang gav Møde,
fik unge Digtersjæle til at gløde
og alle danske Hjerter til at lytte.

De kampgjaldende Strofer, Aakjær udslyngede mod Aandssvageanstaltens Formand, runger ud i følgende Linjer:

Ej Provst eller Pranger tør slænge i Grus,
hvad Digter og Sanger paa vingede Ganger
har bygget til Fløjen paa Danmarks Hus.

Paa Trods af Formandens stadig lige stejle Modstand vedtog Anstaltens Bestyrelse, at den Rahbekske Fløj for et længere Aaremaal lejefrit stillede til Raadighed for Komiteen mod at denne for de indsamlede Penge og et Bidrag fra Anstalten paa 10,000 Kr. skulde paatage sig Istandsættelsen af den anden Fløj med dens to Etager, færdig til Bolig for en eller flere af Anstaltens Funktionærer, og bekoste den ydre Vedligeholdelse. Denne unægtelig haarde og overfor de mange enkelte Bidragydere næppe forsvarlige Bestemmelse kuldcastede Komiteens Hensigt at ville indrette en eller to Beboelseslejligheder i Sidefløjen som hel eller delvis Fribolig for en aldrende Forfatter med Bidrag fra Dansk Forfatterforenings Legatfond.

Omsider stod hele Bygningen, saavidt muligt, ført tilbage til dens oprindelige Skikkelse, under Arkitekt *Viggo Dahls* kyndige og nænsomme Ledelse, men den

i hine Aar saa dyre Arbejds løn havde opslugt alle Midler. Arbejdet maatte stilles i Bero, indtil Undervisningsministeriet og Frederiksberg Kommunalbestyrelse hver havde bevilget 15,000 Kr. til Bygningens indre Montering. Til Administrering af »Stiftelsen Bakkehuset« nedsattes en permanent Komité med den Hovedopgave at bevare Bakkehuset og de deri værende Mindestuer i værdig Stand. Der udarbejdedes en Fundats, som 14. Februar 1925 erholdt kgl. Stadfæstelse.

Efter at Mindestøtten for Knud Lyne og Kamma Rahbek var bleven overladt Komiteen af Universitetet og fra dens oprindelige Plads, der tilhørte de forenede Bryggerier, hvor den stadig led Overlast af Stenkast, henflyttet til Bakkehusets lille Forhave, indviedes Mindestuerne den 3. Juni 1925 med en stemningsfuld Højtidelighed. Studenterkvartetten afsang Poul Martin Møllers Hyldestsange til Rahbek, og der holdtes ved den fakkelyste Mindestøtte Taler og nedlagdes Kranse fra Universitetet ved Rector magnificus, fra det kgl. Theater, Dansk Forfatterforening, Studenterforeningen, Skuespillerforeningen, Frimurerlogen o. a. For de mange Deltagere i Festen, der troligt havde fulgt det nøjsommelige Arbejde for Bakkehusets Genrejsning, følte det som en Tilfredsstillelse, atter at høre Sophus Michaëlis' varmfølte Hyldestdigt til Genius loci, afsunget med forandret Ordlyd af Slutningstroferne, der nu gav Udtryk for Glæden ved en beskeden, men fortjent Sejr paa kulturel Landvindings Omraade:

Vidt over Land nu toner Mindebruset.
 Det gamle Træ har Øksen ikke hugget,
 Men faste Mure har paany sig lukket
 Om Genien der bor i Bakkehuset.

Komiteen kunde dermed foreløbigt se sit lange og brydsomme Arbejde kronet med Held, men nu gjaldt det om at genskabe Interiørerne saa troværdigt som muligt ved at efterspore de i saa nær et Aarhundrede paa mange Hænder spredte Møbler, Billeder og Erindringsgenstande, og søge at formaa deres nuværende Indehavere til at lade dem genvinde deres gamle Plads. Dette Hverv overtoges af nærværende Forfatter, der samtidigt flyttede ind som Lejer af Værelserne i Stueetagen af Rahbekfløjen.

Fra først af raadede man kun over nogle her hjemmehørende værdifulde Portrættegninger af Rahbek og Prospekter, der blev udleveret fra Boet efter Dr. V. Pingel, Søn af »Bakkehusets Plejedatter«, deriblandt hendes Pastelbillede, malet af C. W. Wiehe, den førnævnte originale Silhouet af Kamma Rahbek og H. Buntzens Akvarel af Bakkehuset fra 1826. Hertil kom forskellige Ting, som en Ætling af en af Rahbeks Brødre, Forf. *Ove Rahbek*, havde samlet, mest Billeder og Bøger. Søstrene, Frøknerne *Konow* skænkede ikke alene en værdifuld Samling af Erindringsgenstande fra deres Bedstefader, A. Oehlschläger, men har ogsaa ved testamentarisk Bestemmelse tilskrevet Bakkehuset alt, hvad de har arvet efter ham, deriblandt det originale, velkendte skønne Ungdomsportræt af Dig-

teren, tegnet 1809 af C. Riepenhausen i Rom, Portræter af hans Forældre og forskellige Møbler, Oehenschläger erhvervede paa Auktionen efter Rahbek. *P. H. Boyes* Børn skænkede endvidere en Samling af Breve og Digte, der er oplysende for Bakkehusets Historie. Fra kgl. Fuldmægtig, cand. jur. *O. Bøgh*, modtog Mindestuerne en for deres fremtidige Mission saare betydningsfuld Gave, nemlig alle de af hans Fader, Litteraturhistorikeren, Prof. *Nic. Bøgh* gennem mere end tredive Aar samlede Mindegenstande, der har tilhørt danske Digtere og Forfattere, og Manuskripter, ialt over 2000 i Tallet. Endelig skal nævnes Erhvervelsen af Boghandler *A. Dolleris'* enestaaende komplette Samling af Udgaver og Enkelt-Tryk af *J. Ewalds* Skrifter og Litteratur om ham tilligemed hans Brevskrin og Notitsbog, saaledes at nu, halvandet Aarhundrede efter Digterens Død, alle hans beskedne smaa Ejendele, saavidt de kendes, er forenede paa samme Sted.

En 1936 udarbejdet trykt Vejledning for de Besøgende giver Oplysning om de enkelte Stykker i den righoldige Samling, over hvilken der ydermere paa Foranledning af Nationalmuseet er udarbejdet et udførligt Kartotek.

Hvormeget der end saaledes gennem tyve Aars maalbevidste og ufortrødne Arbejde var naaet, maatte man stadigt regne med den Mulighed, at Aandssvageanstaltens Bestyrelse ved indtrædende Uoverensstemmelser vilde kunne opsig Lejemaalet, og Hus og Grund sælges til Nedbrydning og Nybygning. Sideløjen var Hovedfløjen uvedkommende og tjente vedblivende til Funktionærbolig, et Forhold, som forstyrrede Helhedsbilledet og brød Stemningen. Tillige var Udvidelsesmulighederne for Mindestuerne, hvis Rammer truede med at sprænges, afskaarne.

Den nuværende Formand for Aandssvageanstaltens Bestyrelse indsaa, at det laa i begge Parters Interesse at faa det usikre og upraktiske Dobbeltforhold hævet og bestemte sig derfor til at afhænde hele Huset og Grunden til den overkommelige Sum af 31,500 Kr. Da tidligere Forslag om at rejse en Kapital for at erhverve Bakkehuset ved Indsamling ikke antoges at ville give tilstrækkeligt Udbytte, erklærede en Privatmand sig villig til at erlægge Summen. For at sikre Bakkehusets Samlinger og dets fremtidige Skæbne i det hele taget, overdrog han det til Frederiksberg Kommune, som med største Forstaaelse for Sagen tog mod Tilbudet. Gennem tre af Kommunalbestyrelsens Medlemmer, indvalgte i den udvidede Bestyrelse, deltager Kommunen i Driften og Ledelsen. Det nye Styre gik straks i Gang med Planer til paa Frederiksberg Grund at skabe et Kulturcentrum og udadtil at give dette en værdig og stilfuld Ramme. Kommunalbestyrelsen bevilgede Midlerne til at omgive Grunden med en Mur ud mod Rahbeks Allé og Kammas Vej for derved at forebygge de Gang paa Gang opdukkende Planer om at beskære Grunden af Hensyn til Vejudvidelser. Haven blev nyanlagt, og Bedene beplantet — fortrinsvis med Vækster, som Kammas Rahbek yndede. I Forhavens Midte nær ved det hundreedaarige Kastanietræ,

der skygger over Gaardspladsen, fik Mindestøtten sin endelige Plads. De to Rum, der laa i Flugt med Mindestuerne, inddroges i disse og indrettedes henholdsvis til et Ewald- og Oehlenschläger-Værelse. I Sideløjen er i et, særligt til Studiebrug bestemt Værelse, indrettet Bibliotek og Arkiv. Bogsamlingen, over hvilken der er udarbejdet et Kartotek af Frederiksberg Kommunebibliotek, til hvis Omsorg den er betroet, omfatter dansk og til Dels fremmed Litteratur fra Rahbeks Tid. Den er grundlagt ved Gaver fra Overretssagfører L. Zeuthens og Herm. Triers Boer og senere fra mange Sider forøget ved Foræring og Køb, og nu vokset til o. 1200 Bind, til Dels i værdifulde Originaludgaver og nitide Exemplarer.

Bakkehuset. Efter Maleri af Heinr. Buntzen (1826).

Det righoldige, nu ogsaa omhyggeligt registrerede Arkiv har i Aarenes Løb været benyttet af ikke faa Literaturhistorikere, ogsaa fra Nabolandene, og har affødt en Række Afhandlinger og Brevpublikationer.

Sophus Michaëlis skyldes Tanken, i Bakkehusets Have at skabe en »Erindrings Lund« ved Opstilling af Buster og Støtter til Minde om danske Digtere og Forfattere, fortrinsvis saadanne, der har haft Tilknytning til vor litterære Guldalder eller Bakkehuset. Begyndelsen blev gjort ved, at Billedhugger L. Brandstrup kort før sin Død til Bakkehuset skænkede sin kunstnerisk værdifulde og vellignende Broncestatue af *F. L. Liebenberg*, hvem de første tekstkritiske Ud-gaver af vore Klassikere, især Oehlenschläger, skyldes. I nær Fremtid vil man her ogsaa opsætte Axel Hansens udtryksfulde Broncebuste af *S. Michaëlis*, der har indlagt sig saa stor Fortjeneste af Bakkehusets Bevarelse. Yderligere paa-tænkes opstillet en Mindestøtte med Portrætrelief af *Troels-Lund*. Tidligere er i Sideløjens Gaardsmur anbragt en Stentavle, hvis Indskrift beretter, at N. F. S. Grundtvig her digtede: Kirkeklokke, ej til Hovedstæder.

Oprindeligt var Bakkehusstiftelsen kun betænkt paa, ikke at optage andre

synlige Minder, end saadanne, der havde Tilknytning til det Rahbekske Ægtepar og deres Kreds. I Aarenes Løb er der imidlertid tilflydt Mindestuerne saa mange værdifulde Erindringsgenstande, der har tilhørt Digtere og Forfattere fra en senere Tid, og som, længe pietetsfuldt bevarede af Efterkommerne, kunde frygtes at gaa tabt ved Ejerens Død. I Lighed med Goethemuseet i Frankfurt, har man tillige, for ikke at henfalde til ensidig Dyrkelse af enkelte store Navne fra vor litterære Guldalder, bestemt sig til at gøre Bakkehuset til en Digtermindesamling i videre Forstand.

De Rahbekske Mindestuer, der i Dagblade og Turisthaandbøger er bleven optaget blandt Københavns Seværdigheder med Angivelse af de daglige Besøgstider, har i det svundne Aarti været gæstet af Tusinder fra By og Land, hvortil kommer talrige Fremmede, især fra Sverige og Norge. Lovende for Fremtiden er det stadigt voksende Besøg af de fleste højere Skoler og de ældste Klasser fra Kommuneskolerne i København og dens nærmeste Omegn, for hvilke der ved Omvisningen har været holdt Foredrag. Stedet og dets Samlinger har saaledes udviklet sig til at blive en litteratur- og kulturhistorisk Billedbog og er derved indgaaet som et Led i Undervisningen, samtidig med at den opvoksende Ungdom faar et Indblik i Fortids borgerlige Boligskik og Levesæt.

Bakkehuset hævder sin Existensberettigelse ved de stille Stuers dragende Magt, som er uforenelig med moderne Reklame og Sensation.

FREDERIKSBERG BY OG DENS BEBOERE

AF

CARL C. CHRISTENSEN

FREDERIKSBERG KIRKE — PILEALLEEN

PAA Hjørnet af Frederiksberg Allé og Pilealléen ligger den lille hyggelige mangelkantede Frederiksberg Kirke med det lave Spir, som kroner Taget.

Som foran anført laa den allerførste Kirke og Kirkegaard paa det Sted, hvor nu Begravelsesvæsenets Kontor og Haveselskabets Have er; da Kirken brændte under Krigen med Sverrig i 1659, genopførtes den ikke paa dens gamle Sted. Den nye Kirke blev rejst overfor den tidligere Plads, men den har næppe været meget solidt bygget, thi allerede i Slutningen af det 17. Aarhundrede omtales den som værende meget brøstfældig. Det bestemtes derfor, at der skulde opføres en ny Kirke, og denne, til hvilken Hollænderen *Felix Dusart* gav Tegning, indviedes den 6. Januar 1734.

Naar Klokkerne fra den lille Kirke lyder ud over Frederiksberg By, er der næppe mange, der ved, at de Klokker har inspireret *N. F. S. Grundtvig* til en af sine skønneste Salmer, skrevet under hans Ophold paa det nærliggende *Bakkehus* i Sommeren 1845. I Haven her hørte han Frederiksberg Kirkes Klokke sende sine sprøde Toner ud over den lille By, kalde med sin milde, dæmpede Klang og fik ham til at mindes Kirkeklokken derhjemme i hans Fødeby. Og mens Frederiksberg Kirkeklokke lød for hans Øre, skrev han

Kirkeklokke! ej til Hovedstæder
Støbtes Du, men til den lille By,
Hvor det høres trindt, naar Barnet græder
Og inddysses blidt ved Vuggesang.

Salmen, hvis 1ste, nu slet ikke benyttede, Vers begyndte med »Kirkeklokke! mellem ædle Malme mageløs er for mit Hjerte Du«, fremkom i »Dansk Kirketidende for 1845 Nr. 3«, og *Henrik Rung* komponerede til Salmen sin nu saa kendte Melodi, hvor Akkompagnementet imiterer Kirkeklokkens Slag.

Kirkegaarden, som omgiver Kirken, minder med sin hvidkalkede Mur om en gammel Landsbykirkegaard, hvad den jo ogsaa oprindelig er, og paa den Besøgende virker den som en Mindelund med alle de mange Navne paa kendte Mænd og Kvinder, der har betydet noget for os.

Frederiksberg Kirke.

Vi træffer først og fremmest *Adam Oehlenschlæger*, *Knud Lyne Rahbek* og *Kamma Rahbek*, *Anders Sandøe Ørsted* og hans Hustru *Sophie*, Oehlenschlægers Søster, *Konferensraad Jonas Collin*, Kunstnerparret *Anna* og *N. P. Nielsen*, Politikeren *C. W. Rimestad*, Digterne *Thomas Overskou* og *Chr. Hostrup*, Maleren *Constantin Hansen*, Professor *Emil Poulsen*, Skaberen af den danske Pjerrotskikkelse *N. H. Volkersen* og dennes Kunstbroder, Harlekinen *Harald Hesse*,

Udsigt over Sortedamssoen med København i Baggrunden, set fra Østerbrogade, ca. 1800. Efter Maleri.

samt den i sin Tid saa kendte Traktør *Lars Mathiesen*, alle datidige Studenters Ven, og ikke at forglemme Forfatteren *Claudius Rosenhoff*, Redaktøren af Bladet »Den Frisindede«. Rosenhoff, der i en Aarrække hørte til Byen Frederiksbergs faste Beboere, havde haft en krank Skæbne, været pint af Næringsssorger og havde aldrig siddet paa den grønne Gren, hvilket han ogsaa lader komme til Orde i sit Digt »En Dag paa Frederiksberg Kirkegaard«, som han tilegner »Kirkegaardens Lugekone« med Stroferne:

Naar Du mit Navn paa Brædtet ser
Og mulig Taarer fælder: —
Lug Ukrudt fra mit Dødsquarter!
Jeg har haft nok af Nælder!

Naar man forlader Kirkegaarden og drejer ned ad Pilealléen, kommer man først til Præstegaarden, hvor Kirkens vekslende Sognepræster gennem Aarene har resideret, og ved Siden af den laa i sin Tid den lave Degnebolig, der tillige gjorde Tjeneste som Skole. Det var i denne, at *Oehlenschläger* fik sin første Skoleundervisning hos Sognedegnen *Jacob Vibe*.

Oehlenschläger har i sine Erindringer fortalt om sin Færden i denne Skole, der »saa ud som en Svinesti, med optraadt Stengulv, Borde og Bænke som i den sletteste Kro«. En af Skoledrengene, ovenikøbet Duksen, skar dybe Render i Skolebordene med Udløb til Siderne; undertiden tog han Øl med hjemmefra, hældte det i Hovedrenden, og saa satte Drengene Mundene til Udløbet for at faa noget af det Øl, han hældte i Renden.

Inde i Skolestuen var der en Bilæggerovn, og ved Siden af den stod en gammel Dragkiste, paa hvilken Oehlenschläger ofte sad om Vinteren. Han morede sig da med paa Ovnpladsen at lade smelte den Sne, som han havde taget i Lommen med fra Gaarden, hvilket just ikke var til Gavn for Renligheden paa Skolegulvet.

Degnen og den anden Lærer, der hed Lassen, skildrer Oehlenschläger som to tykke Mænd, der, iført Slobrokke, Nathuer paa Hovederne og med lange Kridtpiber i Mundene, efter bedste Evne varetog Undervisningen.

Om Degnen Vibe fortæller han, at denne hver Søndag skreg »som den Fugl, hvis Navn han har, Salmerne i Kirken, saa min Fader [der var Kirkens Organist] tidt maatte udtrække alle Registrene for at overdøve ham med Orglet«.

Adskillige Aar senere — omkring 1816 — kom Oehlenschläger til at bo i den gamle Degnebolig, og her, hvor kun en Væg skilte ham fra den Stue, hvor han havde faaet sin første Børnelærdom, skrev han Digtet »Helge«.

Bygningen, der var opført samtidig med Kirken, blev henved 200 Aar gammel og blev nedrevet i 1911 for at give Plads for det store, smukke »Frederiksberg Sogns Menighedshus«, opført efter Tegning af Arkitekt K. Varming.

Op til denne Bygning støder Bygningskomplekset Nr. 5 og 7, og her laa indtil for henved en halv Snes Aar siden et Par lave Toetagers Huse, af hvilke det ene hed »*Raaes Minde*«. Dette var oprindeligt en Sommerbolig for Hofkonditor

Jens Raae, der den 13. April 1795 havde købt det med Bygninger, Have og Vænge for 4,200 Rdlr. af Gartner og Gaardejer Jan Valentin Schertzer; faa Aar senere, den 26. Marts 1801, købte Hofkonditoren (der inde i København boede og drev Forretning i Stormgade, Hj. af nuv. Vester Voldgade), et tilstødende Stykke Jord, som han lagde til sin tidligere købte Ejendom. Aaret efter døde han, og hans Hustru og eneste Barn, Datteren Charlotte Elise, flyttede da ud i den frederiksbergske Ejendom, som Datteren efter Moderens Død beholdt, og hvori

Den gamle Skole i Pileallé.

hun boede, til hun selv døde den 25. Maj 1879, henved 90 Aar gammel. Hun blev begravet paa den nærliggende Kirkegaard, og paa hendes Ligsten sattes foruden Navn og Data Ordene »I Livet Ejerinde af Stedet Nr. 7 i Pilealléen«. I samme Gravsted blev forøvrigt nedsat hendes Husassistent, Karen Marie Johansen, der havde tjent hende i ikke mindre end 47 Aar.

Paa Hjørnet af Pilealléen Nr. 21 og Vesterbrogade Nr. 208 ligger en høj, statelig Ejendom, der ejes af Aktieselskabet »Slotskroen«, og i Ejendommens Stueetage er der en Restaurant, som ligeledes bærer Navnet »Slotskroen«. Navnet stammer fra den gamle Landevejskro *Slotskroen*, der i sin Tid laa her, da Vesterbrogade mellem nuværende Oehlenschlægersgade og Pilealléen kun var at betragte som en almindelig Landevej, og til en saadan hører der, som bekendt, Kroer, hvor den mødige Vandringsmand eller Kørende kan finde den nødvendige Vederkvælgelse.

Slotskroens Oprindelse ligger langt tilbage i Tiderne, thi i en i Landsarkivet

bevaret Fortegnelse over Kroerne i Københavns Birk 1705—06 anføres, at der ved Valby Bakke ligger et Gæstehus, som beboes af en Mand ved Navn *Anders Nielson*, der den 7. Januar 1692 havde købt samme af *Anders Andersen Lollik*, og at bemeldte Anders Nielson udskænkede »Øll og Brende Viin samt andre Dricke Varer« navnlig for Hofbetjentene, der logerede hos ham, naar Kongen residerede paa Slottet, men det viste sig, at der aldrig var udfærdiget nogen kongelig Bevilling paa saadant Traktørhold.

Dette fik derimod en senere Ejer af bemeldte Ejendom, Valby *Bakkehus* kaldet, thi den 21. Juli 1722 fik »Bakkehuset«s daværende Ejer, Overberider *Claus Wendorff* Privilegium paa at holde Kro her, og denne Bevilling blev hvilende paa Ejendommen og fornyet ved Ejerskifte. En af Ejerne, Bygningsinspektør *Johan Christian Conradi*, fik saaledes den 30. December 1766 Tilladelse til paa Bakkehuset »at lade holde Vertshus saavel for Rejsende som andre og dem med fornødne Logementer, Spise og Drikkevarer til Nødtørftighed og for en billig Betaling at betiene«.

Da Conradi var død, købte den tidligere omtalte Hestehandler *Carl Henrich Ording* Ejendommen den 14. Juni 1777 ved offentlig Auktion, og i Salgskonditionerne anførtes, at den paa Ejendommen hvilende Krobevilling kunde overføres til en anden Ejendom, saafremt Ording vilde lade opføre en saadan ved »den nye Vey«.

Den nye Vej var nemlig den sidste Del af nuværende Vesterbrogade og Roskilde Landevej, som netop blev anlagt dengang, og naar dette Vejanlæg var færdigt, vilde al kørende og gaaende Trafik jo blive forlagt hertil og ikke mere, som hidtil gaa ad den nuværende Rahbeks Allé, hvorved Næringen vilde gaa bort fra Bakkehuskroen.

Ordings Ejendoms Grund var ved Anlægget af den nye Vej kommet til at ligge paa begge Sider af denne, saaledes at det Jordstykke, der var ved Hjørnet af Pilealléen, strakte sig fra denne langs Vesterbrogade til henimod nuværende Henrik Ibsensvej.

Paa Stykket nærmest Pilealléen opførte Ording da en aflang Bygning, 2 Etager høj, i hvis lave Stueetage indrettedes Gæstestuer for de Rejsende, og ved Bygningens østre Ende opførtes en større Rejsestald med Krybber og Hækker.

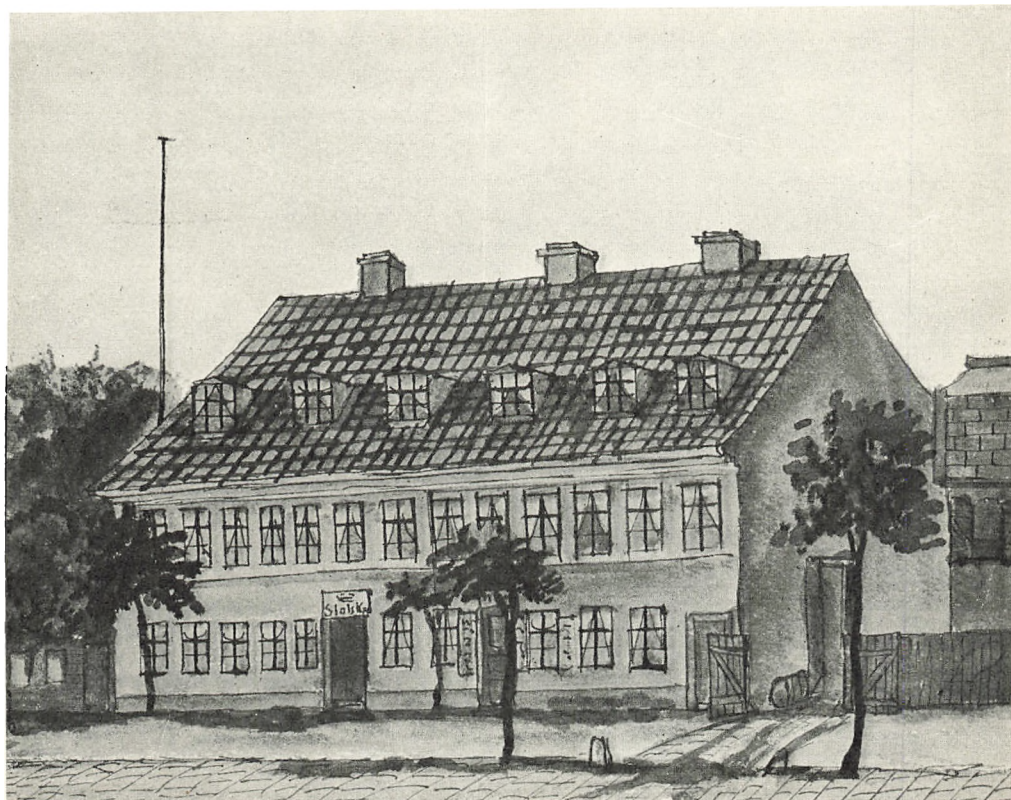
Da Bygningen var færdig, ansøgte Ording Kongen om Tilladelse til at maatte flytte sin Krobevilling fra Bakkehuset til den af ham ved den nye Landevej opførte Bygning, og denne Tilladelse erholdt han ved det kongelige Privilegium, dateret Fredensborg Slot den 5. September 1782.

Det var imidlertid ikke Ordings Mening selv at drive Kroholdet, og den 10. December s. A. solgte han til Borger og Skrædermester *Johannes Orm* sit »ved Roskilde Landevej nylig opbygte og til Krohold indrettet Stæd med tilhørende Privilegium *Slotskroen* kaldet« for 2,800 Rdlr.

Paa selve Hjørnet af Pilealléen laa Forretningens Have, hvor der ud mod

Alléen og Vesterbrogade var indrettet Lysthuse i Lighed med dem, der var anbragt i »Sommerlyst«s og »Alleenbergs Haver« i Frederiksberg Allé.

Gennem Aarene var »Slotskroen«s hyggelige lille Have et kendt og søgt Udflugtssted for jævne Borgerfolk, der her kom dragende med deres Madkurve og Barnevogne for at slaa sig ned i Lysthusene, naar man først havde været paa Spadseretur i den ligeoverfor liggende Søndermarken.

Slotskroen. Vesterbrogade 208.

I 1905 solgtes hele Etablissementet til »Aktieselskabet Slotskroen«, der i 1906 lod den nedrive og opførte den nuværende Ejendom. Som Landevejskro gled *Slotskroen* ud af Sagaen ved Nedrivningen, men dens gamle Navn er bibeholdt, dels paa selve Ejendommen, dels som Endestation for Sporvogns-linie 9, hvis Skilte angiver at have »Slotskroen« som Maal.

Da de sidste Huse paa venstre Side, Nr. 51, 53 og 55, i sin Tid blev opført, vakte det i Datiden en vis Opmærksomhed, at de var blevet indrettet saaledes, at ingen, hverken Besøgende, Postbude o. a., kunde komme ind i Ejendommen uden først ved et elektrisk Signal og dertil knyttet Telefon at have sat sig i Forbindelse med vedkommende Beboer, som man havde Ærinde til. Ejendommens

Ejer var da — i 1914 — Varietésangerinden *Lona Barrison*, der sammen med sin Mand, Direktør *Wm. Fleron*, boede i Stueetagen til Nr. 55.

Den modsatte Side af Pilealléen er uden videre Bebyggelse af Betydning, i ethvert Fald hvad Husenes Højde angaar. Hverken Begravelseskontoret ved Hjørnet af Runddelen eller Tennisbanerne i Midten af Alléen giver denne noget Særpræg, men det gør derimod de tre hyggelige saakaldte *Thehaver*, thi de

Pileallé 16 (N. J. Petersens Thehave) 1915.

bærer Præget af en nu længst forsvunden Tidsalder, den, man kalder »Sjette Frederiks Dage«, jævn, bestandig borgerlig, maaske lidt filistrøs, men med den gammeldags Hygge, som trivedes i Datiden og som er fjern fra Nutidens skrupkedelige, kolde Funkisstil.

Thehaverne i Pilealléen eller, som de i Folkemunde paa Grund af deres langstrakte Façon kaldes, *Pusterørene*, tilhører Staten og er oprindelig blevet opført som Boliger for Slottets Vægttere og lignende Embedsmænd, der havde en stiltiende, uofficiel Tilladelse til i Husene og Haverne at opvarte Lysthavende med »Vand paa Maskine« til Tilberedning af medbragt Kaffe, The og Ingredienser til den i fordums Tider saa yndede, nu desværre, skrinlagte varm Punch.

Endnu den Dag i Dag afholdes i Sommertiden baade mindre og større selskabelige Sammenkomster i disse saa inderlig hyggelige The haver af Folk, saavel yngre som ældre, der ynder at spise deres medbragte Mad i de gammeltdags Omgivelser, hvor man kan føle sig som fjernt fra Byen, men dog bliver mindet om dennes umiddelbare Nærhed ved Støjen fra de forbifarende, klemtende Sporvogne og truttende Automobiler.

Men selve Milieuet her, er at man rykkes tilbage til Frederik den Sjettes, Borgerkongens, bedsteborgerlige, hyggelige Tid, og det er det, Havernes Publikum sætter Pris paa.

Korups Have og Søndermarken 1901.

Ret hyppigt høres Sang tone ud fra de tre tiloversblevne The haver: *Hansens Familiehave* i Nr. 12, *Petersens Familiehave* i Nr. 16 og *Krøgers Familiehave* i Nr. 18, det er hvidhuede Sangforeninger, der har slaet sig ned her og som diverterer Havens andre Gæster med deres Præstationer.

Vis à vis »Krøgers Have« paa Hjørnet af Roskilde Landevej ligger *Søndermarken* med sin pompøse Indgang, der er den gamle Hovedport til Frederiksberg Allé ved Hjørnet af Værnedamsvejen, den Port, som kaldtes »Jernporten« og som nedbrødes i 1872. Efter i mange Aar at have været opmagasineret blev den senere opstillet som Hovedindgang til Søndermarken.

Gaar man gennem denne i skraa Retning, kommer man ud paa Valby Langgade, og til højre for Søndermarkens Udgangsport her laa indtil for kort Tid siden en større Traktørhave, der hed *Korups Have*. Denne var oprindelig en Del af Søndermarken, thi her havde dennes Opsynsmand sin Embedsbolig med Have og Tilliggende. I 1852 bestemte Finansministeriet, at denne »Parcel af Søndermarken og den saakaldte Klemmen« skulde bortsælges ved offentlig Auktion. Den højstbydende ved denne fik Hammerslag for en Købesum af 6,250

Rdlr., og Køberen var *Jens Rasmussen Korup*, Løber hos Frederik den Sjettes Enkedronning, *Marie Sophie Frederikke*. Han hed egentlig kun Jens Rasmussen, men da han var født i Korup Sogn paa Fyn, tog han Efternavn efter sit Fødested, og som *Korups Have* blev hans nykøbte Beværtningssted snart et meget søgt Udflugtssted. Noget Særnavn har det i Virkeligheden aldrig haft, thi da Korup begynder sin Virksomhed her, kalder han det kun »Tracteurstedet ved Indgangen til Søndermarken«, og Navnet *Korups Have* fik det af Publikum for Nemheds Skyld. Selv skrev han paa Havens Skilt kun »I. Korup, Tracteur«, og *Charles Kjerulf* fortæller i »Grøn Ungdom«, at hans Søster Hanne havde læst »Tracteur« som »Trætøjer« og derfor i sit Hjertes Uskyldighed gik ind i Ejendommen for at købe Træskeer!

I »Korups Have« diverteredes Gæsterne med Hornmusik, senere blev der opført en Teaterbygning, hvor der spillede Revyer og Smaastykker, og i de 30 Aar, fra 1904 til 1934, den ejedes af Restauratør *N. P. Henriksen*, var vel Havens Kulminationstid. Nu hører »Korups Have« til det Frederiksberg, der er forsvundet.

RUNDDLEN — FREDERIKSBERG HAVE JOSTYS PAVILLON

Som en passende Afslutning paa Frederiksberg Allé danner Runddelen en Slags Forgaard til selve Slotshaven, hvis Gitterindgang man kan se langt borte, naar man kommer gaaende nede fra Alléen.

Frederiksberg Runddel er betydelig større og mere malerisk end dens Søster, *Nørrebros Runddel*, ogsaa har hin den Fordel fremfor denne, som nu kun er at anse som en Gennemkørsel, at den er omtrent fri for høj Bebyggelse, fraregnet det ene Hjørnehus ved Allégade. Tænk, om høje »Lagkagehuse« havde ligget paa hver Side af Havens to smaa, kønne Pavilloner ved Indgangen. Man maa gysse alene ved den Tanke.

Frederik den Sjettes kæreste Opholdssted var Frederiksberg Slot, og han elskede at færdes i den skyggefulde Have, dels alene, dels med sine to Døtre, Prinsesserne *Caroline* og *Vilhelmine*. Det er derfor fuldstændig paa sin Plads, at i 1858 *H. V. Bissens* Statue af Kongen er blevet opstillet indenfor Indgangen til Frederiksberg Have, hvor Statuen paa begge Sider er flankeret af »Paradebænke«. Til højre og venstre for Kongen gaar den ind- og udgaaende Strøm af Promenerende, skarpt, indgaaende og kritisk iagttaget af de spejdende Argusøjne paa Paradebænkene.

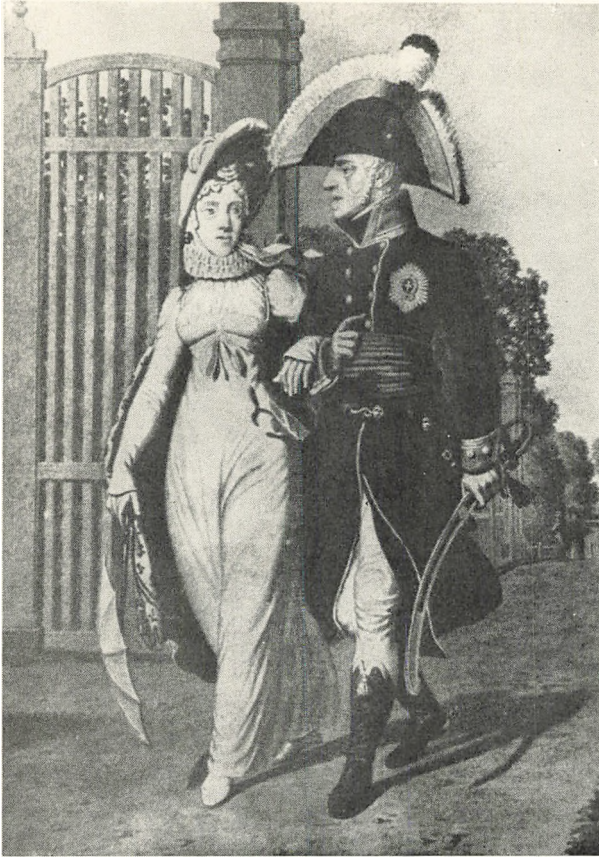
I sin »Ode til Frederiksberg og Søndermarken« skriver Studentervisedigteren »—nkl—« (Conrad Møller) om

Indgangen til Frederiksberg Have med Frederik VI's Statue og Paradebænkene.

Frederiksberg Runddel. 1906. T. h. i Forgrunden — bagved Bivognen — er Allégade.

Frederik VI spadserende med Prinsesse Caroline, der i Haanden holder en Knækparasol.

Smukke, altid smukke Frederiksber',
 Dig har vort Hjerter kær!
 Blot din Indgang med sin
 Blomsterhær
 Lokker os nær.
 Der har man din Skat:
 Gamle Fredrik, sat,
 Men kun Skade, at
 Han har ingen Hat,
 Derfor tidt, Du gamle Frederik!
 Paa Ho'det fik.

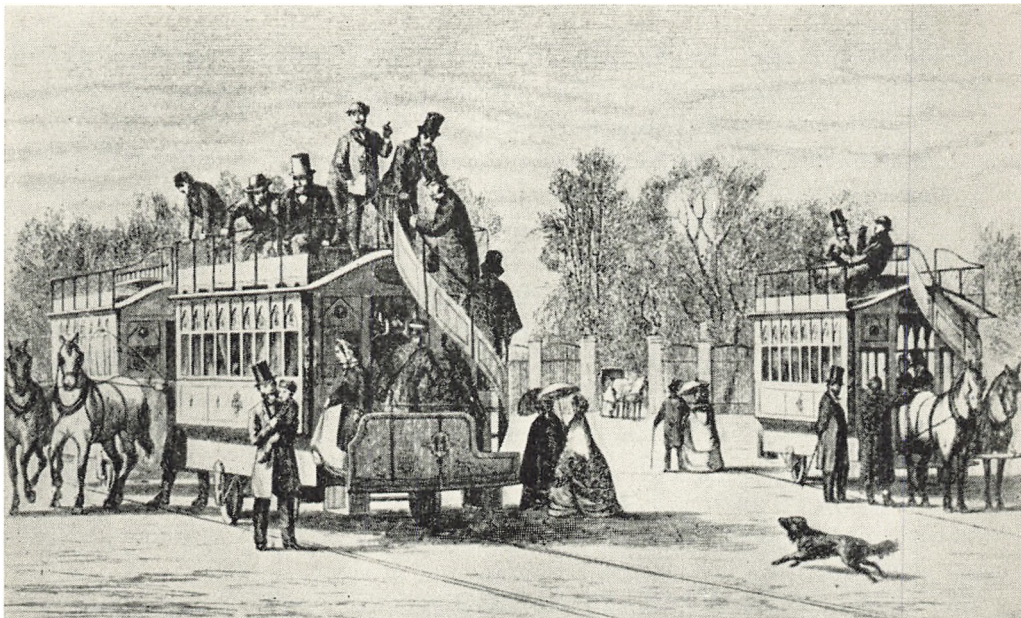
Der eksisterer for øvrigt to Billeder af *Frederik den Sjette* spadserende paa ovennævnte Sted med Prinsesse *Caroline* under Armen og ifærd med at gaa ud gennem Havens Gitterport mod Runddelen. Begge Billeder er malet af *J. Senn*, og det ene blev udstillet paa »Charlottenborg« i 1811, men efter hvad Kunstmaleren *Sophus Jürgensen* har oplyst i »Samleren«, vakte Billedet Kongens Uvilje, vistnok paa Grund af, at han saas iført

en ureglementeret Uniform, næsten en borgerlig Inddrømning. Af Hensyn til Kongens Mishag blev Billedet straks fjernet fra »Charlottenborg«. Senn malede senere et andet Billede med samme Sujet, kun at Kongen her var iført en Uniform med Gardens Insignier, medens han paa det forrige Billede havde baaret et Linjeregiments Insignier.

Frederiksberg Runddel er i Tidernes Løb blevet benyttet til adskilligt; det var saaledes her, at der som tidligere meddelt blev indrettet den allerførste officielle *Parkeringsplads*. Men den har ogsaa været anvendt som *Forevisningsplads*, thi den 11. Oktober 1805 bragte »Adresseavisen« en Annonce om, at »Søndagen den 13de hujus og efterfølgende Dage fra Kl. 2 om Eftermiddagen forevises paa Pladsen imellem Friderichsberg Kirke og Haugen en Vogn, som kjøres uden Heste af en Mand, som sidder paa Vognen; om behages kan en Person tage Plads paa Vognen, foruden den, som bevæger samme. Tilskuere betale efter Behag. Denne Vogn er og til kjøbs for Lysthavende«.

Omnibus paa Runddelen. 1850.

Sporvogne paa Runddelen ca. 1863.

Intet af Datidens Blade omtaler denne Vogn, hvis Drivkraft rimeligvis har været enten Haandsving eller Trædebrætter.

Da Frederiksberg fik Omnibusforbindelse med København og senere Sporveje den 22. Oktober 1863, blev Endemaalet for disse Frederiksberg Runddel, hvor Vognenes Holdeplads var paa den Del af Pladsen, der ligger imellem Allégade og Frederiksberg Allé. Et Par Aar senere, den 18. November 1866, aabnedes Sporvejslinien ad Vesterbrogade forbi den gamle Gæstgivergaard *Sorte Hest*, ad Pilealléen til Runddelen, hvor den fik Holdeplads overfor den anden Sporvejslinie.

Efterhaanden som Sporvejstrafiken blev større og hyppigere, blev der anlagt Sidespor paa Runddelen, saa at Vognene kunde køre ind paa disse og vente,

Frederiksberg Runddel.

indtil Turen til Kørsel kom til dem. Da der lidt efter lidt var kommet adskillige Sidespor, var Publikum ofte i Vilderede med, hvilken Vogn der først skulde afgaa, men Sporvognsselskabet raadede resolut Bod paa dette Dilemma ved paa Bagperronen af den først afgaaende Vogn at anbringe et fanelignende Metal-skilt med Paaskriften »Første Vogn«. Alle Sporvogne i Datiden var selvfølgelig trukket af Heste, og elektrisk Drift begyndte for Frederiksbergs Vedkommende først i 1899. Man vil endnu kunne erindre de Sporvogne, der under Navnet »Falkonéalléens Sporvogne« gik ad Falkonéalléen og Allégade til Frederiksberg Runddel, hvor deres Holdeplads var mellem Allégade og Indgangen til Frederiksberg Have. Disse Vogne, hvis Tagpladser var dækket med en sufflørkasselignende Skærm, kunde kun styres fra Forperronen, i Modsætning til de andre elektriske Sporvogne, der vekselvis kunde styres baade fra For- og Bagperronen. Der var derfor til Brug for disse Vogne anbragt en stor Drejeskive paa Holdepladsen, og naar Vognene var kørt ind, blev Drejeskiven sat i Virksomhed ved Haandkraft og Vognen bragt i Stand til atter at kunne køre tilbage med den rigtige Ende forrest.

Paa Hjørnet af Runddelen og Pilealléen ligger nu den lille lave Bygning, som tjener Frederiksberg Begravelsesvæsen til Kontorer, og som er opført paa den

Plads, hvor Frederiksberg allerældste Kirkegaard var beliggende. I Midten af forrige Aarhundrede laa her en Materialbygning, der i 1870 blev ombygget til Brandstation, og fra 1875 havde Politiet ligeledes Lokale her. Brandvæsenet forblev her indtil 1886, da Hovedstationen ved Hjørnet af Lampevej (den nuværende Howitzvej) og Falkonérellé aabnedes, og her var Brandvæsenet til det i 1932 rykkede ind i den nye, store, moderne udstyrede Hovedbrandstation paa Howitzvej Nr. 28.

Oprindeligt var Frederiksberg Brandvæsen saare primitivt, provinsielt, med 1 eller 2 Sprøjter, men uden fast Mandskab til at betjene disse, og paakom der Ild, maatte det nødvendige Mandskab indkaldes ved større Alarmering. Vandet, der skulde bruges til Slukning af Ildebrand, skaffedes til Veje ved Tønder, som blev ført frem til Brandstedet af Sognets kørepligtige Grundejere, saa man kan nok tænke

sig, at en Brand paa Frederiksberg i ældre Tider var noget lignende som ved datidige Brande i København. Først i 1867 oprettedes ved Vedtægt af 24. Januar et Brandkorps med fast Mandskab, der altid kunde tilkaldes ved opstaaende Brand.

Ved Siden af Begravelseskontoret ligger Haveselskabets henrivende Have, en af de skønneste paa Frederiksberg. *Det kongelige danske Haveselskab*, som dets officielle Navn er, blev stiftet den 23. September 1830 af Kommandør for Prins Christian Frederiks Regiment, Oberst *Frederik Julius d'Origny*, efter hvis Indbydelse 6 Blomstervenner samledes hos ham ovennævnte Dato, og ved dette Møde stiftedes *Selskabet til Blomsterkulturens Fremme*, et Navn, der senere forandredes til det nuværende.

I 1833 lejede det nystiftede Selskab af Gartner Danckert paa Østerbro et Grundstykke paa $\frac{1}{2}$ Tønde Land til at plante i, men i 1837 købte Selskabet sin første Have, $3\frac{1}{2}$ Tønde Land, paa den saakaldte *Studevungen*, der laa mellem

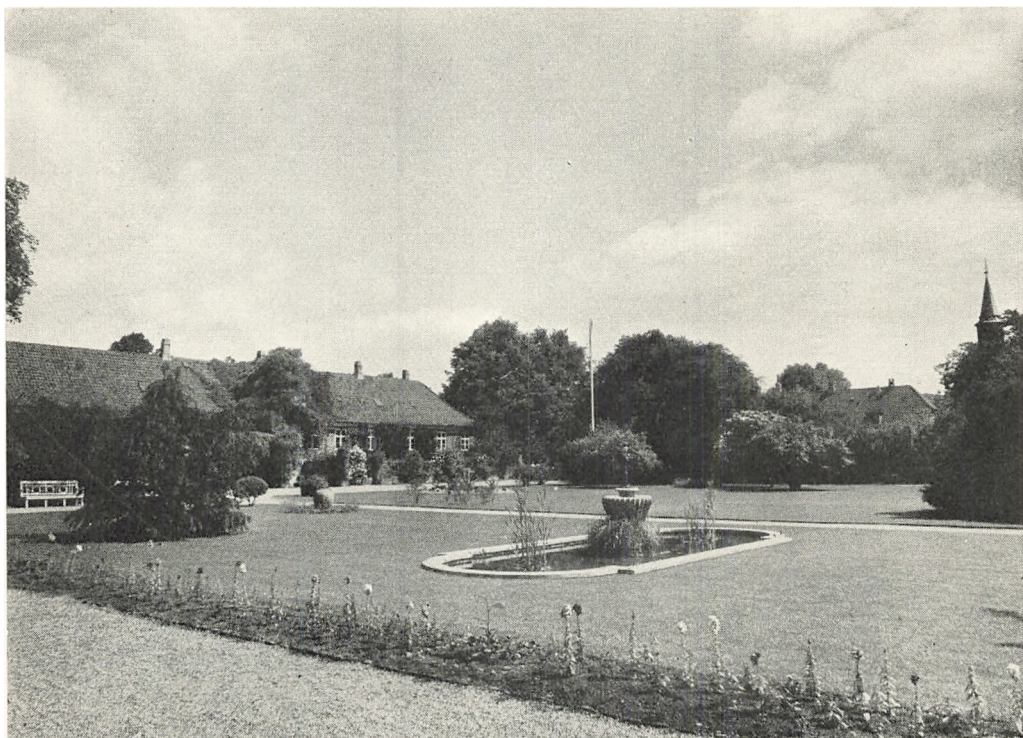

Sporvogn paa Runddelen. 1864.

Frederiksberg Allé og Vesterbrogade. Paa dette store Areal anlagdes en stor Have, og Navnet »Haveselskabetsvej« og enkelte Træer bevarer endnu Mindet om Selskabets gamle Have, hvor det residerede i 47 Aar til 1884.

Da solgte det Haven til *Tvedes Bryggeri* paa Vesterbrogade og lejede »Frederiksberg Slots Økonomihave«, hvor det siden da har haft til Huse.

I den store Bygning, der ligger til venstre for Hovedindgangen til Frederiks-

Haveselskabets Have.

berg Have, og hvor der tidligere var Brøndanstalt med Udskænkning af mineralske Vand, findes nu Selskabets pragtfulde Blomsterudstilling, og inde i selve Haven træffer man et af de skønneste og dejligste Haveanlæg paa Frederiksberg.

Er man først kommet derind, har man meget svært ved at kunne løsrive sig fra den enestaaende og hyggelige Have, hvor man i Timevis kan sidde og glæde sig over de sjældne Blomstervækster, som breder sig foran Beskueren.

Men skulde man synes, man kunde trænge til en eller anden lille Forfriskning, har man inde i selve Frederiksberg Have nu kun to Steder at vælge imellem.

Det ene Sted serveres der dog ikke andet end det klare Vand, som køligt risler ud fra Kilden inde i Grotten, der ligger tæt ved en af Kanalerne. Mange Mennesker har i Aarenes Løb standset deres Gang, naar de kom til den dunkle Grotte, hvor Kildekonen stod som Kildens Najade med sit venlige Smil. Hun

skænkede de Tørstige et Glas fra det sprudlende Væld og var glad for den ringe Skilling, hun som Tak modtog, og hun var glad for de Besøgendes Børn, naar de stormede hen til hendes Kurv for at købe af hendes haarde Kager, Bolsjer og andre delikate Sager.

Kildekonen i Frederiksberg Have er at betragte som en Reminiscens fra de gode, gamle Dage, der aldrig mere vender tilbage, og det er om denne gammel-dags Kone, at *Kai Allen* i 1913 i en Revy skrev »*Kildekonens Vise*«, i hvilken det hedder:

Tit jeg min Grotte mig ensomt gemte i,
 Livet mig syntes kun en Plage,
 men naar jeg saa et Par Unge gaa forbi,
 tænkte jeg med Glæde paa min Ungdoms Dage,
 den Gang stod Lykken mig alletider bi,
 men nu har jeg bare Minderne tilbage.

Men naar engang jeg skal væk fra denne Jord,
 og sænkes ned imellem Grave,
 lad det saa ske, medens Blomster staar i Flor,
 Kærlighed til Blomster blev min Vuggegave,
 derfor herinde et lille Onske bor:
 Gud velsigne Sjette Fred'riks Have!

Det andet Sted i »Sjette Fred'riks Have« er Serveringen af en noget anden Art end den hos Kildekonen, og det er i »Konditorpavillonen i Frederiksberg Slotshave«, alias *Jostys Pavillon*, der i 1938 kan holde 125 Aars Jubilæum.

Denne Pavillon har en ganske interessant Historie, thi dens Oprindelse skyldes i Virkeligheden en slunken Statskasse. Frederiksberg Have var i Slutningen af det 18. Aarhundrede fra det stive, franske Anlæg blevet omdannet i den mere landskabelige engelske Stil, og da den omkring Aar 1800 var blevet færdig, viste det sig, at mange af Havens Besøgende, der medbragte Mad- og Drikkevarer, ofte tilsmurte Havens Bænke med Mad og kastede det fedtede Madpapir i Gangene. Publikum ved Aar 1800 har altsaa paa dette Omraade ikke været synderlig forskellig fra Nutidens Optræden i Statsskovene, omend der nu synes at være indtruffen en Forbedring med fornøden Hensyntagen til Omgivelserne i de offentlige Haver og Skove. I den Anledning udstedte derfor Overhofmarskal *A. W. Hauch*, under hvem Slotshaverne sorterede, den 26. Maj 1801 et Paabud om, at det for Fremtiden ikke blev tilladt at spise eller drikke i Haven uden alene i de til dette Formaal bestemte Alleer, hvor der da var opstillet de nødvendige Borde og Bænke. Samtidig forbød Overhofmarskallen Medbringelse af Hunde og at røge Tobak i Haven! Med Hensyn til det sidste Forbud maa man vel erindre, at Tobaksrøgning i Datiden ikke var saa udbredt, som den senere blev. Man røg dengang kun Pibe, thi Cigarer kom først i Brug i 1790-Tallet, og naar det tidligere er blevet paastaet, bl. a. af *C. E. Werlauff* i dennes Erindrings-

ger, at det var de spanske Tropper, der i 1808 gjorde os bekendt med Cigarerne og den dermed forbundne Nydelse, er dette fuldstændig urigtigt, thi Cigarer var baade blevet solgt en gros ved Børsauktioner og forhandlet en detail hos Byens Handlende henved en Snes Aar, førend »Spaniolerne« kom hertil. Det var derimod Papirs-Cigaretterne, som disse indførte her hjemme. Forbudet mod Tobaksrøgning i Frederiksberg Have blev gentaget den 4. August 1834 ved Opslag af Plakater ved Indgangen, og samtidig forbødes det at »indbringe de

Kilden i Frederiksberg Have.

saa kaldte Børnevogne« og at medtage Hunde. Endnu saa sent som i Christian den Ottendes Tid stod Forbudet ved Magt, thi i 1842 meddelte Overhofmarskal Hauxthausen som Svar paa en Ansøgning fra Konditor Anton Josty om at maatte sælge Cigarer fra sin Konditorpavillon, at al Tobaksrøgning i Slots-haven var aldeles forbudt.

Et af de Steder, hvor til Publikums Bekvemmelighed de før omtalte Borde og Bænke blev opstillet, var i den Del, der nu støder op til Haveselskabets Have, og det var paa dette Sted, der 12 Aar senere skulde rejse sig den Pavillon, som blev den første Begyndelse til Jostys Konditori, og den direkte Anledning dertil var, at Christiansborg Slot brændte i 1794. Da det nu skulde genopføres, indkaldtes adskillige Udlændinge for at bistaa ved Genopførelsen, og blandt

disse var to italienske Billedhuggere, *Bernardo Brilly* og *Agostino Taddey*, der begge kom hertil omkring 1807. Det gik imidlertid smaat med Genopførelsen, thi »Riget fattedes Penge« som saa mange Gange før og senere, og da de to arme Billedhuggere ikke kunde leve af ingenting at bestille, blev de enige om at ville ansøge Kongen om at maatte faa Privilegium som Konditorer.

Paa begges Vegne indgav Bernardo Brilly Ansøgning til Kongen, der den 31. Juli 1812 gav dem den fornødne Bevilling, og de to Kompagnoner aabnede da s. A. et Konditori paa Kongens Nytorv Nr. 354 (det senere Nr. 28, der sammenlagt med Nr. 26 nu er Privatbankens og Store nordiske Telegrafskabs Bygning.

Det gik dog kun smaat med Konditoriet her, og de to Billedhugger-Konditorer fik da den Idé, at de vilde ansøge Kongen om Tilladelse til at maatte opslaa et Forfriskningstelt i Frederiksberg Have. De var dog ikke de første, der havde undfanget den Idé, thi den 4. Juli 1812 havde nemlig Bogholder *Flückes Enke Johanne Marie* indgivet Ansøgning om »Tilladelse til Sommeren over at holde et Restaurations Telt i Runddelen uden for Indgangen til Frederichsberg Hauge og der falholde Conditorier og Liqvueurer til de Spadserendes Vederkvælgelse«, og hun tilføjer, at hun »havde egentlig tænkt sig det i selve Haugen«.

Hendes onde Anslag om at belemre Indgangen til Frederiksberg Have med »et Restaurations Telt« eller inde i selve Haven mislykkedes, thi hun fik Afslag.

Derimod gik det adskilligt bedre med de to Kompagnoners Ansøgning, thi den 15. Maj 1813 meddelte Overhofmarskallen i et Brev til Taddey, at han »maa lade opslaa et Telt eller anbringe en lignende Indretning i Frederiksberg Slotshave, for deri at falholde Refraichissements for de Spadserende, hvorved det dog forbydes Dem at udskienke Øll eller Brændeviin for den simplere Classe af Almuen. Naar De behager at henvende Dem til den Kongl. Gartner Hrr. Petersen, da anviser han Stedet i Haven, hvor dette Telt eller Indretning kan opslaaes«.

Samme Dag sendte Overhofmarskal Hauch en skriftlig Meddelelse angaaende denne Sag til Gartner Petersen, hvem han beordrede, »at Teltet eller den af dem [o: Brilly & Taddey] giørende Indretning opslaaes i den Gang, som er paa venstre Haand strax ved Indgangen af Haven, hvor Bordene staae«, ligesom Teltet e. l. skulde »opslaaes i den Ende af Gangen, som støder nærmest til Drivhusene«.

Fra denne Dato, den 15. Maj 1813, stammer altsaa det allerførste Privilegium, men Aabningsdagen var *Søndag den 20. Juni 1813*, hvad der fremgaar af »Adresseavisen« for den 18. Juni, hvor de undrende Københavnerne læste følgende Avertissement:

Med Kongelig allernaadigst Tilladelse aabnes den 20de Juni indeværende i Frederiksberg Slotshauge (i den Allee paa venstre Haand fra Haugeporten, hvor Borde og Bænke er indbragte) en rummelig Pavillon, hvor daglig opvartes med alle Slags Forfriskninger, følgelig skienkes hverken Øl eller Brændeviin. Ved Opmærksomhed paa Varernes Godhed og Opvartningens Hurtighed, haaber man at vinde det ærede Publicums Yndest.

Nogen Forhaandsreklame for den nye Pavillon var der ikke gjort, ligesom man heller ikke fik at vide Navnet paa Værten, og det eneste Blad, som omtalte Foretagendet, var »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn« den 29. Juni 1813, der kort og godt meddeler, at »I Frederiksberg Hauge er nu opført en nydelig Pavillon i Form af et Tempel, hvor en Conditor fra Kjøbenhavn opvarter med alle Slags Forfriskninger«. Mere skrev en Journalist for 125 Aar siden ikke om den Ting, skønt man dog skulde synes, at Opførelsen af en Pavillon for Udsalg af Forfriskninger i den Have, hvor selve Landets Konge boede om Sommeren, kunde have været lidt mere Omtale værd. Men Journalistiken er unægtelig gaaet meget betydelig frem siden 1813, og nutildags var Begivenheden ikke gaaet saa stiltfærdig af.

Hverken Brilly eller Taddey havde lært Konditorprofessionen, selv om sidstnævnte mulig har haft nogen Relation til denne, thi en Broder af ham, Guiseppe Taddey, var Konditorsvend og døde den 29. Juli 1817 under et Besøg i København. I Upsala eksisterede i Midten af forrige Aarhundrede et meget kendt Studenterkonditori, hvis Indehaver hed Taddey; muligvis har Billedhuggeren hørt til en Konditorslægt.

Det gik imidlertid ikke saa godt med Forretningen i Frederiksberg Have, og de to Indehavere havde derfor allieret sig med en faglært Konditor, *Giovanni (Johan) Caber Monigatti*, der var fra Graubünden, hvor han var bleven døbt den 2. Marts 1792. Det var den samme Mand, der senere skulde komme til at spille en fremtrædende Rolle i det københavnske Forlystelsesliv, da han i 1826 aabnede den saa berømte »Monigattis Pavillon« i Frederiksberg Allé.

Brilly udtraadte af Kompagniskabet, og nu blev det Monigatti, der i Forbindelse med Enkemadam Francisca Taddey (Taddey var nemlig død den 21. August 1818) ledede Konditorpavillonen, som han havde haabet selv at kunne komme til at overtage ved given Lejlighed.

Men det gik anderledes, end han havde tænkt, thi da Madam Taddey afgik ved Døden den 6. Juli 1824, og han henvendte sig til Overhofmarskallen for at faa Privilegiet paa Konditorpavillonen overdraget til sig, modtog han en paa Fransk affattet kort Skrivelse om, at Privilegiet var blevet overdraget Hr. Josty, og at Overhofmarskallen ikke vidste, at Monigatti havde været Kompagnon med den afdøde Enkemadam Taddey.

Den Mand, til hvem Privilegiet af en eller anden Grund var blevet overdraget, var Konditor *Anton Josty*, der var født i Avers-Cresta i Graubünden i Aaret 1790. Hans Efterhavn var egentlig Joos, men han benyttede den italienserede Form Josty, hvilket Navn ogsaa førtes af de Slægtninge, der drev Konditorforretning i Berlin og Paris.

I 1814 var han blevet Konditor i København, og havde som saadan aabnet sin Forretning i Nybørs Nr. 63, Hjørnet af nuværende Christiansgade, hvor nu Privatbankens Bygning er.

Den 22. Juli 1824 udstedtes den kongelige Bevilling, paa hvilken *Jostys Konditori* i Frederiksberg Have siden har været drevet, men der indsattes i hans Bevilling det Forbehold, at han først kunde komme til at drive Pavillonen fra det næstkommende Foraar, da Monigatti havde faaet Tilladelse til at drive den indtil den Tid.

I Januar Maaned flyttede Josty da ind, og han aabnede sin nye Forretning her Søndag den 1. Maj 1825. Siden den Tid har Konditorpavillonen i Frederiksberg Have, (fraregnet et Interregnum paa 2 Aar i 1846—48, da den var udlejet til Traktør Chr. Kehlet paa »Alleenberg«) uafbrudt været ejet og drevet af Slægten Josty.

Den Pavillon i Tempelstil, der blev opført af Brilly og Taddey, blev nedrevet i 1834 og erstattedes af en større. Det var den, som mange ældre Københavnerne vil kunne huske fra deres Barndomstid, naar de kom derud med deres Forældre for at drikke Chokolade med Flødeskum, selv udvælge

Anton Josty.

Dorothea Josty, f. Maygaard.

Kagerne inde ved Buffeten, og saa bagefter — ja det var næsten det allermest interessante — kige igennem de kulørte Glasruder i Verandaen, saa at alle de mange Mennesker, der myldrede i Forhaven, saas i brandrødt Skær.

Pavillonen fra 1834 forsvandt i Aaret 1900 for at give Plads for den nuværende store, stilfulde Konditoribygning, og hvad næppe mange aner, er, at Buffetskænken bagved Disken er den samme, som den, der har staaet i den for 125 Aar siden opførte Tempelbygning; muligvis har Brilly eller Taddey givet Tegning til den, og maaske har de selv personlig forfærdiget den.

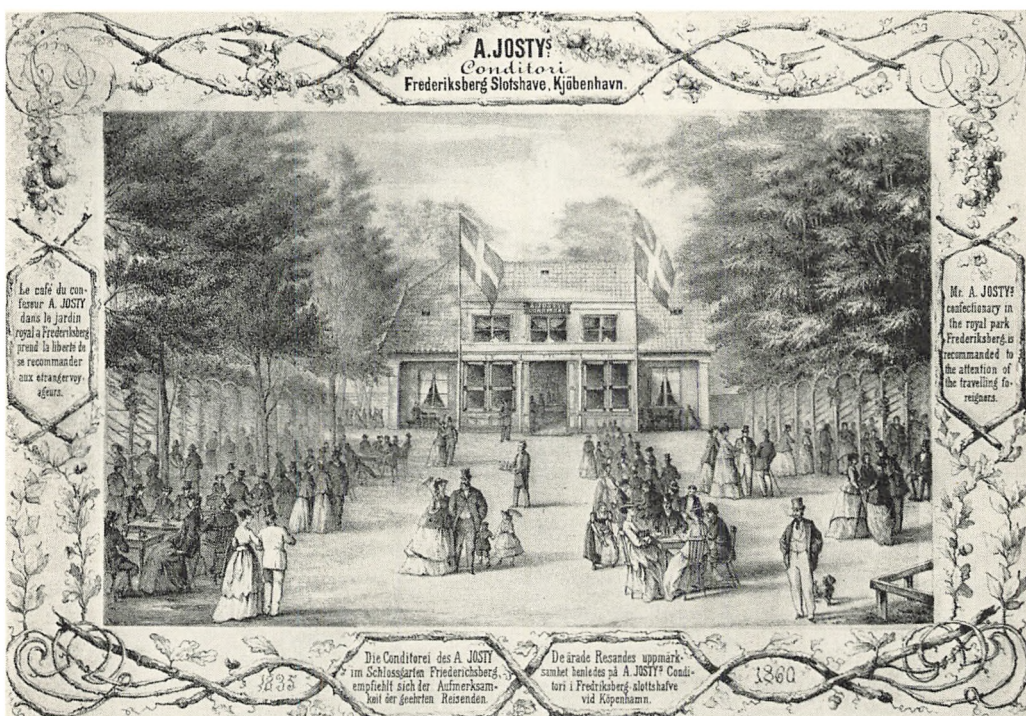
I Foraaret 1937 blev *Jostys Pavillon* solgt til den frederiksbergske Restauratør *Carl Muchardt*, og dermed rykker Slægten *Josty*, der har resideret i Frederiksberg Have siden 1825, bort fra det minderige Sted. Den sidste af den gamle Konditorfamilie herude var Fru *Thora Jürgensen*, født *Josty*, gift med Kunstmaler *Sophus Jürgensen*, men det er at haabe, at den gode, gamle Jostyske Tradition maa vedblive at hvile over Konditoriet fra Sjette Frederiks Dage, det næstældste af Schweizerkonditorierne i København.

Det *Nye Josty* bliver tillige Hotel med Indkørsel fra Pilealléen mellem Tennisbanerne og Haveselskabets Have.

Det er mindre kendt, at der paa *Fasangaarden* i Frederiksberg Have har været drevet en Art Beværtning i det 18. Aarhundrede, men næppe af nogen

videre Betydning. Rimeligvis har det været et Privilegium, tillagt Fasanmesteren, som fik Tilladelse til at holde Traktørhus her.

Der blev nemlig den 29. December 1784 af Rentekammeret givet Fasanmester Garbens Enke, E. M. Broe, Tilladelse til i den Frederiksberg Slot »tilhørende Phasangaard at holde et Gæstgiverie og Tracteurhuus for Reisende samt dem af Staden Kiøbenhavns Indvaanere og Andre, som sig der ville for-

Jostys Konditori 1860.

lyste og dennem efter Forlangende med Logementer, Spise- og Drikkevarer for en billig Betaling sammesteds at betiene«. Der blev dog knyttet den Betingelse dertil, at der ikke maatte holdes Kro for Bønder.

ALLÉGADE-KVARTERET

Det var paa Strækningen Frederiksberg Runddel—Smallegade, at Kong Frederik den Tredie anlagde *Ny Hollænderby*, den senere *Frederiksberg By*, og den blev anlagt paa begge Sider af den nuværende Allégade, Ny Hollænderbys gamle Hovedgade.

Byen manglede selvfølgelig ikke et *Gadekær* — eller rettere en *Branddam* —, som laa paa det Sted, hvor nu Julius Schultz' Statue af den unge *Adam Oehlen-*

schlæger er opstillet. Statuen er i sin Tid blevet skænket af Bankdirektør Axel Heide og blev afsløret den 24. Oktober 1897.

Gadekæret var ikke saa ganske lille, thi ifølge et Kort over det fra 1848, var det 25 Alen bredt og ca. 45 Alen langt, altsaa ca. 1125 Kvadratalen. Det har spillet en vis Rolle for Frederiksberg Bys Ungdom i sin Tid, og *Oehlschlæger* fortæller saaledes i sine Erindringer, at han om Vinteren løb paa Skøjter her, og at han tilligemed sin Skolekammerat Winckler morede sig med at sejle paa *Gadekærets* store Isflager, naar det var begyndt at tø. Men en Gang gik det galt for den unge Adam; han faldt i Vandet og var nær sunket ned i Mudderet, men blev i rette Tid lykkelig halet op af det iskolde Vand.

Om en anden Kalamitet, der ligeledes foregik i Allégade, fortæller han, at da han en Dag skulde gaa til Skole (hans første, Pogeskolen), men var lidt sent paa den, vilde han skyde Genvej over den aabne Plads, der dengang laa uden for alle Husene i Allégade, hvor nu Haverne er. Over denne Plads løb da et Sted en Grøft paa tværs ud fra Husene til Grøften ved Alléen. Den havde den lille Adam glemt; Solen skinnede ham i Øjnene, hvilket han ikke kunde taale, han klemte Øjnene næsten helt

i, løb til, og inden han vidste et Ord af det, stod han i Grøften i Mudder til Hofferne. I denne Forfatning kom han i Skolen, hvor han blev klædt af, fik Skolejomfruens Skørter paa, mens hans Benklæder blev vasket, tørret og strøget. I denne alt andet end flatterende Paaklædning maatte han hele Formiddagen sidde og læse i Skolestuen, medens Drengene og Pigerne leende saa paa Drengen med Skolejomfruens Skørter paa.

De ovenfor omtalte aabne Pladser foran Husene i Allégaden blev ved kongelig Resolution af 24. November 1810 tillagt de respektive Husejere bagved nævnte Plads paa den udtrykkelige Betingelse, at disse Pladser alene maatte afbenyttes til Haveanlæg, og at Hegnet mod Gaden skulde sættes i en Alens Afstand fra den yderste Kant.

I sine utrykte Erindringer fortæller den i Frederiksberg Bredegade fødte

Oehlschlægers Statue i Allégade.

Fru Adamine Gerber, f. Engel, der hele sit Liv havde boet paa Frederiksberg, om Allégade, at her

»var ogsaa et Kær, som egentlig ikke brugtes til noget, jo maaske
 »lidt Skøjteløben i Vintertiden, i det mindste gled de der paa, og
 »jeg kan huske en Kancellieraad Paynck, som boede der ved i
 »Kochs Ejendom Hjørnet af Smallegade, hvor senere Birkekon-
 »toret var, arrangerede Fyrværkeri der paa, som Byen [d. v. s.
 »Frederiksberg By] forargede sig meget over, da de var bange
 »for Ildebrand, naar Raketterne susede op over Byen i Aftenens
 »Stilhed og Mørke«.

Man kan nu daarligt forestille sig, at der har været dyrket Skøjteløben i Allégade, men den egentlige Udøvelse af denne fornøjelige Sport har jo ellers paa Frederiksberg ene og alene været drevet i Frederiksberg Have, hvis bugtede Kanaler har dannet den hyggeligste og smukkeste Ramme om *Frederiksberg Skøjteløber-Forening*, der siden dens Stiftelse den 12. Januar 1870 hver Vinter, naar Forholdene da tillod det, stadig har resideret herude. Navnlig ved festlige Lejligheder, naar Fakler og Blaalys tændtes, var der en Eventyrs-Stemning i den ellers saa mørke Have, hvorover Aftenens Skygger havde sænket sig, og Fakkelsamt Lysbærerne tonede frem som Lygtemænd i en Mose.

I Aarenes Løb blev Frederiksberg Gadekær i den Grad opfyldt med Mudder og Urenlighed, at det slet ikke mere svarede til sin Hensigt, og navnlig i varme Sommere var dets mefitiske Dunster til stor Ulempe for de i Nærheden boende.

Sogneforstanderskabet for Frederiksberg og Hvidovre Sogne indsendte derfor i 1848 til Rentekammeret et med Amsraadets Anbefaling forsynet Andragende om at maatte udtørre og tilkaste Gadekæret, samt at den Grund, dette indtog, maatte overlades Kommunen til Ejendom. I Andragendet bemærkedes, at Kæret var til Vansir for Byen, og at det hverken som Branddam eller Vandingssted svarede til sin Hensigt.

Den 23. September 1848 underskrev *Frederik den Syvende* den kongelige Resolution om, at Andragendet var bevilget paa Betingelse af, at Udtørringen skulde ske inden Forløbet af 2 Aar fra den 1. Januar 1849 at regne, og dermed gled Frederiksberg Bys gamle Gadekær ud af Sagaen; kun Oehlenschlägers Statue kendetegner Stedet, hvor det har ligget.

I den sidste Del af det 18. Aarhundrede blev Frederiksberg et af de Steder, hvortil Københavnerne søgte som Maal for deres Udflugter, og da man selv førte Madkurven med sig, maatte man paa Frederiksberg søge et Sted, hvor denne kunde pakkes ud, og hvor man kunde faa de nødvendige Drikkevarer til Maden.

Der var heller ingen Mangel paa Forfriskningssteder, saa man behøvede ikke at lede længe efter saadanne, thi en meget stor Del af Beboerne i Frederiksberg drev Værtshus paa fuldstændig lovlig Maade. Saaledes blev der ifølge kongelig Resolution af 12. Januar 1784 givet Bevilling paa at holde »Værtshus

og Tracteur Næring for Staden Kiøbenhavns Indvaanere og andre Spadserende og Ridende« til ikke mindre end 33 Indbyggere paa Frederiksberg.

Ser man Listen over Bevillingshaverne igennem, træffer man blandt disse paa Folk, om hvem man ikke kunde tænke sig, at de havde Forstand paa Traktørvirksomhed. Der findes saaledes en Maler Johan Harder, to Tøjfabrikanter Kræmer, Byens Foged, Mogens Jensen, og den kendte Legatstifter, Sukkerraf-

Knud Gamborg: Skøjteløbning i Frederiksberg Have i Firserne.

finadør Henrich Ladiges, som fik Bevillingen for Gartneren paa sin Gaard, der var beliggende i Frederiksberg Hovmark ved Allégade. Samtidig fik Fasanmester Gerbens Enke Bevilling til at maatte drive Værtshus i Lighed med den, der tidligere havde været meddelt hendes Mand. Den aarlige Afgift til Staten for disse Værtshusbevillinger var ret vilkaarlig, thi man betalte henholdsvis fra 1 til 4 Rdlr.

I Størstedelen af det 19. Aarhundrede var der Traktørhold i saa at sige de fleste Ejendomme i Allégade.

Det mest navnkundige af alle disse Traktørsteder var dog det, der laa foran paa venstre Haand, naar man kom fra Frederiksberg Runddel.

Der laa — og ligger forøvrigt endnu — her en Gaard, der hed *Haabet*, som ejedes af Slotsforvalter *Nicolai Voigts* Enke, *Kirstine Møller*, som i December 1796 havde solgt den til Sønnen, Slotsforvalter *Marcus Friderich Voigt*.

Denne solgte den 31. Marts 1804 *Haabet* til en ung Mand ved Navn *Lars Ma-*

thiesen for en Købesum af 7,000 Rdlr. D. C. I Skødet bemærkedes, at der til Huset hørte 3 Haver, nemlig 2 bag ved og 1 foran Huset ud til Alléen med et Lysthus.

Lars Mathiesens Navn er uadskilleligt fra Frederiksberg, hvis ukronede Konge han paa en Maade var; han fødtes i 1770 som Søn af Husmand Morten Nielsen i Holtug ved Store Hedinge og kom, efter at have været Karl ved Landvæsenet, til København.

Samtidig med, at han købte »Haabet«, havde han til Rentekammeret indgivet

En Søndag i Allégade 1862. Tegning af Chr. Deichmann.

Andragende om at maatte faa Traktørbevilling paa Frederiksberg, og i denne, der meddeltes ham paa Skudaarsdagen den 29. Februar 1804, hedder det bl. a., at han maa i det ham »tilhørende Sted, beliggende ved Indgangen til Frederiksberg Slotshauge indtil videre holde Tracteur og Værtshuus, og de Rejsende samt dem af Staden Kjøbenhavns Indvaanere og Andre, som sig der ville forlyste efter Forlangende med Logementer, samt Spise- og Drikkevare til Nødtørftighed og for en billig Betaling betiene«.

Lars Mathiesen blev i Løbet af forholdsvis kort Tid Frederiksbergs mest kendte Borger og Hovedstadens mest omtalte Traktør. Han var i Besiddelse af et vist slagfærdigt Lune, var rap i Replikken, men hans Udtryk skal ikke altid have været af de allerfineste eller tiltalende for sartere Personer.

Tre Aar efter, at han havde begyndt sin Traktørvirksomhed, var det, at det engelske Bombardement fandt Sted, og Englænderne havde, som bekendt, i

den Anledning besat Frederiksberg, hvor de havde slaaet Lejr. De engelske Officerer og Lars Mathiesen skal efter Sigende være kommet godt ud af det med hinanden, uanset at Lars Mathiesen for sine Varer skal have taget en betydelig højere Pris af Englænderne end af de Indfødte.

Der fortælles ogsaa om, at Lars Mathiesen skulde have været en Mester i at

Lars Mathiesens Hus, Allégade Nr. 7.

drikke de Engelske under Bordet, naar de samledes hos ham til de Drikkelag, i hvilke han selv deltog.

Han var Dus med alle Folk, bl. a. med *Rahbek*, der ofte skal have gæstet de Mathiesenske Pauluner, og kendt, men vist ikke helt paalidelig, er Fortællingen om, da Rahbek var blevet Ridder af Dannebrog. Han blev i den Anledning lykønsket af Lars Mathiesen, der skal have tilføjet: »Ved Du, Rahbek, hvad Forskel der er paa Dig og et Æsel?« — »Nej!« — »Jo, ser Du, Du bærer Dit Kors paa Brystet, medens Æslet bærer sit paa Ryggen.«

Rahbeks Svar paa denne Grovhed lød: »Ved Du, Lars, hvad Forskel der er paa Dig og et Æsel?« — Lars rystede benægtende paa Hovedet, og Rahbek svarede da: »Det ved jeg saamænd heller ikke!«

Efter hvad *Jacob Davidsen* erindrer, havde Lars Mathiesen et stort Forraad

af Ordsprog, som han omdannede efter Omstændighederne. Saaledes brugte han at sige: »Man maa sætte Fortæring efter Ernæring«, idet han slog sig paa sin omfangsrige Mave. Og naar man komplimenterede ham for hans raske Udseende trods hans høje Alder, svarede han: »Det er sandelig intet Under, thi jeg har alle mine Dage ført et tysk [kysk] og fugtigt [tugtigt] Levnet«.

Den før omtalte Adamine Gerber fortæller i sine utrykte Erindringer, at

»Lars Mathiesen enten stod i Porten og med en underlig skingrende Røst formaaede de Forbigaaende at komme indenfor og deltage i hans Vittigheder, eller han agerede halvt som Nar. — — Der kom mange Gæster hos Mathiesen og af meget forskellige Samfundslag, men dog vil jeg sige, at der dengang var meget Forskel paa Hverdag og Søndag. Helligdagene var der næppe Plads til Publikum«.

Adamine Gerber har vist været ene om sin Opfattelse af Lars Mathiesen, thi han var populær i vide Kredse, ikke mindst i de akademiske, og det var en staaende Regel her, at Gilder og Sammenkomster absolut skulde og maatte afholdes hos Lars Mathiesen. Man vil erindre, at da Student Klint spurgte sine Kammerater om, hvor stor Studenternes Kassebeholdning var, svarede Basalt: »Fjorten Rigsdaler og to Skilling«, hvilken i Datiden (1844) store Kapital skulde benyttes til at drikke Punch for hos Lars Mathiesen. Og Klint synger da:

Nu saa kom! vi henter
Lystighed og Mod
i den røde Flod,
Gudens Hjerteblod!
Op, I fri Studenter,
op til Rankens Høst!
der skal Ungdoms Lyst
fange Røst.

Ud da, hvor i Ro
Glædens Druer gro!
Vejen gaar, min Tro
over Vesterbro.
Lars Mathiesen venter
med sin Glædes Skat,
vi skal den i Nat
gribe fat.

Og saa drog Studenterne ud til deres gamle Kending, Lars Mathiesen, hvor de drak Punch i lange Baner og lod deres Stemmer lyde til Sang i hans lavtloftede Stuer. Det var de Sammenkomster, der senere mindedes, naar den da velærværdige Pastor, huskende sin egen Ungdom, udbryder:

Aa husker Du ikke den lystige Tid,
naar i København
vi kvæged' os efter Dagens Slid
i Fader Evans Favn!
hvem var det da, der ved Gilderne drak
de allerfleste Glas? —
Aa, det var jo dig! —
Nej sikken en Snak
for det var sgu Mads!

Baghuset, der vendte ud mod Frederiksberg Have, havde Lars Mathiesen i Aaret 1829 udlejet for Sommeren til den da 50-aarige Adam Oehlenschläger, men Opholdet i Traktørstedets Baghave har dog ikke sat andre Spor i Skjaldens Digtning, end at han i sine »Erindringer« meddeler, at han ovennævnte Aar boede hos »Hr.« Lars Mathiesen.

Det var ikke alene blandt de ældre, at denne var populær, han var det ogsaa blandt Frederiksberg Bys Ungdom, og hver Fastelavns Mandag arrangerede han saaledes »Slaaen Katten af Tønden« paa selve Runddelen, hvor da Deltagerne samledes, ridende paa mere eller mindre vælige Gangere. Naar Tøndeslagningen begyndte, red Lars Mathiesen i Spidsen, medens de andre Deltagere fulgte efter, og naar man ved fælles Anstrengelser omsider havde faaet Tønden til at falde i Staver, kom Festens egentlige Glanspunkt: et godt Maaltid med behørig Drikkevarer i Lars Mathiesens Traktørsted.

Senere ophørte Tøndeslagningen paa Runddelen, og Byens fattige Børn brugte da at samles udklædte i tildels hjemmelavede Fantasidegter i Allégade for derfra at drage i Procession, stundom med en Spillemand i Spidsen, omkring paa Vejene, synge lidt hist og her, gøre alskens Løjer i de store Gaarde og bagefter dele de Indtægter, Optøget havde indbragt.

Det er til denne Fastelavnsforlystelse, *Claudius Rosenhoff* hentyder, naar han i 1855 skriver

Med Skæg og Knebelsbarter
man enkelte kan se,
og alle Vaabenarter
er taalt i den Arme.

De hvide Skjorter blænde
med røde Baand omkring,
og nogle Trøjen vende —
det koster Ingenting.

Lars Mathiesen døde den 29. Marts 1852 i sit 83de Aar og blev begravet den 2. April fra Frederiksberg Kirke, paa hvis gamle Kirkegaard hans Grav findes opad Muren, der vender ind mod Kirkegaardens 2den Afdeling. Ved hans Jordefærd var Følget saa stort, at det naaede fra Kirkens Indgang til den afdødes Traktørhus.

Lars Mathiesen.

Kort Tid efter hans Død solgte Enken Ejendommen »Haabet« (det nuværende Nr. 7) til Traktør *Niels Jensen*, der forøvrigt senere tillige købte det nuværende Nr. 11, men denne evnede ikke at sætte sig saa fast i Folkebevidstheden som Forgængeren *Lars Mathiesen*, og det var forbeholdt senere Tider, at den gamle Glans fra svundne Dage atter kom til at hvile over Ejendommen.

Derimod har der over det nuværende Nr. 9 været en vis Nimbus i det sidste $\frac{3}{4}$ Aarhundrede, fra Sangerindetribunepavillon til Storstads-Forlystelsesetablissement.

Fastelavn paa »Runddelen«.

Ejendommen var for over 100 Aar siden en Lystgaard, der tilhørte Buntmager *Christopher Liehr*, og denne solgte i Februar 1834 Ejendommen, hvis Navn forresten var *Enighedslyst*, til Værtshusholder *Lars Hansen Boserup* (eller Boserup), hvorved den første Traktør rykkede ind paa det senere saa minderrige Sted.

I Februar 1864 solgtes Ejendommen til Værtshusholder *Niels Hansen*, og om

denne vides det med Sikkerhed, at han havde Optræden af Sangerinder, thi i Ugebladet »Hr. Sørensen« for den 17. August 1865 anføres, at »i Enighedslyst i Allegade hos Hr. Hansen optræder et gemytligt Sangerselskab. God Komiker Hr. Lassen«.

Som tidligere bemærket spillede Sangerindepavillonerne en meget stor Rolle i Fortidens Forlystelsesliv, da man ikke kendte hverken Biografteatre, Varietéer eller Restauranter med Dans mellem Bordene, saafremt en mindre Danseplads paa nogle faa Kvadratalen da ikke er afsat midt paa Gulvet.

Sangerindepavillonerne var for Datiden, hvad Biografteatrene er for Nutiden, et Sted, hvor Folk søgte hen efter endt Arbejdsdag for at høre paa den alt andet end højtsvævende, til Tider rørstrømske, Sang, nyde et Krus Øl eller et Glas Punch og more sig over den Klynge af højroastede unge Mænd, der sad nærmest Tribunen og viste, de var Stamgæster i Pavillonen ved deres støjende Adfærd og familiære Tiltale af de optrædende Damer.

Det var navnlig Kræmmersvendene, der gav Tonen an paa Sangerindepavillonerne, hvor de Aften ud og Aften ind kom ind i Lokalerne med Hatten bag ad Nakken, svingende med Stokken (det nødvendige Attribut til at kunne slaa i Bordene med) og den rokkende, lidt slæbende Gang, der skulde antyde »Flothed«.

Sangerinderne, der optraadte paa den lave Tribune, var vinterklædt i Sammenligning med de Kostumer, man nu ser paa Teatrene, og som ofte er »det bare Ingenting«. Overbegavede med Stemmer var Tribunesangerinderne ikke, og deres Foredrag var temmelig stereotyp; fælles for dem alle var visse, engang vedtagne Gestus, som de benyttede, medens de aflirede Sangen, der blev »foredraget« gaaende frem og tilbage paa Tribunen. Blev der sunget Ordet »Kærlighed«, lagdes den ene Haand paa Korset-Hjertestedet og Øjnene vendtes mod Himlen, nævnedes »Officer«, tog Syngepigen Marschtrin, drejede paa en imaginær Knebelsbart og forsøgte at se krigersk ud, medens hun sang om, at

Pigebørn er uerfarene,
men han var Løjtnant ved Husarene.

»Enighedslyst«'s Stortid tog sin Begyndelse, da Restauratør *Carl Julius Otto Kehlet* lejede Ejendommen af Niels Hansens Enke og den 13. Marts 1877 aabnede sin i Aarenes Løb saa berømte Sangerindepavillon; selve Ejendommen købte han den 22. Juli 1878.

Det var *Carl Kehlet* — i Folkemunde kaldet »*Pastor Kehlet*« paa Grund af sit præstelige, velærværdige Ansigt med Guldbryllerne —, der gav Begyndelsen til det nuværende *Etablissement Lorry*, og det var Carl Kehlet, der skiltede med og averterede om, at hos ham kunde man gennem hans Tribunesangerinder se »Optræden af Nordens skønneste Kvinder«. Ikke saa lidt Overdrivelse af Sangerindernes Udseende var der dog i denne Reklamering, thi de var ikke Nordens skønneste, men derimod Nordens tykkeste Kvinder. Smagen for Kvindens Udseende gik dog den Gang i den mere rundbuede Stil og ikke som nu i den enkle »Lige op og ned Stil«.

Paa den lave Tribune (i nuværende »Lorry«s Riddersal) sad de 6 à 8 optrædende Damer paa højryggede Stole og ventede paa, at det blev deres Tur at aflevere de indstuderede Sange. Akkompagnementet besørgedes af Pianisten og Cithervirtuosen *August Ellinger*, hvis rette Efternavn var Kragelund; efter Sigende var han Brodersøn af Komponisten til den bekendte Trippevals »Jomfru, vil De med i Skoven?«. Ved Siden af Ellinger sad Violinistinden *Valborg Krøyer*, der undertiden diverterede Publikum med Solospil.

Lutter Talentløsheder var det dog ikke, der optraadte hos Carl Kehlet, thi en skønne Aften i 1887 stod en lille, buttet Skikkelse paa Tribunen, og hendes

Sangerinde fra 1870-erne.

Viseforedrag og hendes Maade at føre sig paa var vidt forskellig fra hendes Sangsøstres. Hendes Navn var det jævne borgerlige *Amanda Jensine Nilsen*, men det faldt i hendes Lod for Fremtidens Øjne at staa i et poetisk Skær, som Inkarnationen af Tribunesang i højere Potens.

Hendes Forældre var en Arbejdsmandsfamilie (hendes Fader var svensk), som boede i den da lidet ansete Badevej (kaldet Balladevej, nuværende Eskildsgade) Nr. 11 paa 3die Sal i Forhuset, og her kom Amanda Nielsen til Verden den 16. Februar 1866.

»Edith«.

Det er hende, som *Holger Drachmann* har skildret som »*Edith*« i Romanen »Forskrevet«, og det er hende, der har haft saa stor Betydning for Digteren med Hensyn til en Del af hans betydeligere Værker.

Om Mødet med »*Edith*« alias *Amanda Nielsen* skriver *Drachmann* i »Forskrevet«, at 3 af Romanens Hovedpersoner: *Gerhard*, *Brynjulfsen* og *Overgaard* var kommet ind i en lille Forstadssangerindepavillon, hvor der under Tribunen sad en Del

»pur unge Mennesker med røde Kin-
der, blanke Øjne og en Mængde
»overflødige Armbevægelser, ap-
»plauderende med demonstrativ
»Begejstring en ganske ung Pige,
»der netop traadte ind deroppe paa
»Forhøjningen og satte sig noget
»forlegen paa en af de højryggede

»Stole, som havde staaet ledig. Hun bøjede Hovedet gentagne
»Gange, nikkede smilende, øjensynlig glad ved den ungdomme-
»lige Hyldest, men med en Undseelse over sig, der blev paa-
»faldende ved de øvrige Damers scenevante Routine«.

Det var »*Edith*«, saaledes som *Drachmann* saa hende komme ind paa Tribunen, og da hun begyndte at synge, var det

»med Hænderne foldede paa en barnlig-genert Maade over
»Knæene bøjede hun Hovedet lidt frem, rejste sig saa med et
»pludseligt Ryk, og uden med Øjnene at søge nogen i Salen,
sendte hun et lyst Smil paa maa og faa«.

Og videre skriver Digteren:

»Stemmen var lille, men velklingende, med en timbre, som uvilkaarlig søger Hjertet, meget lidet skolet. Det var en Drikkeviser, oversat efter et fransk Drama«.

I samme Roman skildres Pavillonens Musikdirektør,

»Hr. Acklaitner, rund, rød, glædestraalende, som et Barneansigt, der er puttet ned i et Par Flipper og sat paa en Gummi-prop. Han slog hilsende ud med den ene Haand; under Armen bar han en flad, aflang, halvlyredannet Papæske«.

Saaledes var »Edith«s poetiske Møde med Holger Drachmann, og af de tre Hovedpersoner er nu kun den ene, »Edith«, i Live. »Acklaitner«, alias August Etlinger døde den 28. Januar 1909; men i Dødsannoncen anførtes dette Navn dog ikke alene, thi her bekendtgjordes under det virkelige: August Kragelund, kaldet Etlinger, hvilket var hans Moders Pigenavn.

I 20 Aar drev Carl Kehlet Sangerindepavillon i Allégade, indtil han den 18. December 1896 solgte den til den af alle Københavnerne kendte *Laurentius*

Kehlets Sangerindepavillon.

(kaldet *Lorry*) *Feilberg* — for Kr. 110,000. *Lorry* havde været Journalist, Redaktør af »Adresseavisen« — som han omformede til et Tekstblad — samt Bagermester i Vimmelskafet, og nu blev han altsaa Vært i en Sangerindepavillon og »Parnassets Direktør«, hvortil han passede udmærket med sit gemytlige Københavnerhumør. Mange ældre Københavnerne vil kunne erindre Lorrys berømte Slagord som »at spise Søm«, »flække Vind«, »hænge Vandgrød i Vinduet« og hans Annoncer med »Æbleskiver, som vor Mor bagte dem« o. s. v. — Kendt af alle var han med sin trivelige lille Skikkelse og den store Kalabreserhat paa det runde Hoved. Kom man op ad den stejle Trappe, der fra Haven førte til Templet for »Nordens skønneste Kvinder«, sad *Lorry* som Regel lige indenfor Døren, muligvis for at tage et Overblik over de ankommende Gæster.

Da *Lorry* traadte til som Sangdirektør, var det endnu en fra Arilds Tid nedarvet Skik, at Københavnerne stillede meget tidlig Pinsemorgen ude paa Frederiksberg Bakke ved Slottet for at »se Solen danse«, hvilket den efter Siggende skulde gøre denne Dag. Ingen vidste, hvornaar denne Skik havde taget sin Begyndelse, eller hvorfra den stammede; muligvis har den været en ubevidst Reminiscens fra længst forsvundne Tiders Soldyrkelse, som var gaaet i Glemmebogen, men en Skik, som man holdt fast ved.

Derfor stillede Københavnerne og Frederiksbergensere trolig hver Pinsemorgen paa Frederiksberg, ikke saa meget for »at se Solen danse«, men for at indtage Morgenforfriskninger af temmelig spirituelt Indhold. Sangforeninger stillede herude for at hilse den opgaaende Sol, men efterhaanden som denne hævede sig over Horisonten, var Stemmerne blevet mere og mere uklare. I alle de frederiksbergske Traktørhaver fandtes der mere eller mindre beduggede Gæster, for hvis Øjne adskillige Pinesole dansede.

Da rejste der sig en Opposition mod dette Drikkesymposium paa Frederiksberg for at faa roligere og mere ordnede Forhold Pinsemorgen, og Angrebet kom fra en kirkelig Retning, hvilken det lykkedes at faa sat en Stopper for Pinsemorgens Bakkanalier.

Selvfølgelig vakte det en Storm af Uvillie mod den kirkelige Retnings Indskriden og Sejr, og denne resulterede bl. a. i det temmelig nærgaaende Vers i »Sommerrevuen 1898«:

Solen plejer første Pinsedag
At ta' sig en Trippevals —
Det vil Pastor Ussing ikke ha'e,
Det bli'er Løgn i Solens Hals,
Al Musik har Ussing stoppet op,
Pinsedag der spilles ej,
Sol, Du er en gudsforgaaen Krop,
Hvad er det med Dig?

Næ, Sol, Du skal i Øst opstaa
Med Præstekrave paa
Og pænt i Kirke gaa
Med Præstekrave paa!
Hvis som Johannes Jørgensen
Du bliver from igen,
Saa kan Du maaske,
Naar pænt Du vil be',
Faa Statsunderstøttelse!

Som Følge af det kirkelige Angreb mod Pinsemorgens Orgier paa Frederiksberg blev al Musik med videre forbudt at maatte finde Sted de tidlige Morgentimer, hvilket for øvrigt kun var af det gode, thi derved var Københavnernes Bivuakering paa Frederiksberg fra Pinselørdaggaften til Pinsemorgen gaaet ud af Sagaen.

Lorry Feilberg omgikkes imidlertid med Udvidelser af den gamle Sangerindepavillon, eller rettere Omdannelser af denne, til et stort folkeligt Etablissement, og i den Anledning købte han i 1909 Allégade Nr. 11 og den 31. December 1913 for Kr. 100,000 Lars Mathiesens traditionsrige Traktorejendom »Haabet«. Han var nu blevet Ejer af det store Grundstykke, som nu hedder *Etablissement Lorry*.

Da han stod som Ejer heraf, indsaa han, at skulde der komme noget virkelig godt og tiltalende ud deraf, maatte han først og fremmest skille sig af med Sangerinderne, saa at hans Etablissement kunde komme op i en højere Rang. Det skete, omend med nogen Sorg paa begge Sider, og i »Blæksprutten 1914« stod da Sørgesangen:

»En gammel Syngepiges Svanesang, da Københavns sidste Sangerindekneipe forsvandt«:

Nu lukker Lorry Døren,
Den sidste Syngepige gaar,
Aaja, aaja, aaja, aa Singsalia.
Det Skind er li'egodt rørende,
skönt han Haanden af os slaar,
Aaja, aaja, aaja, aa Singsalia.

For jeg er vis paa, at det Lorry i hans Hjærte skær,
Men han kan ej la'e vær',
Han er ble'et litterær.

Jeg véd saa godt, at Folk, der gribes stærkt af Videnskab,
Rask opgi'er deres Ungdoms bedste Lidenskab.

Paa sin store, langstrakte Grund indrettede Lorry Feilberg lidt efter lidt de forskellige Afdelinger: Riddersalen, Kroen og Landsbyen, og Fortidens »Syngepiger« afløstes af 1ste Rangs Kunstnere som Violoncellisten *Henry Bramsen*, Fru *Ella Heiberg*, *f. Dyberg*, Fru *Charlotte Wiehe-Berény*, *Ahnfeldt-Rønne*, *Peter Fjelstrup*, *Christian Engelstoft*, *Agnes Tjæder*, *Stella Kjerulf*, *Storm-Petersen*, *Ayoë Willumsen*, *Claire Feldern*, *Léon Restorff* m. fl. Det var den litterære Varieté, som den akademiske Sangerindepavillondirektør her fik grundlagt, og som fik vendt Smagen bort fra den indholdsløse Syngepigesang til den lødige Kunstnersang.

Lorry døde den 26. Juni 1917, og hans Enke, Fru *Marie Feilberg*, *f. Møller*, stod da for Styret af den omfangsrige Virksomhed, indtil *Valdemar Nielsen*, hvis nom de guerre var »*Jernskægget*« overtog den og ledede den til sin Død i 1935.

Det var ham, der for en Del Aar siden købte og ombyggede det gamle National-Scala, og da det nye blev aabnet, hentydedes der i en Sang til hans Tilnavn »Jernskægget«:

Et foretagsomt, ivrigt Skæg,
 et højst ihærdigt Skæg,
 et initiativrigt Skæg — — —
 det næsten ideale Skæg,
 det scala-nationale Skæg,
 her bli'r der altsaa Skæg!

Nogle faa Huse fra »Lorry Etablissement« laa i sin Tid Traktør *Ole Slettings* hyggelige Baghave med dennes berømte Keglebane, hvor mange glade Københavnere og Frederiksbergensere i sin Tid samledes for at dyrke det ædle Keglespil efter de »norsk-arabiske Regler«.

I Forhaverne til de paa Allégades ulige Numres Side er der i Aarenes Løb blevet indrettet et Slags Pantheon med Buster og Statuer af danske Digtere, saaledes bl. a. af *Holger Drachmann*, der er fremstillet »ilende med langsomme Skridt«, en Gangart, der aldeles intet havde at gøre med Digterens langsomme, adstadige, noget slentrende Promeneren; *H. V. Kaalund* og *M. Goldschmidt*.

Den sidstnævnte har haft en vis Relation til Allégade, idet han nemlig i 1866 boede i Nr. 20, og medens han boede her, førte han en bitter, men ret pudsigt Strid med Postvæsenet, hvilket dettes Arkivar, H. Hjorth-Nielsen, oplyste om for en Del Aar siden.

I Datiden skulde Breve for at blive udbragt i Allégade være paategnet »Udenbyes Postdistrikt«, men Goldschmidt klagede idelig over, at han mente Brevene til ham blev udbragt for sent. I sin Klage skrev Goldschmidt endog, at han vilde »indstævne Generalpostdirektøren, Grev Danneskjold-Samsø for Landets Lov og Ret«; mindre kunde ikke gøre det. Sine Breve underskrev han »Med al den Agtelse, som skyldes Postvæsenet«. Saa fandt han paa at adressere 4 Breve til sig selv, lagde dem i forskellige Postkasser mellem Kl. 14 og 14²⁰, men kun det ene fik han Kl. 16^{1/2}, de andre 3 Kl. 20^{1/2}. Dette resulterede i en ny Klage, som Generaldirektoratet besvarede med, at det ene af Brevene var blevet indleveret paa Postgaarden paa Købmagergade, hvis Kasse tømmes tiere, medens de andre var lagt i ude i Byen.

Goldschmidt svarede herpaa,

»at Breve, der afleveres Kl. 2²⁰, bliver med første Post besørget til mig Kl. 8^{1/2} Aften. Nu ses altsaa Grunden til, at Postkasserne ere røde, nemlig af Undseelse over, at de ikke holde, hvad de love«.

Postvæsenet lod ham fornuftigvis beholde det sidste Ord i denne latterlige Strid, men ved en Skæbnens Ironi, thi det kan ikke forudsættes, det er sket med

velberaad Hu fra Postvæsenets Side, er der vis à vis Goldschmidts Buste anbragt en knaldrød Postkasse, saa Busten har daglig Udsigt til den, der ikke holder, hvad den lover.

Omtrent ved Hjørnet af Frederiksberg Bredegade anlagde i Midten af 1740-erne *Henrik Mentz*, af den gamle Bagerslægt fra Christian den Fjerdes Tid, et Bageri, som bestod langt op i vor Tid, og af hvilket der ikke er en eneste Byg-

Parti fra Allégade 1903.

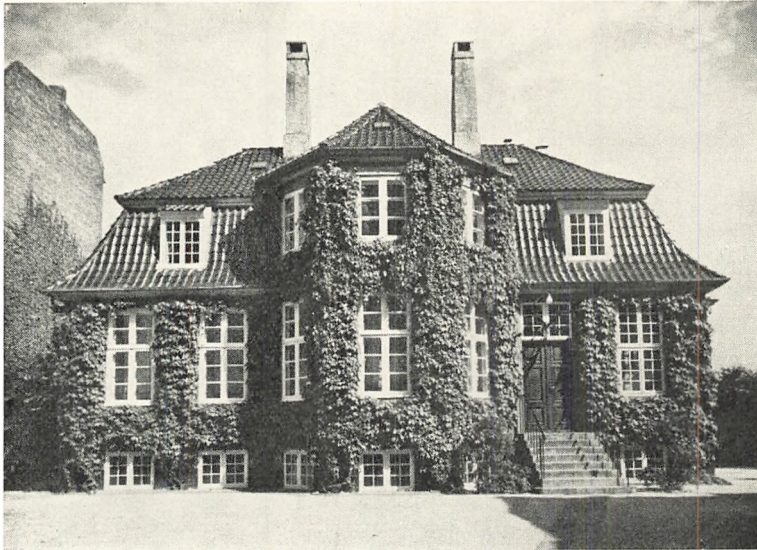
ning bevaret, thi alt er forlængst jævnet med Jorden. En Del af det gamle Bageri ødelagdes ved en Ildebrand i Februar 1780, ved hvilken Lejlighed en drukken Brødmænd, Peter Hansen, der havde lagt sig til at sove inde i Bageriet, omkom.

Det sidste Hus paa venstre Side i Allégade var Nr. 35, hvis Særnavn var *Hvide Svane*, der ligeledes var et Traktørsted, og det var udenfor denne Ejendom, at det gamle Gadekær laa. I det nuværende Hus findes Post- og Telegrafkontoret installeret ved Hjørnet af Smallegade.

Paa den modsatte Side af Allégade ligger som No. 6 et langt Treetagers Forhus og bagved dette en smuk villalignende Bygning, der er Ejendommens oprindelige Hovedbygning. Efter hvad *Fr. Weilbach* i sin Tid har oplyst, menes Bygningen at være opført af Murmesteren og Arkitekten *Philip de Lange* i det 18. Aarhundrede.

I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede ejedes Ejendommen af Klædekræmmer *P. C. Bøttgers Enke*, der solgte det til det den 5. Januar 1813 oprettede *Wærnske Opdragelses- og Undervisningsinstitut for fattige Pigebørn af Borger-*

standen. Institutet skyldtes en testamentarisk Bestemmelse af den 2 Aar forud afdøde Gehejmekonferensraadinde *Martha Wærn, født Haslef*. Hun havde ejet *Sommerro* foran i Frederiksberg Allé, men dette solgtes, og der købtes ovennævnte Ejendom, som ialt var paa 16 Tdr. Land. Til Leder af Undervisningen valgtes den norskfødte *Madam Sofie Frederikke Hagerup*, der senere blev Institutets Bestyrerinde, og som først trak sig tilbage i 1852 efter at have virket der i 38 Aar. — »Det Wærnske Institut« havde Sæde her indtil 1887,

Allégade No. 6, tidligere »Det Wærnske Institut«.

da det flyttede bort derfra og købte Villaen *Tharand* paa Kastanievej Nr. 2, Hjørnet af Bülowvej.

Ejendommen i Allégade solgtes til Grosserer *F. Bernth*, og denne klippede et Stykke af Grunden, hvor i 1895 *Doktor Priemesvej* blev anlagt mellem Gammel Kongevej og Maglekildevej. Den resterende Del blev solgt til Skomagermester *H. C. Heegaard*, der her indrettede »Heegaards Stiftelse og Legatejendom«.

Nr. 10, hvor nu *Frederiksberg Restaurant & Selskabslokaler* er, har i henved 150 Aar været Traktørsted. En af de mest kendte Traktører her var *Jens Andersen Hallebye*, der baade var Vognmand, Rugbrødsbager og Traktør.

Traktør Hallebye købte Ejendommen af en Urtekræmmer *Hans Jacob Nysted* ved Købekontrakt af 26. Maj 1837, og Købesummen ansattes paa en ret mærkelig Maade, idet det nemlig bestemtes til 1,200 Rdlr. rede Sølv og 2,900 Rdlr. Sølv.

En kendt Mand paa Frederiksberg var *Jens Andersen Hallebye*, og det var saaledes ham, der havde sat en Omnibusforbindelse i Gang mellem Frederiksberg og København.

Der fortælles om ham, at da Brødpriserne i 1847 var steget overordentligt, lod han da bage Brød, som han solgte betydelig under Bagernes Priser, hvad der gjorde ham endnu mere populær, end han i Forvejen havde været.

Ret hyppigt havde han versificerede Annoncer i Aviserne, og i en af dem, der fremkom i »Berlingske Tidende« den 9. Januar 1850, hed det bl. a.:

Med Tak for hvert Besøg ifjor,
Med Tak til Ringe som til Stor,
Der ikke gik forbi min Dør,
Men blev den samme Gæst som før,
Jeg anbefaler mig paany
Som Fatter

I. A. Hallebye.

Hans gode Ven og Kollega, Visedigteren fra »Onkel Toms Hytte« i Læderstræde, Værtshusholder *Peter Emil Petersen* alias »Kærne-Peter« har skrevet en morsom Vise om Hallebye, og den har til Titel »Blyhatte-Fabrikken«. Det hedder heri bl. a.:

Jeg rendte rundt den hele By
kun for at finde den Halleby,
han kunde hedde Solleby,
og hele, halve Pægleby,
naar kun hos ham man gi'er et Kny,
da faar man sig en Hat af Bly:
Ja, der gaar et gefærligt Ry
om denne hersens Halleby.

Ja, Hattebly og Halleby
maa følges ad som Regn og Sky,
for hele Frederiksberg og By
en Prydelse er Halleby.
Han digter Gaader ganske ny,
og Vers han smukt kan sammensy,
derfor skal runge højt i Sky:
Hurra for Digt'ren Halleby!

Efter Indholdet af Visen, der gaar paa Melodi af »Tappenstregen«, at dømme, maa det vist undertiden have gaaet lidt varmt til henholdsvis i Hallebyes Pausaluner og i »Onkel Toms Hytte«, naar de to Versemagere kom sammen.

Da Hallebye døde, gik Traktørstedet over til Svigersønnen, *Ole Sletting*, der jo ogsaa ejede Ejendommen paa Allégades modsatte Side.

Ved Siden af denne Ejendom laa i sin Tid *Frederiksberg Fattighus*, hvor, efter at dette var flyttet, Bager *H. Tottenberg* havde sin Bagergaard. Her laa ogsaa Sognefoged, Gaardejer *H. A. Hansens* store Bondegaard, en af de ældste

paa Frederiksberg, og over dens vidtstrakte Grund blev *Hollændervej* anlagt, opkaldt efter Frederiksberg By's gamle Navn *Ny Hollænderby*.

Saa følger Nr. 18, hvor *Christen Eggertsen* den 9. December 1682 fik kongeligt Privilegium paa at indrette »et Værtshus og Gæstgiveri« og der at beværte med Mad, Vin, Øl og anden Slags Drik, samt holde »Logement for Rejsende og

Gaardinteriør fra Allegade Nr. 22. Den Reebergske Ejendom. Fot. Fr. Riise 1899.

Vejfarende«. — Det var ligeledes paa den samme Grund, at Gehejmerraad *Johan Wibe* paa samme Tid havde sin Halvgaard med tilhørende Have.

Denne Grund solgtes senere, den 28. Marts 1761, af Klæde- og Uldenfabrikør *I. C. Dannenberg* til Kancelliraad og Lotteriinspektør *Jonas Baltzersen Collin*, der i mange Aar havde sin store Klædemanufaktur her.

Jonas Collin, som var født i Kolding (deraf Navnet Collin) var Stamfader til den kendte og højtansete Collinske Slægt; hans Søn, *Niels Collin*, arvede Ejendommen efter sin Faders Død, og da han selv døde i 1797, solgte hans Enke, *Ingeborg Collin, født Bolten*, den 12. Juni 1798 Ejendommen til den københavnske Juvelér *Pierre Frontin*.

Som tidligere omtalt, var det i Nr. 20, Digteren *M. Goldschmidt* boede, da

han i 1866 kværuledede med Postvæsenet angaaende Postkassernes Tømning og Brevenes Udbringelse.

Allégade Nr. 22 er Ejendommen »*Ludvigs Minde*«, ogsaa kaldet »*Reebergs Gaard*«, der nu ejes af »*Brødrene Reebergs Legat*«, og som er fredet i Klasse B.

Den er en gammel Herskabssejendom fra det 18. Aarhundrede, med stor Gaardsplads, Have og Mark bagved, og ifølge testamentarisk Bestemmelse maa der intet forandres hverken i Bygningens Udseende eller dens Omgivelser.

Frederiksberg Bredegade Nr. 2, Hj. af Allégade (nedrevet).

Ejendommen tilhørte i sin Tid Generalkrigskommissær *H. F. Uldahl*, hvis Enke, *Marie Dorthea Uldahl*, den 27. April 1836 solgte den til Avlsbruger *Jens Rasmussen* for en Købesum af: 10,000 Rdlr. Sølv, 6,000 Rdlr. Sedler, 3,000 Rdlr. Sølv, altsaa tilsammen 19,000 Rdlr. Ifølge Skødet indbefattede da Grunden to Arealer med Bygninger, et Stykke af Hovmarken og nogle andre Jordlodder.

En senere Ejer var Kancelliraad *Reeberg*, og ved Arveudlægsskøde af 30. September 1913 tilskødedes den *Brødrene Reebergs Legat*. Ejendommen staar nu som et smukt og værdigt Minde om det gamle Frederiksberg fra det 18. Aarhundrede.

Bag Oehlenschlägers Statue ligger *Frederiksberg Bredegade* (ligeledes en Del af den tidligere Ny Hollænderby), og her findes i Nr. 13 *Hassagers Kollegium*, en Studentergaard for 10 Studenter.

For over 100 Aar siden ejedes Ejendommen af Bogtrykker *Frederik Schultz*,

men i 1829 stilledes den til offentlig Auktion, og den 2. Februar 1830 solgtes den til *Frederik den Sjette*. Kun kort Tid forblev Ejendommen i Kongens Eje, thi allerede den 28. Juli s. A. solgte han den til Kammerherre, Overadjutant *Frederik Lovenørn Bardenfleth*, der ejede den til 1839, da den bortsolgte til Proprietær *Charles Adolph Denn Mourier*.

Senere ejedes den af Sognepræst *Carl Hassager* og Hustru *Dorothea Hansine*

Hassagers Kollegium.

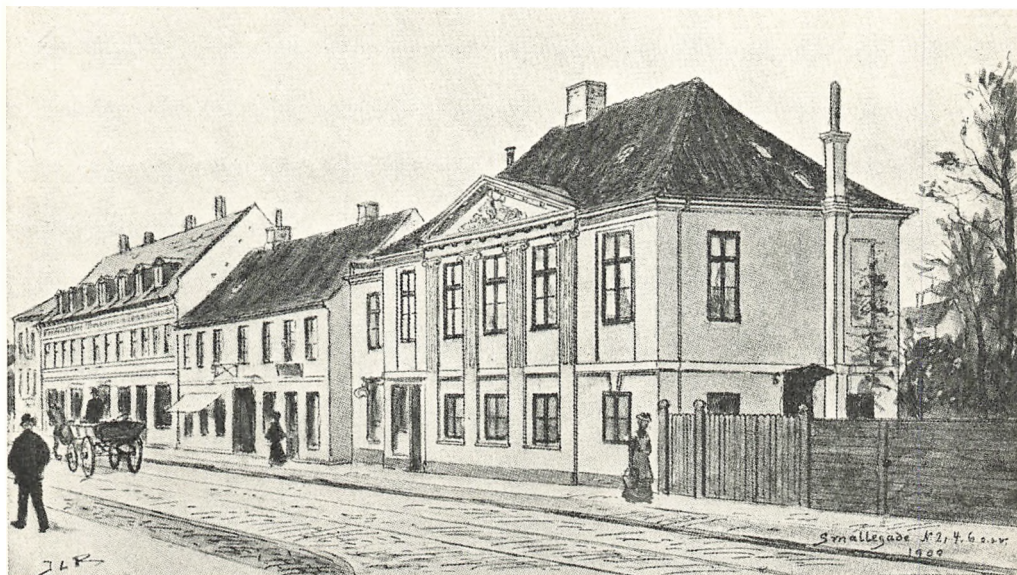
Hassager, og da Pastor Hassager døde i 1875, bortskænkede hans Enke ved Testament af 2. November 1888 sin Ejendom i Bredegade til et Studenterhjem, der skulde hedde *Hassagers Kollegium*; foruden Ejendommen skænkede hun dette en Sum paa Kr. 120,000, sin Bogsamling og sit Møblement.

Efter hendes Død i 1897 traadte Testamentet i Kraft, og den 25. September 1900 indviedes Kollegiet.

Gaar man fra Allégade nedad *Smallegade*, har man straks paa højre Haand en smuk, statelig Bygning, den saakaldte *Møstings Gaard*, der fornem og stilfuld ligger næsten ude i Gadelinien. Den Ejendom samt Reebergs og forhen Wærnske Gaarde i Allégade er de eneste tilbageblevne Huse fra den Tid, da man laa paa Landet herude i Frederiksberg By og enten selv havde en Lystgaard eller ogsaa boede til Leje. Og en gammel, nulevende Københavner kan mindes, at for et

halvt Aarhundrede siden besøgte han nogle Slægtninge, som havde lejet Sommerlejlighed med Have paa Vesterbrogade paa Strækningen mellem Frydendals Vej og »Slotskroen«. Saa landlig var Frederiksberg endnu dengang.

»Møstings Gaard« var oprindeligt en meget stor Lystgaard med Stald, Vognremise, Have og Jordtilliggende, ialt ca. 13 Tdr. Land, som i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede ejedes af en Grosserer *I. H. Meyer*, der i 1814 havde solgt den til Kaptajn *C. H. Sommer*. Det var denne, som i April 1816 solgte den til Gehejmestatsminister *J. S. Møsting*, og i samfulde 27 Aar boede denne hver

Mostings Gaard 1900.

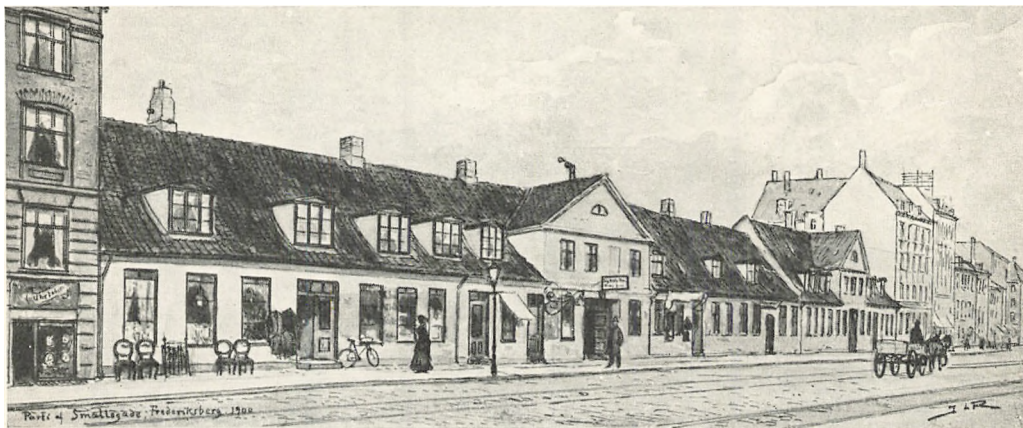
Sommer paa Gaarden i Smallegade. Da han døde i 1843, solgtes den af hans Enke Aaret efter til Kammerherre, Postdirektør *H. Monrad*, men Salget omfattede dog kun selve Lyststedet med Bygninger samt Haven. Det var efter ovenomtalte Monrad, at Vejen *Monradsvej*, der gaar ud til Falkonerallé, blev opkaldt, men for nogle Aar siden fik den Navneforandring til *Sylowsallé* til Minde om Frederiksbergs dygtige og nidkære Birkedommer, Dr. jur. *N. C. H. Sylow*.

Fortsætter man ud ad Smallegade, har man, hvor Frederiksberg Bredegade udmunder i Smallegade, Byens 2det gamle Gadekær, der er omdannet til en indhegnet lille Dam med et Springvand, og som nu hedder »Andebakkedammen«. Som Gadekær har denne forlængst udspillet sin Rolle, men endnu for ca. 60 Aar siden kunde man se Heste blive redet til Vands her.

Ved Hjørnet af Smallegade og Virginiavej ligger *Den kongelige Porcelænsfabrik*, den vidtbekendte og verdensberømte. Porcelænsfabriken blev grundlagt inde i det gamle Kongens København i Januar Maaned 1775 af Apoteker

Frantz Henrich Müller som et privat Aktieforetagende, og allerede i Maj Maaned s. A. blev det paa et Aktionærmøde vedtaget, at Fabrikens Varemærke skulde være de nu saa landskendte trede bølgeformede Streger, forestillende Danmarks tre Hovedstrømme: Øresund, Store- og Lillebælt.

Fire Aar efter Grundlæggelsen bliver Fabriken Statsejendom, og ved kongelig Resolution af 29. Juli 1779 bestemtes, at dens Navn skulde være *Den kongelige danske Porcelains Fabrik*. Fra dens Grundlæggelse og til 1883 var Fabriken paa Købmagergade Nr. 50, for Enden af Skindergade, hvor ældre Københavnerne vil kunne erindre den høje, statelige, røde Bygning med de to bugnende Over-

Den saakaldte Frederiksberg Kro i Smallegade.

flødighedshorn paa Tagetagens Midterparti. For et halvt Aarhundrede siden nedreves den kønne Gaard, og den nuværende alt andet end smukke Bygning opførtes.

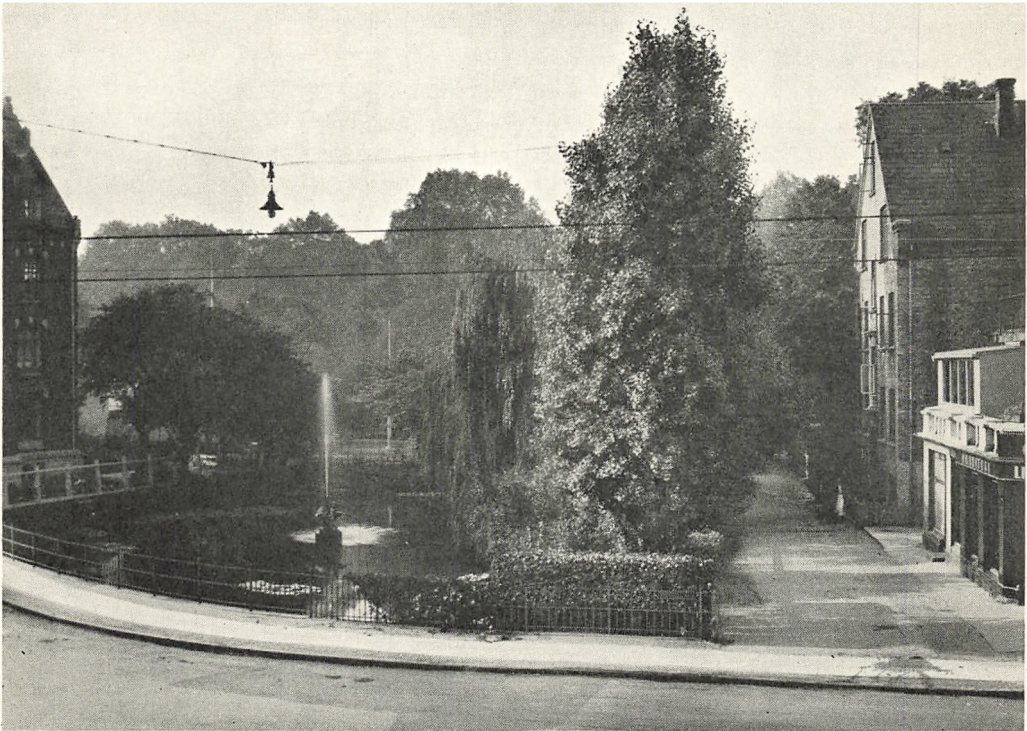
I 1867 solgte Staten Fabriken og Ejendommen til Grosserer *G. A. Falck*, og i 1883 overdrog han selve Fabriken, men ikke Ejendommen til Fajancefabriken »*Alumina*«. Denne var i 1863 blevet grundlagt af Fabrikant *A. Schiøtt* i Prinsessegade Nr. 48, var et Par Aar efter blevet overtaget af Svogeren, Oberst *E. C. Beck*, der var gaaet i Kompagni med den senere saa landskendte Direktør *Philip Schou*, Præsidenten for den store Udstilling i 1888, og i 1869 købte Beck og Schou Ejendommen Smallegade Nr. 45 af Tobaksfabrikant *E. F. Nobel*.

Efter at »*Alumina*« i 1872 var blevet omdannet til Aktieselskab, købte det i 1883 »Den kongelige Porcelænsfabrik«, som blev flyttet ud til Smallegade og sammenslaaet med »*Alumina*«. Foruden *Philip Schou* har *Fr. Dalgas* og *Arnold Krog* været blandt dem, der gjorde den danske Porcelænsfabriks kunstneriske Produkter bekendt over hele Verden.

Paa Hjørnet af Peter Bangsvej og Søndre Fasanvej ligger *Diakonissestiftelsen* med sin store Park, Hospitalsbygninger og sin Kirke, *Emmauskirken*.

Hele den storstilede Institution skyldes først og fremmest *Dronning Louise* (Christian den Niendes Dronning), der som Prinsesse aflagde et Besøg hos

Prinsesse Mariane af Mecklenburg-Strelitz (Frederik den Syvendes 2den Gemalinde) og her fik Lejlighed til at lære Diakonissegerningen at kende. Paa Dronning Louises Initiativ og efter stockholmsk Mønster aabnedes den 26. Maj 1863 (Christian IX og Dronning Louises 21 Aars Bryllupsdag) den første danske Diakonissestiftelse under meget beskedne Forhold. Man havde nemlig lejet en Lejlighed i Ejendommen *Teglgaarden* i Smallegade Nr. 43, hvor Omgivel-

Andebakkedammen.

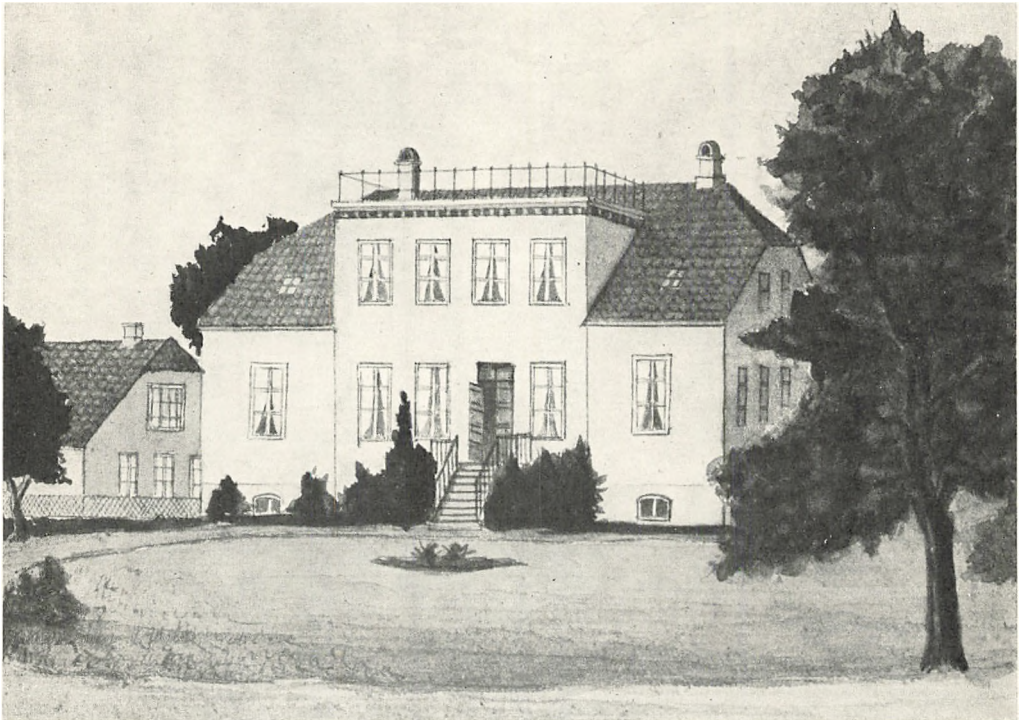
serne da var meget landlige med straatækte Huse, Haver og Kornmarker. Frk. *Louise Conring* blev den nye Institutions første Forstanderinde og var vel den første, der herhjemme bar den karakteristiske sorte Diakonissedragt, som aldrig forandrer sig og aldrig skifter Mode: den hvide, pibede Konehue paa Hovedet, det enkle Kjoleliv med Kraven og den glatte, prunkløse Nederdel.

Den nye Stiftelse afhjalp et stort Savn, og allerede et Par Aar senere var Pladsen blevet for indskrænket; man købte derfor Tobaksfabrikant *E. F. Nobels* Villa i Smallegade Nr. 50, hvor det nye Hjem indviedes den 2. Oktober 1865. Heller ikke her viste der sig at blive Plads nok, og man blev derfor i 1867 i Stand til at købe en Mark paa ca. $7\frac{1}{2}$ Tde Land, der var tilsalgs paa Hjørnet af Fasanvejen og Peter Bangsvej.

Dronning Louise nedlagde Grundstenen til den nye Diakonissestiftelse den

11. Oktober 1873, og i 1875 toges en Del af Bygningen, der var opført efter Tegning af Professor *Hans Holm*, i Brug, medens den resterende Del aabnedes i 1877, efter at den til Stiftelsen knyttede Kirke, *Emmauskirken*, var blevet indviet den 31. December 1876.

Da Kirkegaarden ved Frederiksberg Kirke blev for lille til den efterhaanden voksende By, indrettede Kommunen en Assistens Kirkegaard i 1865 ved Hjør-

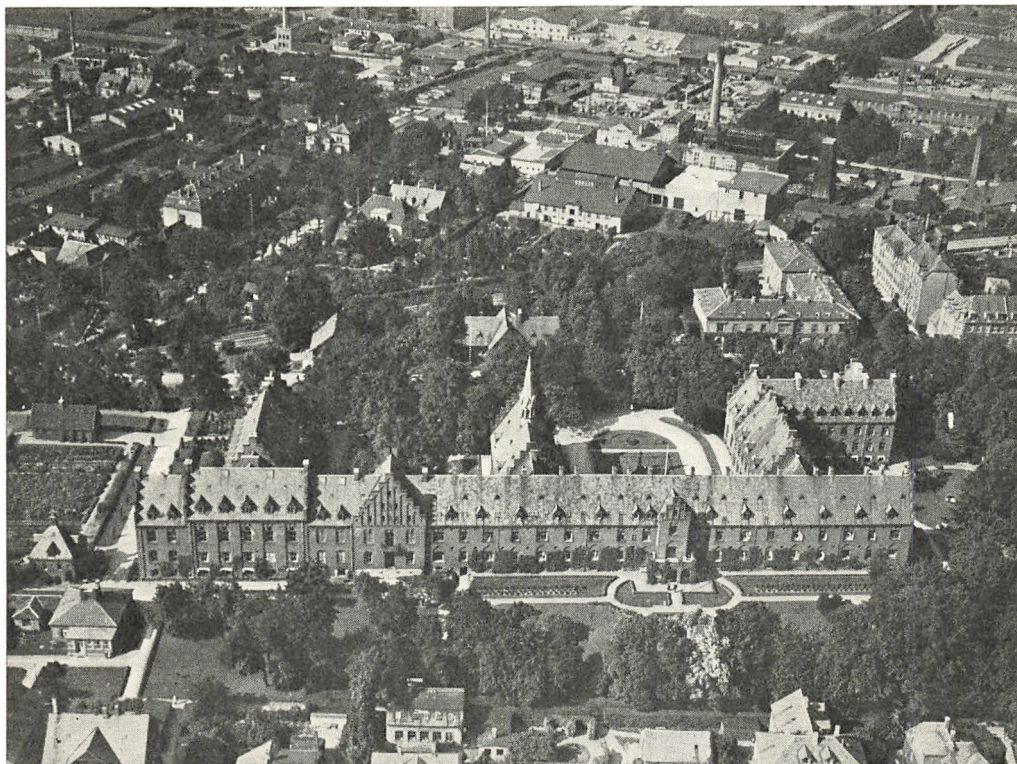
Diakonissestiftelsens andet Hus. Smallegade 50.

net af Roskilde Landevej og Søndre Fasanvej, og i mange Aar kaldtes den af Publikum med det meningsløse *Fasankirkegaarden*, et Navn, der dog heldigvis blev afløst af det officielle, bedre lydende *Solbjerg Kirkegaard*, som netop ligger ved det Sted, hvor Solbjerg By i sin Tid laa.

Paa den hyggelige Kirkegaard ligger bl. a. begravet Danmarks folkekære Kammersanger *N. J. Simonsen* og Komponisten, Kapelmester *Fr. Rung*.

Paa den modsatte Side af Kirkegaarden ligger *Zoologisk Have*, der er opstaaet paa en Del af Frederiksberg Haves Grund. Der laa nemlig i sin Tid her ud mod Roskilde Landevej og Fasanvejen nogle mindre Afdelinger: *Prinsesse Carolines Have* med en stor Dam, derefter kom *Prinsesse Wilhelmines Have* og mod Fasanvejen *Brune Dyrehave*; de førstnævnte Haver var i *Frederik den Sjettes* Tid Privathaver for hans to Døtre, Prinsesserne *Caroline* og *Wilhelmine*.

Paa denne Grund var det, Danmarks første zoologiske Have anlagdes. Man havde herhjemme kun stiftet Bekendtskab med fremmede og vilde Dyr, naar disse blev forevist i de ambulatoriske Menagerier, der, bl. a. som Gautiers', blev installeret i Vesterbrogades store Gaarde, ligesom der ogsaa i December 1855 havde været forevist et Menageri i Landemærket Nr. 7 med en Løve

Diakonissestiftelsen.

foruden andre vilde Dyr. Det var dette Menageri, der foranledigede, at *H. V. Kaalund* skrev Digtet »Løven i Slippen«.

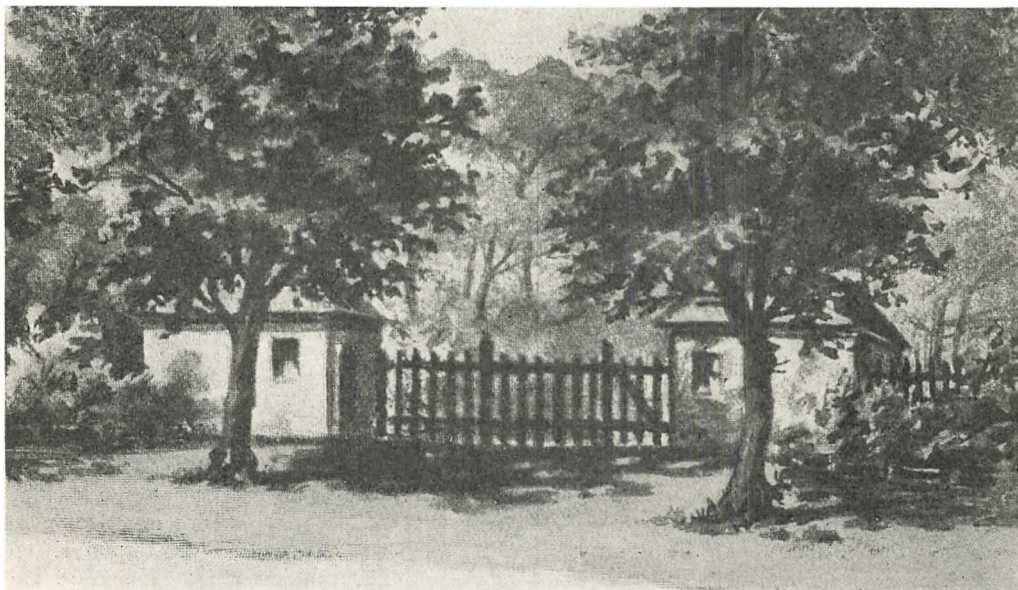
Og paa selve Kongens Nytorv i *Erichsens Palæ* — nu »Handelsbanken« Bygning — foreviste i Februar Maaned 1840 Madam C. F. Klatt sin »Kjæmpe-Elephant« mod den ikke billige Entré 2 Mark.

Det er denne Elephant, *Henrik Hertz* hentyder til, naar han i Lystspillet »*Indkvarteringen*« (hvis Handling foregaar paa Frederiksberg) lader en af Personerne, der læser en Avis, udbryde: ». . . Madam Klatts Elephant har drukket saa meget Brændevin, at den har faaet en rød Snabel«. Hvortil en anden af Personerne svarer, at »en Dranker i saa stor Stil indgyder uvilkaarlig Respekt«.

Idéen til at grundlægge en zoologisk Have i København undfangedes af Ornitologen *Niels Kjærbølling*, der i 1859 indgav Ansøgning til Indenrigsmini-

steriet om at maatte faa anvist en Del af Frederiksberg Have til Indrettelse af en zoologisk Have. Der blev overladt ham »Prinsesse Wilhelmines Have«, og her aabnede han Tirsdag den 20. September 1859 en zoologisk Have, der var meget primitivt udstyret, og som blev stærkt kritiseret i Pressen. I Folkemunde kaldtes det nye Foretagende kun *Kjærbøllings Have*, og det varede adskillige Aar, inden man vænnede sig til Betegnelsen *Zoologisk Have*.

Havens Areal udvidedes i Aarenes Løb med »Prinsesse Carolines Have« og en

Den gamle Indgang til Zoologisk Have fra Roskildevej.

Del af »Brune Dyrehave«, ligesom Dyrebestanden blev større og større, bl. a. var der blevet anskaffet en pragtfuld Løve. — Da ramtes Haven af den store Sorg, at Løven afgik ved Døden; dens Skind blev købt og udstoppet af en Buntmager i Urmager Ranchs Ejendom paa Hjørnet af Østergade og Købmagergade, i hvis Vindue han udstillede sin udstoppede Løve. — Det var en Attraktion for Publikum at se deres gamle Bekendt fra Zoologisk Have paradere paa Strøget, og i den Anledning skrev Visedigteren »—nkl—« i Vittighedsbladet »Punch« for den 16. Juni 1875:

Har De hørt, at i Zoologisk Have
Døde Løven, vor Stolthed og vor Lyst.
Der var Ingenting i Vejen med dens Mave,
Men paa Lungerne havde den Brøst;
Hele Løveapoteket stod til Tjeneste,
Men et Ophold i Algier var det Eneste;
Alle Østergades Løver det gjort ondt har,
At sin Løvegrav den fandt hos en Bundtma'er.

I 1872 omdannedes »Zoologisk Have« til Aktieselskab, og samtidig fik dette overladt »Apistemplet«, eller rettere »Dionysostemplet«, i Frederiksberg Have, for at dette kunde danne Hovedindgangen til Zoologisk Have i Stedet for den hidtilværende eneste Indgang fra Roskilde Landevej.

Den nye Indgang aabnedes den 24. Maj 1873, og nogle Aar senere opstilledes paa begge Sider af Indgangen det Jerngitter, som hidtil havde adskilt Nordre Toldbod fra Langelinie, og som fjernedes paa Grund af sidstnævnes Udvidelse.

»Zoologisk Have« er fra den ringe Begyndelse under Niels Kjærboilling i 1859 vokset stor og stærk, fuldt paa Højde med adskillige af Udlandets zoologiske Haver, om ikke saa stor som disse, og den af dens Direktører, det skyldes, at Haven blev til det, den er nu, er afdøde *Julius Schiøtt*, Manden med de mange Idéer, med den store Arbejdskraft og med det varme Hjerte. Niels Kjærboilling grundlagde Zoologisk Have, men Julius Schiøtt skabte den moderne Have, saa at den blev en Attraktion for Publikum.

FALKONÉRALLÉ-KVARTERET

Fra Hjørnet af Smallegade-Gammel Kongevej gaar Falkonéralléen i nordlig Retning mod Ladegaardsaaen.

Der er en vis, gammeldags Klang ved Navnet Falkonéralléen; man mindes om længst forsvundne Tiders Maade at føre Jagt paa ved afrettede Falke, som fra deres Sæde paa Falkonerens Haand sendtes højt op i Luften for derfra at udspejde og slaa ned paa det Bytte, Jægeren havde udset sig. Og man husker, der ved denne Allé en Gang har ligget en Gaard, som hed Falkonérgaarden, og som netop har været Sæde for selve Falkonérmesteren og hans Svende.

Foran i Falkonéralléen ligger paa venstre Haand *Frederiksberg Kommunkontorer* paa Hjørnet af den efter den bekendte Overlæge opkaldte *Howitzvej*, der fortsættes af *Finsensvej*. Begge disse Veje hed i sin Tid *Lampevejen*, der var en Landevej, som førte ud mod Vanløse Bys daværende Jorder. Hvorfra Lampevejen har faaet sit mærkelige Navn, skal lades usagt, og at Navnet skulde hidrøre fra en Lampe, der var anbragt uden paa en Jordemoders Hus, er neppe troligt, thi i saa Fald kunde adskillige andre Veje af samme Aarsag have baaert det samme Navn.

Et Stykke oppe paa Howitzvej ligger det store Bygningskompleks, der rummer *Domhuset*, *Politistationen* og *Brandstationen*. Den sidste er fuldstændig paa Højde med, hvad der fordres af et moderne Brandvæsen i en By af Frederiksbergs Størrelse.

Man tænke paa, at *Frederiksberg Brandvæsen* i længst forsvundne Dage kun havde en Haandsprøjte, som de kørepligtige Grundejere skulde transportere til Brandstedet, medens Vandet til Slukningen blev tilkørt i Tønder, hvis halve Indhold blev spildt under Transporten. Sammenlign da dette med Frederiksberg

nuværende Brandvæsen med motordrevne Sprøjter, mekaniske Redningsstiger, Ambulancer m. m., og man vil da kunne se Forskellen mellem Fortidens Landsby Frederiksberg og Nutidens Storby Frederiksberg.

Som Kuriosum kan bemærkes, at Frederiksberg Brandvæsen har et lille Museum paa Brandstationen, og dets Stifter er Brandvæsenets Overchauffør *Anker Petersen*, der med stor Ildhu har samlet, hvad der var at faa fat paa af interessante Sager fra det gamle Brandvæsens Dage. Museet er kun lille endnu, men rummer dog adskillige mærkbare og kuriøse Sager.

Dette Museum er det eneste, som Frederiksberg ejer, thi et Bymuseum findes endnu ikke, hvor mærkeligt dette end lyder. Vilde det derfor nu ikke være paa Tide, at et saadant blev indrettet; det paa »Bakkehuset« er jo af mere speciel Art. Men man skulde have et Museum, der kunde rumme Billeder fra Frederiksberg Fortid og Nutid, gamle frederiksbergske Møbler, Redskaber o. l., deriblandt Folkedragter, hvis saadanne endnu er at faa. Kunde et saadant Museum ikke indrettes i *Den Reebergske Gaard* i Allégade? Den hører jo ind under Kommunen, og bedre Omgivelser for et Frederiksberg Museum kunde neppe findes.

Ved Siden af Brandstationen ligger den moderne *Politistation*, der dels vender ud til Howitzvej, dels til Forgaarden ved *Domhuset*.

Frederiksberg Politi har i mange Aar været moderne indrettet med Politiasistent, Overbetjente og Betjente, og det lyder nu næsten som et Eventyr, naar man hører, at i 1858 og nærmest paafølgende Aar var der i *hele* Søndre Birk — altsaa indbefattet Frederiksberg By og Sogn — ialt 4, siger og skriver Fire, Betjente til at forrette Polititjeneste; først den 1. Oktober 1865 indførtes et særligt frederiksbergsk Politi.

Frederiksberg og København gaar jo over i hinanden uden synlig Grænse, saaledes at man ikke altid har Rede paa, i hvilken Jurisdiktion man befinder sig, og hvilket Politi, der ved givne Lejligheder skal være det agerende.

Det var saaledes bl. a. Tilfældet med Værnedamsvejen, hvis lige Numre hører under København, medens de ulige hører under Frederiksberg. Naar nu, for en Del Aar siden, en Urostifter eller anden Lovovertræder lavede Optøjer paa Frederiksbergs Grund, kunde en københavnsk Politibetjent ikke anholde ham, med mindre Urostifteren vovede sig over Rubikon in casu den modsatte Side af Gaden. Dette Forhold er der dog længst raadet Bod paa, saa nu er det ligegyldigt paa hvad Side af Gaden Lovovertrædelsen sker, thi Anholdelsen foregaar af den for Haanden værende Betjent, enten en frederiksbergsk eller en københavnsk.

Den i Fortiden ellers saa fredelige Lampevej var for henved 49 Aar siden Skuepladsen for et Mord, der endnu saa mange Aar efter henstaar som uopklaret, selv om der ikke har manglet Gisninger og Formodninger om, hvem Morderen var.

Det var den 12. Februar 1889 tidlig om Morgenen, at nogle Arbejdere, der skulde paa Arbejde, langt ude paa Lampevejen fandt en Mand, liggende i en

Grøft. Da de trak ham op af Grøften, saa de til deres store Rædsel, at hans Baghoved var knust, og at Sneen omkring det Sted, hvor hans Lig havde ligget, var gennemtrukket af Blod.

Den myrdede var Snedkermester *Carl Sørensen* fra Vanløse, og han havde Dagen i Forvejen været paa Søndre Birks Kontor og faaet udbetalt Kr. 3000 i 500 Kr. Sedler for et Prioritetslaan. Det oplystes, at han derefter havde været adskillige Steder, bl. a. i Restauranten »Pariserhallen«, hvor han, der da var en Del beruset, havde snakket om de mange Penge, han havde hos sig. Det sidste, man vidste om ham, var, at han var blevet set i en Droske sammen med Vognmand og Restauratør *C. A. C. Schick*, der var Indehaver af *Café du american* paa Gammel Kongevej Nr. 171, en lille, tarvelig Forstadsbeværtning.

Schick blev selvfølgelig straks anholdt, men nægtede at være Morderen, og det lykkedes ikke Politiet at finde

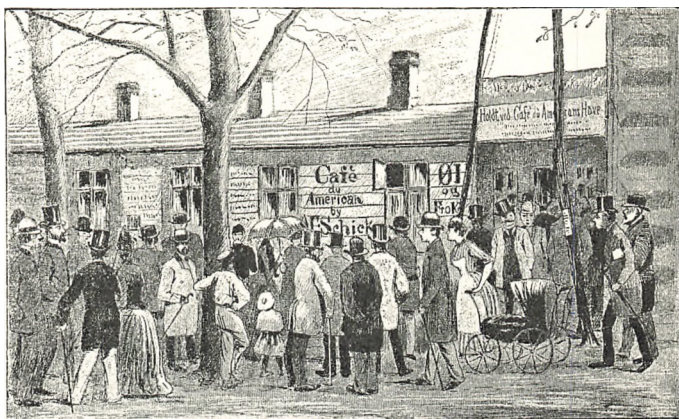
positive Beviser for, at han var den Skyldige, men i de nærmest paafølgende Tider var der et formeligt Run paa den uanseelige Beværtning af Nysgerrige, der vilde se denne og muligvis tale med hans nærmeste Slægtninge, der passede »Café du american«. — Politiets energiske Arbejde med at faa Mordet og Gerningsmanden opklaret viste sig at være frugtesløst, og »Lampevejsmordet« blev henført til de uopklarede Sager, selv om Vox populi udpegede Schick som Gerningsmanden.

Selvfølgelig affødte Mordet en Del Skillingsviser, thi saadanne anvendtes endnu i 1889 ved indtrufne Begivenheder, og ved denne Lejlighed udkom endog 4 Viser, den ene daarligere end den anden. Et Par enkelte Prøver paa »Gadevisens Journalistik« for 50 Aar siden i denne Anledning meddeles nedenstaaende:

En Snedker hævede en Sum
Paa Søndre Birks Kontor,
Han gav ej Frygtsomheden Rum
Og tænkte ej paa Mord.

Tre tusind Kroner hos sig bar
Han rolig, glad og tryg,
En Morder ham opdaget har —
Hans Gerning, den var styg.

En Værtshusholder man nu har taget,
Ved egen Adfærd har han det maget,
At Mordet bliver ham lagt til Last,
Nu er han fængslet og sidder fast.

Schicks Beværtning paa Gl. Kongevej 1889.

Man fortalte dengang, at en Clairvoyant havde tilbudt Politiet sin Medvirking til Mordets Opklaring, uden at Myndighederne selvfølgelig havde reageret for Benyttelsen af slige mystiske Foreteelser, men endnu flere Aar senere hørte »Lampevejsmordet« til Samtaleemner Mand og Mand imellem.

Falkonéralléen havde endnu for ca. 50 Aar siden et landligt Udseende med enkelte Gaarde hist og her, isprængt med Haver, Marker og Jorder. Men Byen udvidede sig ad den Kant, hvor der allerede i 1864 blev opført *Frederiksberg Jernbanestation*, der baade var Person- og Godsbanegaard. Nu er den kun det sidste, thi da den elektriske Banes Endestation opførtes ved Frederiksberg gamle Stationsbygning, blev denne udelukkende Godsbanegaard.

De gamle Gaarde og Haver ved Falkonéralléen forsvandt, og høje Huse rejstes i deres Sted, kun paa Sidevejene til Alléen bevaredes endnu delvist det gamle Præg.

De Huse, der opførtes, var som oftest stilløse uden Særpræg, og det gjaldt om at udnytte Grunden saa meget som mulig, hvorfor der til de fleste Nybygninger tillige hørte Baghuse inde i Gaardene.

I en af disse Bagejendomme skete for 45 Aar siden en sørgelig Begivenhed, en Ildebrand, hvorved 7 Mennesker omkom.

Begivenheden fandt Sted Natten til den 10. December 1892 i Falkonérallé Nr. 94, der da var en 4-Etagers Arbejderkaserne med lutter 2-Værelses Lejligheder. Ilden opstod i Baghusets Kvistetage, hvor der boede en Familie paa 6 Personer, 3 Voksne og 3 Børn; af disse sprang en fra Kvisten ned i Gaarden og knustes paa Stedet, medens 5 indebrændte, ligeledes brændte en af de andre Beboere.

Blandt Beboerne i den brændende Bygning var Arbejdsmand *Niels Petersen*, der, efter at have reddet sig selv fra 2den Sal, ilede op ad Ejendommens 2den Opgang med et Tov og en Økse, slog Hul paa Taget og reddede ad denne Vej en Kone med 3 Børn. For denne Bedrift fik han af Kongen ved en Audiens personlig overrakt Medaljen for ædel Daad samt Tilsagn om, at han hvert Aar paa en bestemt Dag kunde hæve Kr.100 paa »Amalienborg«.

Falkonéralléen har Navn efter *Falkonérgaarden* (nuv. Nr. 118 og nærmest tilstødende Grunde), paa hvis Sted i det 14. Aarh. laa *Nyby Ladegaard*, der hørte under Københavns Slot.

Det kongelige *Falkoneri* her var blevet oprettet af *Christian den Femte*, og Lederen af det var en Falkonérmester, der under sig havde Falkonérsvende og -drenge; gennem adskillige Aar var det Slægten *Verhagen*, der beklædte Posten som Falkonérmester. Her var Boliger for Falkonérmesteren og hans Folk, Stalde for Hestene, Kamre for Jagtfalkene og Rum for Meuten, der benyttedes til Jagterne.

Paa Chr. Geddes store Fugleperspektiv fra 1756 over København og Frederiksberg ser man Falkonérgaarden med alle dens forskellige Bygninger liggende i Nærheden af Ladegaardsaaen eller som den her kaldtes »Communicationsrenden, som løber omkring Friderichsberg Mark«.

Falkejagten ophørte i Slutningen af det 18. Aarhundrede, og selve Falkonér-gaarden stilledes til Auktion i September Maaned 1795, da det var paatænkt at flytte hele Falkoneriet til Jægersborg, men der blev intet af denne Plan, og i 1810 ophævedes da Falkoneriet.

Vejen til Falkonéralléen var afspærret med Bomme, ligesom Frederiksberg Allé var aflukket med Porte, og kun særlig Begunstigede kunde faa Nøgler udleveret til Bommene og Portene, men de, der ikke fik Nøgle ad lovlig Vej, lod selv lave separate Nøgler udenom Myndighederne. Dette førte til, at samtlige Laase, deriblandt dem for den »philosophiske Gang ved Stadens vestre Vold« (Vestervoldgadestrækningen langs Raadhuset), i 1780 blev forandret, og den 8. Maj indkaldtes samtlige Nøglehavere til Aflevering af de gamle og Udlevering af nye Nøgler.

Omkring 1750 blev *Jagtvejen* anlagt i Forlængelse af Falkonéralléen og ført til *Store Vibenshus* ved Hjørnet af Lyngbyvejen. — Over Lade-gaardsaaen var fra Falkonéralléen blevet lagt en Bro til Jagtvejen, og da i 1760-erne der blev bebygget herude, paalagdes det Grundejerne at vedligeholde denne.

Ældre Københavnerne vil kunne huske denne Bro med den murede Hvælving over Aaen og Stenbalustraderne, som dannede Broens Sidestykker. Denne Bro udgjorde Københavns Grænse mod Frederiksberg, og da Enkedronning *Caroline Amalies* Lig den 28. Marts 1881 førtes bort fra Amalienborg, gik Togets Rute ad Østerbro, Jagtvejen til Falkonérbroen, eskorteret af beredne Artillerister, bærende Lygter paa lange Stager for at oplyse de mørke Veje, endvidere var der en Deling Husarer samt københavnske Politibetjente, som dog aftraadte ved Byens Grænse ved Aaen, hvorefter Frederiksbergs Politi overtog den videre Eskortering.

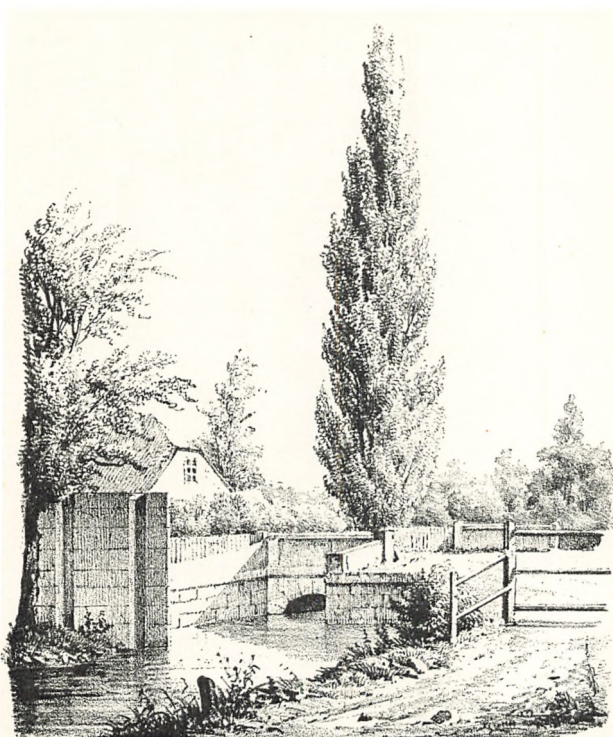
I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede var Falkonérgaarden blevet udlejet til Kapelmusikus *Peter Christian Bruun*, der her have anlagt en Voksløbsfabrik. Staten, der jo ejede Falkonérgaarden, stillede denne til Auktion, og højst-

Rest af Falkonérgaarden. Akvarel af L. Both 1884.

bydende blev P. C. Bruun med 4,150 Rdlr. rede Sølv i Henhold til Auktions-skødet af 29. December 1819.

I 23 Aar ejede Bruun Falkonérgaarden, som han den 4. Juni 1842 solgte til Lysefabrikant *Carl Adolph Feilberg*; fra denne Grund var dog tidligere udskilt et Jordsmon Nordøst for Falkonéralléen samt det af Bruun opførte saakaldte

Ladegaardsaaen ved Falkonérallé ca. 1850.

Aahus med tilliggende Have.

Ved Siden af *Falkonér-gaarden* laa en Del af *Frederiksberg Mark*, og et Stykke heraf solgtes den 20. Februar 1770 af Kongen til Fiskemester *Knud Carlsen*. Grundstykket kaldes i Rentekammerets Skødeprotokol »det mellem *Falconeergaarden* og Alléen til *Friderichsberg* forbeholdne Jordsmon«.

Da *Knud Carlsen* var blevet Ejer af dette, opførte han en Gaard, *Alleenlyst*, et Navn, der senere omdannedes til *Nørre Alleenlyst* samt en kortere Tid blev til *Helenes-minde*.

Den 15. December 1780 solgte *Carlsens* Enke, *Anna Elisabeth Tofte*, »*Alleenlyst*« til Kongelig Berider *Johan Heinrich Krüger*, og dets Belig-

genhed angives da at være »i *Friderichsberg Allee* ved *Falconeer Gaarden*«; i Skødet anførtes, at Køberen var pligtig at »istandsætte Broen og Veyen for *Overkiørselen* fra Alléen til *Falconeer Gaarden*«. Naar der foranstaaende nævnes »*Friderichsberg Allé* ved *Falconeer Gaarden*«, menes dermed *Falkonéralléen*, thi Betegnelsen *Frederiksberg Allé* anvendtes i Flæng baade om den nuværende *Frederiksberg Allé* og om *Falkonéralléen*.

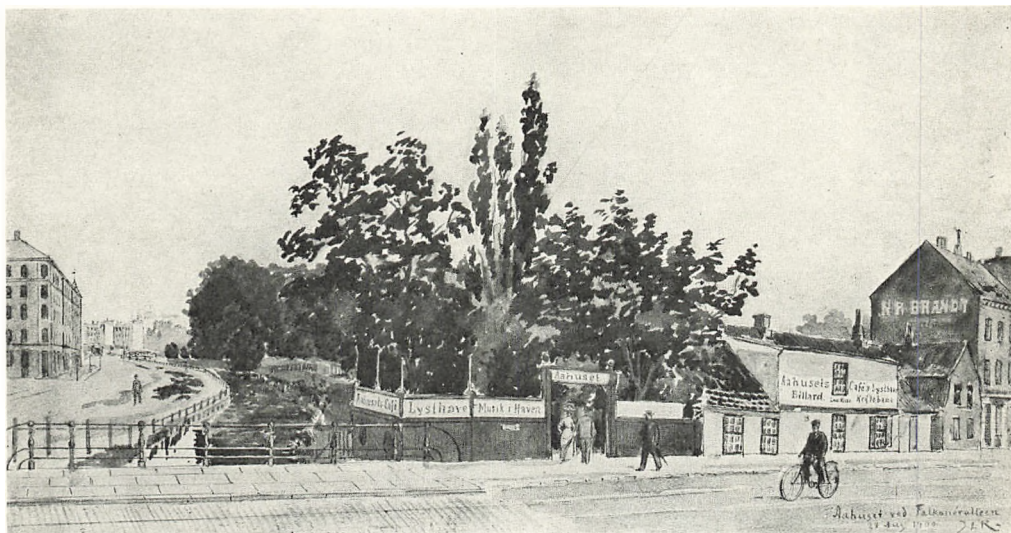
Ca. 3 Aar senere, den 14. Februar 1783 solgte *Krüger Alleenlyst* til Auktionsdirektør *Frederik Lemvig*, som allerede den 25. Juni 1793 afhændede Gaarden under det nye Navn *Nørre Alleenlyst* til Godsejer, Justitsraad *Christian Lange**).

Efter at have ejet Ejendommen i nogle Aar indgav *Lange* den 25. Januar 1802 Andragende til Kancelliet om Tilladelse til at maatte indrette et Begravel-

*) Om denne se: *Jeppe Aakjær »Af min Hjemstavns Saga«*, Kbhvn. 1919, Pag. 128—133, og samme Forfatters »*Konge, Adel og andre Sallingboer«*, Kbhvn. 1930, Pag. 99—144.

sessted paa sin Landgaard »Nørre Alleenlyst«. I Ansøgningen bemærkede han kategorisk: »jeg og min Familie ønsker at blive begravet efter vores Død udj egen tilkiøbt Jord«. Tilladelsen til at indrette en Begravelsesplads paa »Nørre Alléenlyst« blev givet omgaaende, thi den forelaa allerede den 12. Februar 1802.

Den 22. Marts 1823 døde Lange og blev som den første og eneste af sin Slægt nedsat i sin murede Begravelse den 29. Marts, men kun i 9 Aar forblev Liget staaende her, thi den 22. September 1832 blev det, uvist af hvilken Grund, flyttet

»Aahuset« ved Falkoneralléen 1900. Akvarel af J. L. Ridter.

fra Gravkapellet paa »Nørre Alleenlyst« og nedsat i Frederiksberg Kirkegaard.

Haven, der hørte til »Nørre Alleenlyst«, er nu en Del af »Landbohøjskolen« Grund, hvor tidligere *Sygehjemmet* var. Bag dettes Hovedbygning laa et af Træer indhegnet Jordstykke, og ved Gravning her omkring 1921 fandt man Resterne af en Ligsten, der, efter hvad man meddelte nærværende Forfatter forrige Aar, havde været forsynet med en latinsk Inskription, som dog i sin Tid ikke blev udtydet, da ingen anede, at man stod overfor en tidligere Begravelsesplads.

Hvor denne havde været, er nu et Afsnit af Veterinærskolens Forsøgsmark; dens Beliggenhed er udfor Endegavlen af det tidligere Sygehjems vestlige Fløj.

Begravelsespladsen har forøvrigt haft Særnavnet *Langes Ro*, under hvilket Navn den anføres, da Justitsraad Lange den 3. Januar 1813 tilskødede sin Søn, *Hans Wilhelm Lange*, »Nørre Alleenlyst nu Helenesminde«. Det sidste Navn hentyder til Justitsraad Langes Hustru, *Helene Elisabeth de Folsach*.

H. V. Lange frasalgte den 31. Juli 1829 en Parcel af Hovedejendommen til sin Svoger, førnævnte Kapelmusikus P. C. Bruun, der ejede »Falkonergaarden«, og Parcellen bestod af det Areal, der laa langs Ladegaardsaaen tilligemed den

tilhørende Bygning *Berlinerblaa Bygningen* kaldet*). I 1853 købtes denne, der da hed *Aahuset*, af Etatsraad P. G. H. L. *Salicath*, og senere var her et søgt Traktørsted indtil 1907, da det nedbrødes.

Den før omtalte *Adamine Gerber*, født *Engel*, giver i sine utrykte *Erindringer »Aahuset«* følgende Omtale:

»*Salicaths* idylliske Hus ved *Ladegaards Aa*, hyggeligt, fint, med
»hollandske Vinduer og laa lige ved *Aaen*, hvor man ad en meget

Ejendommen »Fuglebakken« 1900.

»smal Marksti gik bag om Sygehjemmet til *Bangerts Bro*. Nu
»er det forfærdeligt, men staaer dog endnu og bliver brugt til
»*Varieté*, *Gyng*, *Musik*. I min Tid var der *Fuglesang* og *Stil-*
»*hed*, *Idyl*, nu *Knejpe*. Formedelst den megen *Støj* høres aldrig
»*Gøg* og *Nattergal*.«

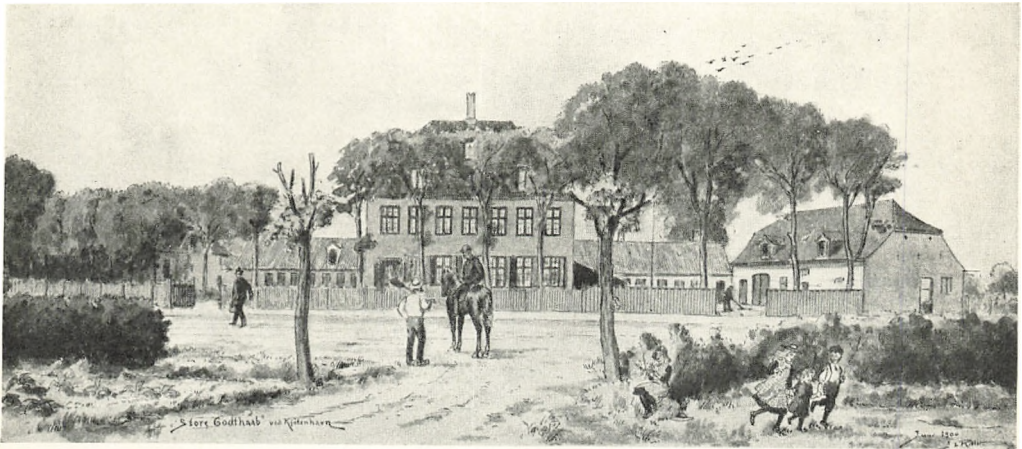
Adamine Gerber har øjensynlig ikke yndet Traktørsteder; selv med *Lars Mathiesen* var hun jo utilfreds og har vel ment, at det var tilstrækkeligt, naar der var *Idyl*, *Fuglesang* og *Kildevand*, men *Tilsætning* af *Gynger* og *Musik* var for hende tilstrækkelig til at give det hele *Prædikaten »Knejpe«*.

I 1845 opslugtes »*Nørre Alleenlyst*« af »*Falkonér*gaarden«, hvis *Ejer*, *Fabrikant*

*) Det noget mærkeligt lydende Navn skyldes, at *Ejeren* af »*Nørre Alleenlyst*«, *Justitsrad Christian Lange*, i 1802 her havde anlagt en *Berlinerblaat-Farvefabrik*.

C. A. Feilberg den 16. Juni købte »Nørre Alleenlyst« med Have og Vænge, omtrent 3 Tdr. Lands Størrelse, og dermed var de 2 Arealer kommet paa een Haand.

Ingen af de to Gaarde eksisterer mere, de er forlængst nedrevet, og for »Falkonérgaarden«s Vedkommende har det været gentagne Brande, der har raseret Christian den Femtes gamle Falkoneri, saa ikke en Sten af dette er blevet tilbage. Hvor disse Ejendomme har ligget, findes nu Falkonéralléen Nr. 114—126 og Falkonérgaardsvej, medens »Aahuset«s Grund er blevet den Vej, der nu fører ned til »Døvstummekirken« ved Ladegaardsaaen. I Løbet af de nærmeste Aar vil dette Stykke af Aaen blive overdækket, Falkonérbroen forsvinde og Falkonéralléen munde direkte ud i Jagtvejen. Intet vil da minde om, at her er Græn-

Store Godthaab 1900.

sen mellem Frederiksberg og København, med mindre da de to Byers Styrelse kan enes om at anbringe en dekorativ Skelpæl eller Søjle, omtrent som dem mellem Hamborg og Altona.

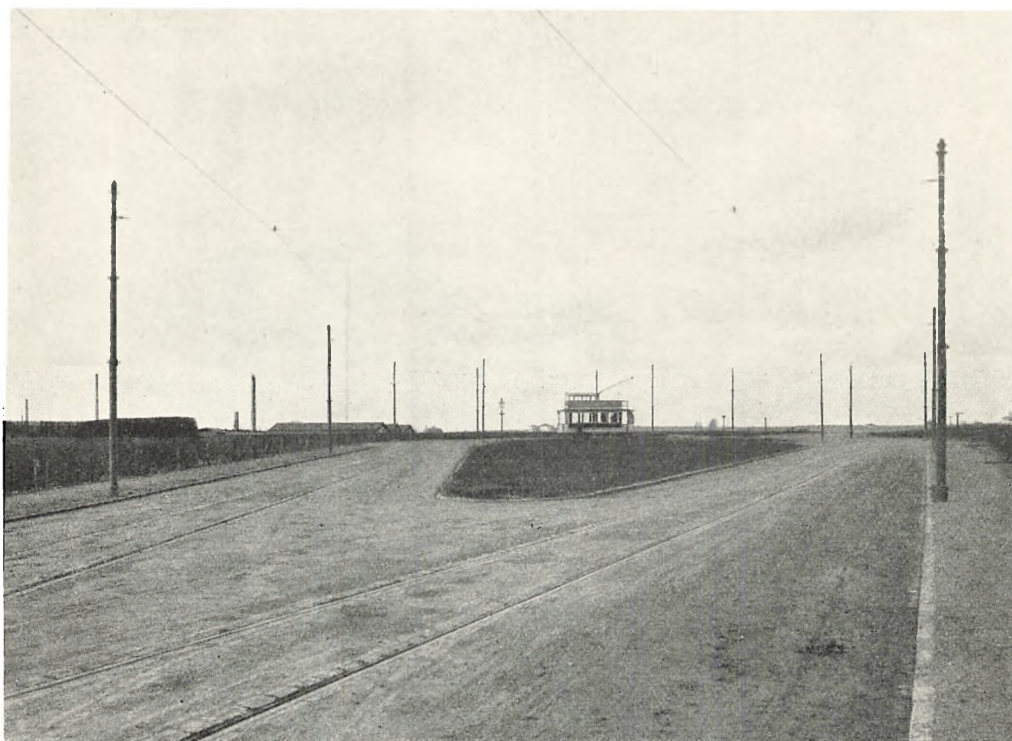
Adskillige af Sidevejene til Falkonéralléen er opkaldt efter de der tidligere liggende Lystgaarde med store Jordtilliggender. Saaledes *Mariendal*, hvis tidligere Navn var *Falkendal*; den solgtes i 1786 til Generalkrigskommissær *Jacob Christian Aagesen*, der gav den Navnet »Mariendal«. Paa denne Ejendoms store, vidtstrakte Grund ligger bl. a. *Mariendalsvej*, *Kong Georgsvej* og *Dronning Olgasvej*, som i sin Tid blev anlagt af Ejeren af Gaarden »Mariendal«, Kreaturkommissionær, Justitsraad Josephsen. En Del af Mariendalsvej er omdannet til en Plads, *Kristian Zahrtmanns Plads*, hvor Maleren *Kr. Zahrtmanns* Statue, modelleret af *Hans Syberg*, blev afsløret den 20. Maj 1931.

I Nærheden heraf ligger *Fuglebakken*, der ifølge et Avertissement i Adresseavisen for den 17. August 1791 da var indhegnet og udlejedes til Eftergræsning for Kreaturer. *Sindshvilevej* er anlagt paa den store Grund, der hørte til Gaarden *Sindshvile*, som i 1845 ejedes af Kopist Søren Fohrmann.

En af de længste Veje paa Frederiksberg er *Godthaabsvej*, der udgaar fra Falkonérallé som en Fortsættelse af Rolighedsvej.

Godthaabsvej har faaet Navn efter den endnu eksisterende Gaard *Godthaab* ved Hjørnet af Nordre Fasanvej. I det 16. Aarhundrede laa her en Torp, *Nyby*, udskilt fra Solbjerg By (dens Ladegaard laa, hvor senere Falkonérgaarden var) og her opførte i Midten af det 18. Aarhundrede *Henrik Vium* det nuværende

Zahrtmanns Plads, Fuglebakken. Fot. Fr. Riise 1905.

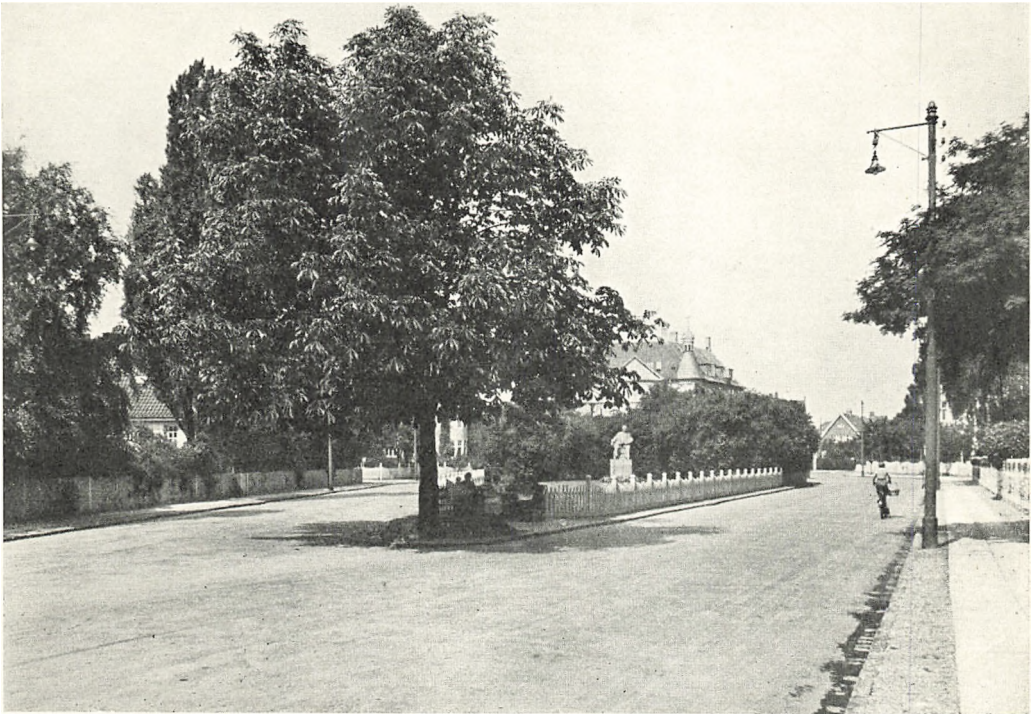
Godthaab. I 1792 ejedes dette af Regimentskvartermester *Frederik Fugl*, som fik den vurderet den 8. Marts, ved hvilken Lejlighed det ses, at der ud til Vejen var en Hovedbygning, 2 Etager høj, med »gebrokken Tag og Kælder«. Endvidere var der mod Vest en Bygning, indrettet til Vaskehus og Hestestald til 16 Heste. Foruden forskellige andre Bygninger var der tillige »Et Sprøytehus«.

Ejendommen ejes nu af Frederiksberg Kommune, saa der er vel forhaabentlig ingen Fare for, at den smukke, statelige, gamle Gaard skal jævnes med Jorden, men staa som Minde om Fortidens stilfulde Bygningskunst.

I »Godthaab« Have blev der i April Maaned 1934 fundet en Gravsten over en frederiksbergsk Øltapper, Andreas Børgesen, der var død i Marts 1771, og der forespurgtes da gennem »Berlingske Tidende«, om det var et Gravsted, man

var stødt paa i »Godthaabs« Have. Med den foran anførte Grav i »Nørre Alleenlyst« in mente, vilde det jo ikke have været umuligt, om der ogsaa havde været en Familiebegravelse paa »Godthaab«, men ifølge de Oplysninger, Bladet indhentede, viste det sig, at Gravstenen rimeligvis hidrørte fra Bortsalg af kasserede gamle Sten fra Frederiksberg Kirkegaard.

Mellem Godthaabsvej og Nyelandsvej ligger *Frederiksberg Hospital* ved

Zahrtmanns Plads. Fot. 1937.

Hjørnet af Nordre Fasanvej, og parallel med denne er Yrsavej og Yrsaplads. Her samt mod Godthaabsvej ligger de i 1866—79 efter Tegning af Arkitekt *F. V. Tvede* opførte Arbejderhuse, de saakaldte *Classenske Boliger*. De ejes af Frederiksberg Kommune, og det er paatænkt, at de ved kommende Lejlighed skal nedrives og erstattes med mere tidssvarende Huse. Paa en Del af Boligernes Grund er anlagt *Frederiksberg Bade- og Svømmeanstalt*, der blev aabnet den 17. Maj 1934. Af Svømmehaller er her indrettet to, den lille Svømmehal, hvis Endevæg er smykket med en Mosaik, udført af Kunstmaler *Wilh. Lundstrøm*, der ligeledes har udført Mosaikerne i den store Svømmehal, af hvilke to er opsat, og de resterende to kommer senere. Mosaikarbejderne, der alle forestiller Badende, er skænket af Carlsbergfonden.

I den yderste Ende af Godthaabsvejen laa ved *Grøndalsaaen* den gamle

Ejendom *Grøndal*, som rimeligvis er identisk med det saakaldte *Kalthus*, der var blevet indrettet som Krudtmølle af Overtøjmester *Peter Kalthoff*, efter hvem den skal have faaet det mærkelige Navn.

Senere ejedes den af Admiral *Niels Juel*, og efter at have været paa adskillige Hænder i Aarenes Løb, købtes den i 1872 af den bekendte Politiker, Overretsprokurator, Statsrevisor *Balthazar Christensen*.

Svømmehal i »Frederiksberg Bade- og Svømmeanstalt«.

Paa den modsatte Side af Godthaabsvej—Falkonérallékrydset ligger *Rolighedsvej*, opkaldt efter den endnu eksisterende Gaard *Rolighed*, der ligger paa Vejens venstre Side, naar man kommer fra Falkonéralléen, og som nu er Direktørboligen for Landbohøjskolen.

Ejendommen, der i sin Tid havde meget stort Tilliggende, er opført af Generalauditør i Marinen *Andreas Bruun*, der efter sin første Hustru, *Anna Marie Als*, gav sin nybyggede Lystgaard Navnet *Mariendal*, et Navn der allerede i 1763 var blevet forandret til *Rolighed*, hvis Ejer nævnte Aar var *Christian Lubien*. I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede ejedes »Rolighed« af Bogholder ved den kgl. almindelige Enkekasse *Christian Nicolay Lautrup*, som forøvrigt ogsaa ejede Gaardene »Mariendal« og »Godthaab«. Alle disse 3 Ejendomme skødede han den 31. December 1810 til Grosserer *P. R. W. Mariboe* for 130,000 Rdlr. Dansk Courant.

Da Mariboe imidlertid gjorde Opbud, hvorefter hans Bo blev behandlet af et Kommissarium, solgte dette »Rolighed« den 21. Juni 1821 til Panthaveren, Galanterihandler *Falck Wilhelm Henriques*. Denne frasolgte den 24. Juni 1829 den Del af »Roligheds Jorder«, der laa ligeoverfor Hovedbygningen, altsaa hvor nu *Hostrups Have* er; Køberen var den i København velkendte Brændevins-

Rolighed. Fot. Maj 1898.

brænder *A. A. Brøndum*, der senere — i 1852 — solgte Jorderne til Inspektør *F. C. Bülow*, efter hvem Bülowsvej er opkaldt.

Selve »Rolighed« med Hovedbygning, Udbygninger, Stalde, Jorder etc. solgte Galanterihandler *F. W. Henriques* den 1. Juni 1839 til Vokslysefabrikør *P. C. Bruun*, der jo i Forvejen ejede den op til »Rolighed« stødende »Falkonergaarden«.

Senere blev »Rolighed« solgt til *Københavns Sygehjem*, der her opførte sin store Bygning, som aabnedes den 4. Juni 1859. I 63 Aar forblev Sygehjemmet paa Rolighedsvej, indtil det i 1922 flyttedes til Ordrup og dets hidtidige Bygninger overgik da til Landbohøjskolen.

Det var forøvrigt paa »Rolighed«, at Digteren *Christian Hostrup* flyttede ind

med sin 2den Hustru, *Christiane Georgine Elisabeth Hauch* (Digteren *Carsten Hauchs* Datter), da de den 29. Juni 1855 var blevet viet i Frederiksberg Slotskapel af *N. F. S. Grundtvig*.

Overfor »Rolighed« opførte i 1854 Fabrikant *Isak Hændel Ruben* et meget stort Komplex, hvori han installerede sine betydelige Bomuldsspindier. Fabriken, der var grundlagt i 1780 som Kattuntrykkeri af hans Fader, *Jacob Hændel Ruben*, ophørte for adskillige Aar siden, og Fabriksbygningerne overgik da til anden Virksomhed.

Senere nedreves de gamle Bygninger, og hvor I. H. Rubens Fabriker havde været, lod Trælasthanler *Harald Simonsen* opføre det store, moderne Bygningskompleks *Hostrups Have*, i hvilket Billedhugger *Gunnar Hammerichs* Statue »Liggende Kvinde« blev afsløret den 16. Juni 1937.

For Enden af Rolighedsvej ligger *Bülowsvej*, Forbindelsesvejen mellem *Aaboulevarden* og *Gammel Kongevej*. Den Mand, hvem Vejen skylder sit Navn, var Raadmand, Inspektør *Frederik Christoffer Bülow*, og han havde i 1852 erhvervet det henved 35 Tdr. Land store Areal, der laa mellem *Aaboulevarden* (den daværende *Ladegaardsvej*) og *Gammel Kongevej*. Paa dette Areal anlagde han *H. C. Ørstedesvej*, *Bülowsvej*, *Amalievej*, *Thorvaldsensvej*, *Fuglevangsvej*, *Harsdorffsvej* m. fl. og skabte derved det store, skønne Villakvarter med dets *Fred, Ro, Hygge og Idyl*, som altid har været Særkende for Frederiksberg.

Bülowsvej og *H. C. Ørstedesvej* blev det nye Kvarters Hovedveje, endskønt det i første Omgang ikke lykkedes Bülow, at faa *H. C. Ørstedesvej* ført igennem, da Gartner *S. Triers* Ejendom *Vilhelmineslyst* paa *Gammel Kongevej* Nr. 116 spærrede for Gennemførelsen ad denne Kant.

Navnet *H. C. Ørstedesvej* er forøvrigt af forholdsvis nyere Dato, thi fra først af hed det Stykke af Vejen, som gik fra *Ladegaardsvejen* (nuv. *Aaboulevard*) til den daværende Jernbaneoverskæring *Jernbanevej*, og Stykket mellem *Triers* Ejendom og *Gammel Kongevej* *Triers Allé*, senere *Vilhelmineslyst Allé*, først i 1870-erne kom det nuværende Navn *H. C. Ørstedesvej*.

I Nr. 65 og 67 paa denne Vej laa indtil den 20. Juni 1936 en Skole, der var grundlagt og ledet i Grundtvigs Aand og Tankegang: *Hans Gregersens Skole*, som da havde bestaaet i 71 Aar.

Den var blevet indrettet i 1865 af den unge Lærer *Hans Gregersen*, der var kommet til København den 31. Oktober s. A. og begyndt at undervise 6 Drengene i Alderen fra 8 til 12 Aar, og Skolen var da i *Ewaldsgade* Nr. 2.

Hans Gregersen hyldede, hvad Grundtvig havde udtalt i »Nordisk Kirketidende« for 1834 angaaende Skoleeksaminer: »det er os fra *Barns-Been* indpræntet saa dyb en Ære-Frygt for *Examens Characteren*, at de Fleste, trods deres bedre Vidende, vilde fristes til at troe, deres Børn var *Dummer-Hoveder*, naar de for »*Stilene*« var nær ved at gaa reject«. Og i 1839 havde Grundtvig udtalt: »hele det *Chinesiske* Examens-Væsen noget deels saa Tomt og deels saa Unaturligt og forskruet«.

Gregersens Skole var eksamensløs, og først efter ca. 20 Aars Forløb afholdt han en saadan.

I 1867 købte Gregersen daværende Jernbanevej Nr. 6 (nuværende Nr. 65 og 67 paa H. C. Ørstedsvej), hvortil Skolen flyttedes. Han var den første, der indførte Sløjd i Skolen og blandt de første, der ved Gymnastiken benyttede Lings-System. Blandt hans Elever skal blot nævnes Kunstnerbrødrene *Joachim* og *Niels Skovgaard*.

Paa Bülowvej udfor Amalievej ligger Landbohøjskolen, eller som dens officielle, temmelig lange Navn er: *Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole*.

Institutionen blev grundlagt i 1773 af Lægen *P. C. Abildgaard* som udelukkende Veterinærskole, og dens Beliggenhed var da paa Christianshavn ved Vor Frelsers Kirke. I 1776 købte Staten Skolen, der siden har staaet under dennes Bestyrelse. Fra Christianshavn flyttede den ud til det store Bygningskompleks ved Bülowvej, og her aabnedes den den 24. August 1858 som en Veterinær- og Landbohøjskole med det Formaal at meddele højere Undervisning for Dyrlæger, Landmænd og Landinspektører. Langs med Bülowvej har Skolen anlagt en overordentlig smuk Have, der gratis er tilgængelig for alle og enhver.

GL. KONGEVEJ-KVARTERET

Fra Allégade—Smallegade—Falkonérellé gaar *Gammel Kongevej* som Frederiksberg Bys gamle Forbindelse med Hovedstaden.

Oprindelig var der her Marker paa begge Sider med meget spredt Bebyggelse, men da Hovmarken fra Statseje overgik til Privateje, er det, Bebyggelsen tager sin Begyndelse.

Mellem Gammel Kongevej og Frederiksberg Allé blev den allerførste Vej udenfor de gamle Hovedveje anlagt under Navnet *Christiansholmsvej*, opkaldt efter Etatsraad *N. C. Mühlentelth*s her beliggende Ejendom *Christiansholm*. Der blev den 2. November 1853 læst en Deklaration baade om Bygningens og selve Vejens Navn, men ikke destomindre bestemte Autoriteterne i 1869, at Vejen ikke skulde beholde sit hidtidige velklingende Navn, men have det aldeles betydningløse Navn *Nyvej*. De frederiksbergske Autoriteter har ved denne Lejlighed ikke været særlig opfindsomme, men en Trøst for dem er det dog, at det er gaaet de københavnske Autoriteter paa samme Maade. Mellem Gammel Torv og Vimmelskaftegade ligger nemlig en lille, kort Gade, anlagt 1692 som Følge af en Ildebrand i 1685. Da Gaden var blevet anlagt, fik den Betegnelsen »ny Gade«, og det hedder den endnu ca. 250 Aar senere. Mon ikke de københavnske og frederiksbergske Autoriteter skulde se at faa Benævnelserne »ny Gade« og »ny Vej« ud af Verden, saa at de kunde faa mere passende Navne; ingen af dem er jo nye mere.

Tæt ved Falkonéralléen lå Ejendommen *Frydenlund*, det nuværende Gammel Kongevej Nr. 176, hvor *Missionshotellet Frydenlund* er, det eneste Hotel paa Frederiksberg.

I Nr. 152 lå indtil Aarhundredskiftet den gamle Ejendom *Engestofte*, omgivet af en gammel Have og med fire skyggefulde Lindetræer, som næsten skjulte Huset for Vejens Færdsel. Blandt dens Beboere var i mange Aar en Fru *Augusta Afzelius*, der her levede tilbagetrukket, fordybet i Minderne om Fortiden, dengang hun som Solodanserinden *Augusta Nielsen* var den danske Ballets ypperste kvindelige Kraft, ombølget af Publikums Ovationer, naar hun optraadte, ikke alene i København, men paa selve den store Opera i Paris.

Saa skete det store Omslag med hende; hun forskertseede det danske Publikums Sympati, blev en Februaraften i 1849 udhysset af dette, og dermed mistede den danske Ballet sin første Kraft. Grunden var den, at hun havde indladt sig i et Forhold til Prins *Frederik Wilhelm* af Hessen-Kassel (Broder til Dronning Louise, gift med Christian den Niende), som i Folkemunde kaldtes »Teaterkatten« og »Russerprinsen«, hvilket sidste Navn han havde faaet paa Grund af sit kortvarige Ægteskab med Kejser Nikolaj den Førstes Datter, Storfyrstinde Alexandra.

Forholdet, paa hvilket der ikke blev lagt Skjul fra nogen af Siderne, var en Anstødssten for Publikum, og Augusta Nielsen gled ud af Sagaen, hendes Navn og hendes Person glemtes af det Publikum, der en Gang havde tiljubleet hende.

I mange Aar boede hun paa »Engestofte«, men hendes gamle Dage blev onde. »Den økonomiske Tryghed mellem kongelige Møbler har kun ringe Værdi for et Menneske, der pines af Forfølgelsesvanvid og ikke evner at leve i Samvær med andre Mennesker. Hun var i Aarens Løb bleven en ulykkelig, fredløs Eneboer, hvis Fantasi var optaget af imaginære Menneskers Ondskab. Men i lyse Øjeblikke glimtede Minderne fra hendes bevægede Ungdom«*).

Hvor nu Grundtvigsvej og Henrik Steffensvej er, altsaa ved Gammel Kongevej Nr. 148 og 150, lå i sin Tid *N. F. S. Grundtvigs* Ejendom med den store Have bag ved; dens daværende Nummer var 50 A. Det var den, han købte, efter at han den 16. April 1858 i Frederiksberg Kirke var blevet viet til Gehejmekonferensraadinde *Asta Reedtz*, født Juel-Wind-Frijs, og det var her ude, Grunden til de senere saa navnkundige »Vennemøder« blev lagt. Paa Gammel Kongevej var det, at 50-Aarsdagen for Grundtvigs Indtrædelse i præstelig Virksomhed fejredes Onsdag den 29. Maj 1861, og ved denne Lejlighed mødte Børnene fra »Caroline Amalies Asylskole« og sang »Den signede Dag med Fryd vi ser«, hvorefter de overrakte Grundtvig et stort Dannebrogslag, medens de sang:

Sol er oppe,
Skovens Toppe
Glimte alt som Gimles Tag.

*) Robert Neiiendam: En Danserinde. Kbhvn. 1918, Pag. 89.

Ved Gammel Kongevej Nr. 132 ligger *Bianco Lunos Allé*, som er opkaldt efter Grundlæggeren af Bianco Lunos Bogtrykkeri.

Der laa her et stort Areal paa 152,100 □ Alen, som grænsede baade til Gammel Kongevej og til nuværende Bülowvej, og som for ca. 100 Aar siden ejedes af Bogbindermester *Knud Marius Knudsen*. Denne skødede den store Grund

N. F. S. Grundtvigs Ejendom paa Gammel Kongevej.

i Henhold til Købekontrakt af 11. Oktober 1848 til Bogtrykker *Bianco Luno* med alle derpaa staaende Bygninger, der bl. a. bestod af Avlsgaarden *Vennersly* med Hovedbygning og 3 Længer. Imellem Hovedbygningen og Gammel Kongevej var der en lille Dam, hvori der laa en diminutiv Ø.

Kort Tid efter ovennævnte Køb erhvervede Bianco Luno af Kriminalrets-assessor *H. Raasløf* en tilstødende Grund, ombyggede »Vennersly«s Hovedbygning og gav denne Navnet *Christianshvile*.

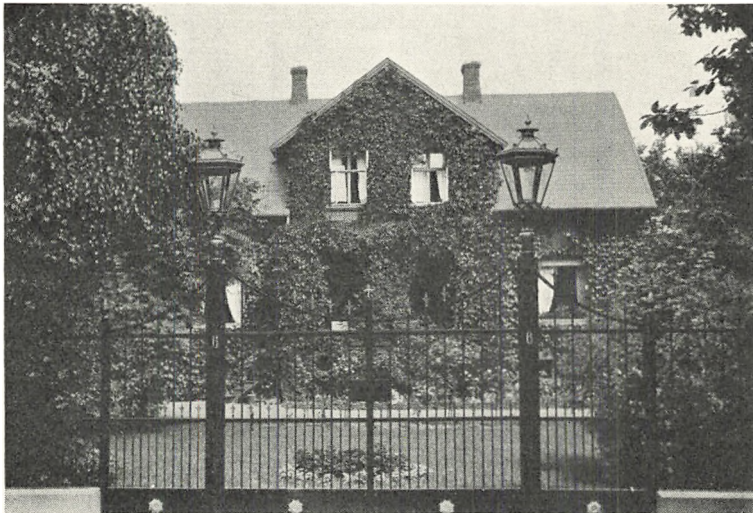
Bianco Luno førte her et meget selskabeligt Hus og saa gerne unge, glade Mennesker om sig, og blandt disse var den 15-aarige *Ferdinand Dreyer*, der senere kom til at overtage Bianco Lunos Bogtrykkeri.

Foruden tilfældige Gæster paa »Christianshvile«, var der ogsaa fremmede, der havde lejet sig ind i en af Sidelængerne, som var blevet omdannet til Udlejning

til Sommergæster. I et Par Aar boede da her som »Landliggere« to unge nydelige Søstre, Frøknerne *Frederikke* og *Ferdinandine Clausen*, der ved deres Elskværdighed blev Midtpunktet i den Kreds, der samledes paa »Christianshvile«. Officielt hed det sig, at Børnenes Moder, Fru *Margrethe Clausen*, var Enke efter Kaptajn *Vilhelm von Clausen*; bedre vidende ytrede dog, at denne aldrig havde eksisteret, men var et Pseudonym for *Arveprins Ferdinand*, Halvfætter og Svigersøn af *Frederik den Sjette*.

Bekendtskabet mellem Frk. Frederikke Clausen og den unge Ferdinand

Villa Luno.

Dreyer udvikledes til, at de blev forlovet og derefter viet den 28. Oktober 1856 i Holmens Kirke.

Det store Areal, Bianco Luno ejede, udparcelleredes; midt gennem det anlagdes *Bianco Lunos Allé* og *Bianco Lunos Sideallé*.

Hans Enke, *Charlotte Luno* — han var død i August 1852 — opførte paa den østlige Del af Grunden en lille Villa *Bagatellen*, hvori hun selv boede, men senere opførte hun midt for Bianco Lunos Allé en større Villa *Lunos Minde*, som i 1886 købtes af Grosserer *Ludwig E. Bramsen*; samtidig omformedes Ejendommens Navn til *Villa Luno*. Senere ejedes den af Fabrikejer *Joh. Goldschmidt (Guildal)*, der omkring 1930 solgte Villaen og Grunden, og der ligger nu høje Beboelseshuse paa Bianco Lunos tidligere Ejendom.

Forhaabningsholmsallé, der ligger vis à vis Skt. Thomasallé, har faaet Navn efter den store Ejendom *Forhaabningsholm*, der laa her i det 18. og 19. Aarhundrede. Dens Jordtilliggende, en Del af Frederiksberg Hovmark, strakte sig mod Vodroffgaard, Ladegaardsvejen og hen imod Falkonéralléen.

Omkring 1770 ejedes den af Direktøren for det Guineiske Compagni, *Henning*

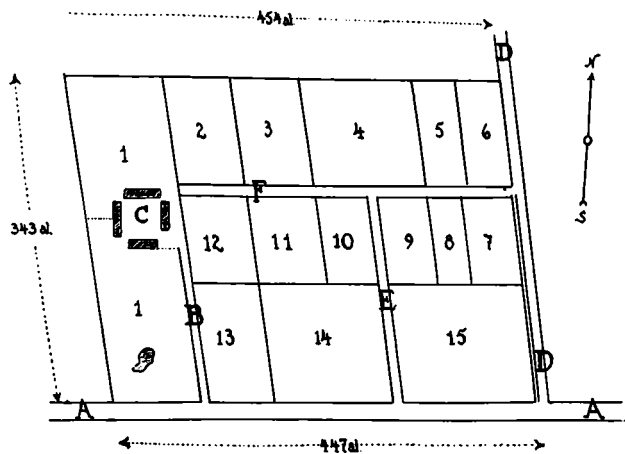
Friderich Bargum, der opførte den murede Hovedbygning *Forhaabningsholm*, Stalde og Ladebygninger.

Bemeldte H. F. Bargum var en meget driftig og paagaende Mand; det var ham og Medinteressenter, der af *Frederik den Femte* den 18. Marts 1765 fik Privilegium paa at drive *Slavehandel* og et dermed forbunden Sukkerraffinaderi i København. Bargum og hans Svigermoder, den fremragende Købmand *Gustmejers Enke*, havde nemlig andraget Kongen om at maatte oprette en Handel med Slaver, saaledes at disse kunde føres fra Guineakysten med Bargums Skibe til de vestindiske *Øer St. Croix, St. Thomas og St. Jan* og blive solgt der, mod at Skibene som Betaling for Negrene fik Sukker og andre vestindiske Produkter tilbage. — »*Forhaabningsholm*« med dens store Landeri, drev han ikke selv personlig, men bortforpagtede den, bl. a. til den forhen gentagne Gange omtalte Hestehandler *Carl Henrik Ording*, med hvem han i 1774 sluttede en Forpagtningskontrakt paa $4\frac{1}{2}$ Aar fra 16. September 1774 til 1. Maj 1779.

Man studser nu, naar man gennemlæser Forpagtningskontrakten og finder følgende som § 6: »De trende Negere, som ere paa Gaarden overlades Forpagteren i Forpagningstiden til Brug, imod at de underholdes med Kost og nødvendige Klæder, men skulde enten een eller flere derefter bortdøe, da skal Forpagteren derfor være uden Ansvar«.

Bargum har med andre Ord i Aaret 1774 holdt Neger-slaver paa sin Gaard »*Forhaabningsholm*« paa Gammel Kongevej, og da Gaarden 10. December 1779 blev solgt til Bager *Henrik Michael Mentz* (som for øvrigt kort Tid efter rømte fra Danmark, hvorefter han erklæredes konkurs), bemærkedes udtrykkeligt i en Erklæring af 8. Marts 1780, at Negeren *Jacob*, der har staaet i Tjeneste hos *Henrik Mentz*, tilhører H. F. Bargums Bo. Bargum havde nemlig følt Jorden i Danmark brænde under sig som Følge af forskellige Forhold, var flygtet bort, hvorefter en Kommission var blevet nedsat for at ordne hans store Bo. Negeren *Jacob* var altsaa at betragte som et Aktiv i dette, men om han er blevet solgt underhaanden eller ved offentlig Auktion, vides ikke.

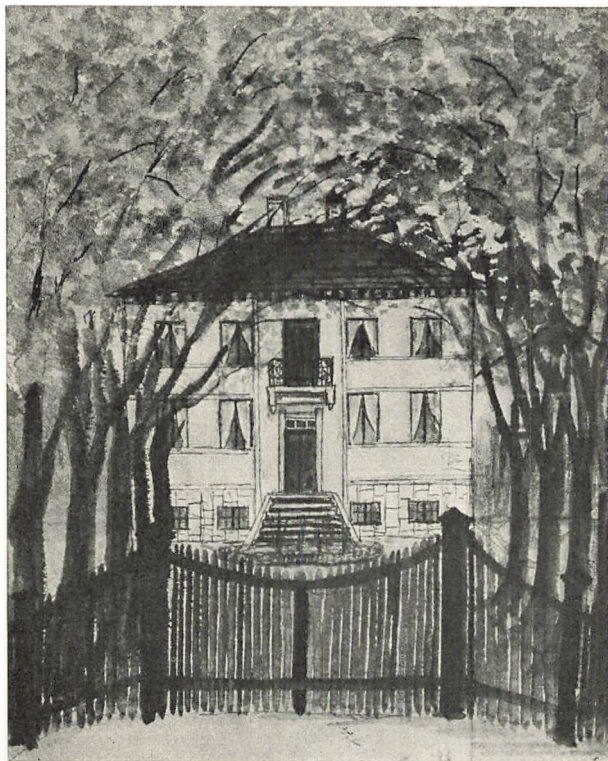
Det er dog ikke udelukket han er blevet solgt, thi ved Forordningen af 16.

Matr. № 50 under Frederiksberg By og Sogn, Sokkelund Herred, Københavns Amt.

Plan af Bianco Lunos Jordareal. A Gl. Gøngevej, B Kørevej, C »Christianshvile«, D Bülowvej, E Bianco Lunos Allé, F Grundtvigsvej.

Marts 1792 bestemtes, at fra 1. Januar 1803 skulde Negerhandelen være forbudt, men i de mellemliggende 10 Aar var der derimod fri Handel med Negere. — Senere ejedes »Forhaabningsholm« af den engelske Heglemester *Arth. Howden*, der købte den i 1780 og her indrettede to »Planteskoler«, en Hegleskole og en Planteskole, hvortil Proprietærer og Borgere i Provinsen kunde indsende Lærlinge til Uddannelse.

Forhaabningsholm.

Skraas for »Forhaabningsholm« gaar *Værnedamsvejen* mellem Gammel Kongevej og Frederiksberg Allé ved Vesterbrogade. Vejens noget mærkeligt lydende Navn skyldes dog ikke, som af *L. Both* i 1873 anført, at den var »en Indkørsel til en Ejendom, der var bygget paa en opfyldt Dam (Værnedam)«.

Vejen skylder sit Navn en indvandret Mand ved Navn *Werner Dam*, der var født ca. 1702 i Hessen, og som var blevet hvervet til den danske Fodgarde. For at bøde paa den knappe Lønning, slog han sig paa Øltapperiet, altsaa Værts-hushold, og fik den 4. Februar 1732 Borgerskab som Øltapper i København, hvor han slog sig ned i Lavendelstræde Nr. 76, det senere Nr. 19.

Aaret efter er det da, han foretog det Ejendoms-køb, som bevirkede, at hans Navn *Werner Dam* blev bevaret for Eftertiden i den lille Vej, der ligger baade paa Københavns og Frederiksbergs Grund.

For over 200 Aar siden laa der nemlig her, hvor nu *Værnedamsvej* Nr. 8 til 16 inkl. samt en Del af *Tullinsgade* er, en Bondegaard, som den 5. April 1713 var blevet tilskødet en Mand ved Navn *Laurs Jørgensen*.

Denne solgte Ejendommen i 1730 til *Poul Perret* for 750 Rdlr., og af denne købte da Øltapper og Fodgarder *Werner Dam* Ejendommen den 23. April 1733 for den Sum 1,050 Rdlr. — Gaarden bestod da af et stort Hus, hvis Gavl vendte ud mod Vejen, flere Smaahuse, en stor indhegnet Have med mange Frugttræer, et større Lysthus samt en Fiskepark. I denne Ejendom var det, at *Werner Dam* indrettede sin saa kendte Lysthave, af hvilken der nu ikke er mindste Spor tilbage.

Nogle Aar senere købte han for 820 Rdlr. Ejendommen *Det fyenske Vaaben*, der laa ved Gammel Kongevej mellem nuværende Bagerstræde og Værnedamsvej, men solgte den et Par Aar senere.

Undertiden kunde Bølgerne gaa temmelig højt hos Werner Dam, naar Øllet gik ind og Forstanden ud. I 1752 laa der saaledes paa Københavns Rhed en hollandsk Galej »Maria« fra Rotterdam, og Søndag den 20. August besluttede dens Styrmand, *Jan Maraplij*, samt Matroserne *Jan Groen*, *Jan Adolph* og *Andreas Roeloff* at tage en Tur gennem Byen for at komme udenfor dennes Vesterport, hvor de vidste, der var mange skyggefulde Haver med dejligt skummende Øl, som de længtes efter paa den varme Sommerdag.

De havnede hos Werner Dam, men her gik det dem ilde, thi — som det hedder i deres indgivne Klage — de blev »voldelig overfaldne af de derværende mange Giester med Skiolds Ord, Hug og Slag af Stok og Kaarde«.

Nogle Aar senere, den 23. Maj 1756, var der større Tumulter hos Werner Dam, thi en Del Tømrersvende og Skomagervende slog i Drukkenskab dennes Port, Plankeværk, Ruder og en Del Møbler i Stykker, og Anføreren ved dette Hærværk var Tømrersvend *Johan Boye Junge*, den senere saa kendte og omtalte Tømrermester og Brandmajor.

Den Side af Vejen, hvor Werner Dams Gaard laa, havde hidtil hørt til Københavns Amt, men ved kongelig Resolution af 5. Juni 1758 bestemtes, at den fremtidig skulde høre ind under selve Hovedstaden.

Aaret efter, den 5. April 1759, købte Werner Dam Naboejendommen *Den store Fortun*, der var 31,288 □ Al. stor og sammenlagde den med sin egen Grund paa 5,292 □ Al., men de Planer, han muligvis har haft med dette store Areal, blev aldrig realiseret, thi i April Maaned 1762 døde han og blev begravet den 1. Maj paa Frederiksberg Kirkegaard.

Senere ejedes Traktørhaven af Gartner *Johan Peder Christian Egholm*, som købte den i 1782 og kaldte den *Egholmsdal*, thi i Werner Dams Tid havde den, mærkelig nok, ikke haft noget Særnavn, ligesom Vejen, hvorved den laa, var navnløs. Første Gang, man hører et særskilt Navn paa den, er i en Vurderingsforretning fra 1793, hvor den kaldes *Vernersvejen*, men i September 1800 kaldes den i en Skrivelse fra »General Vejkommisionen« angaaende Vejens Brolægning: »den saakaldte Vernerdam«. Og i en Vurderingsforretning fra 1811 er Navnet blevet til »Værnedamsvejen«.

Øltapper *Werner Dam* er gaaet fuldstændig i Glemmebogen som Navnet paa en en Gang levende Person og er blevet til en Slags geografisk Begreb med det meningsløse Navn *Værnedamsvejen*, der ikke paa nogen Maade minder om den Mand, der slog sig ned her ude for over 200 Aar siden.

Paa Vejens modsatte Side laa for ca. 150 Aar siden store ubebyggede Jorder, som tilhørte Hestehandler *Carl Henrik Ordning*, der har været en af Frederiksbergs største Grundejere. I December 1785 solgte han saaledes et Jordstykke til Traktør Egholm paa »Egholmsdal«, og dette Areal blev senere af dets daværende

Ejer, Brandmajor *Carl Christian Martens* (der her havde opført en større Bygning, kaldes *Rosenlund*), den 21. August 1819 til Chokoladefabrikør *Reimer Thimotheus Kehlet* for 5,200 Rdlr. Sølv; da Martens døde, inden Købekontrakten blev underskrevet, men Salget ellers var ordnet, kunde Skødet ikke tinglæses før den 6. Marts 1822.

Paa dette Sted anlagde Kehlet en Chokoladefabrik, og senere indrettede han her Forlystelsesstedet *Rosenlund*, der aabnedes for Publikum i Juli Maaned 1829. Hans Etablissement var en af Forløberne for »Tivoli«, og der fandt Københavnerne alt, hvad Hjertet kunde begære: Musik, Vauxhall, Transparents, Sangpræstationer, Restaurant og Fyrværkeri.

»Rosenlund« vakte en saadan Opmærksomhed, at da *Th. Overskou* og *A. L. Arnesen* i 1836 skrev Folkekomedien *Capriciosa*, henlagdes en af Akterne til en Pavillon paa »Rosenlund«, hvor da Opvartningspigen Lene i en Sang opramser alle Etablissementets Herligheder:

Her er Harmonimusik
af et fuldt Orchester;
men den gode gamle Skik
for gentile Gjæster,
at Tallerkenen gaar om
mellem hvert et Nummer,
den man her har byttet om
mod bestemte Summer.

De kan ogsaa Haven faae
smukt illumineret:
Lamper, gule, grønne, blaa,
rødt og figureret.
Stort, brillant Fyrværkeri
mellem Blus og Kjerter,
og et Transparent, hvori
Navnetræk og Hjerter.

Kehlet averterede hyppigt i Datidens faa Aviser, og han gik heller ikke af Vejen for at tage en lille Polemik, hvis »en Indsender« skulde klage over et eller andet. Han, der var født den 19. August 1774, yndede meget at betjene sig af Udtrykket »mit gamle Hoved« i sine Avertissementer, og det er dette, ovennævnte Opvartningspige Lene hentyder til, naar hun i Visens 3die Vers synger:

Vi har og en Luftballon,
dersom De vil see'en.
Den er af en ny Façon:
Husbond gav Ideen,

og jeg svær Dem til ved Gud,
at de Ting er gode,
som min Husbond klækker ud
i sit gamle Ho'de.

Som Prøve paa Kehlets Avertissementer skal blot citeres nogle faa Linier af hans Annonce i »Adresseavisen« den 15. November 1832, hvori han bl. a. meddelte, at »Rosenlund« er ophørt for den Sæson:

og lover jeg fremtidig en hver Sommer aldrig at skulle forglemme at fremkomme med Alt, hvad der udruges og rummes i mit næsten 60 Aars gamle Hoved, og kan enhver være forvisset om, at lav Vindesygge altid skal blive borte fra Rosenlund.

»Rosenlund« var i mange Aar et stærkt søgt Forlystelsessted, men efter at »Tivoli« var blevet aabnet i 1843, kunde hint ikke staa sig i Konkurrencen med dette. Lidet hjalp det, at han i 1846 fik Bevilling til at omdanne det til en Salon med Koncerter, Baller, Soupéer etc. samt fik Tilladelse til at opføre en stor Dansesalon, der fik Navnet *Colossæum*. Den fik ingen Succes; det Publikum, paa hvilket »Colossæum« var beregnet, udeblev, og lidt efter lidt sygnede Dansesalonen hen. Tilsidst blev den en af Byens tarveligste Dansesaloner, hvor »Herrene« dansede med Vandstøvler eller Træsko, og i Omtale var »Colossæum« blevet forvansket til det betegnende *Klodsen*, som ophørte i 1881 uden at efterlade det mindste Savn. »Rosenlund«s Beliggenhed var Værnedamsvej Nr. 5.

Samtidig med, at Kehlet indrettede Dansesalonen, havde han den 26. Juli 1847 frasolgt en Parcel af »Rosenlund«, nemlig den nordøst for Bygningen og Gaardspladsen beliggende Have med Pavillon, ialt 4,820 □ Al. samt en Parcel ved Hjørnet af Værnedamsvej og Gam-

mel Kongevej; Køberen var »Det dramatiske musikalske Selskab Thalia«, og Købesummen var 5,000 Rdlr. — Den sidstnævnte Parcel var da betegnet som Nr. 79 B, og det var paa denne, at *Schneekloths Latin- og Realskole* senere blev opført, det nuværende Svanholm Gymnasium.

Dennes Grundlægger var Holsteneren *Hans Schneekloth*, som den 2. Maj 1854 aabnede sin Skole, der dengang var beliggende paa Vesterbrogade dav. Nr. 65. Skolen var fra først af beregnet at skulle være baade Dreng- og Pigeskole, og da den begyndte, var det med 7 Dreng, hvoraf 2 var hans egne, og 5 Piger, hvoraf 1 var hans egen.

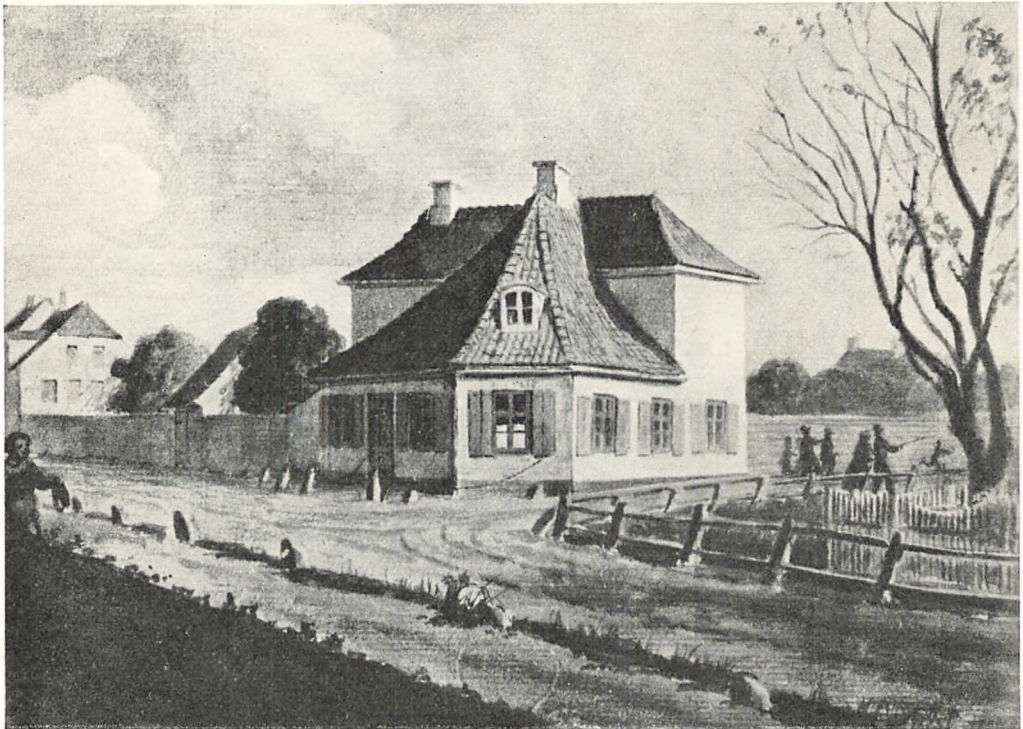
Skolen gik imidlertid fremad, hvorfor Schneekloth købte Byggegrund paa Værnedamsvej for at kunne flytte de udvidede Skolelokaler herhen, hvor de da i 1856 blev indviet.

»Rosenlund« 1865. Efter Fotografi.

Ved Hans Schneekloths Død i 1882 overtog Sønnen, *K. A. Schneekloth*, Skolen, og mange Frederiksbergensere og Vesterbroianere ser tilbage paa de mange glade Minder, de har fra dengang »de gik hos Schneekloth«.

En af de fornøjeligste Lærere var den franske Lærer *A. H. Villerme Larpent*, der havde et vist humoristisk Greb at tage selv de mest luddovne Drengene paa. Saaledes plejede Larpent, medens han i Skoleprotokollen indførte en Anmærk-

Hjørnet af Værnedamsvej og Gammel Kongevej 1850.

ning paa en arm Synder, der ikke kunde sin franske Lektie, at nynne henvendt til Drengen og paa Melodi af »To Drosler sad paa Bøgekvist«:

For sent, for sent, o Yngling du,
nu angre vil, at ikke du
fik lært din franske Grammatik
og dine Gloser paa en Prik.

De to Hjørnестeder mod Gammel Kongevej laa i mange Aar som Minder om Fortidens lave Bebyggelse herude; det ene af Husene, det mod Frederiksberg, var afrundet i Hjørnet, medens det andet, mod København, var i god gammel-dags Landsbystil, med højt, skraat Tag og kun paa en Etage. I adskillige Aar

var her en stærkt søgt Urtekram- og Materialhandel. Det var i denne Ejendom, at Balletmester Galeottis berømte Solodanserinde, Madam *Anna Margrethe Schall*, Svigerinde til Komponisten *Claus Schall*, henlevede sine sidste Aar og døde her den 24. November 1852.

Ved Siden af denne Ejendom laa Etatsraad, Hofinspektør *Hans Henrik Schönbergs* smukke Landsted, hvor nu Tullingsgade Nr. 1 og 2 er. Mod Gammel Kongevej var der et smukt, malet Plankeværk, der omsluttede den store Have, hvor Hovedbygningen laa. I Schönbergs Tid var der udenfor Havestuen anbragt

Værnedamsvej set fra Gl. Kongevej 1898.

to smaa Skilderhuse, foran hvilke paraderede 2 Smaabørn, iført røde Soldaterkapper: det var hans Datters, Kammerjunkerinde Moltkes Børn, hvem Bedsteforældrene glædede paa denne Maade.

Hans Hustru, *Dorothea Cathrine Schönberg*, Datter af Hofarkitekt Kirkerup, var en af Københavns originaleste Personligheder, kendt for sin Slagfærdighed i Repliken.

I hine svundne Tider, omkring 1850-erne, kunde Familier leje Slaver fra »Stokhuset« ved Østervold, og disse Slaver gik da Familierne til Haande paa disses Landsteder i Byens umiddelbare Nærhed og der forrette forskelligt Have- og Gaardarbejde; selvfølgelig var Slaverne ved saadanne Lejligheder under Opsigt af en Slavesergeant.

En Dag, da en Slave arbejdede hos Fru Schönberg, opdagede denne pludselig, at hun manglede baade Strikke- og Stoppegarn, som hun havde glemt at købe. Men hun vidste Raad derfor og udbrod: »Aa, lille Slavesergeant, kan De

ikke gøre mig den Tjeneste at gaa ind paa Østergade og købe noget Garn til mig hos Mitchell, saa skal jeg selv nok passe paa Slaven her fra mit Vindu, medens De er borte«. Til hendes store Forundring vilde Slavesergeanten imidlertid ikke gaa ind paa dette Arrangement, og Fru Schönberg fik intet Garn den Gang.

Ægteparret Schönberg er forøvrigt Stamforældre til Skuespillerbrødrene *Adam* og *Johannes Poulsen*, idet Datterdatteren blev gift med Professor *Emil Poulsen*.

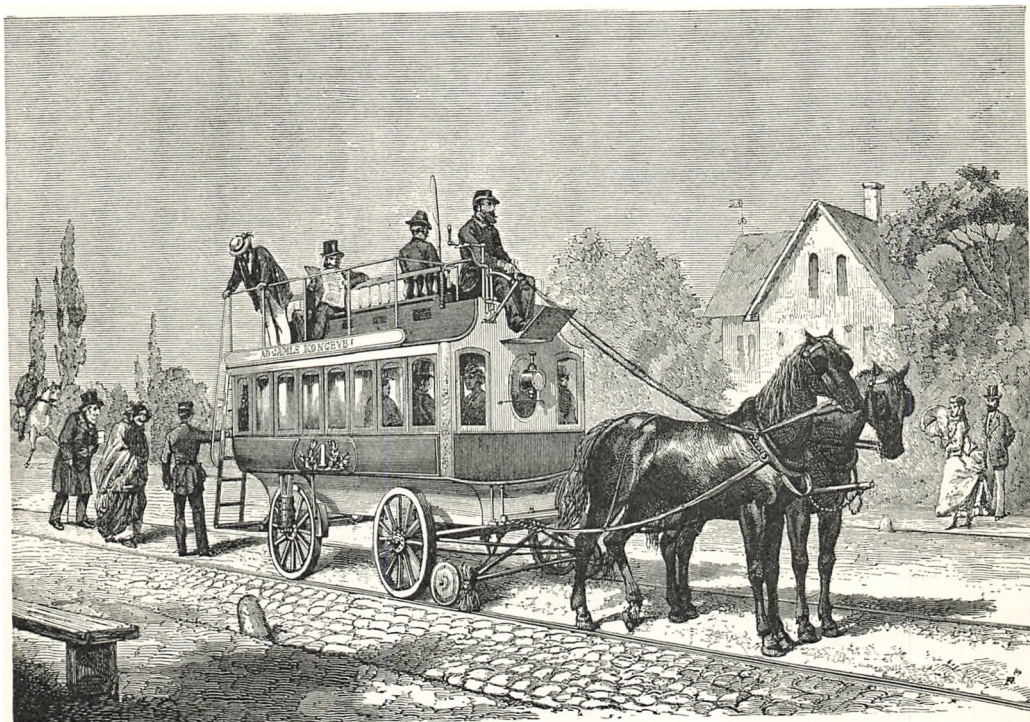
»Rosenlund« paa Gammel Kongevej.

Etatsraad Schönberg købte omkring 1831 et meget stort Grundareal paa Gammel Kongevejs modsatte Side, og det var paa dette, at der senere anlagdes: *Schönbergsgade*, *Ørstedsgade* (den nuværende *Danmarksgade*) og *Schouwsgade* (den nuværende *Vodroffs Tværgade*).

Paa den Side af Schönbergs Ejendom, der vendte mod København, laa Ejendommen *Rosenlund* (ikke at forveksle med dens Navne paa Værnedamsvej), der i Januar 1764 var blevet købt af Brandmajor *Jean Guillaume Mazar de la Garde*. Efter dennes Død solgtes den ved Auktionsskøde af 11. December 1782 til Arkitekten, Professor *Caspar Frederik Harsdorff*, og Hovedbygningen, der laa inde i Haven, var et Toetagers højt Hus, teglhængt, samt tre mindre Bygninger ud til Gammel Kongevej, hvor nu Nr. 33 til 39 er.

Naar man nu passerer Gammel Kongevej en Dag, det er Regnvej, og ser,

hvor prompte Regnvandet forsvinder gennem Rendestenenes Jernriste ned i Kloaken, er der neppe mange, der tænker paa, at det ikke er længere siden end i 1865, at Frederiksberg fik de allerførste Kloaker, netop paa Gammel Kongevej; inden den Tid var det de dybe Grøfter paa begge Sider af Vejen, der havde den Opgave at bortføre baade Regnvand og Spildevand, som til Tider udbredte en ulidelig Stank. — Nu befares Vejen af hastigt henfarende elektriske Sporvogne,

Omnibus (construeret af Ingeniør Adolph Keifler) paa Gl. Kongevej.
Tegnet af Bernhard Olsen.

men i sin Tid var det de adstadigt luntende Omnibusser, trukne af 2 Heste (ved Snefog dog af 4 Heste), der transporterede Folk mellem København og Frederiksberg.

Det var Ingeniør *A. Keifler*, der i Juni 1872 fik Koncession paa Anlæg og Drift af en Sporvej, som skulde udgaa fra Smallegade, køre ad Gammel Kongevej til Vesterbrogade ved »Trommesalen«, hvorefter den førtes videre gennem København ad Strøget til Kongens Nytorv.

Koncessionen blev overdraget *Frederiksberg Sporvejsselskab*, og »de røde Omnibusser« blev sat i Gang. Kuskene tronedes højt oppe paa Vognens Tag, hvor der tillige var Siddepladser for Publikum paa langs af Vognen, saaledes at man vendte Ryggen til hinanden. Konduktøren stod paa Bagperronen, der var aaben, og hvorfra en meget stejl Stige førte op til Taganlægget. Det var yderst

sjældent, en Dame vovede sig herop, og hun var da højrød i Hovedet af Undseelse over, at nogen maaske var kommet til at se, at hun havde Ben, thi dem sømmede det sig ikke for en Dame at vise for ca. 60 Aar siden. Tiderne har unægtelig forandret sig i den Retning.

Paa Siderne af Taganlægget var anbragt store Reklametavler med »Glad Alderdom«, »Uldne Mavebælter« og »Brama Livs Elikvir«. Naar Omnibusserne fra Strøget og Vesterbro var kommet til Gammel Kongevej, var der i dennes Brolægning nedlagt Spor, og for at holde Omnibusserne paa disse, var der paa Vognene anbragt et Par Styrehjul umiddelbart foran de to store forreste Hjul. Kusken drejede da paa et Haandsving ved Siden af Bukken, hvorefter de smaa Hjul sænkede sig og dalede ned paa Skinnerne.

I den Tid der var Teatersæson, var der en særlig »Teatervogn«, som bragte Frederiksbergenserne ind til det kongelige Teater og hjem igen, og Pladserne i disse Vogne kunde forudbestilles. For at Teatergængerne kunde adviseres om, at nu kom »Teatervognen«, var Omnibuskonduktørerne udrustede med Trompeter, og hele Strækningen Smallegade—Gammel Kongevej gjaldede ved 6½ Tiden om Aftenen af Trompetfanfarer som Tegn paa, at »Teatervognen er der!«. Disse Trompetsignaler var mere oplivende end Nutidens Klokkeklemten og Automobiltudehorn. De hyggelige Omnibusser ophørte i 1899, da den elektriske Drift blev indført, og det var med stor Sorg, man saa dem forsvinde. Manges Københavner nynnede da i sit stille Sind Visen fra »Sommerrevuen 1892«

De gode, gamle Rumlekasser
fra Hesten og til Fred'riksber',
til Østergade ikke passer,
nu da den asfalteret er.

— — —

Kør om ad lille Kongengade,
dér er jo li'saa rart.

Faa Huse forinden Vodroffsvej ligger Ejendommen *Svanholm*, der dog ikke mere har den Udstrækning, den tidligere har haft.

En Mand ved Navn *Johan Vilhelm Behrentz* ejede i 1770 *Gaarden Svanholm* (der tidligere havde heddet *Teglgaarden*), paa hvilken han havde anlagt en Farvefabrik, der strakte sig fra »Forhaabningsholm«s Jorder langs Gammel Kongevej og ud til »Wodroffs Gaards Vej«.

Foruden Hovedbygningen imod Gammel Kongevej var der en Mængde større og mindre Bygninger, deriblandt et Møllehus, der var indrettet til et Krap-Mølleværk, som med 10 Stamper blev drevet ved Hestekraft. Det røde Farvestof, som blev udvundet af Krapplanten, blev i Datiden benyttet til Militærets røde Uniformer, saa der skulde bruges store Kvantiteter til at farve disse med den rette kraprøde Farve.

Ejendommen kom i Aarenes Løb paa forskellige Hænder, og i 1840 blev den

tilskødet *Aktieselskabet Maskinhørspinderiet*, som var blandt de første Aktieselskaber, der oprettedes herhjemme paa Initiativ af *Industriforeningen*. Maskinhørspinderiet blev startet med store Løfter og overdrevne Forventninger; var stort anlagt og beskæftigede i 1847 ikke mindre end 162 Personer. Men straks fra Begyndelsen gik det daarligt; Aktionærerne kunde ikke enes med Direktøren; der var ikke Afsetning nok for de store Masser af spundet Garn, og i 1850 blev der gjort Eksekution i Etablissementet, som dermed forsvandt.

I 1853 købtes »Svanholm« af den driftige og energiske Vekselmægler — senere Kommerceraad — *Isak Wulff Heymann*, der paa Ejendommens Grund anlagde *Bayerskøl Bryggeriet Svanholm* som en Konkurrent til *Bryggeriet Carlsberg*. Foruden at være Bryggeri var »Svanholm« tillige Serverings- og Forlystelseslokale og aabnedes som saadant i Pinsen 1854. Selvfølgelig var der her Optræden af de i Datiden allesteds nærværende Sangerinder, som paahørtes af de mange Smaaborgere, ofte med Koner og voksne Børn, der hørte til »Svanholm«s Gæster.

Heymann var tillige Ejer af Nr. 13 paa Østergade, i hvis Kælder han havde indrettet Byens allerførste Øltunnel, den endnu eksisterende *Rydbergs Kælder*.

Om denne og om »Svanholm« skrev Goldschmidts frygtede Blad *Corsaren* den 7. Juni 1858:

Dig elskte Rydberg vort Farvel vi byder!
 Farvel Du lune Kjælder, i hvis Hals
 Saa mange Bayere vi drak! Nu lyder
 En Røst fra Heymann, og vi allenfals
 Gaar ud af Porten*) og vi i det Grønne
 Vil see, hvad Hallen den iaar os gi'r.
 Vor Rejse did Hr. Heymann vil belønne
 Med friske Knackwurst og en »Seidel Bier«.

Levvel, til Storken den vil Clima bytte,
 Og ta'er pr. Telegraph til Syden hen.
 Da Rydberg, vi fra Heymann atter flytte,
 Og komme til dit Paradis igjen.
 Nu er vi havnet her paa Kongeveien —
 Beværtningen er god og Øllet koldt.
 Vi komme ind, naar Heimann er forlei'en
 For Knackwurst og naar Øllet er udsolgt.

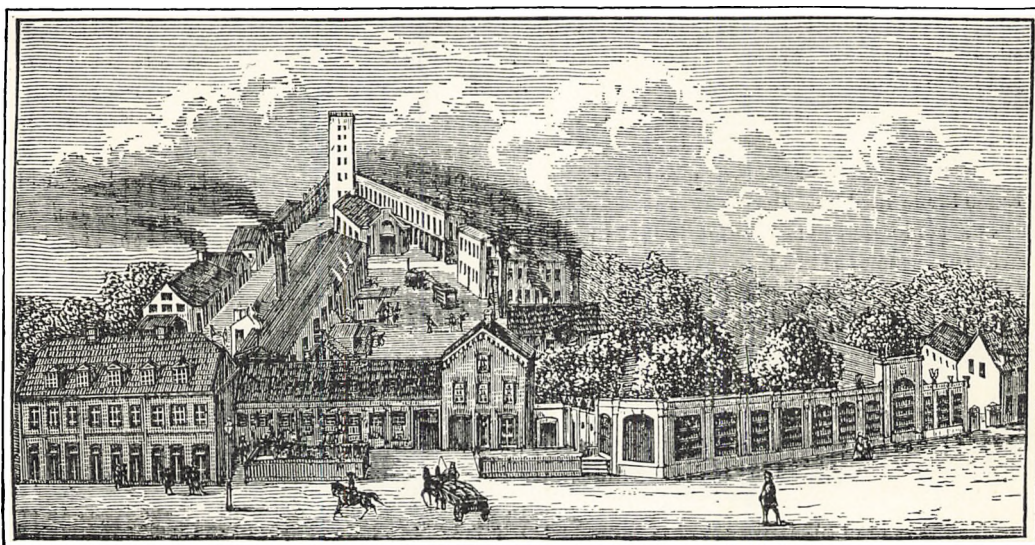
En Del af »Svanholm«s Grund blev af Heymann den 7. Marts 1855 tilskødet Maskinfabrikant *Peder Andersen*, der her indrettede sit Jernstøberi og havde Udstillingslokale i den gamle Hovedbygning langs Gammel Kongevej. Mellembygningen laa tilbagetrukket et godt Stykke fra Gadelinien, og paa den derved fremkomne aabne Plads var en Mængde Jernvarer udstillede, bl. a. en veritabel

*) d. v. s.: Vesterport (Forf. Anmk.).

Hestestald med Krybber og Hække. I den lave Bygning langs Gammel Kongevej overfor Bagerstræde var indrettet en Række Butikker.

Peder Andersen var ikke alene Jernstøber, han var ogsaa Vandværksejer. Paa Frederiksberg forsynede man sig oprindelig med Vand fra de Brønde, der fandtes paa de respektive Ejendommes Grunde, men saa fik København et rigtigt Vandværk med Stikledninger ind i Husene og op i Etagerne, hvilket ikke var Tilfældet med det forrige Vandsystem, der ikke havde Trykværk.

Peder Andersen fremkom da i 1866 med et Forslag til Frederiksberg Kom-

Etablisementet Svanholm i Halvfjerdserne.

mune om at anlægge et Vandværk paa »Svanholm«, men Kommunen afviste dette Forslag. Han anlagde derfor en stor Brønd paa sin Ejendom, opstillede Dampumper ved samme og opførte et stort Vandtaarn. Da alt dette var færdigt i 1869, nedlagde han Vandledninger i det nærmest omliggende Kvarter og forsynede dette med Vand fra hans private Vandværk, som senere udvidedes til ogsaa at omfatte andre Kvarterer paa Frederiksberg.

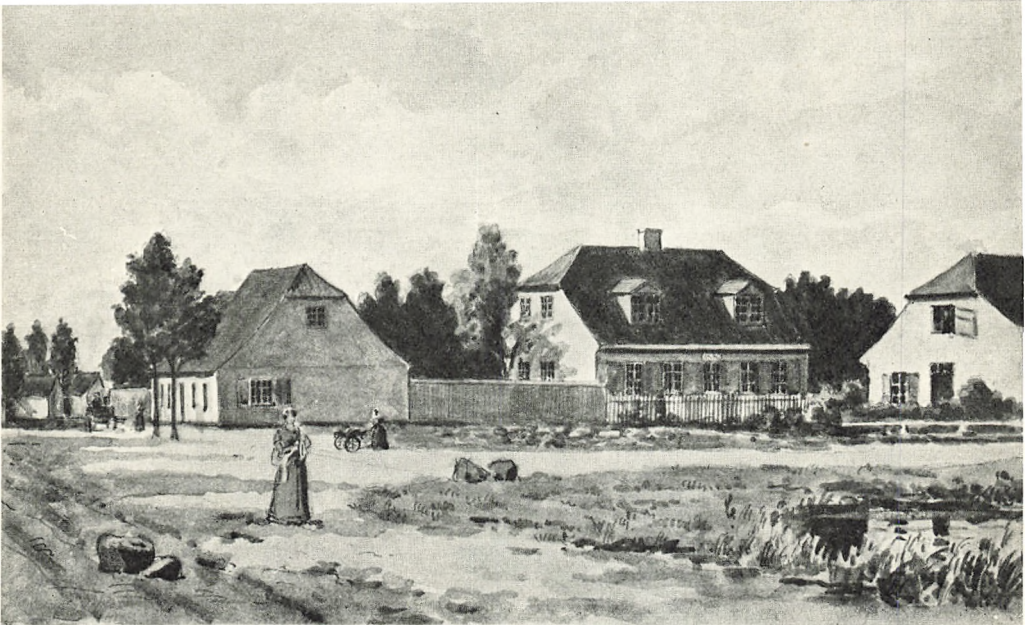
Senere opførte Kommunen et Vandværk ved Godthaabsvejen overfor Grøndal, og dette Vandværk toges i Brug den 1. Januar 1879. Andersens Vandværk, der jo var privat, overtoges forøvrigt af Kommunen den 1. Oktober 1897.

Hvor nu *Kino-Palæet* er paa Hjørnet af Gammel Kongevej og Vodroffsvej, laa i sin Tid Ejendommen *Skt. Jørgenslund*, der havde tilhørt Professor Schönheyder og senere dennes Datter, Elisabeth Schönheyder.

Overfor dette Hus laa et lille lavt Hus, der bar Navnet *Kapellet*, hvor der i 1855 var indrettet Værtshus, der indehavedes af en Værtshusholder ved Navn Peder Bentzen. I Flugt med dette Hus laa *Vodroffs Nyhuse* langs Dæmningen

ved Skt. Jørgenssø, og da disse Huse blev nedrevet, opførtes her Byens første *Lagkagehus* i den nu saa yndede Pakkassestil. Der laa ligeledes her det saakaldte *Fyrværkerhuset*, hvor der i 1845 boede en Maskinkarl ved Teatret, H. Jacobsen, ligesom der ogsaa her fandtes *Fiskerhuset*, som var Bolig for Opsynsmand Christian Smith.

Skt. Jørgenssø, som ad denne Kant danner Grænsen mellem Frederiksberg og

Gl. Kongevej. St. Jørgenslund. Skt. Jørgens Sø.

København, var oprindelig en vid Eng med et Vandløb, *Rosenaen*, igennem, og muligvis er den nuværende Sø blevet dannet efter Byens Belejring i 1524, da Kongen udvidede Fæstningsværkerne. Søen fremkom da ved Opdæmning af dens Vande, og Omkredsen af den har været betydelig større end nu; de nuværende Dæmninger skylder dog en senere Tid deres Tilblivelse.

Her ved Søen laa i det 16. Aarhundrede *Skt. Jørgens Hospital*, der hørte til *Helligaandshuset* i København, og som benyttedes udelukkende til de spedalsklidende, der ikke maatte opholde sig inden for Hovedstadens Volde. I *Christian den Andens verdslige Ordinans* bestemte Kongen, at de Spedalske, for at adskille sig fra andre Syge og Vanføre, der af Øvrigheden havde Tilladelse til at søge Almisse, skulde klapre med en Kæp paa et Stykke Træ, saa at Folk i Tide kunde blive advaret om, at der kom en Spedalsk.

Senere nedbrødes Skt. Jørgens Hospital, og kun Søens Navn bringer nu Bud om, hvad der i sin Tid har været ved dennes side Bredder.

I det 19. Aarhundredes Begyndelse stod det ilde til med Skt. Jørgenssø, og

Professor *H. Callisen* beretter saaledes i 1807, at næsten den halve Del deraf er forvandlet til Engbund.

I August 1824 meddelte »Vandkompagniet« gennem »Adresseavisen«, at det undertiden var Tilfældet, at der paa Dosseringen ved Skt. Jørgens Sø drives Lam omkring for at græsse, ligesom ogsaa Hunde jagedes ud i Søen for at svømme.

Vodroffs Nyhuse.

Da dette var utilladeligt, vilde Kompagniet fremtidig optage saadanne Dyr og disses Ejere »vorde tiltalte«.

Maanedene efter var Autoriteterne forøvrigt begyndt at røre paa sig og havde istandsat Vejen fra Gammel Kongevej langs Søen til Nørrebro, ligesom der til højre var blevet anlagt en Fodsti, som var beplantet med Træer.

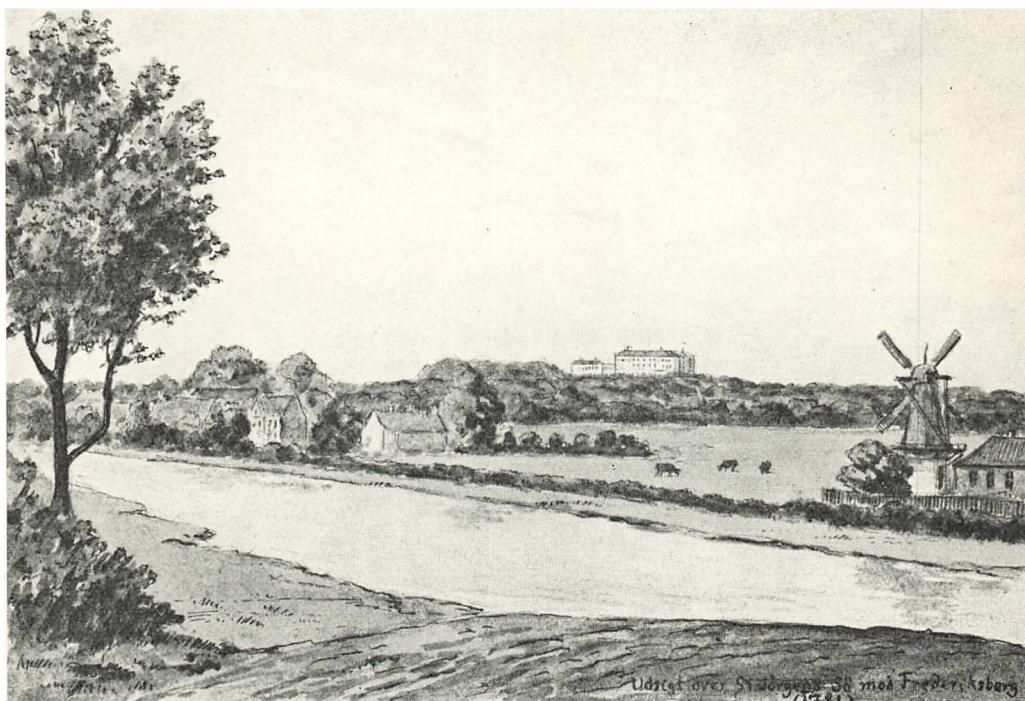
Skt. Jørgens Sø, der nu henligger uberørt, uden Baadesejlads som paa Peblingesøen, har dog tidligere været benyttet til Lystsejlads. I Juni Maaned 1827 fandtes der (ifølge »Nyeste Skilderi af København«) visse Dage om Ugen to Lystbaade, som udlejedes for en billig Betaling til Enhver, der ønskede at sejle en Tur paa Søen. Og Bladet tilføjer: »muligen kan det blive Spiren til den i Skilderi nyligen foreslagne Gondolfart paa Peblingesøen«.

Sejladsen paa Skt. Jørgens Sø fik dog ikke nogen varig Eksistens, og da Københavns Vandværk blev anlagt, blev Søen betragtet som Reservoir, og det blev

forbudt der at svømme Hunde, Henkasten af Affald o. desl., hvilket dog ikke forhindrer, at der undertiden er blevet fundet Pakker med Tyvekoster paa Søens Bund.

Paa den tværs over Søen gaende Dæmning, der lidet poetisk kaldes *Svine-ryggen*, blev for nogle Aar siden etableret Omnibuskørsel mellem Frederiksberg og Københavns Strøg.

Vodroffsvej eller, som den indtil 1868 hed, *Vodroffsgaards Allé*, er blevet op-

Vodroffgaard. Udsigt mod Frederiksberg 1788. Efter Maleri af Erich Paulsen.

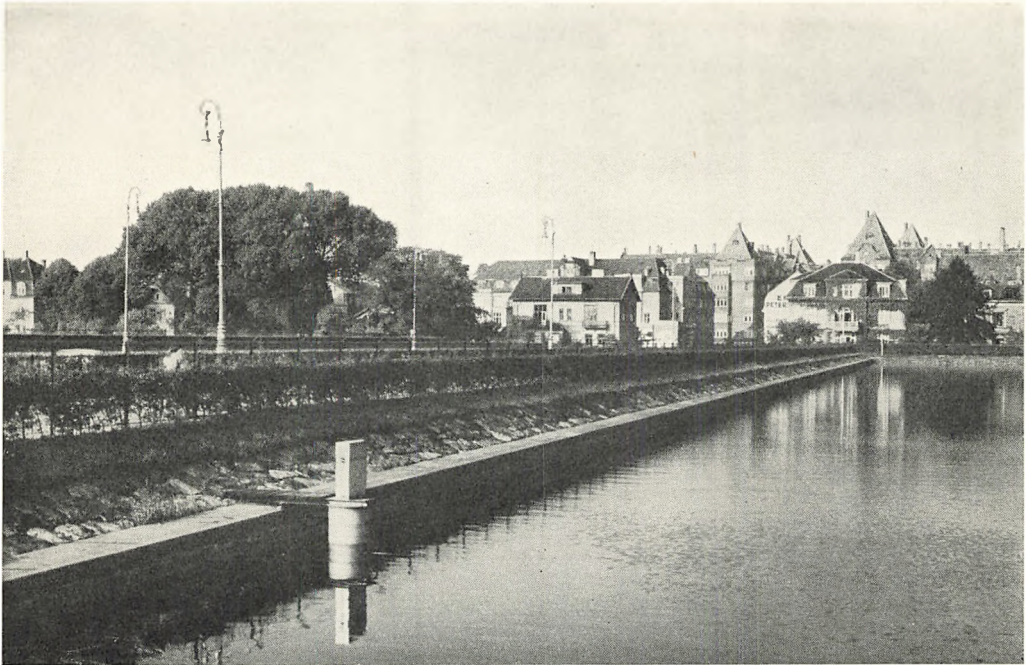
kaldt efter en der liggende Ejendom *Vodroffsgaard*, der skylder Regimentskvartermester *Georg Julius Vodroff* sit Navn. Denne havde den 19. Maj 1699 af *Christian den Femte* faaet Gavebrev paa »et Stykke Jordsmon, som hidindtil har været brugt under vores Ladegaard . . . langs med St. Jørgens Sø og til vores Vej, som løber fra Vesterport til Ny Hollænderby« og havde faaet Lov til at betjene sig af den derover løbende Strøm — Rosenaaen — imod, at han paa egen Bekostning lod opsætte en Vejrmølle og et Valkeværk.

Yderligere fik han den 7. December 1700 af *Frederik den Fjerde* Privilegium paa sammesteds at maatte indrette et Perlegryns-Maleværk, og Aaret efter, den 10. September 1701, fik han Privilegium paa sammesteds at maatte anlægge en Klædefabrik »af alle haande couleurer«; endvidere fik han 6. Februar 1703 Privilegium paa sammesteds at indrette Snustobak-Fabrik samt en Slibe- og Polermølle.

Trods disse Privilegier kunde Vodroff dog ikke klare sig og maatte give op.

Da den store Pest hærgede i Danmark i 1711, blev Vodroffsgaard indrettet til Pestlazaret, der aabnedes den 16. Juli om Aftenen med en tysk Barber ved Navn Kyhl som Overmester (d. v. s. Overkirurg), thi det havde ikke været muligt at formaa nogen Læge til at overtage Posten. Pesthospitalet var meget slet indrettet, idet Sengene kun var forsynede med Straasække; Teltene og Barakkerne fik først efterhaanden Brædegulv, og da Pesten var paa sit Højde-

Dæmningen over Skt. Jorgens So 1937.

punkt, laa mange Syge under aaben Himmel paa Straa. Forholdene paa »Vodroffsgaard« kunde ikke være værre end de var, og der indløb idelig Klager til Sundhedskommissionen over Utugt, Klammeri, Slagsmaal, Gudsbespottelse og Tyverier.

Senere — i 1733 — ejedes »Vodroffsgaard« af *Johann Plump* fra Wandsbeck, der her anlagde en Sejldugsfabrik, som omkring 1748 overtoges af et Interessentskab bestaaende af Storkøbmændene *Andreas Bjørn*, *Joost von Hemmert* og *Joh. Fr. Wewer*.

Det er efter al Sandsynlighed Etatsraad *Joost von Hemmert*, der har bygget den *Vodroffsgaard*, som endnu vil være i Minde hos en Mængde Københavnerne, da den først blev nedrevet i 1906. Hemmert lod nemlig Ejendommen taksere den 28. Januar 1785, og ifølge Beskrivelsen var der bl. a. en Hovedbygning, 42 $\frac{1}{2}$ Al. lang, 24 $\frac{1}{2}$ Al. dyb, bestaaende af 15 Fag Grundmur, 1 Etage høj.

Endvidere var der en Del Side- og Bagbygninger samt en stor Have. Fra Hovedbygningen førte en Allé, og her var »for Enden af Veyen ud til den saakaldede Gamle Kongevej en mahlet Stakitport med et Fag Stakit ved hver Side«. Det er denne med Stakitport lukkede Vej, der nu er Vodroffsvej, som oprindeligt har været Indkørselen til Ejendommen.

Hemmert skødede »Vodroffsgaard« den 11. December 1794 til Justitsraad og administrerende Direktør for den grønlandske Handel *Hartvig Frisch*, og det er rimeligvis denne, der har bygget en Etage til paa Hovedbygningen.

Hartvig Frisch, den tidligere Ejer af *Ørholm*, anlagde paa »Vodroffsgaard« en Mel- og Grynemølle samt en Le- og Skære-Knivfabrik. Af »Forhaabningsholm«s Jorder tilkøbte han 13 $\frac{1}{2}$ Tde Land og udvidede saaledes sin Ejendom til 21 Tdr. Land. Store dejlige Haveanlæg indrettede han her, hvorigennem Rosenaaen slyngede sig, og over hvis Vande førte smaa, buede Broer. Idyllisk var der i hans Tid paa »Vodroffsgaard«, og endnu mere idyllisk blev der, da denne solgtes til Grosserer *Carl Ludvig Zinn* den 25. Juni 1803. Dennes Fader, Agent *Johan Ludvig Zinn* var forøvrigt allerede da Husejer i Nærheden, idet han i 1794 havde købt Kattunfabriken, hvor nu *Det ny Teater* er mod Gammel Kongevej, og her paa Fabriken var det, at Datteren *Sophie Dorothea Zinn* (alias »Grandmama«) og Generalkonsul *Henrich Thalbitzers* Bryllupsmiddag holdtes den 14. September 1793.

Under Københavns Belejring i 1807 var baade »Svanholm« og »Vodroffsgaard« besat af engelske Tropper; herom skriver hun i »Grandmamas Bekiendelser«:

»Dagen efter kørte jeg med min ældste Broder paa Wodroffsgaard. Uden for Porten stode de engelske Skildvagter næsten tæt ved de danske. — — Min Broders Gaard var besat af Hanoveranere«.

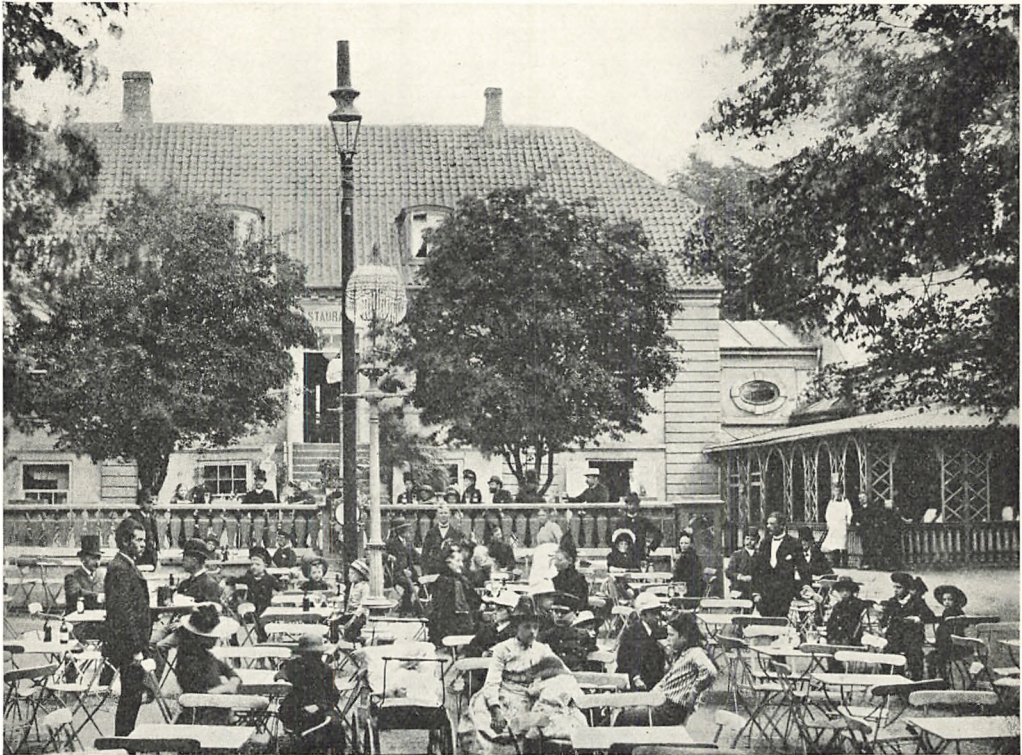
Englænderne havde da deres Hovedkvarter paa Frederiksberg Slot og opførte en Halvring af Beskydningsbatterier fra Kalveboderne til Svanemøllen ved Østerbro. Et af disse blev opført i »Vodroffsgaard«s Have, og som Fru *Gyrithe Lemche, født Frisch*, udtalte i en Aviskronik i 1935 om »Vodroffsgaard«:

»De Træer, Frisch engang havde plantet, blev for en stor Del fældet, de smukke Stuer blev skændet af engelske Soldater, og flere Kugler blev af vore egne fra Volden skudt ind i Husets Vægge«.

»Vodroffsgaard« blev adskillige Aar senere udparcelleret, og i 1831 købte saaledes Møller *Jens Andersen Borum* »Vodroffsgaards Mølle«, der laa ved Hjørnet af nuværende Niels Ebbesensvej og Vodroffsvej, den Mølle, som senere købtes af Bagermester *T. Marstrand* og omdannedes til Dampmølle. Fra først af var den jo en Vandmølle, der blev drevet af Vandet fra *Rosenaen*, som modtog Afløbet fra Ladegaardsgravene, der altid holdtes fyldte ved Tilløb fra Ladegaardsaaen, og *Rosenaen* slyngede sig nu hen over Ladegaardsmarken, gennem »Vodroffsgaard«s Enge og Have over Vesterbro til Kalveboderne.

En skønne Dag blev den gamle Idyl fra *Hartvig Frisch* og *Carl Ludvig Zinns* Dage brudt, da »Vodroffsgaard« blev solgt og omdannet til Restaurant og For-

lystelseshave i 1868 under Ledelse af Restauratør *H. F. Kiehn*. Etablissementet bibeholdt det gamle Navn *Vodroffsgaard*, og først i 1873 fik det Navneforandring til *Vodrofflund*, det Navn, det har været bedst kendt under i Byens Forlystelseliv. Restauratør Kiehn indrettede her en folkelig Have i Ordets bedste Betydning; der var baade Keglebane, Skydebaner, Gynger og Karruselbane m. m., ikke at forglemme et halvt Hundrede Lysthuse og den dejlige store Park. Om

Vodrofflund ca. 1888.

det saa var »Vand paa Maskine«, kunde dette ogsaa faas paa Etablissementet.

Den 3. Juni 1870 averteredes i »Nyt Aftenblad«, at Første Pinsedags Morgen fra 6 til 9 blev der afholdt Morgenkoncert i Vodroffsgaards Have, hvortil Entréen var gratis! Og for »Feinschmeckere« var der arrangeret »et veldækket Frokostbord« à 2 Mark pro persona!

Det var i hine fjærne Tider, at »Solen plejer første Pinseda' tidt at ta' en Trippevals«, og da man kun gav 2 Mark (66 Øre) for et dækket Frokostbord. Man tørrer uvilkaarlig en Mindetaare væk fra Kinden.

Vodrofflund blev særlig Mødested for Datidens Foreninger, der her afholdt store Fester med Aftenunderholdninger og Baller, hvortil alle og enhver kunde faa Adgang mod Erlæggelse af en forholdsvis beskedne Entré.

Senere gaves her store Orkesterkoncerter af *Carl Lumbye*, ligesom der jævnlig var Optræden af Koncertsangerinder og Skuespillere af saa gode Navne som *Sophus Neumann* og *F. A. Cetti*. En Aarrække var Etablissementets artistiske Leder den endnu levende Folkesanger *Peter Jensen*.

Men Grunden herude var blevet for kostbar til en Forlystelseshave; den blev solgt, og i 1906 forsvandt *Vodroflund* ud af Sagaen, og høje Stenhuse rejste sig paa den gamle minderige Grund. Kun Navnene »Vodroffsvej« og »Vodroffs

Skt. Jorgens So mod Danasvej 1937.

Plads« bragte Bud om, hvad her tidligere havde været, og det sidste Navn forsvandt endda i 1928, da det erstattedes af »Danasvej«.

For Cyklesporten har »Vodroflund« iøvrigt i sin Tid spillet en vis Rolle, idet der her har været indrettet en Køreskole. I sine fornøjelige Erindringer »Grøn Ungdom« skriver nemlig *Charles Kjerulf*: »Jeg husker ogsaa, at vi styrede vore Fjed ud til Vodroflund, hvor der var Køreskole for de allerførste Trævelocipeder — populært kaldet »Væltepetere« — Cyklernes Forfædre. Det var et Syn for Guder at se gammel og ung forsøge at vralte afsted paa disse uendelig klodsede Uhyrer«.

Sporvogn har Vodroffsvej og Niels Ebbesensvej haft, thi ved Koncession af 14. August 1872 oprettedes *Forstædernes Sporvejsselskab* med Drift af en Sporvej fra Østerbros Triangel gennem Blegdamsvej, Blaagaardsgade, Ladegaardsvejen, H. C. Ørstedsvej, Niels Ebbesensvej, Vodroffsvej, Gammel Kongevej og Vesterbros Passage til Halmtorvet (d. v. s. Raadhuspladsen). Ældre Københavnerne

vil kunne mindes, at naar Sporvognen kom til den Bro, der førte over Ladegaardsaaen mellem Parcelvejen (nuv. Griffenfeldtsgade) og H. C. Ørstedsvej, og som officielt hed »Parcelbroen«, raabte Konduktørerne uvægerligt: Paracelbroen; det var umuligt for dem at udtale dens Navn rigtigt. Selv efter, at Aaen var blevet overbygget og Broen var forsvundet, lød Navnet »Paracelbroen« stadig fra de gamle Konduktørers Læber.

Da Jernbanen mellem København og Klampenborg blev aabnet for Publikum den 22. Juli 1863, laa den daværende Stationsbygning i Gyldenløvesgade overfor nuværende Nørre Farimagsgade, og Banelinien gik mellem Skt. Jørgens Sø og Peblingsøen, over Vodroffsvej forbi Ladegaarden og videre til Klampenborg.

Hvor Banelinien skar Vodroffsvej, var der anbragt 2 Gange 2 halve Led, som blev lukket i og saaledes spærrede for Trafiken paa Vodroffsvej, saasnart et Tog signaleredes; de lange Jernbaneled, som hejsedes op og ned, er først af senere Dato.

Det viste sig meget hurtigt, at denne Afspærring ved Vodroffsvej var til stor Gêne for Publikum, og værre blev det, da Lyngbybanen aabnedes den 1. Oktober s. A., og Helsingørsbanen via Hillerød toges i Brug den 9. Juni 1864. Disse tre Forbindelser skulde alle skære Vodroffsvej, og der blev derfor af Hensyn til Fodgængerne indrettet en Trappeovergang højt oppe over Banelinien med Opgang tæt ved Vodroffsvejs Udmunding i Ladegaardsvejen og Nedgang paa Dosseringen langs Skt. Jørgens Sø.

Denne Trappeovergang opførtes i Juli Maaned 1865, og man skulde vel mene, den vilde blive modtaget med almindeligt Bifald, men man havde ikke regnet med den bidske Forfatter og Redaktør *Erik Bøgh*, der i sit Blad »Folkets Avis« for den 7. Juli 1865 paa Forsiden rettede et hvast Angreb paa Banen, idet han henstillede, at man skulde »lade bygge en *anstændig* Opgang til Broen«. Og Erik Bøgh tilføjede, at den nye Opgang er »indrettet saaledes, at ingen anstændig Dame ret vel kan gaa op ad den, idet mindste ikke, naar der er andre tilstede«. Hvad vilde Anstændighedsvogteren Erik Bøgh have sagt, hvis han havde set Nutidens Damer promenerende enten i Benklæder eller Badedragter?

Ladegaardsvejen (den nuværende Aaboulevard) gik langs med den idyllisk udseende *Ladegaardsaa*, hvor de gamle, knudrede Piletræer ludede ud over Vandet.

Aaen, som nu er overdækket, løb forbi »Ladegaarden« og havde taget Navn efter denne; den er opstaaet ved Sammenløbet af de to Aaer, *Grøndalsaaen*, der kommer fra *Damhussøen*, og *Lygteaaen*, der kommer fra Nørrebro. Sidstnævnte Aa har oprindeligt haft en noget sydligere Retning end den senere *Ladegaardsaa*, idet den gik tværs over H. C. Ørstedsvej, omtrent ved Svanemosegaardsvej, hvor tidligere *Svanemosen* eller *Svanehaven* laa. *Ladegaardsaaen* havde stor Betydning for Københavns Vandforsyning og Fæstningsværker, idet den skulde holde Stadsgravene fyldt.

I lang Tid dannede Ladegaardsaaen et uoverstigeligt Grænseskel mellem Nørrebro og Frederiksberg, og først langt uden for Byen fandtes Overgange over Aaen, ved Falkonérgaarden og ved Grøndal. Omkring 1820 dannedes en ny Overgang ud for Blaagaardsgade, den saakaldte *Blaagaardsbro*, senere, i 1852, fik Raadmand Bülow Tilladelse til for egen Regning at maatte anlægge en Kør-

Ladegaardsaaen 1895.

sels- og Gangbro mellem Dosseringen og Skt. Jørgens Sø, *Bülows Bro*, der laa tæt ved Aaens Udløb. Aaret efter fik Kaptajn Bangert, der ejede *Solitude* med omliggende Jorder paa Nørrebro, ligeledes Tilladelse til at maatte anlægge en Bro, *Bangerts Bro*, for Enden af Bülowsvæjen; senere anlagdes *Parcelbroen* for Enden af Parcelvejen (nuværende Griffenfeldtsgade).

Paa begge Sider af Aaen laa der Villaer med store, skyggefulde Haver, men alle disse Herligheder er forlængst forsvundet og har givet Plads for Gadeanlæg med tilhørende høje Huse.

I ældre Tider laa saaledes tæt ved Skt. Jørgens Sø Ejendommen *Mosendal*, hvis Grund stødte op til Ladegaardens Territorium, og i Slutningen af det 18. Aarhundrede var her *I. F. Foltmars* Kattunfabrik. Hovedbygningen, der laa ud til Vejen, bestod af et Enetages Hus paa 7 Fag med »gebrokkent« Tag og en Fronton over Kvisten. I Fortiden regnedes »Mosendal« at ligge saa langt borte fra

Hovedstaden, at man laa paa Landet her, og i Maj Maaned 1813 averteredes i »Adresseavisen« med, at der var Sommerværelser til Leje paa »Mosendal«. Nu er Stor-Københavns Midte nærmest at søge i Omegnen af »Mosendal«. Dette ejedes senere af Raadmand *F. C. Bülow*, men da Jernbanelinien til Klampenborg skulde anlægges, blev »Mosendal«s Jordareal skaaret igennem, og paa den

Mosendal. Efter Fotografi.

tiloversblevne Grund mellem Banelinien og Ladegaardsvejen opførtes en høj Bygning, som paa Grund af sin aparte Façon kaldtes *Strygejernet*.

Et Stykke forbi Ladegaarden laa Ejendommen *Svanemosegaard*, efter hvilken en af Frederiksbergs Veje har faaet Navn. Den var, som hele Kvarteret herude, opstaaet af den tidligere Ladegaardsmark, Frederiksberg Hovmark, og i Maj Maaned 1794 solgtes Ejendommen af dens Ejer, Kornskriver *Niels Petersen Schiøth* til Læderfabrikør *Lars Ring*. Ind i det 19. Aarhundrede ejedes »Svanemosegaard« af Tømremester *Frederik Dohlmann* og senere af dennes Slægt; blandt dens Beboere skal blot nævnes Zoologen, Professor *I. C. Schiødt*, Inspektøren ved »Det kongelige naturhistoriske Museum«, det, der i Folkemunde kaldtes »Fuglemuseet i Stormgade«, og som senere blev til »Zoologisk Museum«.

En Del af den store Grund blev i Oktober 1831 frasepareret under Navnet *Lille Svanemosegaard* og solgt til Vatfabrikør *Anders Lauritzen*, og hvor de to

Ejendomme *Store og Lille Svanemosegaard* i sin Tid har været, ligger nu Aaboulevarden Nr. 15—55 samt Jakob Danefærds Vej, Svanemosegaardsvej og Worsaaesvej.

Indtil 1897 var Ladegaardsaaen synlig i hele dens Længde, men da Trafiken ad denne Kant stadig var voksende, saa at der maatte skaffes større Bevægelsesplads, blev Aaen overdækket med en muret Hvælving, som gaar fra Peblingesøen til Hans Egedes Gade, og samtidig fik de to Gader langs Aaen, Ladegaardsvejen og Aagaden, Fællesnavnet *Aaboulevarden*.

Ud for Aaboulevarden Nr. 16 er ved Cyklestien anbragt en høj spids Sten, noget imellem en Milepæl og et Mindesmærke. Den har tidligere været anbragt i selve Ladegaardsaaen ud for Ladegaarden, hvor dens Top ragede en eller halvanden Alen op over Vandet. Der var ingen Inskription paa Stenen, men i Folkemunde hed det, at den var anbragt til Minde om et Brudepar, der i længst forsvundne Tider paa deres Bryllupsaften var kørt i Karet til deres fremtidige Hjem, men Vognen var i den bælgmørke Aften væltet ned i Aaen, hvor det unge Par var druknet.

Denne Fortælling er urigtig, thi der er slet ikke blevet oprejst nogen Sten til Minde om den Drukneulykke, der i Virkeligheden har fundet Sted, dog ikke med noget Brudepar.

Den paagældende Sten var en gammel Vandstandsmaaler, som ved Ladegaardsaaens Oprensning i Juni Maaned 1827 var kommet tilsyne, efter at den i mange Aar havde ligget skjult i Mudderet paa Aaens Bund. Fundet omtaltes da i »Nyeste Skilderie af København« for den 30. Juni, og Bladet var fuldkommen paa det rene med, hvortil Stenen i sin Tid var opsat; det nævner intetsomhelst om Drukneulykken, som da endnu var i Minde.

Det paagældende Blad havde nemlig den 1. December 1812 bragt den sørgelige Meddelelse, at Natten mellem den 26. og 27. November var en Karet, der kom kørende fra »Lystgaarden Rolighed«, væltet ned i Ladegaardsaaen ikke langt fra Skt. Hans Hospital (d. v. s. Ladegaarden) med de deri værende 5 Damer og en halvvoksen Dreng. Denne samt 3 af Damerne blev reddet, medens 2 druknede;

Jernbanelinien med »Strygejernet« ved Sct. Jørgens Sø.

disse var Fru *Marie Henriques*, født *Beck* (gift med Købmand Falck Wilhelm Henriques) og Fru *Lise Magnus*, født *Henriques* (gift med Glanslærredsfabrikør Moses Magnus).

At denne Ulykke kunde ske, laa dels i, at Ladegaardsvejen henlaa fuldstændig uplyst, dels i at Aaen ikke var indhegnet, saa det var umuligt at skimte den i

Zoologen Professor I. C. Schiottes Bolig paa Ladegaardsvejen. 1875.

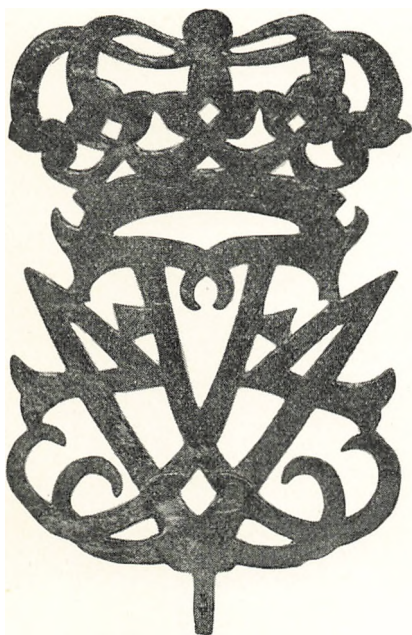
den mørke Nat. Forøvrigt gav dette Stødet til, at en Række Piletræer blev plantet langs Aaens Bredder.

Da Aaen i 1897 blev overbygget, blev Stenen optaget og bagefter anbragt paa selve Midterpartiet af Aaboulevarden, og samtidig blev den simple Indskrift »26—27. Novbr. 1812« indhugget i den. Ved Reguleringen af Aaboulevarden blev Stenen midlertidig bortfjærnet, og efter at Indskriften var blevet slebet ud, opstilledes den gamle Vandstandsmaaler paa sin nuværende Plads.

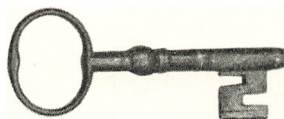
Ældre Københavnerne vil kunne erindre den lille Sporvogn, som trukket af een Hest kørte hele Ladegaardsvejen igennem, drejede om ad Bülowsvej for via Rolighedsvej at ende paa Falkonéralléen. Sporvognen hørte til *Falkonér-*

alléens Sporvejselskab, som i Oktober 1883 havde faaet Koncession paa Anlæg og Drift af to Sporvejslinier, den ene gik fra Frederiksberg Runddel via Allégade, Falkonéralléen og Jagtvejen til Nørrebros Runddel, den anden Linie gik fra Falkonérallé ad Rolighedsvej, Ladegaardsvejen til Halmtorvet (nu Raadhuspladsen), og Remiserne til disse Sporvognslinier var paa Mariendalsvej.

Som den sidste Grund paa Frederiksbergs Grænse ved Gyldenløvesgade laa den gamle *Ladegaard* med sine mange Bygninger paa det store Territorium.

Skilt med Frederik IV's Navnetræk fra Ladegaarden.

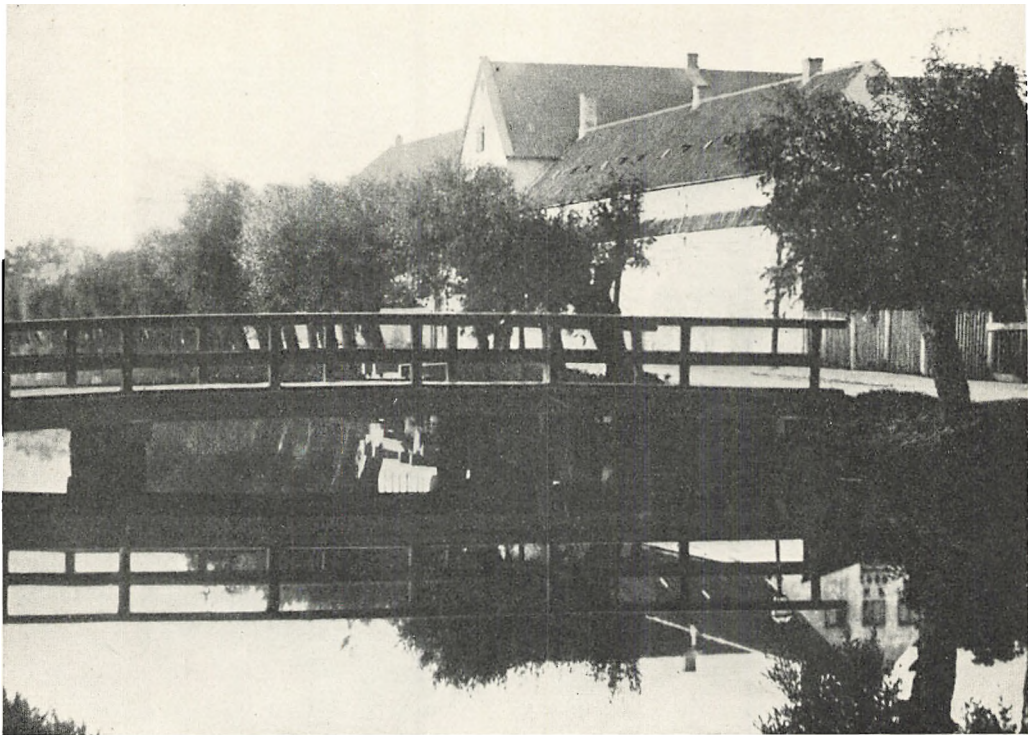
Hængelaas og Nøgle fra Ladegaarden.

Ladegaarden skylder *Christian den Fjerde* sin Tilblivelse, idet han i 1620 ved Mageskifte havde erhvervet Skt. Jørgens Gaard med tilhørende Mark, der Aaret efter fik endnu større Jordtilliggende, idet Kongen nedlagde Solbjerg By og lagde dennes Jorder under Ladegaarden.

Denne, der blev stærkt befæstet med Volde og Grave, var nærmest at betragte som en Landejendom i meget stor Stil, med Kornavling og Kreaturdrift, og den var anlagt for at forsyne Københavns Slot og Hoffet med de nødvendige Landprodukter. — Paa Puffendorffs store Prospekt af København under Belejringen 1658—59 ser man bl. a. den befæstede Ladegaard, der da var besat af Svenskerne, som derfra beskød den indesluttede By; i Forgrunden til venstre ses Ladegaardsaaen — eller Kommunikationsrenden, som den kaldtes — med dens Udløb i Peblingsøen.

Under Svenskekrigen blev Ladegaarden ødelagt, og *Frederik den Tredie* skødede derfor den Jord og Grund Vest for Staden »som wores ladegaard tilforn paastoed och bygt var« til Rentemester *Christoffer Gabel* den 10. Juni 1661, men den kom senere atter tilbage til Kronen, og i 1683 udlejede saaledes *Christian den Femte* en Del af den til kgl. Musikant *Joh. Alter*.

Paa Ladegaarden var der en Tid *Krigshospital*, og dettes Inspektør fik da

Ladegaardsaaen ved Blaagaardsbro.

Værtshusprivilegium; i 1727 udbødes saaledes en større Bygning her til Leje, enten til Anlæg af et Manufaktur eller til Brug for en Traktør.

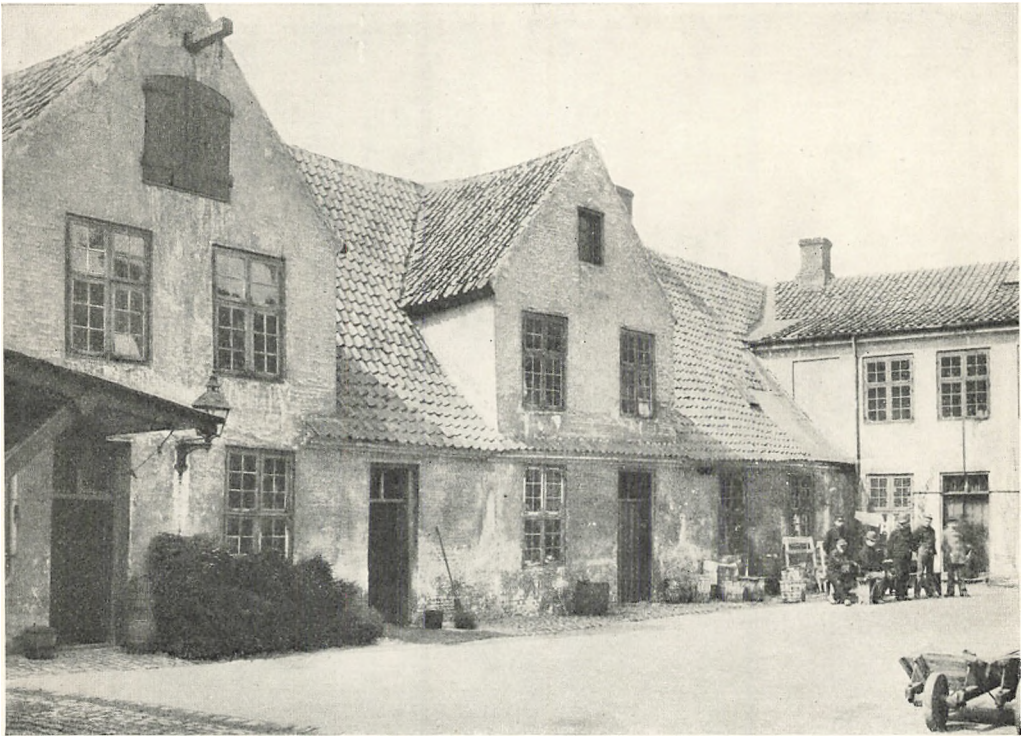
Udenfor Vesterport ved Kalvebodstrand laa det saakaldte *Pesthus*, der havde faaet sit Navn af, at det tidligere havde været Hospital for Pestsyge; senere blev det Fattighospital og »Korrektionsanstalt«. Saaledes blev i 1755 en Præstekone indlagt her, fordi hun var saa forfalden til Drukkenskab, at hun ikke nogen Dag eller Uge var ædru. Pesthuslemmerne havde det yderst slet her og led af Mangel paa Linned og Klæder, ligesom deres Trøjer, Benklæder og Sengetøj var i den ynkeligste Forfatning. Det var disse Forhold, der bevirkede, at en københavnsk Købmand, den franske Katolik *Claudi Rosset*, skænkede Anstalten 1,000 Rdlr. aarlig og senere hele sin efterladte Formue paa 31,396 Rdlr. ved Fundats af 26. December 1766.

Ladegaarden med Omgivelser 1753.

Ladegaarden, som tilhørte *Det kongelige danske Krigshospital*, blev den 10. Juni 1769 tilligemed »Det kongelige Uldenmanufaktur Valkemølle« solgt til *Direktionen for det fattige Væsen* for 22,100 Rdlr., og Købet omfattedes af selve Ladegaardens Hovedbygning med Valkemøllen samt de øvrige Bygninger, indbefattet den derværende Kirkesal med Tilbehør.

Herhen flyttedes da »Pesthuset«, som derefter solgtes til en Privatmand, og

Parti fra Ladegaarden. ca. 1895.

Navnet paa Ladegaarden blev fremtidig *Skt. Hans Hospital* og *Claudi Rossets Stiftelse*. Det var navnlig Sindssyge, der indlagdes her, men Behandlingen af disse i Datiden trodses al Kritik, thi de Syge blev ikke bedre, snarere mere »afsindige« end de var i Forvejen. Da Englænderne belejrede København i Sommeren 1807, besatte de Skt. Hans Hospital, men evakuerede dog de Sindssyge til Frederiksberg, hvis Kirke blev omdannet til et midlertidigt Opholdssted for disse.

Kirken i Skt. Hans Hospital blev i Slutningen af det 18. Aarhundrede meget benyttet af Københavnerne, naar disse skulde vies, thi da Hospitalet laa udenfor Københavns Volde, var Brudefolk ikke forpligtede til at betale de stipulerede Kapulationspenge, som dengang opkrævedes af Stadens Kæmnerkontor. Det var særlig efter Byens Brand i 1795, at disse udenbys Vielser næsten var blevet en Modesag, thi inden Bybranden havde en af Byens Kirker, Vajsenhuskirken paa

Nytorv, haft dette Prærogativ, men nu hørte den til de afbrændte Bygninger og blev ikke genopført. — I 1816 og paafølgende Aar flyttedes Skt. Hans Hospital og Claudi Rossets Stiftelse til Roskilde, hvor Københavns Kommune ejede Bistrup Gods, der var blevet skænket Staden af *Frederik den Tredie* ved Skøde af 12. November 1661 som Tak for dens heltemodige Forsvar i 1658—59.

Ladegaarden blev nu benyttet til en Arbejdsanstalt for Fat-

tige og Husvilde, men i Henhold til Kancelliskrivelse af 4. Juni 1833 blev den udvidet til tillige at tjene som Tvangsarbejdsanstalt, der dog skulde afsondres fra de øvrige Bygninger, da den skulde betragtes som et Straffested, ligesom ogsaa Betlere og Løsgængere kunde hensættes her.

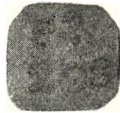
Det var de mest urolige Hoveder af saavel Mænd som Kvinder, der kom paa Ladegaarden, Personer, der ikke vilde underordne sig nogen Tvang, men gøre og lade, som de selv lystede, og dette bevirkede, at nogle rottede sig sammen og stak

Ild paa »Gaarden« (som den kaldtes i daglig Tale) den 14. August 1839, ved hvilken Lejlighed der foruden Brandvæsenet mødte en Deling Husarer, en Bataillon Infanteri og Artilleri; mindre kunde ikke gøre det i Frederik den Sjettes Tid. Ved denne Brand nedbrændte den nordre Længe samt en Del Varer og Redskaber.

Ladegaardslemmerne var temmelig for-drukne, og der blev derfor passet paa, at de ikke smuglede deres Yndlingsdrik, Brændevinen, ind paa »Gaarden«, ligesom de heller ikke maatte have rede Penge mellem Hænder.

Da det var dem tilladt at købe forskellige Genstande, bl. a. Skraatobak, paa selve Anstalten, havde denne udstedt Bliktegn, gældende for diverse Beløb, de saakaldte »Ladegaardsspecier«, som blev udleveret Lemmerne til at erhverve de attraaede Delikatesser, dog ikke »den ædelige Brændevin«.

Horn fra Ladegaarden. Benyttet for dermed at tilkalde Lemmerne til Brandsprojten.

Ladegaardens Pengetegn af Blik («Ladegaardsspecier»), der brugtes indtil Oktober 1893.

Blandt Ladegaardslemmernes Arbejde var ogsaa det: at renholde Byens Torve og Pladser, og det var sandelig ikke noget opbyggende Syn i sin Tid at se Ladegaardslemmerne under Opsigt af en Opsynsmand komme anstigende i samlet Trup med den lange Rørfejekost under den ene Arm og Vandkanden under den anden. Paaklædningen var saa opsigts-

vækkende som mulig: mørk, slidt dobbeltradede Trøje og aflagte blaa Soldaterbenklæder samt Træsko. Det var en Ynk at se disse fordrukne, forhutlede Stakler komme travende paa Byens Hovedstrøg, alle bærende Præget »Ladegaarden« paa sig.

Og dog blev en saadan ynkværdig Skikkelse taget humoristisk og fremstillet i »Sommerrevyen 1881: Haabløse Slægter«, hvor »Ladegaardslemmet« sang paa Melodien »Marlborough er død i Krigen«:

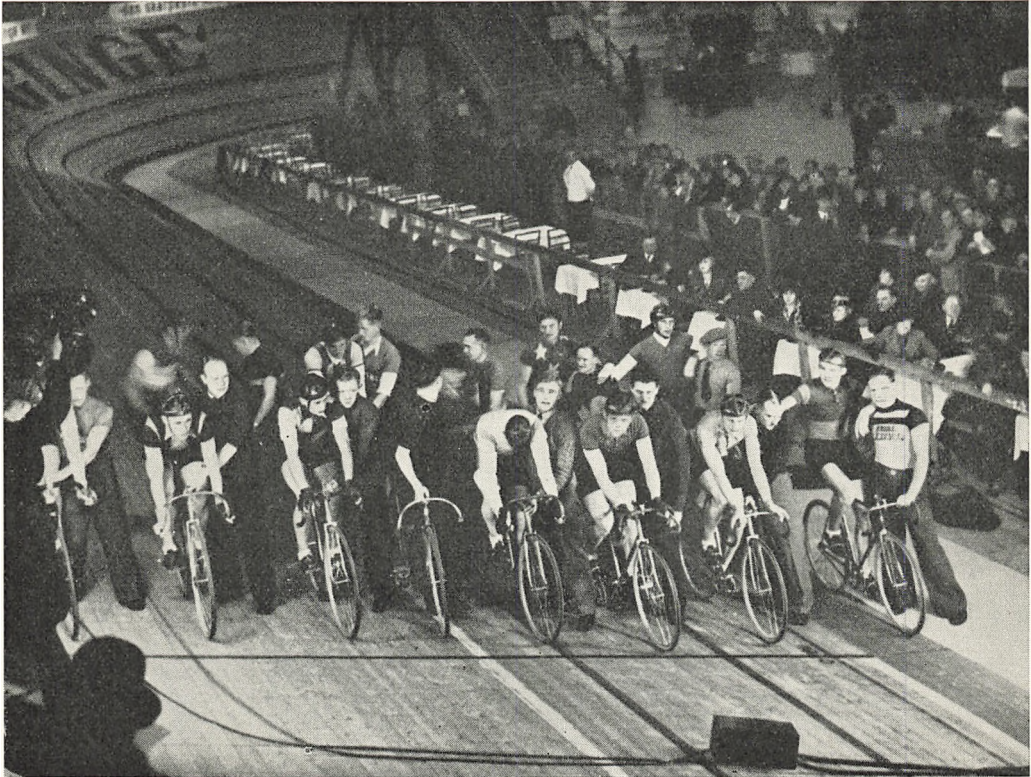
<p>Fra mit Livsens første Maaren har jeg immer boet paa »Gaaren«. Jeg er født og klædt og baaren i det bare Sengehalm. : Halém! Halém! Halém! : Jeg er født og klædt og baaren i det bare Sengehalm!</p>	<p>Li'saa sorte som en »Nejer« gaar vi rundt omkring og fejer, mens den glade Ungdom leger i det bare Sengehalm. Halém! o. s. v.</p>
--	--

Visen gjorde Lykke dengang blandt Publikum, thi Ladegaardslemmet hørte til de Figurer, man daglig saa paa de københavnske Gader og Stræder, men endnu mere Lykke gjorde dog en Vise om det samme Emne, der fremkom et Par Aar senere, en Vise, der i Løbet af meget kort Tid var paa alles Læber, og det var Visen om »Den dejlige Gine«, hvori det bl. a. hed:

Der vandred' en Yngling ved La'gaardens Aa
 med Trøje og Trætøfler paa.
 Af Lintøj man saa ej den ringeste Klud,
 for Skjorten var sat ud;
 hans Udgift til Strømper var heller ikke stor,
 han gik nok med bare Been i Tøflerne jeg troer.
 Han hørte just ikke til de Fine,
 men trofast han vented' paa sin Gine.
 O Gine, du dejlige Mø!
 :| Ja, ved blanken Sø
 han vented' den dejlige Mø :|

Fra Ladegaardsporten nu Gine hun kom
 og saa efter Kristian sig om,
 og skønt hendes Strømper var Hul kun paa Hul,
 hun trofast var som Guld.
 »O elskede Kristian, jeg bringer noget Godt,
 jeg satte mit Sjal ud og saa købte jeg en Pot!«
 »Kom strax frem med Flasken, Død og Pine!
 Kom strax lad os tømme den, min Gine!«
 O Gine, du dejlige Mø!
 :| Ja ved blanken Sø
 han drak med sin dejlige Mø :|

Melodien til »Gine« er af ingen ringere end C. E. F. Weyse, der har komponeret den til Sangen »Hr. Oberst, en Skotte maa slaa for sit Land« af Oehlenschlägers »Ludlams Hule«. Men Ordene »Er du med paa den«, som man altid sang efter »O Gine, du dejlige Mø!«, findes ikke i Originalvisen »Den dejlige Gine«, hvor der paa det Sted i selve Melodien findes $\frac{1}{2}$ Takt Efterspil uden Tekst. Det er sand-

Cyklevæddeløb i »Forum«.

synligvis Publikum, der har udfyldt Mellemspillet med det meningsløse »Er du med paa den«.

Selve Visen findes i W. Rantzaus »Døgnfluer«, 4de Samling Nr. 82, men det er neppe Rantzau, der har skrevet den. Den er efter al Sandsynlighed skrevet af Komikeren, Visesangeren *Oskar Nielsen*, der for adskillige Aar siden optraadte i København og bl. a. var artistisk Leder af »Concert du Boulevard« paa Vesterbrogade, og som da har solgt den til Rantzau. Oskar Niensens Søn har overfor nærværende Forfatter udtalt, at baade han og hans Søsken gentagne Gange har hørt deres Fader vedkende sig Forfatterskabet til »Gine«.

Ladegaarden, hvor Christian og Gine havde hjemme, hører forlængst til det København, der heldigvis er forsvundet, thi allerede i 1903 havde man paabe-

gyndt Opførelsen af en ny og tidssvarende Anstalt, *Sundholm*, paa Amager, og herude indviedes den nye Arbejdsanstalt i April Maaned 1908.

Den gamle Ladegaard blev udstykket til Gadeanlæg med moderne Bebyggelse, og henover en Del af Grunden gaar nu *Julius Thomsens Gade* med *Herman Triers* Buste paa den Plads, der er opkaldt efter ham, *Kleinsgade* og *Rosenørns-*

Duevæddeløbene udenfor »Forum« 1937.

allé med den mægtige Udstillingshal *Forum*, der den 20. Februar 1926 aabnedes med en stor Automobiludstilling. Forum, der er Stor-Københavns største Lokale, har vist sig at kunne passe til alt: Udstillingslokale, Opera, Koncertsal og Sportslokale, hvor bl. a. de berømte »Seks Dages Løb« blev afholdt under stor Tilslutning med paafølgende interessant Retsforhandling efter det første.

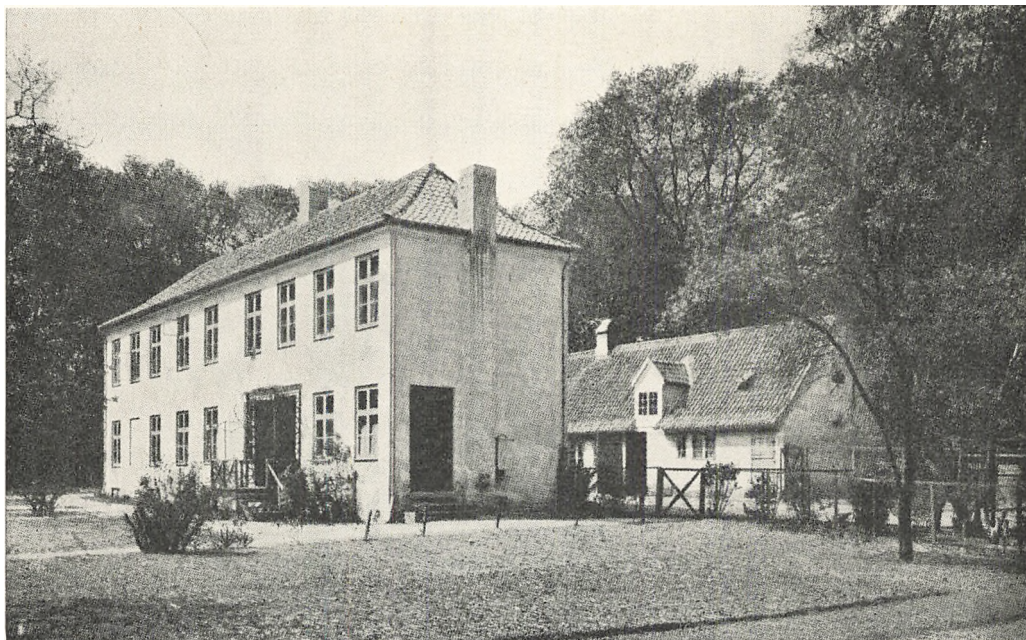
Det kønne Anlæg udenfor »Forum«, *Julius Thomsens Plads*, der ellers til Stadighed er et Eldorado for gamle Pensionister, der hviler sig paa Anlæggets Bænke, for Mødre med Barnevogne og legende Børn, var i Sommeren 1937 et meget søgt Sted for Folk, der ellers aldrig satte deres Ben her, og det, der bevirkede Tiltrækningen, var *Duevæddeløbene*. Midt paa Pladsen var oprejst Totalisatorboder, hvor de Spillende kunde gøre deres Indskud efter først nøje med hinanden at have drøftet, hvilke Chancer den eller den Due muligen kunde have. I Tusindvis troppede de Spillelystne op foran det alvorligt udseende Forum,

gjorde deres Indsats og ventede spændt paa, om det nu var en Gevinstbon eller en Nitte, man havde købt.

Paa Hjørnet af Rosenørns Allé og Julius Thomsens Gade, vis à vis »Forum«, skal nu opføres *Statsradiofoniens* store Bygning, og dermed forsvinder den sidste Rest af den gamle Ladegaard.

Om 14 Aar kan Frederiksberg fejre sit 300 Aars Jubilæum, og stort er unægtelig Springet fra den daværende lille Landsby, Ny Hollænderby, til det nuværende, storstilede og fremadstræbende Frederiksberg, Danmarks næststørste By.

Fasangaarden set fra Haven.

BILLEDFORTEGNELSE

De med * betegnede tilhører Bymuseet og de med ** Det kongelige Bibliotek.

FARVETRYKTE BILAG

	Side
Frederik den Sjette, Dronning Marie Sophie Frederikke med Prinsesserne Caroline og Vilhelmine. Efter Maleri af Eckersberg (Rosenborg)	Titelbillede
*Trommesalen. Efter Maleri af Carl Bøgh	32
*Frederiksberg Have med Slottet og det kinesiske Lysthus 1801. Efter farvelagt Tegning af S. L. Lange	128
København set fra Valby Bakke. Efter Maleri (Bakkehusmuseet).	176

TEKSTILLUSTRATIONER

*Industriudstillingsbygningen 1872. Lithografi	6
**Adams Kontor ved Tivoli 1886	7
Tivolis nye Pavillon. 1866. Træsnit	11
Tallerkenvals. 1880. Lithografi	13
William Rantzau. Fotografi	14
Kongens Klub. Fotografi	15
**National. Fotografi	17
Bræddehytten 1901, mellem Tivoli og Panoptikon. Tegning af I. L. Ridter	20
Vesterbroes nye Teater. 1876. Tegning	21
**Lysets Kælder 1884. Akvarel af L. Both	22

**Frihedsstøtten med Skt. Petri Kirke, Frue Kirke og Helligaandskirken i Baggrunden ca. 1800	23
**Frihedsstøtten med Vesterport og Frue Kirke efter Bombardementet i 1807. Stik	24
**Frihedsstøtten med Stillads til Nedtagning. Fotografi	25
Den gamle Hovedbanegaard med Vesterbrogade. I Forgrunden ses den store Drejeskive, hvor Lokomotiverne blev vendt. Fotografi	26
**Vesterbro 1835. Til højre ses Acciseboden, hvor nu Gaden Trommesalen er. Akvarel	27
**Vesterbro 1838. I Baggrunden til højre ses Vesterbros Teater. Akvarel	28
Trommesalens Ophør. Humoristisk Tegning fra »Punch«	29
Vesterbrogade No. 20, Havehuset. Fotografi	31
*Akvarium, Vesterbrogade No. 33. Fotografi	32
*Dancesalonen Figaro (nu Valencia)	33
**Vesterbrogade med Rosenaaen og Jernstøber Meldahls Ejendom. Tegning	34
**Hjørnet af Vesterbrogade og Stenosgade. Tegning af A. Rolsted	35
**Skydebanen paa Vesterbro 1830. Akvarel	37
Prices Morskabsteater paa Vesterbrogade. Træsnit	39
*Vesterbrogade set fra Vesterbros Torv, ved Hjørnet af Bagerstræde. Fotografi .	40
*Vinterbillede fra Vesterbrogade. Tegning af Otto Bache	41
Oehlenschlägers Fødehus. Fotografi	44
Vesterbrogade No. 82, Hj. af Værnedamsvej No. 2	45
*Jernporten ved Frederiksberg Allé. Fotografi	46
Frederiksberg Allé 1937. Fotografi	47
Møllers Vokskabinet. Træsnit i Adresseavisen	50
*Nøgle til Jernporten	51
**Ejendommen »Vennerly« i Frederiksberg Allé, gl. No. 8. Fotografi	53
*Forlystelsesstedet Alhambra	55
*Skt. Thomas 1903. Tegning af I. L. Ridter	55
Monigattis Pavillon	56
**Frederiksberg Allé No. 24. Lithografi	60
*Gammel Gaard paa Hjørnet af Frederiksberg Allé og Alhambrevej, 1890. Tegning af I. L. Ridter	61
*Sanssoucis. Tegning	62
*Sommerlyst i Frederiksberg Allé. Tegnet af G. Broling 1869	65
*Haven ved Sommerlyst paa Frederiksberg. Tegning af I. L. Ridter 1900	67
*Alleenberg i Frederiksberg Allé. Tegning af I. L. Ridter 1903	69
*Alleenberg. Planche med forskellige Interiører. Fotografi	71
*Alleenberg Hovedbygning og Haven. Kobberstik	72
*Alleenberg, Indgangen fra Alléen. Kobberstik	73
Paa Sommerlyst efter Confirmationen. Tegning af Hans Tegner, 1872	75
*Opsynsmands Skilt fra Alleenberg	77
*Frederiksberg Allé 19 B, ca. 1895	81
Morskabsteatret. Tegning	83
Clodoche-Danserne. Tegning	84
Clodoche-Danserne. Tegning	85
*Foran en af Drikkehallerne i Frederiksberg Allé. Tegnet af Bernhard Olsen ...	87
Frederiksberg Slot med vestre Sidefløj. Fotografi	97
Portal til Gaardsiden. Fotografi	99
Interiør af Kirken. Fotografi	107
Thekøkkenet. Fotografi	111
Spisesalen. Fotografi	113

	Side
Marmorbadet. Fotografi	115
*Kanalparti fra Frederiksberg Have 1801. Farvelagt Tegning	118
*Frederiksberg Slot 1824. Farvelagt Stik af S. L. Lange	119
*København set fra den øverste Etage i Frederiksberg Slot 1845	120
*Frederiksberg 1832. Stik	121
*Frederik den Sjettes Sejlads i Kanalen. Tegning	122
Frederiksberg Slot. Fotografi	123
Porten i Frederiksberg Slot med Stenen, hvorfra Frederik VI steg til Hest. Fotografi	125
Kort over Frederiksberghauge og Søndermarken (Bakkehusmuseet)	131
*Smørrebrødsplænen i Frederiksberg Have, Pinsemorgen 1868. Efter Tegning ...	132
*Indgangen til Frederiksberg Have 1786. Efter Kobberstik af Schule	132
*Schweizerhuset i Frederiksberg Have. Stik af S. H. Petersen, ca. 1830	133
*Vandfaldet i Frederiksberg Have. Stik af S. H. Petersen	133
H. C. Andersen paa Frederiksberg Bakke 6. September 1819. Benyttet som Laterna Magica-Billede ved Festen hos Melchior i Anledning af Digterens 70-Aars Fødselsdag, hvor Festtalen holdtes af Carl Bille, der ledsagede sin Tale af 15 Laterna Magica-Billeder (Tilhører H. C. Andersens Hus i Odense)	134
Den underjordiske Gang fra Frederiksberg Slot til Ridebanen nedenfor Slottet .	135
Det kinesiske Lysthus. Fotografi	136
Salen i det kinesiske Lysthus. Fotografi	137
*Fasangaarden i Frederiksberg Have. Oehlenschlägers Sommerbolig fra 1842...	138
**Grotten i Søndermarken. Tegning af G. Emil Libert	139
**Det norske Hus i Søndermarken	140
**Reservoirret i Søndermarken. Træsnit efter Tegning af G. Emil Libert	141
**Vandværkets Taarn i Søndermarken. Tegning af G. Emil Libert	142
*Templet i Søndermarken. Stik af S. H. Petersen	143
*Snapophuset i Søndermarken. Efter Tegning af I. T. Johansen	144
Bakkehuset 1925. Efter Akvarel af Viggo Dahl. (Bakkehusmuseet)	147
Gl. og Ny Bakkehus og Omgivelser 1780. (Bakkehusmuseet)	149
Adam Oehlenschläger (Bakkehusmuseet)	155
K. L. Rahbeks Skydeskive fra 1825 (Bakkehusmuseet)	156
P. A. Heiberg (Bakkehusmuseet)	157
Kamma Rahbeks Hjørnestue. Efter Tegning af C. F. Hetsch. (Bakkehusmuseet)	159
Kamma Rahbek, Silhouet. (Bakkehusmuseet)	161
K. L. Rahbek. Efter Tegning af Carl Winsløw 1826. (Bakkehusmuseet)	165
Jens Baggesen. (Bakkehusmuseet)	168
Sophie Ørsted. Efter Maleri af I. L. Lund. (Bakkehusmuseet)	169
Mindestøtten i Bakkehusets Have. Fotografi	179
Bakkehuset. Efter Maleri af Heinr. Buntzen (Bakkehusmuseet)	185
Frederiksberg Kirke. Fotografi	188
Udsigt over Sortedamssøen med København i Baggrunden, set fra Østerbrogade, ca. 1800. Efter Maleri paa Frederiksborg	189
*Den gamle Skole i Pilealléen. Tegning af I. L. Ridter	191
**Slotskroen, Vesterbrogade 208. Akvarel af L. Both, 1884	193
*Pileallé 16 (N. J. Petersens Thehave) 1915. Fotografi	194
*Korups Have og Søndermarken 1901. Tegning af I. L. Ridter	195
Indgangen til Frederiksberg Have med Frederik VI's Statue og Paradebænkene. Fotografi	197
Frederiksberg Runddel 1906. Fotografi	197

Frederik VI spadserende med Prinsesse Caroline, der i Haanden holder en Knæk- parasol. Efter Maleri af J. Senn (Rosenborg)	198
*Omnibus paa Runddelen 1850. Fotografi	199
*Sporvogne paa Runddelen, ca. 1863	199
*Frederiksberg Runddel. Fotografi	200
*Sporvogn paa Runddelen 1864. Fotografi	201
Haveselskabets Have. Fotografi	202
Kilden i Frederiksberg Have. Fotografi	204
Anton Josty. Efter Maleri	207
Dorothea Josty, f. Maygaard. Efter Maleri	207
*Jostys Konditori 1860	208
Oehlenschlägers Statue i Allégade. Fotografi	209
Skøjteløbning i Frederiksberg Have i Firserne. Efter Tegning af Knud Gamborg	211
*En Søndag i Allégade 1862. Efter Tegning af Chr. Deichmann	212
**Lars Mathiesens Hus, Allégade No. 7. Akvarel af L. Both 1884	213
*Lars Mathiesen. Efter Maleri	215
Fastelavn paa Runddelen. Lithografi	216
Sangerinde fra 1870'erne. Fotografi	217
»Edith«. Fotografi	218
Kehlets Sangerindepavillon. Efter Fotografi	219
*Parti fra Allégade 1903. Efter Tegning af I. L. Ridter	223
*Allégade No. 6, tidligere »Det Wærnske Institut«. Efter Fotografi	224
*Gaardinteriør fra Allégade No. 22. Den Reebørgske Ejendom. Fot. Fr. Riise 1899	226
**Frederiksberg Bredegade No. 2, Hj. af Allégade (nedrevet). Tegning	227
Hassagers Kollegium. Fotografi	228
Møstings Gaard 1900. Efter Tegning	229
*Den saakaldte Frederiksberg Kro 1900. Efter Tegning af I. L. Ridter	230
Andebakkedammen. Fotografi	231
**Diakonissestiftelsens andet Hus, Smallegade 50. Efter Akvarel	232
Diakonissestiftelsen. Fotografi	233
*Den gamle Indgang til Zoologisk Have fra Roskildevej	234
*Schicks Beværtning paa Gl. Kongevej, 1889. Efter Tegning	237
**Rest af Falkonérgaarden. Akvarel af L. Both, 1884	239
**Ladegaardsaaen ved Falkonérrallé, ca. 1850	240
*»Aahuset« ved Falkonérralléen 1900. Akvarel af I. L. Ridter	241
*Ejendommen »Fuglebakken« 1900. Tegning af I. L. Ridter	242
*Store Godthaab 1900. Tegning af I. L. Ridter	243
Zarhtmanns Plads, Fuglebakken. Fot. Fr. Riise, 1905 (Tilhører Københavns Spor- veje)	244
Zarhtmanns Plads, Fotografi, 1937	245
Svømmehal i »Frederiksberg Bade- og Svømmeanstalt«. Fotografi	246
*Rolighed. Fot. Maj 1898	247
N. F. S. Grundtvigs Ejendom paa Gammel Kongevej	251
Villa Luno. Fotografi	252
Plan af Bianco Lunos Jordareal. Fotografi	253
**Forhaabningsholm. Akvarel af L. Both, 1884	254
*Rosenlund 1865. Efter Fotografi	257
*Hjørnet af Værnedamsvej og Gammel Kongevej, 1850. Tegning	258
*Værnedamsvej set fra Gl. Kongevej, 1898. Tegning af I. L. Ridter	259
*Rosenlund paa Gammel Kongevej. Fotografi	260

	Side
Omnibus, konstrueret af Ingeniør Adolph Keifler, paa Gl. Kongevej. Tegnet af Bernhard Olsen	261
*Etablissementet Svanholm i Halvfjerdserne	264
*Gl. Kongevej, St. Jørgenslund, St. Jørgens Sø. Efter Maleri	265
*Vodroffs Nyhuse. Fotografi	266
*Vodroffgaard. Udsigt mod Frederiksberg 1788. Efter Maleri af Erich Paulsen ..	267
Dæmningen over St. Jørgens Sø, 1937. Fotografi	268
*Vodrofflund, ca. 1888. Efter Fotografi	270
St. Jørgens Sø mod Danasvej, 1937. Fotografi	271
*Ladegaardsaaen 1895, Fotografi	273
*Mosendal. Efter Fotografi	274
**Jernbanelinien med »Strygejernet« ved St. Jørgens Sø. Fotografi	275
*Zoologen, Professor I. C. Schiødtes Bolig paa Ladegaardsvejen, 1875. Fotografi..	276
*Skilt med Frederik IV's Navnetræk fra Ladegaarden	277
*Hængelaas og Nøgle fra Ladegaarden	277
*Ladegaardsaaen ved Blaagaardsbro. Fotografi	278
*Ladegaarden med Omgivelser, 1753. Stik	279
*Parti fra Ladegaarden ca. 1895. Fotografi	280
*Ladegaardens Pengetegn af Blik (»Ladegaardsspecier«), der brugtes indtil Ok- tober 1893	281
*Horn fra Ladegaarden. Benyttet for dermed at tilkalde Lemmerne til Brand- sprøjten	281
Cyklevæddeløb i »Forum«. Fotografi	283
Duevæddeløbene uden for »Forum«, 1937. Fotografi	284
Frederiksberg Bys Vaaben	285
Fasangaarden set fra Haven	286

REGISTER

- Aaboulevarden 248, 272, 275.
 Aagesen, J. C., Generalkrigskommissær 243.
 Aahuset 242.
 Aakjær, Jeppe 182, 240.
 Aandssvageanstalten paa Bakkegaarden 181.
 Abildgaard, Nicolai, Professor 24, 114, 130.
 Abildgaard, P. C., Læge 249.
 d'Abis, Jean, Artist 67.
 Absalon, Biskop 7, 88.
 Acciseboden 27, 28.
 Acklaitner, se: Etlinger.
 Adams Ekspres 8.
 Adler, Dr. theol., Præst 160.
 Adolph, Jan, Matros 255.
 Aftenbladet 19.
 Afzelius, Augusta, f. Nielsen 250.
 Ahnfeldt-Rønne, H. 221.
 Akselhus 8.
 Akvarium 32, 34.
 Alexandrateatret 85.
 Alhambra 52.
 Alhambravej 52, 61.
 Alleenberg 33, 52, 63, 69, 71.
 Alleenlyst i Falkonéralléen 52, 240.
 Alleenlyst i Frederiksberg Allé 52.
 Alleenlyst paa Østerbro 11, 67.
 Allégade 63, 89, 91, 92.
- Allen, Kai, Forfatter 203.
 Allin, Otto, Trommevirtuos 82.
 Als, Anna Maria 246.
 Alter, Joh., kgl. Musikant 278.
 Alumina 230.
 Almindeligt Hospital 149.
 Amalievej 248.
 Amicisvej 52, 91.
 Andebakkedammen 229.
 Andebakken 101, 134.
 Andersen, H. C., Digter 60, 134, 157, 181.
 Andersen, Peder, Maskinfabrikant 263.
 Andersen, Thomine, Sangerinde 13.
 Andersen Lollik 145.
 Andresen, Madam, Sangerinde 78.
 Anna Sophie (Reventlow) 106, 108, 109, 117.
 Apistemplet 130, 235.
 Apollo-Teatret 15.
 Appel, I., Undervisningsminister 182.
 Arboe, Anne Cathrine, f. Collet 63.
 Arboe, P. N., Grosserer 63.
 Arena 10.
 Arlaud, Oscar, Forfatter 22.
 Arnesen, A. L., Forfatter 256.
 Bagatellen 252.
- Baggesen, Jens 152, 167, 170.
 Bakkegaard, Ny 156.
 Bakkehuset 51, 144, 145, 192.
 Bakkehus, Ny 148, 149, 150.
 »Bakkehussproget« 154.
 Ballerup 94.
 Bang, Herman, Forfatter 24.
 Bangerts Bro 242, 273.
 Bargum, H. F. 253.
 Barrison, Lona, Varietésangerinde 69, 194.
 Bassinet i Søndermarken 141, 142.
 Bauditz, Sophus 144.
 Bauer, Familien, Sangere 57.
 Bech, Marcus Christian, Grosserer 70.
 Bech, Morten Heinrich 145.
 Beck, E. C., Oberst 230.
 Becker, Anton, Traktør 52.
 Begravelse i Falkonéralléen 241.
 Begravelsesvæsenets Kontor 90, 187, 200.
 Behrend, Carl Jacob, Bogtrykker, Forfatter 72.
 Behrend, I. J., kgl. Agent, Stadsmægler 70.
 Behrentz, J. V. 262.
 Beni-Zoug-Zoug, Arabertrup 54.
 Berger, J. J., Livlæge 148.

- Berlinerblaa Bygningen 242.
Bernadotte, Prins af Pontecorvo 124.
Bernstorff, J. H., Greve 147.
Bernstorffsgade 20, 25.
Bernth, F., Grosserer 224.
Betty Nansen Teater 58, 82.
Beyerböck, Tyrolersangene 34.
Bianco Lunos Allé 251.
Bjerring, N. C., Prokurator 80.
Bing, M. H., Kunsthandler 9.
Bing & Grøndahl 181.
Biografteater 7, 33.
Birk, Nordre og Søndre 94.
Bissen, H. V., Billedhugger 7, 137, 196.
Bissen, V., Billedhugger 144.
Bissens Gipsbisp 7.
Bistrup 281.
Bjørn, Andreas, Kømand 268.
Bjørn, Peter, Gæstgiver 36.
Bjørn, Balletdanserinde 38.
Bjørn, Sekretær 38.
Bjørner, Anna Larssen, Skuespillerinde 58.
Bjørnsdal 36.
Bjørnsdals Aa 35.
Bjørnsdalsbro 35.
Bjørnstjerne Bjørnson 14.
Blaagaardsbro 273.
Bording, F. E., Bogtrykker 181.
Borgmester paa Frederiksberg 94
Borum, J. A., Møller, 269.
Borup, Lars Hansen, Traktør 216.
Both, L. 254.
Boulevard, Café 16.
Bournonville, Antoine, Balletmester 70.
Bournonville, August, Balletmester 70.
Boye, Adolph 172.
Boye, P. E. 184.
Bramsen, Henry, Kammermusik 221.
Bramsen, Ludvig E., Grosserer 252.
Brandforsikring 93.
Brandmuseum 236.
Brandstation 235.
Brandstrup, L., Billedhugger 185.
Brandt, Chr., Statsminister 149.
Brandt, Joachim, Urmager 42, 43.
Brandvæsen 201, 235.
Brenno, C. H., Stukkator 112.
Brilly, Bernardo, Billedhugger, Konditor 205.
Brinkoppf, Arkitekt 17.
Bro, den hvælvede 35.
Brosbøll, Carl 80, 82.
Brun, Constantin 172.
Brun, Friederike 171.
Brun, Malte Conrad 152.
Brun, M. V., Teaterdirektør 11, 54.
Brun, Nordahl, Forfatter 38.
Brune Dyrehave 130, 232.
Brushaver, J. N., Traktør og Forpagter 38.
Bruun, Andreas, Generalauditor 246.
Bruun, P. C., Kapelmusikus, Lysestøber 239, 241.
Bryde, Konditor 50.
Bræddehytten 20.
Brød- og Frugtkoner 86.
Brøndanstalt 202.
Brøndene paa Runddelen 56, 59.
Brøndsted, P. O., Arkæolog 171.
Brøndum, A. A., Brændevinsbrænder 247.
Bundgaard, A. G., Billedhugger 143.
Buntzen, Heinr., Maler 164, 173, 183, 185.
Buntzen, Johannes, Forfatter 9, 84.
Buron, Brødrene., Musikere 14.
Bülow, Aug. C. B., Kammerherre 181.
Bülow, Baron, Staldmester 149.
Bülow, C. U., Generalmajor 146.
Bülow, F. C., Raadmand 248, 273, 274.
Bülows Bro 273.
Bülowsvej 248, 276.
Byvaaben 95, 285.
Bøgh, Erik, Forfatter 12, 272.
Bøgh, Nic., Professor 184.
Bøgh, O., cand. jur. 184.
Børgesen, Andreas, Øltapper 244.
Bøttger, P. C., Klædekræmmer 223.
Cadet Rouselle 22.
Café Bauer 18.
Café Boulevard 16.
Café de l'Europe 8.
Café du american 237.
Callisen, H., Professor 266.
Calmeyer, I. M., Maler 174.
Camradt, I. L., Maler 174.
Capri 10.
»Capriciosa« 256.
Carit Etlar 80.
Carl, Landgreve af Hessen 120.
Carl, Prins 100.
Carlsberg 156, 263.
Carlsen, C. C., Traktør 69.
Carlsen, Knud, Fiskemester 240.
Caroline, Prinsesse 72, 112, 125, 196, 198.
Caroline Amalie 180, 239.
Caroline Mathilde 111, 113, 121.
Caroline Mathildes Badeværelse 115.
Carstensen, Georg 9, 10, 52.
Casorti, Guisepe 39.
Centralhotellet 8, 9.
Charlotte Amalie, Prinsesse, Enkemarkgrevinde 119.

- Charlottenborg 48.
 Charlottenlund 5.
 Chiariny, Louigi, Kunstber-
 der 42.
 Chorneisøn, Johan 90.
 Christensen, Anna, Skue-
 spillerinde 85.
 Christensen, Balthazar, Over-
 retsprokurator 246.
 Christensen, Fr., Skuespiller
 85.
 Christensen, Elisabeth, Skue-
 spillerinde 85.
 Christian den Anden 88, 90.
 Christian den Fjerde 29, 43,
 89, 277.
 Christian den Femte 92, 97,
 100, 238, 267, 278.
 Christian den Sjette 48, 100,
 101, 108, 109, 110, 112,
 118, 129, 146.
 Christian den Syvende 38,
 113, 120.
 Christian den Ottende 9, 72.
 Christian Erdmann, Prins af
 Württemberg 119.
 Christiani, C. J. R., Hof-
 præst 41, 170.
 Christianis Institut 40, 153,
 169.
 Christiansborg Slot 7, 18,
 109, 117.
 Christiansholm 249.
 Christiansholmsvej 52, 249.
 Christianshvile 251.
 Cetti, F. A., Skuespiller 271.
 Cigarer 204.
 Cigaretter 204.
 Claesen, Julie, Skuespiller-
 inde 83.
 Classenske Boliger 245.
 Clausen, Ferdinandine 252.
 Clausen, Frederikke 252.
 Clausen, Julius, Forfatter 70.
 Clausen, Margrethe 252.
 Clausen, Pauline, Skuespil-
 lerinde 163.
 Clausen, Vilhelm, Kaptajn
 252.
 Clausholm 106.
 Clemens, I. F., Kobberstik-
 ker 114.
 Clemmensen, C. A. 10.
 Clodoche-Danserne 83, 84,
 85.
 Cloëttas Chokoladefabrik 7.
 Coffre, Benoit, Hofmaler 101,
 103, 106, 108, 117, 128.
 Colbjørnsen, Gehejmeraad-
 inde 157.
 Collett, Peter 152.
 Collin, Edvard 173.
 Collin, Ingeborg, f. Bolten 226.
 Collin, Jonas Baltzersen,
 Klædefabrikør 226.
 Collin, Jonas 173, 188.
 Collin, Niels, Klædefabrikør
 226.
 Colossæum 257.
 Communicationsrenden 238,
 277.
 Concert du Boulevard (Na-
 tional-Scala) 17.
 Concert du Boulevard, Ve-
 sterbrogade No. 29 34,
 283.
 Conradi, J. C., Bygmester
 148, 149, 192.
 Conradi, Charlotte Amalie
 f. Skow 150.
 Conring, Louise, Forstander-
 inde 231.
 Corsaren 263.
 Cortes, Petrine, Skuespiller-
 inde 83.
 Cykleskole 271.
 Cyklevæddeløb 283.
 Dahl, Balduin, Musikdirek-
 tør 7, 34.
 Dahl, I. C., Maler 164, 174.
 Dahl, Viggo, Arkitekt 182.
 Dahlen, Balletdanserinde 38.
 Dalgas, Fr., Direktør 230.
 Dam, Werner, Traktør 254.
 Damhussøen 272.
 Danasvej 271.
 Danckert, Gartner 201.
 Danmarksgade 260.
 Dannebrogsgade 41.
 Dannenberg, I. C., Klædefa-
 brikør 226.
 Daue, Peter, Huslærer 153.
 Davidsen, Jacob, Forfatter
 64, 70, 213.
 Degneboligen 190.
 Dehn, Aug., Musikdirektør 7.
 Delfin Apoteket 11.
 Depuis, Jean, Artist 22.
 Diakonissestiftelsen 105, 127,
 230, 233.
 Diderichsdatter, Anna 92.
 Dohlmann, Fr., Tømremes-
 ter 274.
 Doktor Priemesvej 224.
 Dolleris, A., Boghandler 184.
 Domhuset 7, 94, 235.
 Dons, Poul, Kok 63.
 Dose, E. U., Overkammer-
 sekretær 101.
 Drachmann, Holger, Digter
 69, 218, 222.
 Drebolt, Carl, Kontorchef,
 Studentervisedigter 22.
 Drewsen, Ophelia (g. Pingel)
 174, 177, 178.
 Dreyer, Carl P., Vinhandler
 41, 43.
 Dreyer, Ferdinand, Bogtryk-
 ker 251.
 Drikkehallerne i Frederiks-
 berg Allé 87.
 Drikkevandsbutik i Rund-
 delen 58.
 Dronning Olgasvej 243.
 Duevæddeløb 284.
 Dyrehavsbakken 5, 15, 57.
 Dusart, Felix, Arkitekt 187.
 »Edith« 218.
 Eggertsen, Christian, Kro-
 ejer 92, 226.
 Egholm, J. P. C., Traktør og
 Gartner 255.
 Egholm, Peter, Isenkræm-
 mer 63.
 Egholmsdal 36, 255.
 Ehlers, E. D., Borgmester 36.
 Eigtved, Nicolai, Bygmester
 96, 110, 112, 113.

- Eksercerhus, gamle 43.
 Elektrisk Lys 18.
 Elysium 34.
 Emmauskirken 230, 232.
 Engelstoft, Christian 221.
 Engestofte 250.
 Enighedslyst i Allégade 216.
 Englænderne i 1807 33, 124,
 144, 168, 212, 269, 280.
 Eremithytten 140.
 Eremitagebord 108.
 Erichsen, Carl, Komponist
 35, 82.
 Erichsens Palæ 233.
 Ernst, J. C., kgl. Bygmester
 101, 103, 104.
 Ernst, Hurtigløber 48.
 Esmann, Gustav, Forfatter
 9, 15, 18, 69.
 Etlinger, August, Musiker
 217.
 Eutin 30, 32, 33.
 Ewald, Johannes 184.
 Ewaldsgade 248.

 Faber, Peter 9, 76.
 Falck, Caroline 171.
 Falck, G. A., Grosserer 230.
 Falkendal 243.
 Falkentorp, Ole, Arkitekt,
 25.
 Falkonéralléen 235.
 Falkonéralléens Sporvejs-
 skab 276.
 Falkonérbroen 239.
 Falkonérgaarden 235, 238,
 242.
 Falkoneri 238.
 Farimagsvejen 26.
 Fasaneri 98.
 Fasangaarden 89, 98, 135,
 138, 207, 286.
 Fasangaarden, senere Bern-
 storff 147.
 Fasanhøjen 98.
 Fasan kirkegaarden 232.
 Fasanvejen 130, 230, 245.
 Fastelavn paa Frederiksberg
 215.
 Fattigvæsenet 280.

 Feilberg, C. A., Lysestøber
 239, 243.
 Feilberg, Lorry 219.
 Feilberg, Marie, Frue 221.
 Feldern, Claire 221.
 »Femøren« 25.
 Ferdinand, Arveprins 68,
 125, 252.
 Figaro, Dansesalon 33, 34.
 Finsensvej 235.
 Fiskerhuset 265.
 Fjelstrup, Peter 221.
 Fleron, Wm., Direktør 194.
 Flindt, H., Haveinspektør
 142.
 Flücke, Johanne Marie 205.
 Fohrmann, S., Kopist 243.
 Folkets Avis 272.
 Folsach, Helene Elisabeth,
 de 241.
 Foltmar, I. F., Kattuntryk-
 ker 273.
 Forenede Dampskibsselskab,
 Det 18.
 Forevisningsplads 198.
 Forfatterforeningen 182.
 »Forgyldte Hest« 30.
 Forhaabningsholm 51, 252,
 254.
 Forhaabningsholmsallé 252.
 »Forskrevet« 218.
 Forsoningsoksen 122.
 Forstædernes Sporvejs-
 skab 271.
 Fortovsrestaurant 8, 9.
 Forum 283, 284.
 Frascati, Restaurant 8, 9.
 Fredensborg 96.
 Frederik den Tredie 43, 89,
 90, 96, 97, 208, 278, 281.
 Frederik den Fjerde 5, 48,
 96, 97, 98, 101, 103, 106,
 108, 117, 267.
 Frederik den Femte 112,
 120, 147, 253.
 Frederik den Sjette 72, 116,
 122, 126, 196, 198, 228,
 252.
 Frederik den Syvende 40,
 110, 210.

 Frederik den Ottende 55.
 Frederik, Arveprins 38, 120,
 148.
 Frederik, Kronprins 38, 102.
 Frederik Christian, Hertug
 af Augustenborg 123.
 Frederik Wilhelm, Prins 250.
 Frederikke, Prinsesse af
 Württemberg 119.
 Frederiksberg Allé 45, 96,
 187.
 Frederiksberg Bade- og
 Svømmeanstalt 249.
 Frederiksberg Birk 94.
 Frederiksberg Bredegade 89,
 91, 227.
 Frederiksberg By 5, 90, 94,
 208.
 Frederiksberg Fattighus 225.
 Frederiksberg Have 129.
 Frederiksberg Hospital 245.
 Frederiksberg Jernbanesta-
 tion 238.
 Frederiksberg Kirke 90, 91,
 152, 187, 232.
 Frederiksberg Kommunal-
 bestyrelse 183, 184.
 Frederiksberg Kommune-
 kontorer 235.
 Frederiksberg Morskabstea-
 ter 83.
 Frederiksberg Restaurant &
 Selskabslokaler 224.
 Frederiksberg Skøjtøløber-
 Forening 210.
 Frederiksberg Slot 96, 117.
 Frederiksberg Sogns Menig-
 hedshus 190.
 Frederiksberg Sogns Ud-
 skillelse 94.
 Frederiksberg Sporvejs-
 skab 261.
 Frederiksborg 117, 127.
 Frederiksborggade 11.
 Frelsens Hær 79.
 Freund, H., Billedhugger 165.
 Frihedsstøtten 23, 24, 25.
 Friis, H. L., Justitsraad 80.
 Friis-Hjorth, Kirstine, Skue-
 spillerinde 85.

- Frisch, Hartvig, Justitsraad 269.
- Frontin, Pierre, Juvelér 226.
- Frydenlund 250.
- Fuchs, Gotfried, Branddirektør 92.
- Fugl, Frederik, Regimentskvartermester 244.
- Fuglebakken 242, 243.
- Fuglevangsvej 248.
- »Fuldmægtig Petersen« 64.
- Fyenske Vaaben 255.
- Fyrværkerhuset 265.
- Fyrværkeri 209.
- Fæstningsterræn 8, 15, 16.
- Fønix-Teatret 67, 69.
- Gabel, Christoffer, Rentemester 278.
- Gabel, Gehejmeraad 149.
- Gabel, Traktør 42.
- Gade, N. W., Komponist 60.
- Gadekær 91, 208, 229.
- Gamborg, Knud, Gaardejer 63.
- Gammel Kongevej 43, 91, 224, 237, 249.
- Gandrup, Carl 176.
- Gasbelysning 74, 85.
- Gaskompagni, Det danske 85.
- Gaudenzi, Comino, Konditor 50.
- Gautier, D., Kunstberider 48.
- Gedde, Chr. 238.
- Georginefester 76.
- Gerber, Adamine, f. Engel 210, 214, 242.
- Gercken, Diderik, Billedhugger 112.
- Gercken, Enke e. Fasanmester 135, 208, 211.
- Gerner, Wm., Skuespiller 85.
- Gerson, Heiman, Stadsmæglers 52.
- »Gine, du dejlige Mø« 282.
- Gjellerup, A., Arkitekt 8.
- Glacisholm 26.
- Glahn, Kai, Departementschef 181, 182.
- Gleis, F. C., Krigsraad 52.
- Gloucester, Hertug af 121.
- Glückstadt, Slottet i 101.
- Glæser, Komponist 22.
- Godskesen, M., Borgmester 95.
- Godthaab 244, 246.
- Godthaabsvej 244.
- Goldschmidt, Joh., Fabrik-ejer 252.
- Goldschmidt, M., Forfatter 30, 222, 226.
- »Grandmama« 269.
- Gravens Rand, ved 11.
- Gravstensfund 244.
- Gregersens Skole, Hans 248.
- Grey, Fr., Varietésanger 79.
- Griffenfeldtsgade 273.
- Groen, Jan, Matros 255.
- Grundtvig. N. F. S. 172, 180, 185, 187, 248, 250.
- Grundtvigsvej 250.
- »Grøften« 8.
- Grøndal 91, 246.
- Grøndalsaaen 249, 272.
- Grønne Hest 42.
- Gule Hest 48, 145.
- Gustavsborg 62.
- Gustmejers Enke, Købmand 253.
- Gyldenlund 5.
- Gyllembourg, Th., Frue 172, 180.
- Haabet i Allégade 211, 216, 221.
- Haabet paa Vesterbrogade 48.
- »Haabløse Slægter«, Roman 24.
- Hagen, Professor 9.
- Hagerup, Sofie Frederikke, Institutbestyrerinde 224.
- Halberg, J. L., Skuespiller 58.
- Hallebye, J. A., Traktør 224.
- Halling, Laplænderfamilie 48.
- Halmtorvet 8.
- Hamm, L. D., Tapetfabrikant 178, 181.
- Hammerich, Gunnar, Billedhugger 248.
- Hammerich, Karen, Frk. 9.
- Hammerich, Nicolaj, Kgl. Pensionist 32.
- Hamsun, Knut, Forfatter 69.
- Hansen, Constantin, Maler 188.
- Hansen, C. F., Arkitekt 109.
- Hansen, C. L., Handelsgartner 82.
- Hansen, Christian, Kammer-sanger 11.
- Hansen, Christian, Øltapper 48.
- Hansen, Dagmar, Varietésangerinde 18.
- Hansen, H. A., Gaardejer 225.
- Hansen, Hans Christian, Arkitekt 174.
- Hansen, Johannes, Restauratør 18, 56.
- Hansen, Laurs 89.
- Hansen, Niels, Traktør 216.
- Hansen, P. W., Stabshornist 16.
- »Hansen paa Højen« 18, 56.
- Hansy Petra, Kabaretsangerinde 79.
- Harder, Johan, Maler 211.
- Harsdorff, C. F., Professor 42, 102, 106, 114, 116, 129, 260.
- Harsdorffsvej 248.
- Hartvig, Artist 82.
- Hassager, Carl, Sognepræst 228.
- Hassager, Dorothea Hansine, Pastorinde 228.
- Hassagers Kollegium 227.
- Hauch, A. W., Hofmarskal 130, 135, 139, 203.
- Hauch, Christiane Georgine Elisabeth 248.
- Hauch, J. C. 126.
- Hauchsvej 52.
- Halls Allé 140.
- Halls Statue 143, 144.
- Haveselskabets Have 90, 96, 112, 187, 201.

- Haveselskabsvej 202.
Havn 88.
Havnebanen 25.
Hauxthausen, Kammerherre 80.
Hauxthausen, Overhofmarskal 126.
Heegaard, H. C., Skomagermester 224.
Heger, Anna Louise, f. Drewsen 160.
Heger, Carl, Bibliotekar 153, 178.
Heger, Ellen Marie, Skuespillerinde 154.
Heger, Hans, Assessor 160.
Heger, Stephen, Skuespiller 153.
Heiberg, Ella 221.
Heiberg, Johan Ludvig 74, 166, 170, 180.
Heiberg, P. A., Forfatter 38, 152, 154, 157.
Heiberg, Thomasine, Frue 38.
Heide, Axel, Bankdirektør 209.
Heilmann, Brødrene, Sangere 57.
Helenesminde 240, 241.
Helligaandshuset 265.
Hemmert, Joost von, Købmand 268.
Hennings, Aug. 165.
Hennings, P., Overretssagfører 181.
Henrichsen, N. P., Restauratør 56, 196.
Henrik Ibsensvej 82.
Henrik Steffensvej 250.
Henriques, Axel, Forfatter 10, 13, 77, 84.
Henriques, F. W., Galanterihandler 247, 276.
Henriques, Marie, f. Beck 276.
Herman Triers Plads 284.
Hertz, Henrik 233.
Hesse, Harald, Artist 188.
Hetsch, G. F. 157.
Heymann, I. W., Kommerceraad 34, 263.
Hirschholm 112.
Hjelmstjerne, Gehejmeraad 148.
Hjorth-Nielsen, H., Forfatter 222.
Hohlenberg, Carl, Løjtnant, Direktør 17.
Holbøll, F. L., Gartner 130, 169.
Holck, Greve 148.
Hollændermarken 51, 61, 90.
Hollændervej 91, 226.
Holm, Hans, Professor 232.
Holmblad, Frue 81.
Holmens Kirkegaard 11.
Holst, H. P., Digter 60.
Holstein-Holsteinborg, Greve 79.
Holstein-Ledreborg, J. L., Greve 147.
Holzer, Balletselskab 18.
Honselaerdyck 98.
Hornemann, Maler 158.
Hornemann, J. O. E., Komponist, Musikhandler 52, 55.
Hostrup, Chr. 144, 188, 247.
Hostrups Have 248.
Hotel Astoria 25.
Hotel Kongen af Danmark 8.
Hotel Royal 62.
Hotel Terminus 21.
Howden, Arth., Heglemester 254.
Hovedbanegaarden 10, 24, 26.
Hovmarken 51.
Howitzvej 94, 201, 235.
Huis ten Bosch 98.
Huitfeld, Arild 88.
Hullet 35, 37.
Hullstrøm, Amalie, Sangerinde 79.
Hulse, Oberst 168.
Humlevænget 40.
Hunde-Forbud 204.
Hvid, Sylvester 78.
Hvide Hest 30.
Hvide Lam 30.
Hvide Svane 30, 223.
Hvidovre 94.
Hübertz, Dr. 181.
Hyltoft, Chr., Skuespiller 83.
Häusser, E. D., Generalbygmester 110.
Høedt, Fr., Skuespiller 60.
Høgh-Guldberg, Fyrværker 18.
Hørsholm Slot 117.
Ibsen, Henrik 81.
Ildebrande 93, 112, 223, 238, 249, 281.
»Indkvarteringen« 233.
Industribygningen 8, 9.
Industriforeningen 7, 263.
Industrikaféen 8, 9.
Industriudstilling 7.
Ingemann, B. S. 171.
Ipsen, Poul 164.
Isbrandt, Claes, Skultus 94.
Jacob Danefærds Vej 275.
Jackopsøn, Peyter 90.
Jagtvejen 239.
Jensen, Amalie, Enkefrue 52.
Jensen, Frederik, Skuespiller 20, 85.
Jensen, Mogens, Foged 211.
Jensen, Niels, Traktør 216.
Jensen, Ole, Overretssagfører 87.
Jensen, Peter, Folkesanger 271.
Jensen, V. C., Vekselmægler 87.
Jernbane-Boulevarden 18.
Jernbanegade 17.
Jernbanetrappen ved Dosseringen 272.
Jernbanevej 248.
Jernporten 46, 49, 51, 96, 195.
Jespersen, Olfert, Komponist 85.
Jessen, P. C., Kabinetssekretær 135.
Johansen, Dirich, Kroejer 92.

- Johansen, Christian, Kgl. Rideknægt 58.
 Johansen, Jens, Traktør 58, 82.
 Josephsen, Justitsraad, Kreturkommissionær 243.
 Jostys Pavillon 56, 203.
 Josty, Anton, Konditor 57, 136, 204, 206, 207.
 Josty, Dorothea, f. Maygaard 207.
 Juel, Jens, Maler 158.
 Juel, Niels, Admiral 246.
 Juels Kaffehus 51.
 Juleaftensfeiden 122.
 Juliane Marie 121.
 Julius Thomsens Gade 284.
 Junge, Johan Boye, Brandmajor 255.
 Jürgensen, Sophus, Maler 198, 207.
 Jürgensen, Thora, f. Josty 207.
 Jørgensen, Anders, Øhandler og Traktør 74.
 Jørgensen, J. I. L., Restauratør 85.
 Jørgensen, Laurs, Gaardejer 254.
 Kaalund, H. V. 222, 233.
 »Kaffe-Petersen« 16, 66, 83.
 Kalthoff, Peter, Kgl. Tøjmester 91, 246.
 Kalthuset 91, 246.
 Kampmann Arnild, P. C., Overtjener 9.
 Kaninbjerget 101.
 Kapellet 264.
 Kastanievej 224.
 Kastellet 5.
 Kehlet, Carl Julius Otto, Traktør 217.
 Kehlet, Caroline, Restauratrice 76.
 Kehlet, Christian, Traktør 74, 76, 207.
 Kehlet, R. T., Traktør 256.
 Keifler, A., Ingeniør 261.
 Keil, Axel, Musiker 78.
 Keller, Sophie, f. Rung, Kgl. Kammersangerinde 21.
 Kiehn, H. F., Restauratør 270.
 Kilden i Frederiksberg Have 130, 202.
 Kilden i Søndermarken 139.
 Kinesiske Lysthus 130, 136.
 Kino-Palæet 264.
 Kirkebøger 91, 92.
 Kirkegaard 90, 232.
 Kirken i Frederiksberg Slot 105, 107, 114, 127.
 Kirkerup, Andreas, Hofarkitekt 64, 69, 130.
 »Kisten« 11, 12, 13, 14, 15.
 Kjerulf, Charles 196, 271.
 Kjerulf, Stella 221.
 Kjærbølling, Niels, Ornitolog 233.
 Klatts Elefant 233.
 Klein, V., Arkitekt 8.
 Kleinsgade 284.
 »Klemmen« 195.
 Kloaker 261.
 »Klodsens« 257.
 Kloë, Frederikke 171.
 Klæstrup, P. 83.
 Knoph, Hans Schierven, Etatsraad, Møntdirektør 156.
 Knudsen, K. M., Bogbinder 251.
 Knudsen, Niels, Smedemester 82.
 Kobler, Oberkampfs 51, 61.
 Koch, Jørgen Hansen, Hofbygmester 110.
 Koldinghus 106.
 Koleraaaen 36.
 Komedier og Operaer, franske 101.
 Konfirmandter 75.
 Kong Georgsvej 243.
 Kongealléen 45.
 Kongens Klub 15.
 Kongevejs-Nøgle 51.
 Konow, Marie 163.
 Konow, Frøkerne 183.
 Korfitzen, Valdemar, Forfatter 83.
 Korup, Jens Rasmussen, Traktør 196.
 Korups Have 195.
 Krag, Thomas P. 69.
 Kragh, Augusta, Sangerinde 78.
 Krigshospital 278, 280.
 »Kristian og Gine« 282.
 Kristian Zahrtmanns Plads 243.
 Kro paa Frederiksberg 92, 146, 226.
 Kro, Mikkel Vibes 43.
 Krock, Hinrich, Hofmaler 101, 105, 106, 127.
 Krog, Arnold, Professor 230.
 Krogh, Torben, Teaterhistoriker 101.
 Krüger, J. H., Kgl. Berider 240.
 Krüger, Paula, Varietésangerinde 18.
 Kræmer, Tøjfabrikant 211.
 Krøyer, Valborg, Violinistinde 217.
 Kvægtorvet 28.
 Kvæsthusbroen 18.
 Kyhl, Overmester 268.
 »Kærne-Peter« 225.
 Københavns Slot 88.
 Købmagergade 230.
 Køge Landevej 145.
 Köhl, Alexis, Direktør 87.
 Laaget 15.
 Ladegaarden 89, 272, 275, 277.
 Ladegaardsaaen 238, 272, 275, 277.
 Ladegaardslemmer 281.
 Ladegaardsmarken 90.
 Ladegaardsspecier 281.
 Ladegaardsvejen 272.
 Ladiges, Henrich, Sukkeraffinadør 211.
 Lagkagehus 265.
 Lampevejen 94, 201, 235, 236.
 Landbohøjskolen 241, 249.
 »Landsoldaten« 59.

- Langberg, Johanne (o: Fru Molbech) 162.
 Langberg, K. E., Dispacheur 155.
 Lange, Christian, Justitsraad 240.
 Lange, F. L., Traktør 64.
 Lange, Hans Wilhelm 241.
 Lange, Sven 176.
 Lange, Philip de, Murermester 63 223.
 Langes Ro 241.
 Langeland-Mathiesen, Aage, Arkitekt 38.
 Lange-Müller, P. E., Komponist 61.
 Lanner, Joseph, Komponist 53.
 Lanner, Kathi, Balletdanserinde 53.
 Larpent, A. H. V., Sprog­lærer 258.
 Larsen, Lars, Fuldmægtig 151.
 Lassen, Skolelærer 190.
 Lassen, C. J., Kgl. Sølvpop 66.
 Laurierhuset 129.
 Lauritzen, Anders, Vafabri­kør 274.
 Lautrup, C. N., Bogholder 246.
 Lavendelstræde 254.
 Laybourn, David, Plantør 144.
 Leda med Svanen 61.
 Leers, J. M., Toldinspektør 109.
 Lehmann, Orla 126.
 Lemche, Gyrithe, f. Frisch 269.
 Lemvig, Fr., Auktionsdirek­­tør 240.
 Lerche, Kammerherre 150.
 Lichtenstein, Poulina, Ope­rasangerinde 21.
 Liebenberg, F. L. 185.
 Liehr, Christopher, Bunt­mager 216.
 »Ligkisten« 10, 11.
 »Ligtornen« 8.
 Limpricht, Silhouettør 164.
 Lind, Jenny, Operasanger­inde 60.
 Linda, Bertha, Balletdan­serinde 54.
 Lindberg, J. C., Præst 74.
 Lindemann-Jørgensen, Ste­phan, Improvisator 79.
 Lindstrøm, Viggo, Skuespil­ler 23.
 Liva, Fru, Skuespillerinde 19.
 Lollik, Anders Andersen 192.
 »Loppestykket« 8.
 »Loppeteatret« 43.
 Lorenzen, Thomas S., Varie­tédirektør 18, 19.
 Lorry, Etablissement 14, 217.
 Louise, Dronning, g. m. Chri­stian den Niende 55, 230, 231.
 Louise, g. m. Frederik den Fjerde 108.
 Louise, g. m. Frederik den Femte 120.
 Louise, Prinsesse, Landgrev­inde 120.
 Louise, Prinsesse af Sachsen-Hildburghausen 111, 120.
 Louise Augusta 123.
 Lubien, Christian 246.
 Ludlow, General 124.
 »Ludvigs Minde« 227.
 Ludvigsen, Ferdinand, Slag­ter, Bryder 22.
 Lumbye, Carl, Musikdirek­­tør 271.
 Lumbye, Georg, Musikdirek­­tør 16.
 Lumbye, H. C., Komponist 34.
 Lund, Christen Andersen, Præst, Digter 166.
 Lund, I. L., Maler 167.
 Lundstrøm, Vilh., Maler 249.
 Luno, Bianco, Bogtrykker 251.
 Luno, Charlotte 252.
 Lunos Minde 252.
 Lunzi, Nicolo Conrado de, Greve 171.
 Luxdorph 148.
 Lübeck 5.
 Lygteaaen 272.
 Lyhs, Claus Joachim, Værts­husholder 24.
 Lykkens Prøve 30, 41.
 Lyng, Juliane Sophie, Re­stauratrice 73.
 Lyng, F. M., Traktør 72.
 Lysets Kælder 24.
 Løbel, H. W., Traktør 62.
 Løven, Gæstgivergaard 35.
 Løvmand, Christine Marie, Malerinde 174.
 Maare, N., Ingeniørkaptajn 105.
 Mackeprang, M., Dr. phil. 181.
 Madsen, Frederik, Skuespil­ler 54.
 Madsen, J. P., Traktør 66.
 Madsen, Thorvald, Musik­direktør 83.
 Madtzen, Jens, Murmester 43.
 Madvigs Allé 52, 61.
 Magens, Bygmester 135.
 Maglekildevej 224.
 Magnus, Lise, f. Henriques 276.
 Magnus, Moses, Fabrikant 276.
 Makart, Hans, Kunstmaler 54.
 Mandelberg, J. E., Maler 114, 116.
 Karel van Manders Gaard 15.
 Mandix, Lucie 171.
 Mansa, J. L., Gartner 130.
 Maraplij, Jan, Styrmand 255.
 Mariane, Prinsesse 231.
 Mariboe, P. R. W., Grosserer 246.
 Marie, Prinsesse 7.
 Marie Sophie Frederikke, Dronning 72, 124, 126, 142, 196.

- Mariendal 243, 246.
 Mariendalsvej 243.
 »Marimba« 14.
 Marly 98.
 Marmorbadet 115.
 Marselis, Chr., Arkitekt 102, 105.
 Marstrand, T., Bager 269.
 Martens, C. C., Brandmajor 59, 256.
 Martensens Allé 52, 61.
 Maskinhørs-pinderiet, Akts. 263.
 Matthiesen, Albertus, kgl. Bygmester 97.
 Mathiesen, Lars, Traktør 190, 211.
 Mazar de la Garde, J. G., Brandmajor 260.
 Melbye, Anton, Forfatter 9, 13, 84.
 Meldahl, H., Jernstøber 35, 36.
 Mellemhaven 76.
 Menagerier 112, 233.
 Mentz, Henrik, Bager 223.
 Mentz, Henrik Michael, Bager 51, 253.
 Meyn, P., Hofbygmester 130.
 Messer Feldo, Varietésanger 18.
 Meyer, I. H., Grosserer 229.
 Meyer, J. H., Tømremester 82.
 Meyer, Jacob Salomon, Grosserer 72.
 Meyer, S. N., Skindfirma 43.
 Michaëlis, Sophus 181, 182, 185.
 Michelsen, Jacob, Tolder 43.
 Mindehøjen 143.
 Mindestuerne 183 o. fl.
 Mini, I. & P. H. Bistrup 68.
 Missionshotellet Frydenlund 250.
 Mohr, Georg, Restauratør 83.
 Mohr, P. F., Restauratør 85.
 Molbech, C. K. F., Digter 157, 162.
 Monigatti, Annette Amalia 58.
 Monigatti, G. C., Konditor 56, 136, 206.
 Monigatti, Oline Kirstine 58.
 Monigattis Pavillon 56, 82.
 Monrad, H., Kammerherre, Postdirektør 229.
 Monradsvej 229.
 Mordet paa Lampevejen 236.
 Morskabsteater, Frederiksberg 83.
 Morskabsteatret paa Vesterbro 39.
 Morthorst, Skuespillerinde 38.
 Mosendal 273.
 Muchardt, Carl, Restauratør 207.
 Museum paa Brandstationen 236.
 Mühlensteth, N. C., Etatsraad 249.
 Müller, Violinvirtuos 38.
 Müller, Frantz Henrich, Apoteker 230.
 Müller, H. C., Divisionskirurg 62.
 Müller, G. A., Lærer 62.
 Müller, Otto, Højesterets-assessor 60, 94.
 Müller, Sigurd, Kunsthistoriker, Rektor 62.
 Mynster, J. P. 135, 158, 160, 167, 177.
 Mynster, O. H., 153, 170.
 Mynstersvej 52, 59.
 Münter, B., Præst 148.
 Möller, August, Traktør 32.
 Möller, Conrad, Pianofortefabrikant, Studentervisedigter 7, 196, 234.
 Møller, C. C., Musikdirektør 82.
 Møller, N. U., Vokskabinetsejer 50.
 Møller, Peder, Konfektionsforretning 26.
 Møller, Poul Martin 172.
 Møsting, J. S., Gehejmestatsminister 229.
 Møstings Gaard 228, 229.
 Nachtegall, Fr., Gymnastikdirektør 41.
 Nansen, Betty, Teater 58, 82, 85.
 National 18.
 National-Scala 15.
 Naumann, Friderich, Gartner 69.
 Negere paa »Forhaabningsholm« 253.
 Neiendam, Robert, Teaterhistoriker 38, 59, 64, 250.
 Neumann, Sophus, Skuespiller 54, 271.
 Niels Ebbesensvej 271.
 Nielsen, Amanda Jensine, Varietésangerinde 218.
 Nielsen, Anders 145.
 Nielsen, Anders, Kroejer 192.
 Nielsen, Anna, Skuespillerinde 59, 188.
 Nielsen, Augusta, Balletdanserinde 250.
 Nielsen, Bertel 145.
 Nielsen, Frederik, Restauratør 20.
 Nielsen, Holger, Kapelmester 79.
 Nielsen, N. P., Skuespiller 59, 188.
 Nielsen, Oskar, Visesanger 283.
 Nielsen, Valdemar, Direktør 221.
 Nielsen, Verner, Forfatter 176.
 »nkl«, Visedigter 7, 196, 234.
 Nobel, E. F., Tobaksfabrikant 230, 231.
 Norgesporten 5.
 Norske Hus 140.
 Norske Selskab 51.
 Norske Ølhal 78.
 Ny Amager 89, 90.
 Ny Bakkegaard 156.
 Ny Bakkehus 148, 149, 150.
 Nyby Ladegaard 238.
 Nyby, Torp 244.
 Nygaard, L. T., Kunstdrejer 9.

- Nygade 249.
 Ny Hollænder By 51, 66, 89, 90, 208, 226.
 Nysted, H. J., Urtekræmmer 224.
 Nystrøm, Eiler, Dr. phil. 9.
 »Nytaarsrevyen 1887« 9.
 Nyvej 52, 249.
 Nørre Alleenlyst 240, 243.
 Nørrebro 11.
 Nørre Farimagsgade 11.
 Nørregade 6.
 Nørreport 5, 6.
 Nørrevold 6.
- Olsen, Bernhard, Direktør 21.
 Oberkampf, P. A. 51.
 Oberkamps Kobler 51.
 Odeon 82.
 Officersskolen 105, 114, 126.
 Olsen, N. O., Skomagermester 58.
 Olufsen, Niels, Hofslagter 28.
 Olympen 34.
 Omar, Artist 54.
 Omnibusser 86, 199, 224, 261, 267.
 Orangeriet 113.
 Ordinans, Christian den Andens 90, 265.
 Ording, C. H., Hestehandler 51, 59, 61, 150, 192, 253, 255.
 d'Origny, F. J., Oberst 201.
 Orlogsværftet 7.
 Orm, Johannes, Kroejer 151, 155, 192.
 Osborne, Café 45, 78, 79.
 Overskou, Thomas, Forfatter 10, 64, 124, 188, 256.
 Oxe, Torben, Slotsherre 88.
- »Paa'en, paa'en, paa'en igen, lille Ferd'nand Ludvigsen« 22.
 Pacht, Vilhelm, Direktør 21.
 »Pak« 10.
 Paladsteatret 25.
 Palais de Danse 35.
- Pandekagekøkken, Prinsesernes 112.
 Panoptikon 21.
 Pantomimer 39.
 »Paraplyen« 8, 9.
 Parcelbroen 272, 273.
 Parisienne 34.
 Parkeringsplads i 1784 64, 198.
 Paust, Nicolai, Traktør 32.
 Peblingesøen 89.
 Pelikanen 30.
 »Penalhuset« 25.
 Percini, Sanger 57.
 Perret, Poul, Gaardejer 254.
 Pesthus, Det gamle 64, 278, 280.
 Pestlazaret 268.
 Peter den Store 103.
 Peter Bangsvej 230.
 Petersen, Anker, Overchaufør 236.
 Petersen, Anthon, Restauratør 20.
 Petersen, Augusta 173.
 Petersen, Conrad, Student 151.
 Petersen, Fanny, Skuespillerinde 85.
 Petersen, J., Restauratør 79.
 Petersen, Niels, Arbejdsmand 238.
 Petersen, P., Gartner 130, 169, 205.
 Petersen, Peter Emil, Værts-husholder 225.
 Petersen, Rasmus, Restauratør 16, 17, 83.
 Petersen, Vilhelm, Teaterdirektør 18, 34, 84.
 Peters Haab, Dansebod 30.
 Pettoletti, Philippo, Teaterleder 21.
 Peymann, General 33.
 Pfülzner, A., Hattemagermester 150.
 Phister, Louise, kgl. Skuespillerinde 60.
 Pilealléen 49, 143, 147, 187, 190, 192.
- Pilo, Maler 120.
 Pingel, V., Dr. 183.
 Pinsemorgen paa Frederiksberg 220.
 Platen, W. Fr. v., Overbygningsdirektør 102, 104, 105.
 Plump, Johann, Sejldugsfabrikant 268.
 »Politiken« 78.
 Politistation 235, 236.
 Politivedtægt 86.
 »Politivennen« 73.
 Pontoppidan, Erik, Hofpræst 120.
 Porcelænsfabrik, Den kongelige 229.
 »Postillon«, mekanisk Indretning 108.
 Postkasser, de røde 222.
 Poulsen, Adam, Skuespiller 64, 260.
 Poulsen, Emil, Skuespiller 188, 260.
 Poulsen, Johannes, Skuespiller 64, 260.
 Poulsen, Olaf, Skuespiller 50.
 Pram, Christen 151.
 Preisler, C. J., Snedkermester 150.
 Price, Adolph, Artist 39.
 Price, Flora 39.
 Price, James, Artist 39.
 Price, Rosa, Artist 39.
 Prices Morskabsteater 39.
 Prinsens Gaard 96, 97, 100, 102, 112.
 Prinsens Vænge 98.
 Prinsesse Carolines Have 232.
 Prinsesse Wilhelmines Have 232.
 Prinsessernes Gaard 96.
 Pultera, Mathias, Konditor 56.
 »Pusterørene« 143, 194.
 »Pyt« 78.
 Pætges, Traktør 57.
- Qvist, J. M., Murmester 41, 61.

- Raadhuspladsen 8, 9.
 Raae, Charlotte Elise 191.
 Raae, Jens, Hofkonditor 191.
 Raaes Minde 190.
 Rahbek, K. L., Professor 38, 41, 151, 164, 213.
 Rahbek, Kamma 152.
 Rahbek, Ove 183.
 Rahbeks Allé 146, 147.
 Raiers, Christian Christian-
 sen 91.
 Ramsing, H. U., General 88.
 Rantzau, William, Visedig-
 ter 11, 12, 14, 29, 50, 78,
 283.
 Rasmussen, Jens, Avlsbruger
 227.
 Ratz, G. C., Traktør 63, 69.
 Ratz, Sidse Olesdatter 64.
 Ratzenborg 64.
 Recke, Adolph, Forfatter 50.
 Reeberg, Kancelliraad 227.
 Reebergske Gaard 226, 227.
 Reedtz, Asta, Gehejmekon-
 ferensraadinde 250.
 Reformationsfest 120.
 Rein, Jonas, Digter 152, 154.
 Reiners, Direk Clausøn 90.
 Reinhardt, I. P., Professor 81.
 Reinhardt, Mathilde 81.
 Remisen 146, 147.
 Restorff, Léon 221.
 Reventlow, Greve 148.
 Reventlow, Sybille, Grev-
 inde 151.
 Ricard, Fr., Forfatter 84.
 Richter, Madam, Restaura-
 trice 70.
 »Riddersalen« 217.
 Ridebanen 97.
 Riepenhausen, Maler 184.
 Riise, A. H., Apoteker 55.
 Rimestad, C. W. 188.
 Ring, Lars, Læderfabrikant
 274.
 Ritz, Restaurant 26.
 Roeloff, Andreas, Matros 255.
 Romberg, A. I., Komponist
 85.
 Rolighed 246, 275.
 Rolighedsvej 246, 276.
 Rosenaen 35, 36, 265, 269.
 Rosenbaum, Bernhard, Ka-
 pelmusikus 57.
 Rosenbaum, Nathan, Sanger
 57.
 Rosenborg Slotshave 42.
 Rosencrone, M. G., Stats-
 minister, Greve 59.
 Rosenfalk, C. I., Billedhug-
 ger 80, 82.
 Rosengaarden 88.
 Rosenhoff, Claudius, Digter
 74, 75, 190, 215.
 »Rosenlund« paa Gammel
 Kongevej 260.
 »Rosenlund« paa Værne-
 damsvejen 256.
 Rosenørnsallé 284.
 Roskilde Landevej 49, 150,
 192.
 Rosset, Claudi, Købmand
 278, 280.
 Rothe, R., Slotsgartner 137,
 142.
 Royal, Restaurant 68.
 Ruben, I. H., Fabrikant 248.
 Runddelen paa Frederiks-
 berg 97, 196, 200, 205, 215.
 Runddelen paa Nørrebro
 196.
 Rundkørsel 5.
 Rung, Frederik, Komponist,
 Kgl. Kapelmester 21, 232.
 Rung, Henrik, Komponist,
 Syngemester 21, 187.
 Rung, Poulina, Operasanger-
 inde 21.
 Ruud, H., Sangerinde 78.
 Rydbergs Kælder 263.
 Ryge, Dr., kgl. Skuespiller
 60.
 Rytterdistrikt, Københavns
 94.
 Rødovre 94.
 Sagen, Lyder, Digter 152.
 Salicath, P. G. H. L., Etats-
 raad 242.
 Sangerinder 11, 12, 13, 216,
 263.
 Sangerindepavilloner 11, 12,
 26, 33, 67, 76, 216.
 Sankt Gertruds Kirkegaard
 88.
 Sankt Hans Hospital 275,
 280.
 Sankt Jørgensgaard 277.
 Sankt Jørgens Hospital 89,
 265.
 Sankt Jørgenslund 264, 265.
 Sankt Jørgenssø 265.
 Sankt Maria Bedesal 30.
 Sankt Pauls Kirke 105, 127.
 Sankt Thomas 55.
 Sanssoucis 62.
 Sauerrack, F. C., Gartner 37.
 Saxogade 43.
 Scala Varieté 18, 222.
 Schall, A. M., Solodanser-
 inde 259.
 Scheel, H. H., Generalløjtnant
 100, 101.
 Scheiding, Artistfamilie 76,
 82.
 Schertzer, Zan Valentin 191.
 Schick, C. A. C., Restauratør
 237.
 Schimmel, J. G., Gartner,
 Traktør 32.
 Schimmelmann, Charlotte,
 Grevinde 151.
 Schimmelmann, Greve 148,
 172.
 v. Schindel, Frøken 108, 109.
 Schiødte, I. C., Professor 274.
 Schiørring, N. A. S., Gros-
 serer 82.
 Schiøth, N. P., Kornskriver
 274.
 Schiött, A., Fajancefabrik-
 kant 230.
 Schiött, Julius, Direktør 235.
 Schmidt, Ferdinand, Teater-
 direktør 18, 83.
 Schmidt, Frederik, Præst
 166.
 Schmitz, F. L., Silhouettør
 163.

- Schneekloth, Hans, Skolebestyrer 257.
- Schneekloth, K. A., Skolebestyrer 258.
- Schneekloths Skole 257.
- v. Scholten, E., Kammerjunker 72.
- Schou, Philip, Direktør 230.
- Schoubye, Justitsraad, Hofskriver 126.
- Schouwsgade 260.
- Schrödersee, Kammerherre 150.
- Schubart, Herman, Kammerjunker 151.
- Schule, Kobberstikker 129.
- Schultz, Julius, Billedhuger 208.
- Schultz, J. F., Bogtrykker 49, 227.
- Schultz's Pavillon 77.
- Schwartz, Fr., Instruktor 38.
- Schweizerhuset 20, 89, 130.
- Schweizerpavillonen 50.
- Schonberg, Dorthea Cathrine, f. Kirkerup 259.
- Schonberg, H. H., Etatsraad, Hofinspektør 259.
- Schönbergsgade 260.
- Schönheyder, Professor 264.
- Schäfer, Sylvester, Artisttrup 18.
- Segebath, Joachim, Smed 48.
- Sejlads paa Skt. Jørgensø 266.
- Senn, I., Maler 198.
- Sheridan, Oberst 168.
- Sibbern, F. C., Professor 167.
- Sigbrith 88, 90.
- Sigbracktsön, Claus 90.
- Simonsen, Harald, Trælasthandler 248.
- Simonsen, N. J., Kammer-sanger 232.
- Sindshvile 243.
- Sjællandsporten 5.
- Skaarup, Frede og Hertha 19.
- Skibet 30.
- Skovgaard, Joachim og Niels 249.
- Skultus 90.
- Skydebane, den kongelige 37.
- Skydeselskab og danske Broderskab, det kongelige københavnske 37.
- Skøjteløbning 209.
- Slagterne paa Vesterbro 30.
- Slavehandel 253, 254.
- Sletting, Ole, Traktør 222, 225.
- Slotsalléen 45.
- Slotsholmsgade 108.
- Slotskroen 147, 150, 154, 191.
- Slukefter 11.
- Smallegade 89, 91, 101, 228.
- Snapophuset 144.
- Sneglebjerg 101.
- Sokkelund Herred 88.
- Solbjerg 88, 244, 277.
- Solbjerg Kirkegaard 232.
- Sommer, C. H., Kaptajn 229.
- Sommerlyst, Forlystelsessted 33, 63, 66.
- Sommerlyst, Lystgaard 59.
- Sommerrevy 34, 84, 282.
- Sophie Hedevig, Prinsesse 100, 103, 109.
- Sophie Magdalene, Dronning 110, 112, 118, 120.
- Sorte Hest 200.
- Sorte Hul, Det 35.
- Spedalske 89, 265.
- Spiers, Camillo, Skuespiller 83.
- Sporvogne 49, 86, 199, 200, 261, 271, 276.
- Spøgeri paa Vesterbro 31.
- Stadils Vinrestaurant 9.
- Stadsgraven 10, 14.
- Stadt Leipzig 30.
- Statsradiofonien Bygning 285.
- Statuer og Mindesmærker 91, 137, 144, 179, 183, 196, 208, 222, 243, 248, 284.
- Steen, Adolph, Professor 9.
- Steen-Møller, Grosserer 17, 55.
- Steenstrup, M. G. G., Dr. phil. 181.
- Steffens, Anna, f. Reichard 166.
- Steffens, Henrik 80, 163, 166.
- Steffensen, C. C., Restauratør 85.
- Stenen i Ladegaardsaaen 275.
- Steno Apotek 34.
- Stenosgade 35.
- Stettin 5.
- Steyermarkske Musikselskab 57.
- »Stiftelsen Bakkehuset« 183.
- Stilling, H. C., Arkitekt 34, 67.
- Store Fortun 255.
- Stormske Gaard 109.
- Storm-Petersen, R. 221.
- Strandvejen 5.
- Strucks Ølpavillon 33.
- Struensee, J. F. 42, 111, 115, 116, 121.
- »Strygejernet« 78, 274, 275.
- Strømberg, Lauritz Thomsen, Grundejer 63.
- Studevangen 80, 201.
- Sturmberg, J. C., Billedhuger 105.
- Støvnæs Herred 88.
- Suhm P. F. 158.
- Suhr, J. T., Grosserer 171.
- Suisse, Café 45.
- Sundbo, Arne, Overretssagfører 43.
- Sundholm 284.
- Svanemosegaard 274.
- Svanemosegaardsvej 275.
- Svanemosen 272.
- Svanholm 262, 269.
- Svanholm Gymnasium 257.
- Svenskekrigen 91, 278.
- Svineryggen 267.
- Sværtegade 51.
- Sygehjemmet 241, 247.
- Sylow, N. C. H., Birkedommer, Dr. jur. 229.
- Sylowsallé 229.
- Syvstjernen 48.
- Søkvæsthuset 149.
- Søndermarken 49, 96, 123, 139, 195.

- Søndre Birk 94.
Sørensen, Carl, Snedkermester 237.
- »Taagebilleder« 76.
Taarnby Birketing 93, 94.
Taddey, Agostino, Billedhugger, Konditor 136, 205.
Taddey, Francisca 206.
Taddey, Guisepe, Konditorsvend 206.
Taddey, Konditor i Upsala 206.
Tallerkenvals 12, 13.
Tallinn 5.
Teater, Det ny 23.
Teatervognen 262.
Teglgården paa Gammel Kongevej 262.
Teglgården i Smallegade 231.
Templet i Søndermarken 140, 143.
Tessin, Nicodemus, Arkitekt 98, 103.
»Tharand« 224.
Thalbitzer, Henrich, Generalkonsul 269.
Thalia, Selskabet 257.
»Theatrum for Komedier og Operaer« 101.
Thehaverne i Pilealléen 143, 194.
Thekøkkenet 111, 112.
Therkelsen, Restauratør 14.
Thiele, Just Matthias 157, 172, 174.
Thomine, Sangerinde 13.
Thomsen, Peter, Grosserer 80.
Thoresen, Magdalene 81.
Thors Hal 34.
Thorup, C. M., Restauratør 66.
Thorvaldsensvej 248.
Thrane, T. S., Direktør 16, 56.
Thura, Lauritz, Bygmester 96, 97, 110, 113, 129.
Tingbøger 89.
- Tingsted 93, 94.
Tivoli 5, 9, 10, 19.
Tivoli-Caféen 8.
»Tivoliet« 10.
Tivolis nye Pavillon 11.
Tivoli, le jardin de, i Paris 10, 42.
Tjæder, Agnes 221.
Tobaksrøgnings Forbud 203.
Tofte, Anna Elisabeth 240.
Tottenberg, H., Bager 225.
Treaarskrigen, Monument for 59.
Tre Hjorter paa Nørrebro 11.
Tre Hjorter paa Vesterbro 30.
Trier, Herman 185.
Trier, S., Gartner 248.
Triers Allé 248.
Trinitatis Kirkeplads 58.
Troels-Lund 180, 182, 185.
Trommesalen 26, 28.
Truchon, Billedhugger 109.
Tuleshøj 88.
Tullingsgade 254, 259.
Tusculanum 181.
Tvede, F. V., Arkitekt 249.
Tvedes Bryggeri 202.
Tyrolersangere 67.
- Uldahl, H. F., Generalkrigskommisær 227.
Undervisningsministeriet 183.
Urban den Tredie 88.
- Valby Bakke 98, 145.
Valdemar den Første 88.
Valdemar, Prins 7.
Valencia 33, 35.
Valentin, Sophie, Sangerinde 11, 13, 78.
Valentinske Selskab 11, 78.
Valhal, Afholdsrestaurant 31.
Valhalla 78.
Valkendorf, Christoffer 29.
Valkyrien, Dansesalon 30.
Valli, Tenorsanger 18.
Walsøe, Andreas, Kapunstopper 49.
- Walter, Caroline, Skuespillerinde 38.
Vandfaldet 130.
»Vandrefalken« 18.
Vandtaarnet i Søndermarken 142.
Vandværk 264.
Vanino, Peter, Handelsmand 63.
Variati, Dominico, Musiker 68, 79.
Variati, Florindo, Musiker 68, 79.
Variati, Oscar, Musiker 79.
Variati, Raphael, Musiker 79.
Variati, Romeo, Musiker 79.
Varietéteatret 34.
Varming, K., Arkitekt 190.
Warnstedt, H. W. v., Teaterchef 149.
Vartegn, Københavns 62.
Vaux, Jane, Vintapperenke 42.
Vaux, John, Vintapper 42.
Vauxhall 42, 65.
Wegener, C. F., Gehejmearkivar 40.
Weilbach, Fr. 223.
Wenck, Arkitekt 25.
Wendorff, Claus, Overberider 145, 192.
Vennersly paa Gammel Kongevej 251.
Vennersly i Frederiksberg Allé 52, 53.
Wentzel, Joachinn, Traktør 37.
Verhagen, Falkonérmester 238.
Werlauff, C. E. 203.
Versailles 98.
Wessel, Johan Herman 52.
Westend 41, 43.
Vesterbrogade 7, 15, 18, 20, 27, 29.
Vesterbros Bryggeri 33.
Vesterbros nye Teater 21.
Vesterbros Teater, Biografteater 33.
Vestergab 6.

- Westermann, Julie, Sangerinde 13.
 Vesterport 5, 6.
 »Vesterport«, Bygningskompleks 25, 26.
 Vestre Boulevard 8, 59.
 Werner, J. Fr., Købmand 268.
 Weyse, C. E. F. 283.
 Wibe, D. C., Justitsraad 82.
 Vibe, Jacob, Sogndegn 190.
 Wibe, Johan, Gehejmeraad 92, 226.
 Vibe, Mikkel, Borgmester 43.
 Vibenshus, Store 43, 239.
 Wiedewelt, Johannes, Billedhugger 116.
 Wiehe, C. W. 183.
 Wiehe, Wilhelm, Skuespiller 60.
 Wiehe-Berény, Charlotte 221.
 Vielser i Skt. Hans Hospital 280.
 Wienerkaféen 8.
 v. Vieregge, Frøken 108, 109.
 Viktoriagade 35.
 Vilhelmine, Prinsesse 110, 112, 196.
 Vilhelminelyst Allé 248.
 Villa d'Este 98.
 Villa Luno 252.
 Willumsen, Ayoë 221.
 Wilson, Ella, Sangerinde 13.
 Wilster, Chr. 175.
 Winsløw, Carl, Skuespiller 164, 174.
 Winstrupsvej 82.
 »Vinterrevyen 1893« 20.
- Winther, Christian 60, 125, 171.
 Wittrock, Arkitekt 17.
 Vium, Henrik 244.
 Vive, Hans Andersen 43.
 Wivel, Carl, Restauratør 19.
 Wivex Restaurant 19.
 Vodroff, G. J., Regimentskvartermester 267.
 Vodroffsgaard 267.
 Vodroffsgaards Mølle 269.
 Vodrofflund 270.
 Vodroffs Nyhuse 264, 266.
 Vodroffs Tværgade 260.
 Vodroffsvej 264, 267.
 Voigt, M. F., Slotsforvalter 130, 137, 139, 211.
 Voigt, Nicolai, Slotsforvalter 211.
 »Vokshal« 42.
 Wolff, Slotsgartner 90.
 Volkersen, N. H., Artist 188.
 Voltelen, I., 40.
 Worsaae, J. J. A. 6.
 Worsaaesvej 275.
 Wulff, Carl, Skuespiller 34, 84.
 Wærn, Martha, Gehejmekonferensraadinde 224.
 Værnedamsvej 43, 44, 48, 52, 254.
 Wærnske Institut 223.
- Xylophon 14.
 Yrsavej 245.
 Zahrtmann, Kr. 243.
 Zella, Joseph, Sanger 57.
- Zetlitz, Jens, Digter 152, 166.
 Zeuthen, L., Overretssagfører 185.
 Zinck, Otto 40.
 Zinn, Carl Ludvig, Grosserer 269.
 Zinn, Johan Ludvig, Agent 269.
 Zinn, Sophie Dorothea (»Grandmama«) 269.
 Zoologisk Have 232.
 Zweidorff, T., Maler 181.
- Ægypten 30, 32, 33.
- Oehlschläger, Adam 39, 44, 80, 104, 123, 126, 136, 141, 154, 155, 176, 183, 188, 190, 209, 215.
 Oehlschläger, Christiane, f. Heger 154, 160.
 Oehlschläger, J. C., Organist 44, 140.
 Oehlschläger, Martha Maria, f. Hansen 44.
 Oehlschlægersgade 43.
 Øen i Tivoli 10.
 »Øljørgen« 74.
 Ørsted, Anders Sandøe 188.
 Ørsted, Sophie 124, 167, 188.
 Ørstedsgade 260.
 H. C. Ørstedes Vej 86, 248, 272.
 Østerbro 11, 67.
 Østergade 15.
 Østerport 5.
 Østfrisland, Fyrstinden af 119.

INDHOLD

Carl C. Christensen: Vejen gaar, min Tro, over Vesterbro	6
— Frederiksberg Allé	45
— Solbjerg — Ny Hollænder By — Frederiksberg	88
Adjunkt Fr. Weilbach: Frederiksberg Slot	96
Dr. Louis Bobé: Frederiksberg Slot	118
— Frederiksberg Have og Søndermarken	129
— Bakkehuset	145
Carl C. Christensen: Frederiksberg By og dens Beboere	187
Billedfortegnelse	286
Register	291

**TRYKT I
BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI A/S
CLICHEERNE UDFØRT AF F/A WENDT & JENSEN
PAPIR FRA DE FORENEDE
PAPIRFABRIKER**